Aleksander Vališer
Helena Zupančič

DRUŽBOSLOVJE 8
TÁRSADALOMISMERET 8

Učbenik za 8. razred dvojezične osnovne šole | Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom
Tankönyv az általános iskolák 8. osztálya számára | Alkalmazott tantervű nevelési-oktatási program

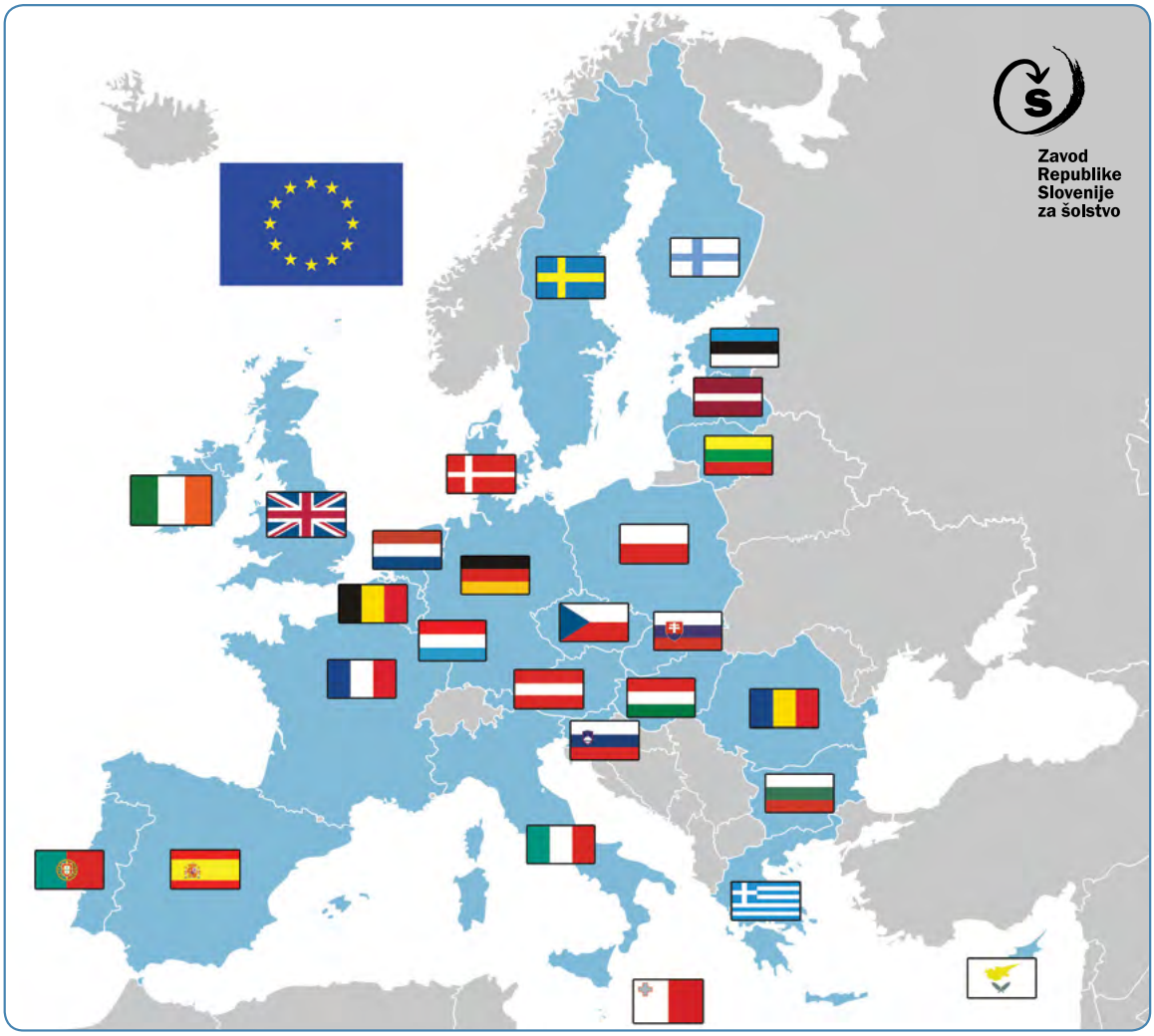

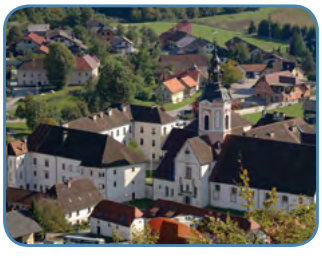

DRUŽBOSLOVJE 8
TÁRSADALOMISMERET 8

Učbenik za 8. razred dvojezične osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom
Tankönyv az általános iskolák 8. osztálya számára
Alkalmazott tantervű nevelési-oktatási program

Avtorja/Szerzők: mag. Aleksander Vališer, Helena Zupančič
Strokovni recenzenti / Szakmai bírálók: mag. Milena Košak Babuder, Vojko Kunaver, Igor Lipovšek, Emilija Mrlak
Jezikovni pregled / Nyelvi lektor: Alenka Kozinc
Urednici / Szerkesztők: MSc. Darinka Ložar és Nina Kozinc
Ilustratorka / Illusztráció: Alenka Vuk, Andreja Peklar
Fotografije / Fotók: iStock, Željko Kozinc, Tomaž Lauko (fotodokumentacija Narodnega muzeja Slovenije), Jožef Mrak (fotodokumentacija Mestnega muzeja Idrija), NUK, p. Branko Petauer, Tamino Petelinšek, Pivovarski muzej (Ljubljana), Darko Viler (fotokumentacija Mestnega muzeja Idrija), fotodokumentacija Tehničnega muzeja Slovenije, fotodokumentacija Slovenskega etnografskega muzeja, Matjaž Prešeren (fotodokumentacija Tolminskega muzeja); www.en.wikipedia.org, www.de.wikipedia.org, www. si.wikipedia.org, www.geog.ucsb.edu, www.mani.org.gr, www.hevardi.com
Oblikovanje / Műszaki szerkesztő: Borut Ivanišević, Žiga Valetič, Studio Zenit
Grafična priprava / Grafikai előkészítés: Tisk Žnidarič, d. o. o.
Prevod v madžarski jezik / Magyarra fordította: Manuela Sabo
Strokovni pregled prevoda / A fordítás szakmai áttekintése: Žužana Koša
Jezikovni pregled jezika v madžarskem jeziku / Magyar nyelvi lektor: dr. Merényi Annamária
Urednica dvojezične izdaje / Szerkesztő: Andreja Nagode
Izdal / Kiadta: Zavod RS za šolstvo
Predstavnik / A kiadó képviseletében: dr. Vinko Logaj

Spletna izdaja/ Online kiadás

Ljubljana, 2022
Publikacija je brezplačna. Učbenik je izdan s finančno podporo Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport.
A kiadvány ingyenes. A tankönyv az Oktatási, Tudományos, Kulturális és Sportminisztérium pénzügyi támogatásával jött létre.

© Zavod RS za šolstvo, 2022
© A Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete, 2022.

Učbenik je dosegljiv na www.zrss.si/pdf/druzboslovje_8.pdf

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID **118959875**
ISBN 978-961-03-0714-3 (PDF)

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

DRUŽBOSLOVJE 8
TÁRSADALOMISMERET 8

Učbenik za 8. razred dvojezične osnovne šole | Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom
Tankönyv az általános iskolák 8. osztálya számára | Alkalmazott tantervű nevelési-oktatási program

Aleksander Vališer
Helena Zupančič

Ljubljana
2022

KAZALO

UVOD **11**

GEOGRAFSKI DEL **13**

1 EVROPA ***15***

1.1 LEGA EVROPE 17
1.2 POVRŠJE EVROPE 21
1.3 GEOGRAFSKE ENOTE EVROPE 27
1.4 PONOVIMO 31

2 JUŽNA EVROPA ***35***

2.1 DRŽAVE JUŽNE EVROPE 37
2.2 POVRŠJE JUŽNE EVROPE 37
2.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO 41
2.4 GOSPODARSTVO 45
2.5 PONOVIMO 53

3 SREDNJA EVROPA ***59***

3.1 DRŽAVE SREDNJE EVROPE 61
3.2 POVRŠJE SREDNJE EVROPE 63
3.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO 67
3.4 PANONSKA KOTLINA 71
3.4.1 PODNEBJE IN RASTLINSTVO 71
3.4.2 VODOVJE 73
3.4.3 GOSPODARSKI POMEN 75
3.5 ALPE 77
3.5.1 PODNEBJE IN RASTLINSTVO V ALPAH 79
3.5.2 GOSPODARSKI POMEN 83
3.6 SREDOGORJA S KOTLINAMI, NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE IN KARPATI 85
3.6.1 KARPATI 87
3.6.2 SREDOGORJA S KOTLINAMI 89
3.6.3 NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE 93
3.7 PONOVIMO 95

4 ZAHODNA EVROPA ***103***

4.1 DRŽAVE ZAHODNE EVROPE 105
4.2 POVRŠJE ZAHODNE EVROPE 109
4.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO 113
4.4 GOSPODARSTVO 117
4.5 PONOVIMO 125

5 SEVERNA EVROPA ***131***

5.1 DRŽAVE SEVERNE EVROPE 133

KAZALO

BEVEZETÉS..... 12

FÖLDRAJZI FEJEZET..... 14

1. EURÓPA..... 16

1.1 EURÓPA FEKVÉSE..... 18
1.2 EURÓPA FELSZÍNE..... 22
1.3 EURÓPA FÖLDRAJZI EGYSÉGEI..... 28
1.4 ISMÉTLÉS..... 32

2. DÉL-EURÓPA..... 36

2.1 DÉL-EURÓPA ORSZÁGAI..... 38
2.2 DÉL-EURÓPA FELSZÍNE..... 38
2.3 AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET..... 42
2.4 GAZDASÁGA..... 46
2.5 ISMÉTLÉS..... 54

3. KÖZÉP-EURÓPA..... 60

3.1 KÖZÉP-EURÓPA ORSZÁGAI..... 62
3.2 KÖZÉP-EURÓPA FELSZÍNE..... 64
3.3 AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET..... 68
3.4 A PANNON-MEDENCE..... 72
3.4.1 AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET A PANNON-MEDENCÉBEN..... 72
3.4.2 VÍZRAJZA..... 74
3.4.3 GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE..... 76
3.5 AZ ALPOK..... 78
3.5.1 AZ ALPOK ÉGHAJLATA ÉS NÖVÉNYZETE..... 80
3.5.2 GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE..... 84
3.6 A KÖZÉPHEGYSÉGEK MEDENCÉKKEL, A GERMÁN–LENGYEL-ALFÖLD ÉS A KÁRPÁTOK..... 86
3.6.1 KÁRPÁTOK..... 88
3.6.2 A KÖZÉPHEGYSÉGEK MEDENCÉI..... 90
3.6.3 GERMÁN–LENGYEL-ALFÖLD..... 94
3.7 ISMÉTLÉS..... 96

4. NYUGAT-EURÓPA..... 104

4.1 NYUGAT-EURÓPA ORSZÁGAI..... 106
4.2 NYUGAT-EURÓPA FELSZÍNE..... 110
4.3 AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET..... 114
4.4 GAZDASÁGA..... 118
4.5 ISMÉTLÉS..... 126

5. ÉSZAK-EURÓPA..... 132

5.1 ÉSZAK-EURÓPA ORSZÁGAI..... 134

5.2 POVRŠJE IN VODOVJE 137
5.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO 143
5.4 GOSPODARSTVO 151
5.5 PONOVIMO 155

6 VZHODNA EVROPA 159

6.1 DRŽAVE VZHODNE EVROPE 161
6.2 POVRŠJE IN VODOVJE 163
6.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO 169
6.4 GOSPODARSTVO 173
6.5 PONOVIMO 177

7 EVROPA KOT CELOTA 183

7.1 EVROPSKA UNIJA 183
7.2 PREBIVALSTVO, VERE IN JEZIKI 187
7.3 ZANIMIVOSTI EVROPE 195
7.4 PONOVIMO 203

ZGODOVINSKI DEL 209

1 ZGODOVINA 211

2 SAMOSTANI IN CERKVE KOT VERSKA IN KULTURNA SREDIŠČA 215

2.1 PONOVIMO 223

3 TURŠKI VPADI 227

3.1 PONOVIMO 235

4 KMEČKI UPORI 239

4.1 PONOVIMO 245

5 REFORMACIJA NA SLOVENSKEM 251

5.1 PONOVIMO 257

6 ZAČETKI OBRTI IN INDUSTRIJE 263

6.1 FUŽINARSTVO IN RUDARSTVO 265
6.2 TRGOVINA IN TOVORNIŠTVO 269
6.3 BRODARJENJE IN SPLAVARJENJE 273
6.4 GLAŽUTE 275
6.5 PONOVIMO 277

7 ŽIVLJENJE SLOVENCEV V HABSBURŠKI MONARHIJI DO PRVE SVETOVNE VOJNE 283

7.1 PONOVIMO 291

5.2 A FELSZÍNE ÉS A VÍZRAJZA 138
5.3 AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET 144
5.4 GAZDASÁGA 152
5.5 ISMÉTLÉS 156

6. KELET-EURÓPA 160

6.1 KELET-EURÓPA ORSZÁGAI 162
6.2 A FELSZÍNE ÉS A VÍZRAJZA 164
6.3 AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET 170
6.4 GAZDASÁGA 174
6.5 ISMÉTLÉS 178

7. EURÓPA MINT EGYSÉGES EGÉSZ 184

7.1 AZ EURÓPAI UNIÓ 184
7.2 A NÉPESSÉG, A VALLÁSOK ÉS A NYELVEK 187
7.3 ÉRDEKESSÉGEK EURÓPÁRÓL 196
7.4 ISMÉTLÉS 204

TÖRTÉNELMI FEJEZET 210

1. TÖRTÉNELEM 212

2. A KOLOSTOROK ÉS A TEMPLOMOK MINT VALLÁSI ÉS KULTURÁLIS KÖZPONTOK 216

2.1 ISMÉTLÉS 224

3. A TÖRÖK TÁMADÁSOK 228

3.1 ISMÉTLÉS 236

4. A PARASZTLÁZADÁSOK 240

4.1 ISMÉTLÉS 246

5. A REFORMÁCIÓ SZLOVÉNIÁBAN 252

5.1 ISMÉTLÉS 258

6. A KISIPAR ÉS AZ IPAR KEZDETEI 264

6.1 A VASKOHÁSZAT ÉS A BÁNYÁSZAT 266
6.2 A KERESKEDELEM ÉS A SZÁLLÍTÁS 270
6.3 A RÉVÉSZET ÉS A TUTAJOZÁS 274
6.4 AZ ÜVEGGYÁRAK 276
6.5 ISMÉTLÉS 278

7. A SZLOVÉNOK ÉLETE A HABSBURG BIRODALOMBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG 284

7.1 ISMÉTLÉS 292

UVOD

Poznaš celino, na kateri živiš? Veš, kako je Evropa razdeljena in hkrati povezana? Katere so evropske države in katere jezike govorijo prebivalci teh držav? Zakaj pomaranče ne rastejo v Rusiji? Zakaj se v nekaterih morjih lahko kopamo, v drugih pa ne?

Ali veš, kdaj smo Slovenci dobili svojo prvo knjigo? Ali veš, s katerimi obrtmi so se včasih ukvarjali ljudje? Ali morajo tudi danes otroci delati v rudnikih? Ali vozijo še vedno enaki vlaki kot nekoč? Kdo je »kriv«, da hodiš v šolo?

Na ta in podobna vprašanja boš našel odgovore v učbeniku, ki je pred tabo. V letošnjem letu boš na poučen način spoznaval Evropo, izvedel pa boš tudi veliko zanimivega o zgodovini Slovencev.

V učbeniku se boš srečal z različnimi majhnimi sličicami. Naj ti pojasniva, kaj pomenijo.

Ta sličica označuje veliko dejavnosti in nalog, ki te čakajo v učbeniku. Z njimi boš sam prišel do mnogih odgovorov in rešitev. Včasih boš moral pobrskati po različnih knjigah in internetu.

Ta sličica je znak za slovarček. V njem razlagava nove neznane pojme.

V rubriki **ALI VEŠ,** sva pripravila razne zanimivosti, ki bodo širile tvoje znanje.

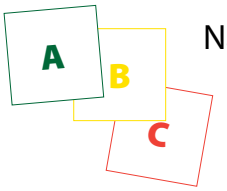

Na koncu vsakega poglavja pa te čaka kviz, s katerim boš preveril, kaj si se naučil.

Vsaka naloga ima natančna navodila. Poskušaj jih upoštevati.

Pozoren pa bodi tudi na to, da v učbenik ne vpisuješ ničesar, saj ga bodo za tabo uporabljali še drugi učenci in učenke.

Odpravimo se skupaj novemu znanju in dogodivščinam naproti.

Avtorja

BEVEZETÉS

Ismered azt a kontinenst, amelyiken élsz? Tudod-e, hogyan tagolódik Európa, és milyen jellegzetességek kötik össze? Melyek Európa országai, valamint milyen nyelven beszélnek az egyes országokban élő emberek? Miért nem nő a narancs Oroszországban? Miért lehet egyes tengerekben fürödni, másikakban pedig nem?

Tudod-e, mikor jelent meg az első szlovén nyelvű könyv? Tudod-e, milyen ipari tevékenységeket űztek régen az emberek? Mit gondolsz, ma is kell a bányákban dolgozniuk a gyerekeknek? Ma is ugyanolyan vonatok közlekednek, mint valaha régen? Ki a „hibás" abban, hogy iskolába kell járnod?

Az előtted lévő tankönyvben ezekre és az ehhez hasonló kérdésekre fogsz választ kapni. Az idei tanévben megismerkedsz Európával, a szlovénok történelmével és sok más érdekes dolgot is megtanulsz.

A tankönyvben sok különböző képecskével fogsz találkozni. Engedd meg, hogy elmagyarázzuk, mit jelentenek!

Ez a képecske sokféle olyan tevékenységet és feladatot jelöl, amelyek a tankönyvben várnak rád. Segítségükkel önállóan sok válaszhoz és megoldáshoz fogsz jutni. Néha majd böngészned kell különböző könyvekben és az interneten.

Ez a kis kép a szótárt jelöli. Ennél az új szavak jelentését magyarázzuk el.

A **TUDOD- E** rovatban sok érdekességet mutatunk, amellyel az ismereteidet bővíted.

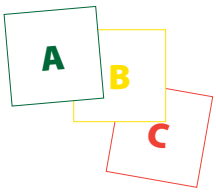

Minden fejezet végén egy kvíz vár rád, amellyel ellenőrizni tudod, mit sikerült elsajátítanod.

Minden feladathoz pontos utasítás tartozik. Próbáld meg ezt figyelembe venni!

Kérjük, a tankönyvbe ne írj semmit sem, hogy mások is használhassák! Gyere velünk az új ismeretek birodalmába, kezdjük együtt a kalandozást!

A szerzők

GEOGRAFSKI DEL

FÖLDRAJZI FEJEZET

Razdelite se v dvojice. S sošolcem se pogovorita, na kateri celini živita. Kaj že vesta o tej celini? Svoje ugotovitve predstavita sošolcem.

V letošnjem šolskem letu boš podrobneje spoznal Evropo.
Evropa je **celina** ali **kontinent**, na katerem se nahaja tudi Slovenija.
Evropa spada k manjšim celinam.
Gospodarsko je najbolj razvita in tudi gosto poseljena z različnimi narodi.

CELINA ali **KONTINENT** je velika sklenjena površina kopnega

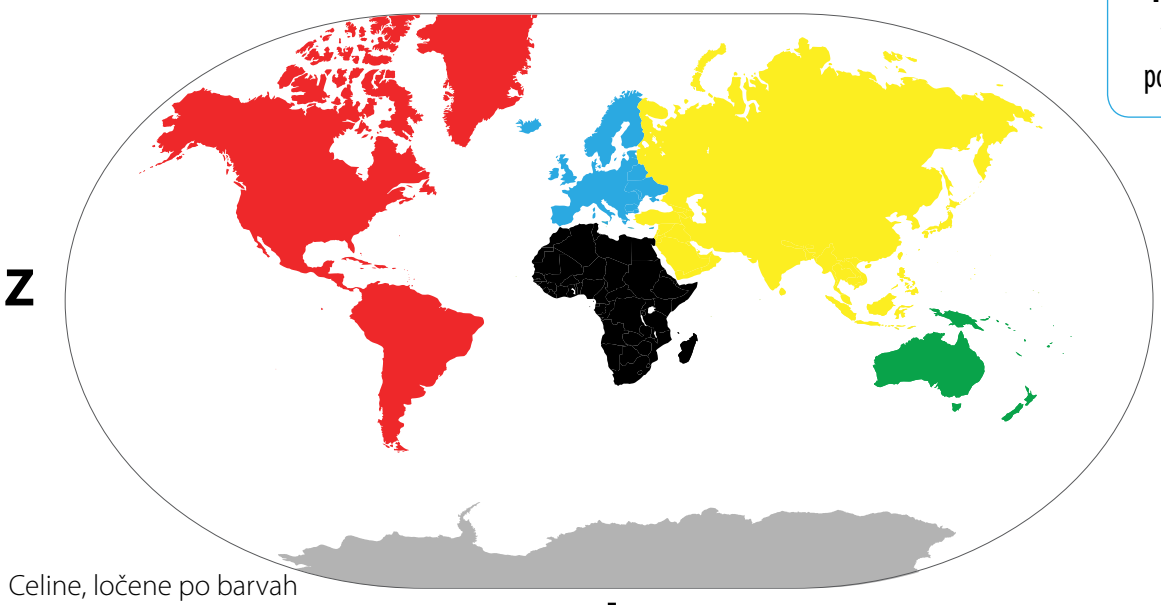

Celine, ločene po barvah

Legenda:

AZIJA, EVROPA, AVSTRALIJA, SEVERNA IN JUŽNA AMERIKA, ANTARTIKA, AFRIKA

Dobro si oglej spodnjo preglednico. V njej so prikazani podatki o velikosti posameznih celin in številu prebivalcev na njih.

Celina	Površina (v milijonih km^2)	Število prebivalcev
AZIJA	44,4	4010 milijonov
AFRIKA	30,3	944 milijonov
SEVERNA AMERIKA	24,2	523 milijonov
JUŽNA AMERIKA	17,8	381 milijonov
ANTARKTIKA	13,2	4 tisoč
EVROPA	10,5	733 milijonov
AVSTRALIJA	8,5	34 milijonov

Primerjava celin po velikosti in številu prebivalcev

1. EURÓPA

Dolgozzatok párban! Osztálytársaddal beszélgessetek arról, melyik kontinensen éltek! Mit tudtok már erről a földrészről? Mutassátok be a megállapításaitokat az osztálytársaitoknak!

Az idei tanévben részletesen meg fogod ismerni Európát. Európa egy **földrész** vagy **kontinens**, Szlovénia is ott található. Európa a kisebb kontinensek közé tartozik. Gazdasági szempontból a legfejlettebb, sűrűn lakott, különböző nemzetek élnek ott.

A FÖLDRÉSZ vagy más néven a KONTINENS egy nagy összetett szárazföldi terület

É

Ny K

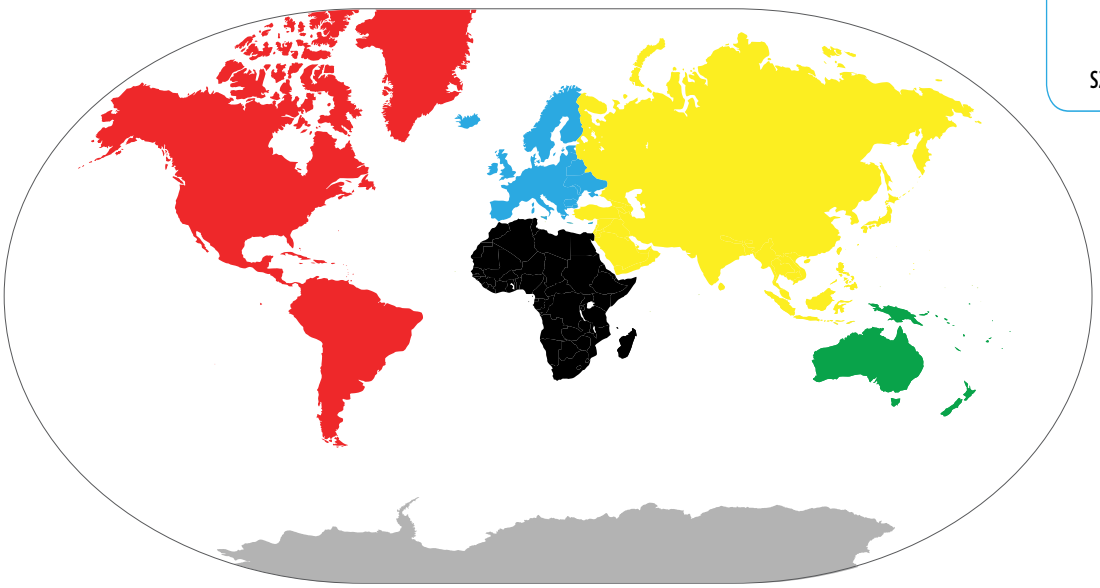

D

Az egyes kontinenseket különböző színnel jelöltük.

Jelmagyarázat:

Ázsia | Európa | Ausztrália | Észak- és Dél-Amerika | Antarktisz | Afrika

Jól nézd meg az alábbi táblázatot! A táblázat az egyes kontinensek kiterjedését és a lakosainak a számát mutatja be.

Kontinens	Terület (millió km^2)	A lakosság száma
ÁZSIA	44,4	4010 millió
AFRIKA	30,3	944 millió
ÉSZAK-AMERIKA	24,2	523 millió
DÉL-AMERIKA	17,8	381 millió
ANTARKTISZ	13,2	4 ezer
EURÓPA	10,5	733 millió
AUSZTRÁLIA	8,5	34 millió

A kontinensek összehasonlítása a nagyságuk és a népességük szerint.

Primerjaj celine po velikosti. Katera celina je največja in katera najmanjša?
Na katerem mestu je Evropa po velikosti?
V pomoč naj ti bo tudi preglednica na prejšnji strani.
Katera celina ima največ prebivalcev? Katera najmanj?
Razloži, zakaj misliš, da je tako.

V knjižnici poišči, kako je Evropa dobila svoje ime. Ugotovitve napiši in predstavi sošolcem.

1.1 | LEGA EVROPE

Na spodnjih dveh slikah je z rdečo črto označen **ekvator**.
To je črta, ki navidezno razdeli Zemljo na dve polovici – **polobli**: na **SEVERNO** in na **JUŽNO**.

POLOBLA – polovica Zemlje

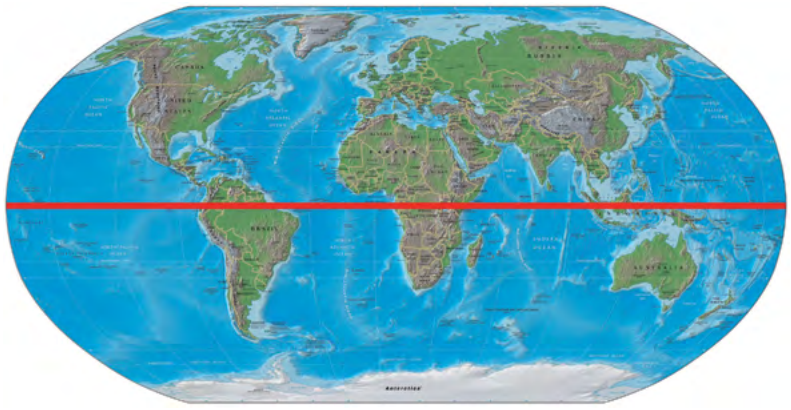

Karta sveta z ekvatorjem

Slika Zemlje z narisanim ekvatorjem.

Na zgornjih slikah najprej poišči Evropo, nato pa ugotovi, na kateri polobli je. Pomagaj si z globusom.

Pogled na zemljevid kaže, da celini Evropa in Azija nista ločeni. Skupaj tvorita eno samo celino, ki jo imenujemo EVRAZIJA. To ime se redko uporablja. Evropa in Azija se razlikujeta tako kulturno, politično, gospodarsko kot socialno.

Hasonlítsd össze a nagyságuk szerint a kontinenseket! Melyik kontinens a legnagyobb, és melyik a legkisebb? Kiterjedése szerint Európa a hányadik helyen áll? Segítségedre lehet az előző oldalon szereplő táblázat. Melyik kontinensnek van a legtöbb lakosa? Melyiknek a legkevesebb? Magyarázd el, mi lehet ennek az oka!

Keresd meg a könyvtárban, honnan kapta Európa a nevét! Megállapításaidat írd le, utána pedig mutasd be az osztálytársaidnak!

1.1 | EURÓPA FEKVÉSE

Az alsó két képen piros vonallal jelöltük az **Egyenlítőt**. Ez az a szélességi kör, amely látható módon a Földet két egyenlő **féltekére/félgömbre** osztja – az **ÉSZAKIRA** és a **DÉLIRE**.

FÉLTEKE – a Föld (alsó vagy felső) fele

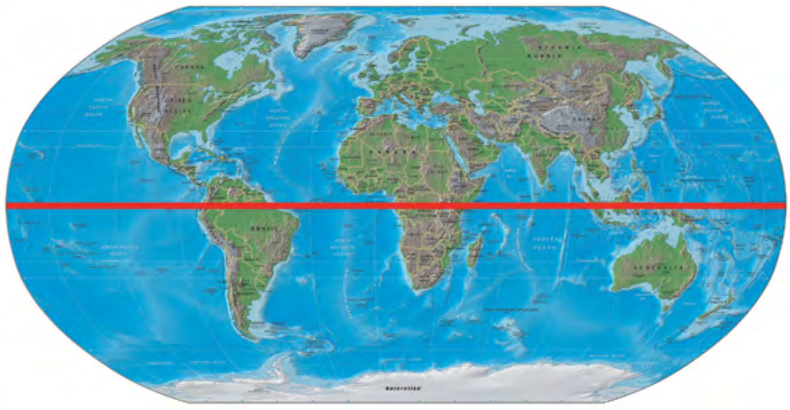

A világtérkép az Egyenlítővel

A Föld képe a berajzolt Egyenlítővel

Keresd meg Európát először a felső képeken, majd állapítsd meg, melyik féltekén fekszik! Használd a földgömböt!

A térképen látható, hogy Európa és Ázsia nincsenek elválasztva egymástól. Együttesen egy kontinenst alkotnak, amelyet **EURÁZSIÁNAK** nevezünk. Ezt a megnevezést azonban csak ritkán használjuk. Európa Ázsiától kulturális, politikai, gazdasági, valamint szociális tekintetben is különbözik.

Meje Evrope:

- na JUGU je **Sredozemsko morje**,
- na ZAHODU **Atlantski ocean**,
- na SEVERU **Severno ledeno morje** in
- na VZHODU **Azija**.

Vse meje si oglej na zemljevidu ali v atlasu. Zapiši, kaj si ugotovil.
So vse meje kopne?

Tri meje Evrope (sever, zahod in jug) potekajo po morjih, le na vzhodu poteka po kopnem. Meja med Evropo in Azijo v pokrajini ni izrazita, poteka pa po **gorovju** in **reki Ural, Kaspijskem morju** in **Črnem morju.**

Na zemljevidu pokaži, kje poteka meja med Evropo in Azijo (kot je opisano).

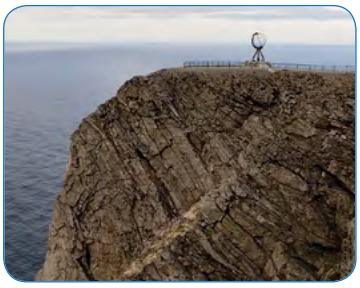

Nordkap (Norveška)
– skrajna S-točka

SKRAJNE TOČKE EVROPE

Rt Roca (Portugalska)
– skrajna Z-točka

Jekaterinburg (Rusija)
– skrajna V-točka

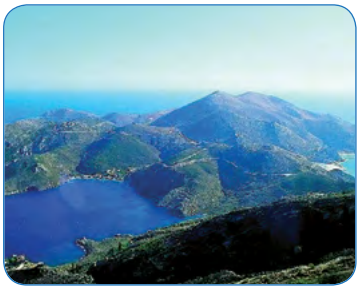

Rt Matapan: (Grčija)
– skrajna J-točka

Európa határai:

- DÉLEN a **Földközi-tenger**
- NYUGATON az **Atlanti-óceán**
- ÉSZAKON a **Jeges-tenger** és
- KELETEN **Ázsia**.

Nézd meg mindegyik határát a térképen vagy az atlaszban!
Írd le, mit állapítottál meg! Vajon mindegyik határa szárazföldi?

Európát három irányban (északon, nyugaton és délen) tenger, keleten pedig szárazföld határolja. Európa és Ázsia határa nem pontosan meghatározott: az **Urál-hegység** és -**folyó,** a **Kaszpi-tenger**, valamint a **Fekete-tenger** mentén húzódik.

Mutasd meg a térképen, hol húzódik Európa és Ázsia határa (ahogyan bejelöltük)!

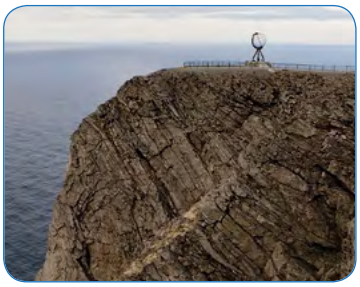

Északi-fok (Norvégia)
– a legészakabbi pont

Szikla-fok (Portugália)
– a legnyugatabbi pont

EURÓPA LEGSZÉLSŐ HATÁRPONTJAI

Jekatyerinburg
(Oroszország)
– a legkeletebbi pont

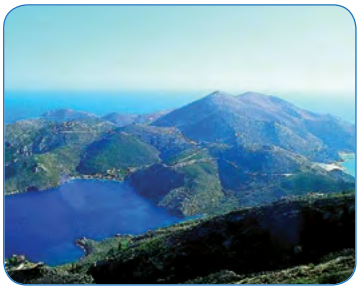

Ténaro-fok
(Görögország)
– a legdélebbi pont

1.2 | POVRŠJE EVROPE

Spomni se svojih počitnic na morju, morda imaš celo razglednice ali pa fotografije z morja. Oglej si jih in opiši obalo.
Opiši obalo tudi na spodnjih dveh razglednicah. Pomagaš si lahko z naslednjimi besedami: razčlenjena, porasla, strma, nizka, gola, poseljena, neposeljena …

Razglednica s severnega Jadrana (Italija)

Razglednica z italijanske obale

Za Evropo je značilno, da ima zelo razčlenjeno obalo, kar pomeni, da ima veliko **otokov, polotokov, zalivov in prelivov**. **Odprto morje** z zahoda obliva Evropo, **stranska morja** (npr. Jadransko morje) pa se globoko zajedajo v celino.

Razčlenjena obala

ODPRTO MORJE – morje, ki je daleč od obale
OTOK – kopno, ki je z vseh strani obdano z vodo
POLOTOK – del kopnega, ki je s treh strani obdano z vodo
ZALIV – v kopno segajoč del morja ali jezera

1.2 | EURÓPA FELSZÍNE

Emlékezzél vissza a tengeren töltött nyaralásra! Talán még képeslapjaid és fotóid is vannak arról. Nézd meg őket, majd jellemezd a tengerpartot! Mutasd be a tengerpartot az alábbi két képeslapon is! A következő szavak felhasználása segítséget nyújthat: tagolt, benőtt, meredek, alacsony, csupasz, lakott, lakatlan…

Képeslap az Észak-Adriáról (Olaszország)

Képeslap az olasz tengerpartról

Európára jellemző, hogy erőteljesen tagolt tengerpartjai vannak, ami azt jelenti: sok **sziget**, **félsziget, öböl** és **szoros** található rajta. A **nyílt tenger** nyugat felől öleli körül Európát, a **beltengerek** (pl. az Adriai-tenger) azonban mélyen a szárazföldbe hatolnak.

Tagolt tengerpart

NYÍLT TENGER – tenger, amely messze van a parttól
SZIGET – szárazföld, amelyet minden oldalról víz vesz körül
FÉLSZIGET – a szárazföld azon része, amelyet három oldalról víz vesz körül
ÖBÖL – a szárazföldbe benyúló tenger vagy tó része

Otoki Kornati
na Hrvaškem

Piran (Slovenija)

Fjord (Norveška)

Pogled
na staro mesto
Dubrovnik

Razmisli, kako oblika obale vpliva na gradnjo pristanišč ali mest.

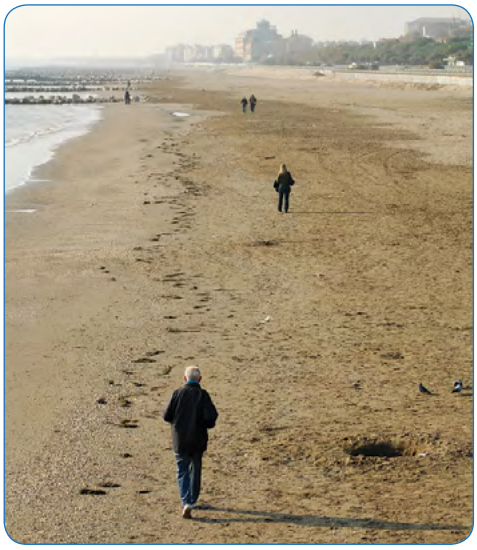

Nizka italijanska obala

Visoka obala Irske

A Kornát-szigetcsoport Horvátországban

Piran (Szlovénia)

Fjord (Norvégia)

Kilátás az óvárosra Dubrovnikban

Gondold át, hogyan befolyásolja a tengerpart alakzata a kikötő vagy a város kiépítését!

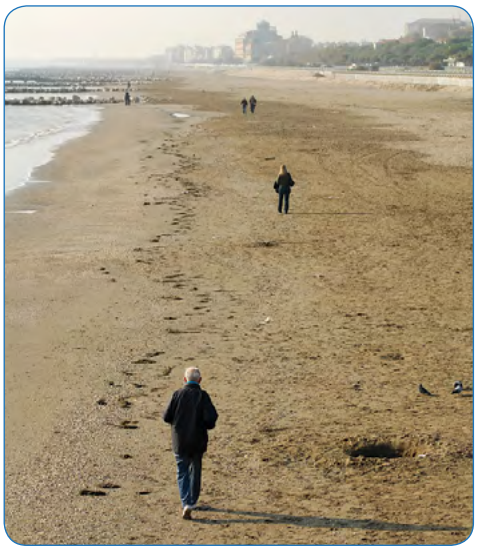

Az olasz alacsony part

Az ír magas part

S pomočjo spodnjega zemljevida in atlasa poišči večje evropske otoke in polotoke ter preberi njihova imena.

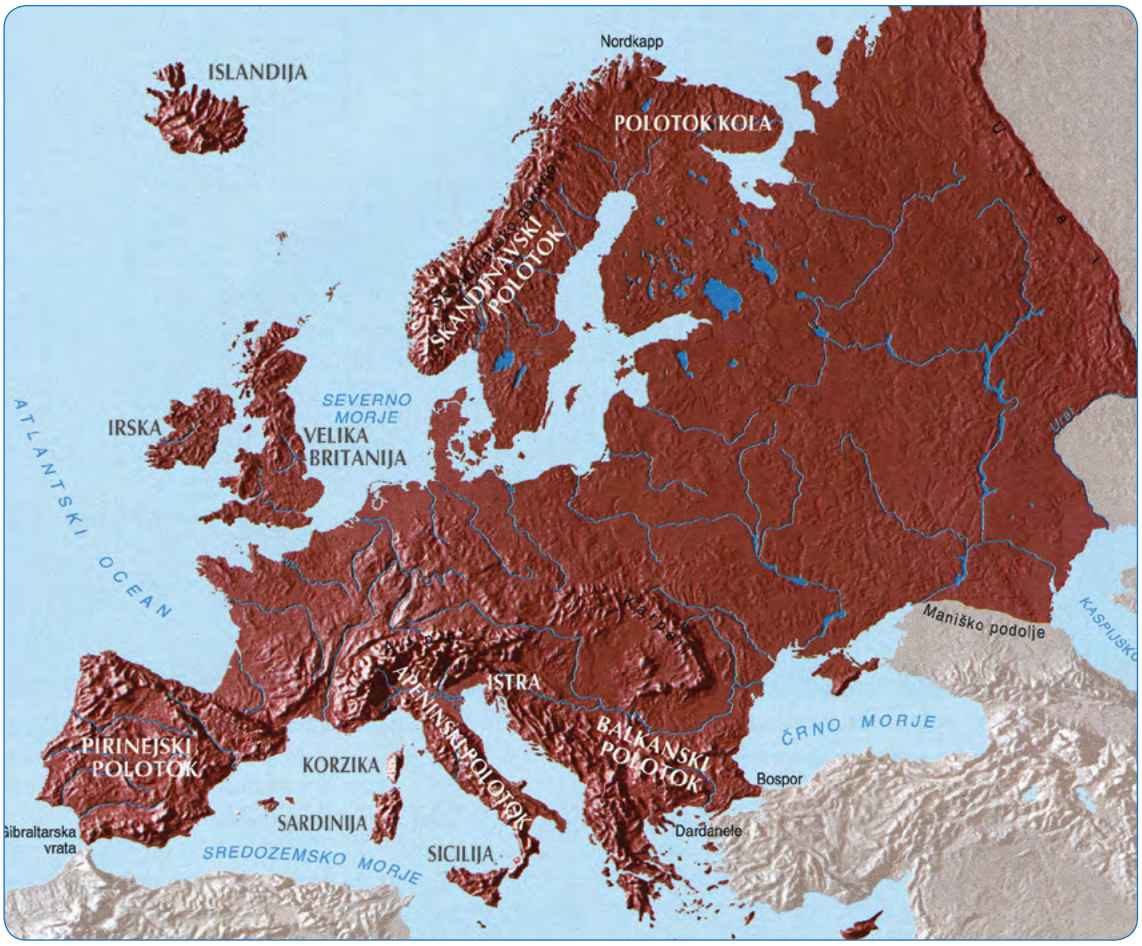

Otoki in polotoki Evrope

Največji otoki Evrope:	
Velika Britanija	219 805 km²
Islandija	103 000 km²
Irska	82 465 km²
Sicilija	25 462 km²
Sardinija	23 818 km²
Korzika	8 681 km²

Največji polotoki Evrope:	
Skandinavski	800 000 km²
Pirenejski (Iberski)	584 000 km²
Balkanski	468 000 km²
Apeninski	149 000 km²
Kola	120 000 km²
Istra	4 734 km²

Tudi Slovenija ima izhod na morje. Kljub temu, da je naša obala kratka, je raznolika. Nima nobenega otoka, ima pa manjše zalive, polotoke, strmo in nizko obalo.

Površina Slovenije je 20 273 km². Primerjaj površino Slovenije s površinami največjih evropskih otokov in polotokov v zgornji preglednici. Kaj ugotoviš?

Keresd meg az alábbi térkép és az atlasz segítségével a nagyobb európai szigeteket és félszigeteket, majd olvasd le a nevüket!

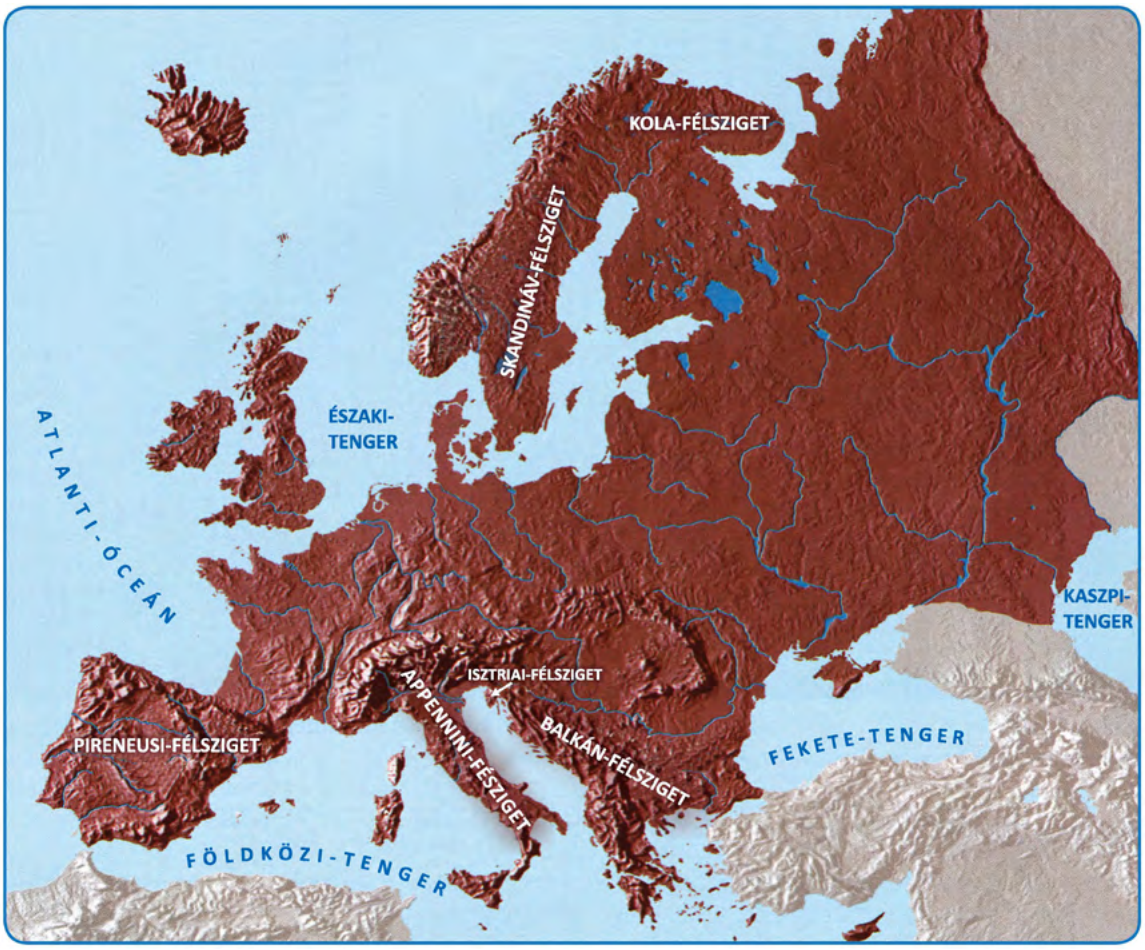

Európa szigetei és félszigetei

Európa legnagyobb szigetei:	
Nagy-Britannia	219 805 km²
Izland	103 000 km²
Írország	82 465 km²
Szicília	25 462 km²
Szardínia	23 818 km²
Korzika	8 681 km²

Európa legnagyobb félszigetei:	
Skandináv	800 000 km²
Pireneusi (Ibériai)	584 000 km²
Balkán	468 000 km²
Appennini	149 000 km²
Kola	120 000 km²
Isztriai	4 734 km²

Szlovéniának is van tengeri kijárata. Annak ellenére, hogy a tengerpartunk rövid, mégis változatos. Nincsen egyetlen sziget sem ezen a szakaszon, de több kisebb öböl és félsziget található ott. A part meredek és alacsony.

Szlovénia területe 20.273 km². Hasonlítsd össze Szlovéniának a területét a fenti táblázatban szereplő legnagyobb európai szigetekével és félszigetekével! Mit állapítasz meg?

1.3 | GEOGRAFSKE ENOTE EVROPE

Zaradi razgibanega površja in različnih družbenih razmer je Evropa razdeljena na več delov ali geografskih enot.

To so:

- JUŽNA EVROPA,
- SREDNJA EVROPA,
- ZAHODNA EVROPA,
- SEVERNA EVROPA in
- VZHODNA EVROPA.

Razdelitev Evrope

1.3 | EURÓPA FÖLDRAJZI EGYSÉGEI

A változatos felszíne és az eltérő társadalmi viszonyai miatt Európa több részre, más szóval földrajzi egységre oszlik.

Ezek a következők:

- DÉL-EURÓPA,
- KÖZÉP-EURÓPA,
- NYUGAT-EURÓPA,
- ÉSZAK-EURÓPA és
- KELET-EURÓPA.

Európa felosztása

Severna Evropa

Zahodna Evropa

Srednja Evropa

Vzhodna Evropa

Južna Evropa

Posamezne enote sestavljajo tiste države, ki imajo največ skupnih značilnosti. Vendar med enotami ni ostrih meja. Zato je določanje geografskih enot na nekaterih območjih zelo težko.

Razberi z zemljevida, katera naravna enota Evrope je največja in katera najmanjša.
V katero naravno enoto po tvojem mnenju spada Slovenija in zakaj?

Észak-Európa

Nyugat-Európa

Közép-Európa

Kelet-Európa

Dél-Európa

Az egyes egységeket a legtöbb közös jellemzővel rendelkező országok alkotják. Az egységek között azonban nincsen éles határ. Ezért nagyon nehéz az egyes földrajzi részek területeken belüli kijelölése.

Olvasd le a térképről, Európa melyik földrajzi egysége a legnagyobb, és melyik a legkisebb! Mit gondolsz, Szlovénia melyik földrajzi egységbe tartozik, és miért?

1.4 | PONOVIMO

Ob miselnem vzorcu utrdi znanje. Preriši ga v zvezek in ga dopolni s svojimi podatki, če želiš. Bodi čim bolj izviren (poiščeš lahko še ustrezne slike in jih nalepiš).

EVROPA

LEGA
- Evropa leži na SEVERNI polobli.

Meje Evrope:
- Sredozemsko morje,
- Atlantski ocean,
- Severno ledeno morje,
- Azija.

POVRŠJE
Evropa ima zelo razčlenjeno obalo.
Ima veliko:
- otokov (Islandija, Irska …);
- polotokov (Apeninski, Balkanski, Pirenejski, Skandinavski …);
- zalivov,
- prelivov.

GEOGRAFSKE ENOTE
- Južna Evropa,
- Srednja Evropa,
- Zahodna Evropa,
- Severna Evropa,
- Vzhodna Evropa.

Evropa in Azija skupaj tvorita EVRAZIJO.

1.4 | ISMÉTLÉS

Szilárdítsd meg a tudásodat egy gondolatábrával! Rajzold át azt a füzetbe, és amennyiben gondolod, pótold ki adatokkal! Legyél minél eredetibb! Kereshetsz megfelelő képeket, és beragaszthatod mellé azokat is!

EURÓPA

FEKVÉSE:
- Európa az ÉSZAKI félgömbön fekszik.

Európa határai:
- Földközi-tenger,
- Atlanti-óceán,
- Jeges-tenger,
- Ázsia.

FELSZÍNRAJZA:
Európának erősen tagolt partvidékei vannak. Sok a/az:
- szigete (Izland, Írország...);
- félszigete (Appennini-, Balkán-, Pireneusi-, Skandináv-félsziget...);
- öble,
- szorosa.

Európa és Ázsia együttesen alkotják EURÁZSIÁT.

FÖLDRAJZI EGYSÉGEK:
- Dél-Európa,
- Közép-Európa,
- Nyugat-Európa,
- Észak-Európa,
- Kelet-Európa.

S pomočjo KVIZA preveri, kaj si si v tem poglavju zapomnil. Izdelaj tri kartončke, na katere napiši črke A, B in C, vsako z drugo barvo.

S kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.

Po končanem kvizu kartončke skrbno spravi, saj jih boš potreboval na koncu vsakega poglavja.
Učitelj bo na glas prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri je pravilen in dvigni ustrezen kartonček. Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo. Po končanem kvizu pravilne odgovore prepiši v zvezek.

Pri vseh odgovorih si pomagaj z ATLASOM.

A

B

C

1. Kje je Evropa?
A) Na južni polobli,
B) na severni polobli,
C) na vzhodni polobli.

2. Evropi in Aziji s skupnim imenom rečemo:
A) Antarktika,
B) Azoevropa,
C) Evrazija.

3. Od katerega kontinenta loči Evropo Sredozemsko morje?
A) Od Afrike,
B) od Amerike,
C) od Azije.

4. Meja med Evropo in Azijo poteka po:
A) gorovju Pireneji, Atlantskem oceanu, Gibraltarskih vratih;
B) gorovju in reki Ural, Kaspijskem morju in Črnem morju;
C) Norveškem morju, Barentsovem morju, polotoku Kola, Belem morju.

5. Del kopnega sveta, ki je na vsaj dveh straneh obdan z vodo, imenujemo:
A) preliv,
B) otok,
C) polotok.

6. Evropske obale so:
A) nizke,
B) strme,
C) tako nizke kot strme.

7. Islandija, Velika Britanija, Irska so največji:
A) otoki,
B) države,
C) polotoki.

8. Katera morja oblivajo Apeninski polotok?
A) Jadransko morje, Jonsko morje, Tirensko morje;
B) Egejsko morje, Marmarsko morje, Črno morje;
C) Baltsko morje, Severno morje, Norveško morje.

9. Na koliko geografskih enot razdelimo Evropo?
A) 3,
B) 5,
C) 4.

10. V kateri geografski enoti leži Španija?
A) V Severni Evropi,
B) v Srednji Evropi,
C) v Južni Evropi.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével, hogy mit sikerült megjegyezned az egyes fejezeteknél! Készíts három kártyát, amelyekre különböző színekkel írd fel az A, B és C betűket! A megfelelő kártya felmutatásával jelzed, melyik lehetőséget választod. A kvíz után a kártyákat rakd el, hiszen minden fejezet után szükséged lesz rájuk! A tanár felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, majd megmutatod a megfelelő kártyát. A tanárral ellenőrizzétek a válaszaidat, a jó választ írd fel a táblára! A kvíz befejezése után másold át a füzetbe a helyes megoldásokat! Mindegyik kérdésnél használd az ATLASZT!

A

B

C

1. Hol van Európa?
A) A déli féltekén.
B) Az északi féltekén.
C) A keleti féltekén.

2. Európát és Ázsiát közös néven így nevezzük:
A) Antarktisz.
B) Ázsiaeurópa.
C) Eurázsia.

3. Melyik kontinenstől választja el Európát a Földközi-tenger?
A) Afrikától.
B) Amerikától.
C) Ázsiától.

4. Európa és Ázsia határán fekszenek a/az:
A) Pireneusok, Atlanti-óceán, Gibraltári-szoros.
B) Urál-hegység és -folyó, Kaszpi-tenger, Fekete-tenger.
C) Norvég-tenger, Barents-tenger, Kola-félsziget, Fehér-tenger.

5. Így nevezzük a szárazföldnek azt a részét, amelyet minden oldalról víz vesz körül:
A) szoros,
B) sziget,
C) félsziget.

6. Az európai tengerpartok:
A) alacsonyak,
B) meredekek,
C) alacsonyak és meredekek egyben.

7. Izland, Nagy-Britannia és Írország a legnagyobb:
A) szigetek,
B) országok,
C) félszigetek.

8. Melyik tengerek veszik körül az Appennini-félszigetet?
A) Az Adriai-tenger, a Jón-tenger, a Tirrén-tenger.
B) Az Égei-tenger, a Márvány-tenger, a Fekete-tenger.
C) A Balti-tenger, az Északi-tenger, a Norvég-tenger.

9. Hány földrajzi egységre osztjuk fel Európát?
A) 3,
B) 5,
C) 4.

10. Melyik földrajzi térségben található Spanyolország?
A) Észak-Európában.
B) Közép-Európában.
C) Dél-Európában.

2. JUŽNA EVROPA

Južno Evropo sestavlja skupina držav, ki ležijo na jugu Evrope in imajo podobne naravne in družbene značilnosti. To je območje, kjer se močno čuti vpliv Sredozemskega morja, razen v notranjosti Iberskega in Balkanskega polotoka.

V Južno Evropo uvrščamo:

- Pirenejski (Iberski) polotok,
- Apeninski polotok in
- Balkanski polotok.

K Južni Evropi spada tudi veliko otokov: Sardinija, Sicilija, Korzika, Kreta, Ciper, Malta …

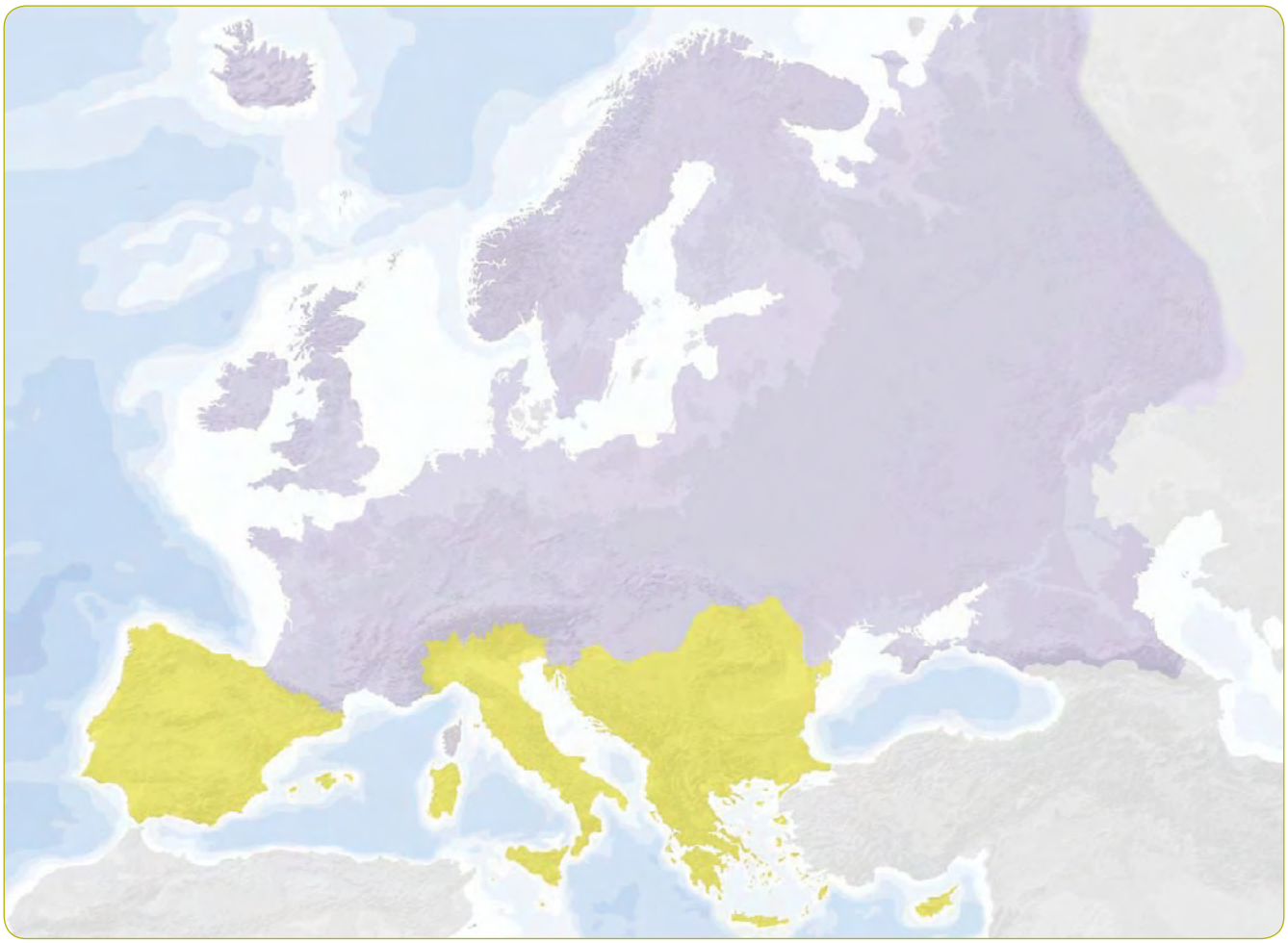

Nema karta Južne Evrope

Na zemljevidu poišči omenjene otoke in polotoke.

S sošolcem s pomočjo zemljevida poiščita morja, ki oblivajo Južno Evropo. Prvi išče, drugi naj preveri pravilnost, nato vlogi zamenjajta.

2. DÉL-EURÓPA

Dél-Európát az Európa déli részén fekvő, hasonló természeti és társadalmi adottságú országok alkotják. Ezen a területen, kivéve az Ibériai- és a Balkán-félsziget belső területeit, a Földközi-tenger hatása erősen érződik.

Dél-Európához soroljuk:

- a Pireneusi- (Ibériai-) félszigetet,
- az Appennini-félszigetet és
- a Balkán-félszigetet.

Dél-Európához számos sziget is tartozik: Szardínia, Szicília, Korzika, Kréta, Ciprus, Málta...

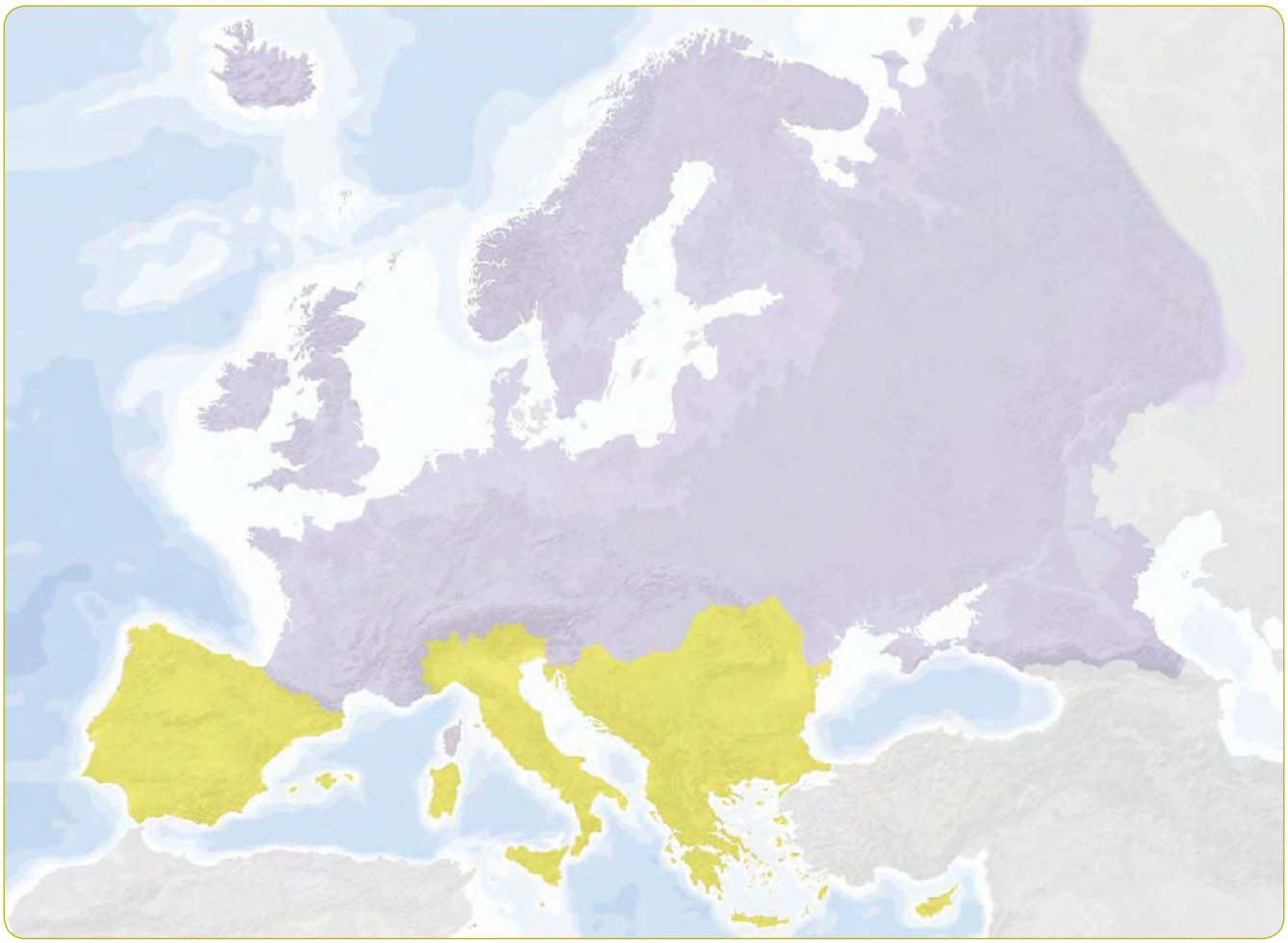

Dél-Európa vaktérképe

Keresd meg a térképen az említett szigeteket és félszigeteket!

Keressétek meg az osztálytársaddal a térkép segítségével azokat a tengereket, amelyek Dél-Európát veszik körül! Az egyik tanuló végezze el a keresést, a másik pedig ellenőrizze a válaszok helyességét, majd cseréljetek szerepet!

2.1 | DRŽAVE JUŽNE EVROPE

Države Južne Evrope so: Portugalska, Španija, Andora, Monako, Italija, Vatikan, San Marino, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija, Črna Gora, Bolgarija, Romunija, Makedonija, Kosovo, Albanija, Grčija, Malta in Ciper.

Južna Evropa

Z zemljevida prepiši v zvezek države Južne Evrope in jim dopiši glavna mesta.

2.2 | POVRŠJE JUŽNE EVROPE

Površje Južne Evrope je raznoliko. Ima veliko gorovij (Pireneji, Apenini, Dinarsko gorstvo, Balkan …), nižinskega sveta pa je malo. Obsežnejše nižine so ob rekah. Največja je Padska nižina.

Poišči večja gorovja Južne Evrope na zemljevidu in določi, v katere države segajo.

2.1 | DÉL-EURÓPA ORSZÁGAI

Dél-Európa országai: Portugália, Spanyolország, Andorra, Monaco, Olaszország, Vatikán, San Marino, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró, Bulgária, Románia, Macedónia, Koszovó, Albánia, Görögország, Málta és Ciprus.

Dél-Európa

Másold ki a térképről Dél-Európa országait, majd írd melléjük a fővárosok nevét!

2.2 | DÉL-EURÓPA FELSZÍNE

Dél-Európa felszíne változatos. Sok hegység (Pireneusok, Appenninek, Dinári-hegység, Balkán-hegység…) és kevés síkság található ott. A kiterjedt síkságok a folyók mentén fekszenek. A legnagyobb a Pó-síkság.

Keresd meg a térképen Dél-Európa nagyobb hegyeit, és határozd meg, melyik országokba nyúlnak be!

Večje reke južne Evrope (Ebro, Tajo, Pad) namakajo kmetijske površine, ob njih je razvit ribolov. Ker so večje reke tudi plovne, so ob njih nastala rečna pristanišča, ob izlivih pa tudi morska pristanišča.

Reka Ebro v Španiji

S pomočjo zemljevida izpiši imena večjih rek Južne Evrope in zapiši, v katera morja se te reke izlivajo in pri katerih krajih.
Svoje izpiske primerjaj s sošolčevimi.

V Južni Evropi so še zmeraj delujoči vulkani ali ognjeniki. Najbolj znana sta Etna in Vezuv. Zaradi rodovitne prsti, ki nastaja na razpadli lavi, je v njihovi bližini naseljenih veliko ljudi. Na teh območjih je tudi veliko potresov.

Dél-Európa nagyobb folyóival (Ebro, Tajo, Pó) öntözik a mezőgazdasági területeket, és azok mentén fejlett halászat alakult ki. Mivel a nagyobb folyók hajózhatók is, mellettük folyami kikötők, a torkolatoknál pedig tengeri kikötők jöttek létre.

Az Ebro folyó Spanyolországban

Írd ki a térkép segítségével Dél-Európa nagyobb folyóinak a neveit, majd jegyezd fel, hol és melyik tengerekbe ömlenek! Hasonlítsd össze a feljegyzéseidet az osztálytársadéval!

Dél-Európában még mindig vannak aktív vulkánok, más szóval tűzhányók.
A leghíresebbek az Etna és a Vezúv. Azok közelében a láva borította termékeny talaj miatt sok ember telepedett le. Ezeken a területeken gyakoriak a földrengések.

ALI VEŠ,

... da vulkan ob izbruhu iz zemeljskih globin bruhne ***magmo****, ki se na površju imenuje* ***lava****. Lava teče iz vulkanskega žrela ali* ***kraterja****. Ob izbruhu se izloči tudi veliko vulkanskega pepela. Kadar izbruhne vulkan, je potrebno preseliti tamkajšnje prebivalce. Znani zgodovinski kraj, ki ga je hkrati s prebivalci zalila lava, so Pompeji.*

Etna – delujoči vulkan

Oglejte si videoposnetek delovanja vulkana (MacLeod, Anne, Očividec. Ognjenik. Ljubljana, Fun Video, 1997).

V zvezek nariši skico vulkana.

2.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

V Južni Evropi je več podnebij:

- celinsko podnebje (v notranjosti Pirenejskega in Balkanskega polotoka),
- gorsko podnebje (v goratih predelih Južne Evrope),
- oceansko podnebje (ob obali Atlantskega oceana),
- prevladuje pa **sredozemsko** podnebje.

Sredozemskemu podnebju rečemo tudi mediteransko podnebje. Razširjeno je na obalnih predelih Sredozemlja in na otokih. Za to podnebje so značilna vroča in suha poletja ter mile in deževne zime brez snega.

TUDOD-E, HOGY

*... a tűzhányó (vulkán) a Föld mélyéről folyékony kőzetolvadékot bocsát a felszínre – ez a **magma**, amely folyékony formában jut ki – ezt a felszínen **lávának** nevezzük. A láva a tűzhányóból a **kráteren** keresztül folyik ki. A kitörésnél sok hamu is keletkezik. A vulkán kitörésekor az ottani lakosokat ki kell telepíteni. A láva árasztotta el Pompeii városát, a híres történelmi helyet és annak lakóit.*

Etna – működő vulkán

Nézd meg a vulkán működéséről szóló videófelvételt (Anne MacLeod: Szemtanú. Tűzhányó. Ljubljana, Fun Video, 1997.)!

Rajzold le a füzetbe a vulkán szerkezeti vázlatát!

2.3 | AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET

Dél-Európában többféle éghajlat van jelen:

- a kontinentális éghajlat (a Pireneusi- és a Balkán-félsziget belső területein)
- a hegyvidéki éghajlat (Dél-Európa hegyes területein)
- az óceáni éghajlat (az Atlanti-óceán partjainál)
- a földközi-tengeri **(mediterrán)** éghajlat is érvényesül.

A földközi-tengeri éghajlatot mediterránnak is nevezzük. A Földközi-tenger egyes partjain és szigetein dominál a leginkább. Az éghajlatot a forró és száraz nyarak, illetve az enyhe és esős, hó nélküli telek jellemzik.

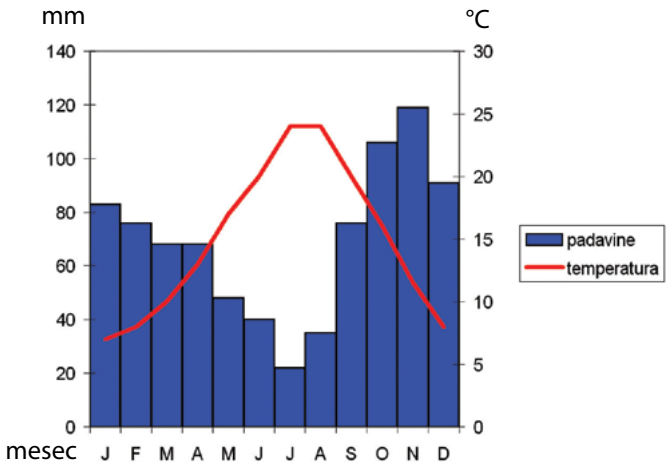

Klimogram za Rim

KLIMOGRAM
– graf, na katerem je za določen kraj prikazana razporeditev temperatur in padavin med celim letom

Iz klimograma za Rim razberi temperaturo in število mm padavin za mesec januar in avgust. Primerjaj podatke.
Kateri mesec je bolj topel in kateri bolj deževen?

V sredozemskem podnebju so rastline prilagojene poletni suši in močnemu izhlapevanju. Poletni vročini in pomanjkanju padavin so se prilagodile z odebeljenimi listi in globokimi koreninami. Ker so temperature pozimi višje kakor drugod, rastline obdržijo liste. Takim rastlinam pravimo tudi zimzelene (vedno zelene) rastline. Kjer gozda niso izsekali, je le-ta redek.

Oleander

Makija – gosto, ostro, bodikavo, neprehodno grmičevje

Značilne rastline so: hrast, bor, pinija, cipresa, oleander. Kjer je prst slabše kakovosti, ne raste nič drugega kot makija. **Makija** je značilno gosto rastoče bodljikavo zimzeleno grmovje, ki lahko zraste tudi do nekaj metrov visoko. Razraste se tudi na opuščenih travnikih ali območjih pretiranega sekanja gozda ali paše v preteklosti.

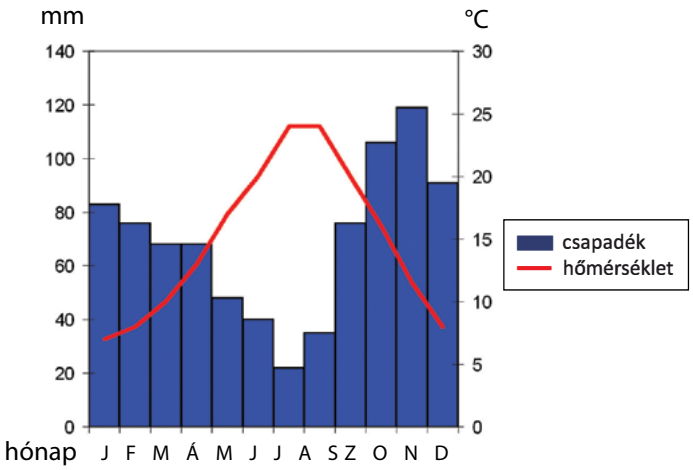

Róma klímadiagramja

KLÍMADIAGRAM – egy grafikon, amely bemutatja az adott helyen a hőmérséklet- és csapadékmegoszlást az év egészében

Olvasd le Róma klímadiagramjáról januárra és augusztusra vonatkozóan a hőmérséklet értékét, valamint a csapadék mennyiségét mm-ben! Hasonlítsd össze az adatokat! Melyik hónap a melegebb, és melyik a csapadékosabb?

A mediterrán éghajlatban a növények alkalmazkodnak a nyári hőséghez és az erős párolgáshoz. A nyári forróság és a csapadékhiány ellen megvastagodott leveleikkel és mély gyökereikkel védekeznek. Mivel a téli hőmérséklet magasabb, mint másutt, így a növények nem hullatják el a leveleiket. Az ilyen növényeket örökzöldeknek (mindig zöldeknek) nevezzük. Azokon a részeken, ahol az erdőt nem vágták ki, ott gyér a növényzet.

Leander

Macchia – sűrű, éles, tüskés, áthatolhatatlan cserje

Jellemző növények: a tölgy, a tűnyalábos fenyő, a mandulafenyő, a ciprus és a leander. Ahol a talaj rosszabb minőségű, ott a macchián kívül semmi sem nő. A **macchia** sűrűn sarjadó, tüskés, örökzöld bokor, amely akár néhány méter magasra is megnőhet. Az elhagyatott réteken vagy a túlzottan gyérített erdei területeken is szerte-széjjel sarjad, illetve régebben a legelőkön is megtelepedett.

2.4 | GOSPODARSTVO

Naravnim pogojem je prilagojeno tudi kmetijstvo. Pogosto je odvisno od namakanja. Prst je rodovitna in značilne rdečkaste barve. Zaradi močnih vetrov so jo zaščitili s kamnitimi ogradami. Strma pobočja so utrdili v terase. Tako je obdelovanje lažje, zimsko deževje pa ne odnaša prsti.

Kamnite ograde in terase

Lubenice

Podnebne razmere omogočajo gojenje različnih **kulturnih** rastlin (oljka, vinska trta, tobak, mandljevec), **raznega sadja** (breskve, marelice, fige, lubenice, *agrumi* – limone, pomaranče, grenivke in mandarine) in **zelišč** (lovor, mirta, žajbelj, sivka, rožmarin ...) ter **pridelavo zelenjave**, ki raste skoraj vse leto. Sadje in zelenjava dozorita v Južni Evropi prej kakor v ostali Evropi. Tako v času, ko v Sloveniji šele posadimo zelenjavo, iz toplejših krajev že uvažamo paprike, paradižnike, por …

Rožmarin

Žajbelj

2.4 | GAZDASÁGA

A mezőgazdaság is a természeti körülményekhez igazodik. Gyakran ez az öntözéstől függ. A talaj termékeny és jellegzetesen vöröses színű. Az erős szél miatt a területeket köves kerítéssel védték meg. A meredek lejtőket teraszokkal erősítették meg. Így annak a megmunkálása könnyebb, a téli esőzés pedig nem mossa el a talajt.

Kőkerítések és teraszok

Görögdinnyék

Az éghajlati viszonyok lehetővé teszik a különféle **kultúrnövények** (olíva, szőlőtőke, dohány, mandula), a **gyümölcsök** (őszibarack, sárgabarack, füge, görögdinnye, citrusfélék – citrom, narancs, grapefruit és mandarin), a **gyógynövények** (babér, mirtusz, zsálya, levendula, rozmaring ...), valamint olyan **zöldségek termesztését**, amelyek egész évben nőnek. Dél-Európában korábban érik a gyümölcs és a zöldség, mint a kontinens többi részén. Így abban az időszakban, amikor Szlovéniában még a zöldségeket csak elültetjük, a melegebb tájakról már behozhatunk paprikát, paradicsomot, póréhagymát...

Rozmaring

Zsálya

Sivka

Lovor

Podrobneje si oglej liste lovorja. Pogovorite se, kako se rastline zaščitijo pred vročino in izhlapevanjem.

Od doma prinesi različna zelišča. V šoli jih razvrstite glede na to, od kod izvirajo, in jih s pomočjo literature poimenujte in določite uporabnost.

Naredite razredno razstavo zelišč.

Oljka

Mandelji

Levendula

Babér

Nézd meg részletesen a babér leveleit! Beszélgessetek arról, hogyan védik magukat a hőségtől és a párolgástól!

Hozzál otthonról különböző gyógynövényeket! Válogassátok szét az iskolában őket származási helyük szerint, a szakirodalom segítségével nevezzétek meg azokat, majd mondjátok el, melyik mire használható!

Készítsetek gyógynövény-kiállítást az osztályban!

Olíva

Mandulák

Agrumi

Vinska trta

V trgovini ali na tržnici si oglej sredozemsko sadje in ugotovi, v kateri državi je zraslo. Svoje ugotovitve predstavi s plakatom in ga opremi z ustreznimi slikami.

Oljčno olje velja za najbolj zdravo. Na internetu poišči podatke o njem in izpiši, za kaj je koristno.

Ob morju zaradi skromnega rastlinstva gojijo predvsem drobnico – ovce in koze. Iz njihovega mleka pridelujejo sir, ki ga tudi izvažajo. Le v krajih, kjer je vode dovolj, se ukvarjajo tudi z govedorejo (Padska nižina).

Drobnica na paši

Turizem (Portugalska)

Citrusok

Szőlőtőke

Tekintsd meg a boltban vagy a piacon a mediterrán gyümölcsöket, és állapítsd meg, melyik országból származnak! Mutasd be egy plakát segítségével a megállapításaidat, továbbá készítsél hozzá megfelelő képeket!

Az olívaolaj az egyik legegészségesebb olajfajta. Keressél róla az interneten adatokat, majd írd ki, mi mindenre hasznos!

A tenger mellett a gyér növényzet miatt juh- és kecsketenyésztéssel foglalkoznak.
A tejből sajtot készítenek, amelyet értékesítenek.
Azokon a helyeken, ahol elegendő a víz, szarvasmarhatenyésztéssel is foglalkoznak (Pó-síkság).

Juhok a legelőn

Turizmus (Portugália)

Turizem je zelo pomembna gospodarska panoga in Sredozemlje je najbolj obiskano evropsko turistično območje. Toplo morje in številne starodavne znamenitosti privabijo veliko turistov. Turizem prinaša veliko denarja, na žalost pa povzroča tudi veliko onesnaževanja in uničevanja naravnega okolja.

Ribiška ladja

Pristanišče Barcelona (Španija)

Ob obalah Sredozemskega morja je kar nekaj pomembnih pristanišč: Barcelona, Genova, Neapelj, Palermo, Pirej (Atene) … V pristanišča vozijo blago iz vsega sveta. Od tam ga razvažajo v notranjost celine. Ob pristaniščih je postavljena predelovalna industrija in ladjedelnice, kjer izdelujejo nove ladje in skrbijo za popravilo starih.

Prebivalci se ukvarjajo tudi z ribolovom. Vendar onesnaženost morja in prevelik ulov zmanjšujeta količino rib v Sredozemskem morju. Poleg številnih vrst rib lovijo rake, lignje, školjke in ostale morske sadeže. V teh krajih se je zato razvila prehrambena industrija (predelava rib, izvoz sadja in zelenjave ter olivnega olja).

Parlament v Bukarešti (Romunija)

Bolgarsko podeželje

A turizmus nagyon fontos gazdasági iparág, a Földközi-tenger pedig a leglátogatottabb turisztikai térség Európában. A meleg tenger és a számos történelmi látnivaló odavonzza a sok turistát. A turizmus sok pénzt termel, ezzel együtt pedig sajnos nagyon szennyező, környezeti károkat is okoz.

Halászhajó

Barcelona kikötője (Spanyolország)

A Földközi-tenger partjainál jó néhány fontosabb kikötő található: Barcelona, Genova, Nápoly, Palermo, Pireusz (Athén)... A kikötőbe a világ minden tájáról szállítanak rakományt. Innen az árut a kontinens belső részeibe viszik. A kikötők mellett feldolgozóipari üzemek és hajógyárak állnak, ahol új hajókat gyártanak, valamint gondoskodnak a régi járművek megjavításáról.

A lakosság halászattal is foglalkozik, azonban a tenger szennyezettsége és a túlzott halászati tevékenység csökkenti a hal mennyiségét a Földközi-tengerben. A számos halfajta mellett rákot, tintahalat, kagylót és egyéb tengeri gyümölcsöket is halásznak. A fentiek miatt ezeken a területeken fejlett az élelmiszeripar (halfeldolgozás, gyümölcs-, zöldség- és az olívaolaj-kivitel).

A Parlament Bukarestben (Románia)

Egy bulgáriai falu

2.5 | PONOVIMO

Ponovi pridobljeno znanje. Pomagaj si z miselnim vzorcem. Preriši ga v zvezek in ga čim bolj zanimivo dopolni s slikami.

LEGA
Skupina držav na jugu Evrope ima podobne naravne in družbene značilnosti. V Južno Evropo uvrščamo: Pirenejski polotok, Apeninski polotok in Balkanski polotok ter otoke.

DRŽAVE
Italija, Vatikan, San Marino, Monako, Andora, Španija, Portugalska, Grčija, Malta, Ciper, Bolgarija, Romunija, Srbija, Črna Gora, Kosovo, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Albanija in Makedonija.

POVRŠJE
- Veliko gorovij (Pireneji, Apenini, Balkan …).
- Malo nižin (Padska).
- Večje reke (Ebro, Tajo, Pad, Vardar).
- Delujoči vulkani (Etna, Vezuv, Stromboli).

GOSPODARSTVO
- Kulturne rastline (oljka, vinska trta, tobak …),
- sadje (breskve, marelice, fige, agrumi),
- zelišča (lovor, mirta, žajbelj, sivka, rožmarin …),
- živinoreja (drobnica),
- dejavnosti (turizem, ribištvo, ladjedelništvo, pristanišča, prehrambena industrija).

PODNEBJE
Prevladuje sredozemsko podnebje (vroča in suha poletja ter mile in deževne zime brez snega).

RASTLINSTVO
Rastline so prilagojene poletni suši in močnemu izhlapevanju. Značilne rastline so: hrast, bor, pinija, cipresa, oleander in makija.

2.5 | ISMÉTLÉS

Ismételd át a megszerzett tudást! Készítsél segítségképpen egy gondolattérképet! Rajzold át azt a füzetbe, valamint tegyél mellé érdekes képeket!

FEKVÉSE:
Dél-Európa országainak hasonló természeti és társadalmi jellegzetességei vannak. Dél-Európához soroljuk a Pireneusi-félszigetet, az Appennini-félszigetet, a Balkán-félszigetet és más szigeteket.

ORSZÁGOK:
Olaszország, Vatikán, San Marino, Monaco, Andorra, Spanyolország, Portugália, Görögország, Málta, Ciprus, Bulgária, Románia, Szerbia, Montenegró, Koszovó, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Albánia és Macedónia.

FELSZÍNE:
- Sok hegység (Pireneusok, Appenninek, Balkán…).
- Kevés síkság (Pó).
- Nagyobb folyók (Ebro, Tajo, Pó, Vardar).
- Aktív vulkánok (Etna, Vezúv, Stromboli).

GAZDASÁG:
- Kultúrnövények (olíva, szőlő, dohány...),
- gyümölcs (barack, sárgabarack, füge, citrusfélék),
- gyógynövények (babér, mirtusz, zsálya, levendula, rozmaring...),
- állattenyésztés (juh),
- tevékenységek (turizmus, halászat, hajóépítés, kikötők, élelmiszeripar).

ÉGHAJLAT:
A mediterrán éghajlat dominál (meleg és száraz nyarak; enyhe, hó nélküli esős telek).

NÖVÉNYZET:
A növények alkalmazkodnak a nyári szárazsághoz és az erős párolgáshoz. Jellegzetes növények: a tölgy, a tűnyalábos fenyő, a mandulafenyő, a ciprus, a leander és a macchia.

S pomočjo KVIZA preveri, kaj si si v tem poglavju zapomnil.

Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček. Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo. Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek.

Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

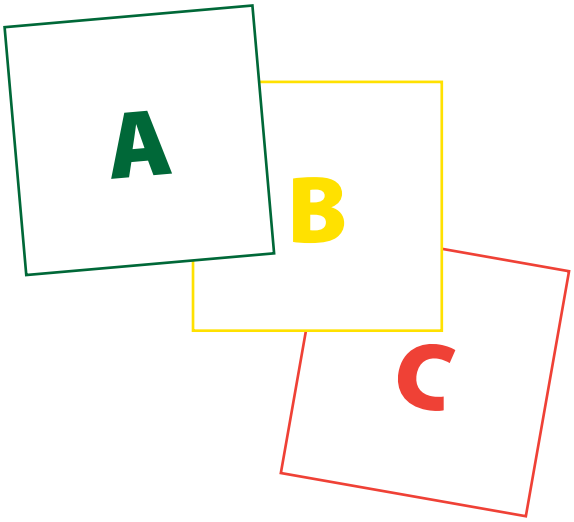

1. Katerega od naštetih polotokov uvrščamo k Južni Evropi?

A) Balkanski,
B) Skandinavski,
C) Kola.

2. Kateri od naštetih otokov Južne Evrope je hkrati tudi samostojna država?

A) Sardinija,
B) Korzika,
C) Malta.

3. Katera skupina držav spada k Južni Evropi?

A) Andora, Grčija, Španija;
B) Nizozemska, Velika Britanija, Belgija;
C) Madžarska, Avstrija, Češka.

4. Katera ja največja nižina v Južni Evropi?

A) Panonska,
B) Padska,
C) Nemško-Poljska.

5. Katere so značilnosti Sredozemskega podnebja?

A) Kratka deževna poletja, dolge mrzle zime s snegom,
B) blaga poletja in mile zime, veliko padavin,
C) suha in vroča poletja, mile zime z malo dežja.

6. Kako imenujemo lavo, dokler je v notranjosti zemlje?

A) Magma,
B) krater,
C) žrelo.

7. Značilno gosto rastoče zimzeleno grmovje v Južni Evropi se imenuje:

A) pinija,
B) makija,
C) vresje.

8. Kateri sadež spada k agrumom?

A) Breskev,
B) limona,
C) češnja.

9. Večja pristanišča Južne Evrope so:

A) Barcelona, Genova, Pirej;
B) Piran, Tanger, Cuxhaven;
C) Hamburg, Rotterdam, Bremen.

10. Katera gospodarska panoga najbolj onesnažuje in uničuje naravno okolje?

A) Sadjarstvo,
B) reja drobnice,
C) množični turizem.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével, hogy mit sikerült megjegyezned ennél a fejezetnél! A tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, azután megmutatod a megfelelő kártyát. A tanárral ellenőrizzétek a válaszaidat, a jó választ írjátok fel a táblára! A kvíz befejezése után írd le a füzetbe, mondatokba foglalva a helyes válaszokat! Mindegyik kérdésnél használd az ATLASZT!

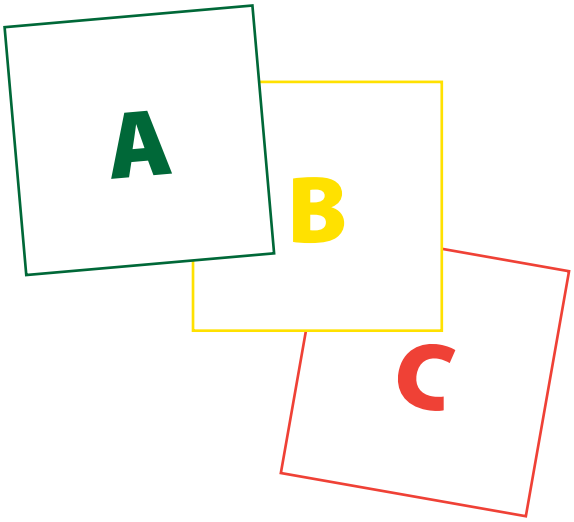

1. Melyik félsziget tartozik a felsoroltak közül Dél-Európához?

A) Balkán.
B) Skandináv.
C) Kola.

2. Melyik Dél-Európa felsorolt szigetei közül egyben független ország is?

A) Szardínia.
B) Korzika.
C) Málta.

3. Melyik országok csoportja tartozik Dél-Európához?

A) Andorra, Görögország, Spanyolország.
B) Hollandia, Nagy-Britannia, Belgium.
C) Magyarország, Ausztria, Csehország.

4. Melyik a legnagyobb síkság Dél-Európában?

A) A Pannon.
B) A Pó.
C) A Germán–Lengyel-alföld.

5. Melyek a mediterrán éghajlat jellemzői?

A) Rövid esős nyarak, hosszú hideg, havas telek.
B) Enyhe nyarak és telek, sok csapadék.
C) Száraz, forró nyarak és enyhe telek kevés esővel.

6. Hogyan nevezzük a Föld belsejében lévő lávát?

A) Magma.
B) Kráter.
C) Kürtő.

7. A jellemzően sűrűn növekvő, örökzöld cserje Dél-Európában a:

A) mandulafenyő.
B) macchia.
C) hanga.

8. Melyik gyümölcs tartozik a citrusfélékhez?

A) A barack.
B) A citrom.
C) A cseresznye.

9. Dél-Európa nagyobb kikötői a következők:

A) Barcelona, Genova, Pireusz.
B) Piran, Tanger, Cuxhaven.
C) Hamburg, Rotterdam, Bréma.

10. Melyik iparág szennyezi és pusztítja leginkább a természeti környezetet?

A) A gyümölcstermesztés.
B) A juhtenyésztés.
C) A tömegturizmus.

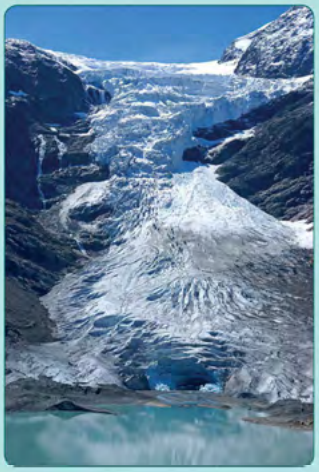

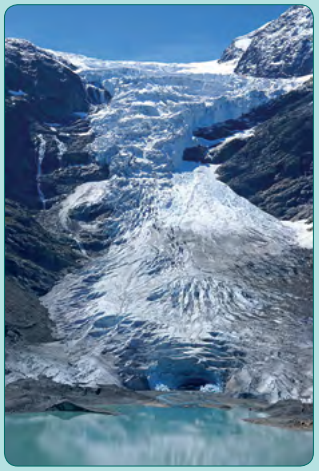

3 SREDNJA EVROPA

Srednja Evropa je območje med Južno, Severno, Vzhodno in Zahodno Evropo. Leži torej na sredini Evrope.
Države Srednje Evrope povezuje njihova lega in del skupne zgodovine, razlikujejo pa se po naravnogeografskih in narodnostnih značilnostih.

Med območji ni ostrih naravnih meja, ker naravne enote počasi prehajajo druga v drugo.

Naravne enote Srednje Evrope so:

- Panonska kotlina,
- Alpe,
- Karpati,
- Sredogorje,
- Nemško-Poljsko nižavje.

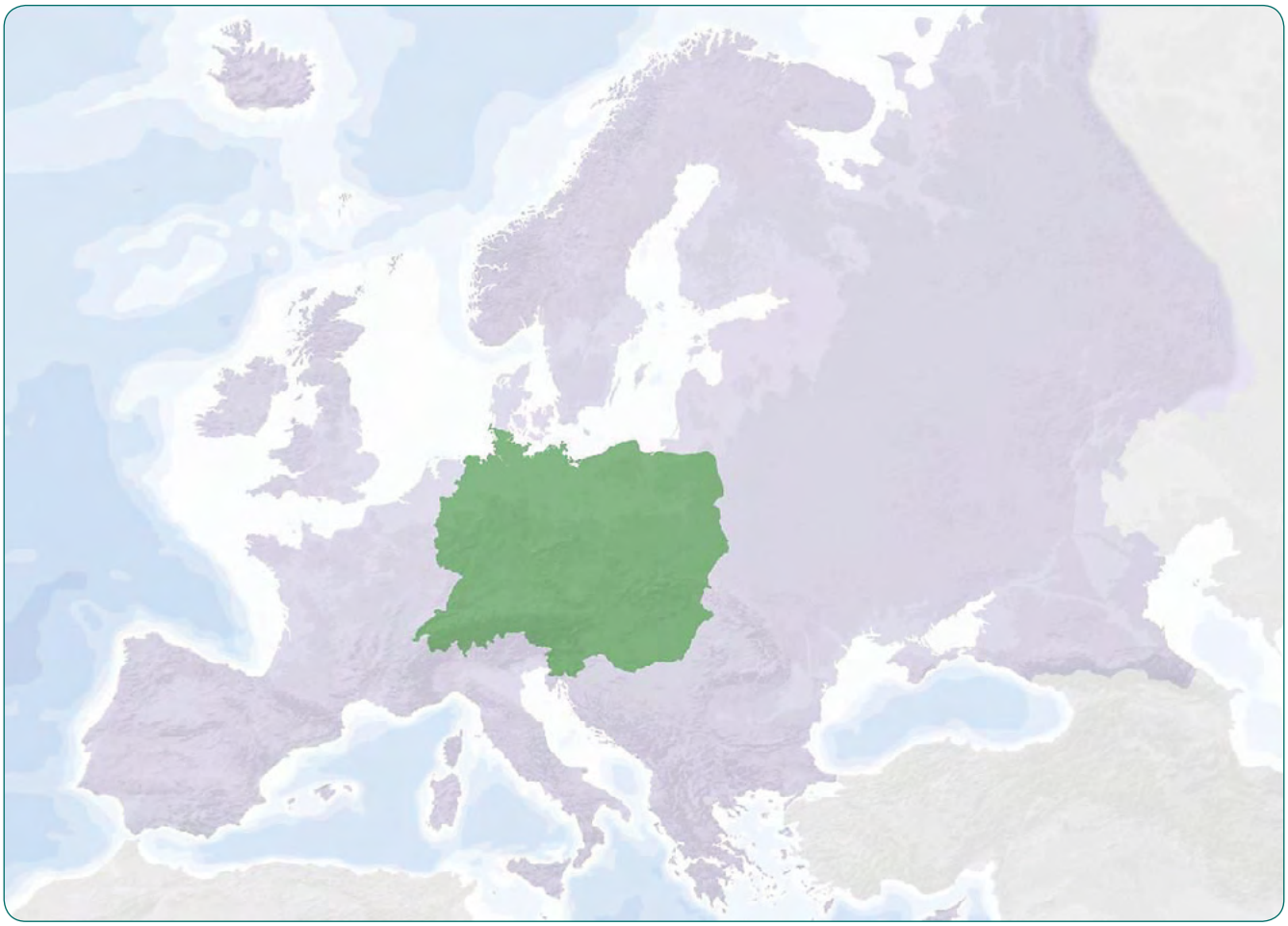

Nema karta Srednje Evrope

Poišči naravne enote Srednje Evrope na zemljevidu in jim določi lego glede na smeri neba.
Ugotovi, kje prevladuje ravninski svet, sredogorje in kje visokogorski svet.
Svoje ugotovitve zapiši v zvezek.

3. KÖZÉP-EURÓPA

Közép-Európa Dél-, Észak-, Kelet- és Nyugat-Európa között terül el. Tehát Európa közepén fekszik. Közép-Európa országait elhelyezkedésük és közös történelemük egyes részei kötik össze, a természetföldrajzi és az etnikai jellemzők pedig megkülönböztetik őket egymástól.

Az egyes területek között nincsen éles határ, mert a természeti egységek egybeérnek.

Közép-Európa természeti egységei a következők:

- Pannon-medence,
- Alpok,
- Kárpátok,
- a középhegységek,
- Germán–Lengyel-alföld.

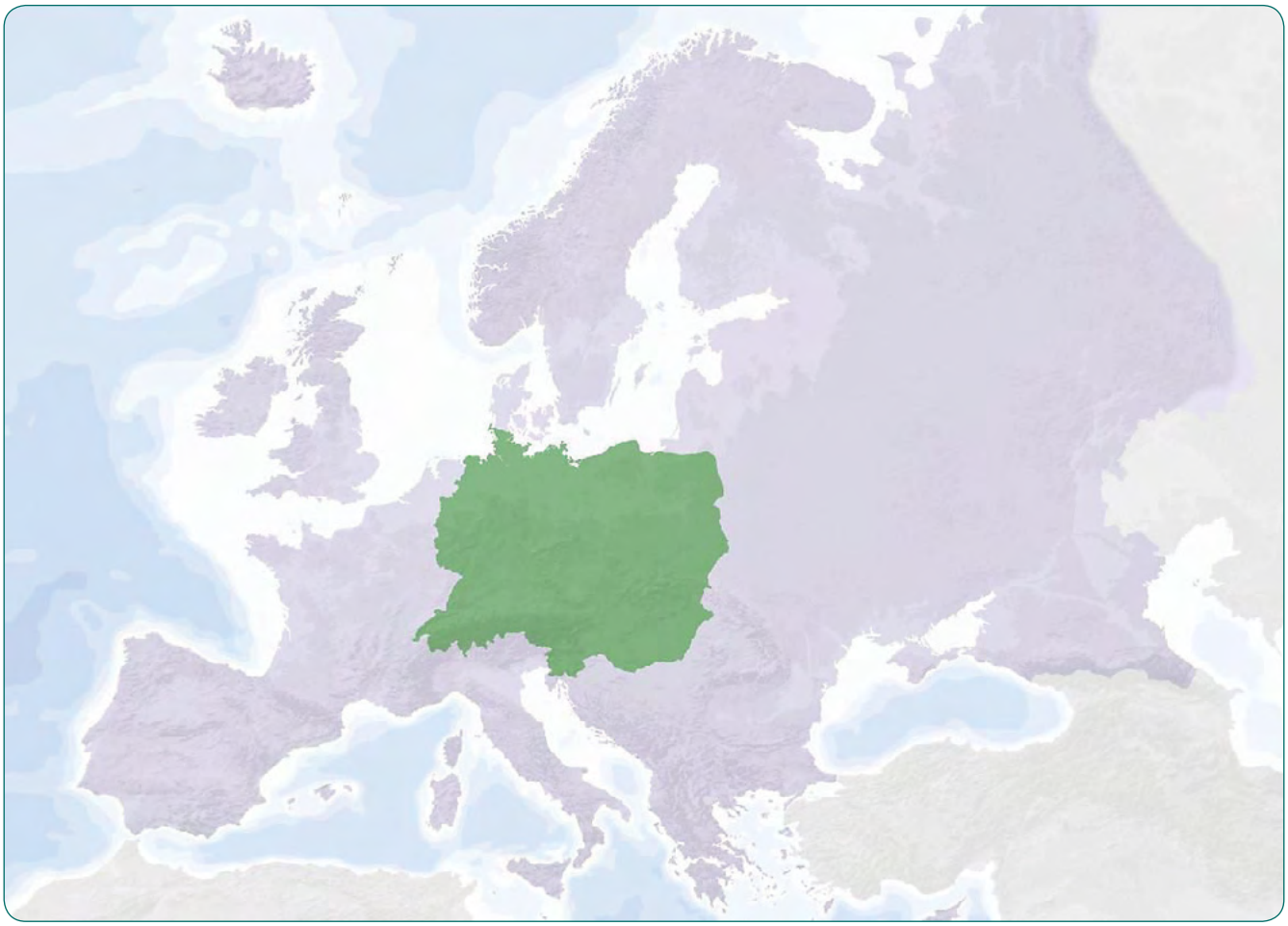

Közép-Európa vaktérképe

Keresd meg a térképen Közép-Európa természeti egységeit, és határozd meg az égtájak szerint azok elhelyezkedését!
Állapítsd meg, hol dominál a síkság és a középhegység, valamint melyik részeken a magashegység! A megállapításaidat írd le a füzetbe!

3.1 | DRŽAVE SREDNJE EVROPE

Srednjo Evropo sestavlja devet držav: Madžarska, Švica, Lichtenstein, Nemčija, Avstrija, Češka, Poljska, Slovaška in Slovenija.

Srednja Evropa

Z zemljevida prepiši v zvezek imena držav Srednje Evrope in jim dopiši imena glavnih mest.

Države, ki nimajo dostopa do morja, imenujemo **celinske** države, tiste z dostopom do morja pa **obmorske**.

Ugotovi, katere države Srednje Evrope so celinske in katere obmorske.

3.1 | KÖZÉP-EURÓPA ORSZÁGAI

Közép-Európát kilenc ország alkotja: Magyarország, Svájc, Liechtenstein, Németország, Ausztria, Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia.

Közép-Európa

Másold le a térképről Közép-Európai országainak a nevét, majd írd melléjük a fővárosukat!

Azokat országokat, amelyeknek nincsen közvetlen összeköttetésük a tengerrel, **kontinentális** országoknak nevezzük, a tengeri kijáróval rendelkezőket pedig **tengerpartiaknak**.

Állapítsd meg, melyik közép-európai országok éghajlata kontinentális, és melyeké mediterrán!

Madžarska

Poljska

Švica

Nemčija

3.2 | POVRŠJE SREDNJE EVROPE

Srednjo Evropo sestavljajo ravnine, sredogorja in visokogorja. Na severu ob Severnem in Baltskem morju je veliko Nemško-Poljsko nižavje. Nižine se proti jugu postopoma vzpenjajo v sredogorja s kotlinami. Sredogorja se proti vzhodu nadaljujejo v Karpate in proti jugozahodu v Alpe. V jugovzhodnem delu Srednje Evrope je Panonska kotlina.

Magyarország

Lengyelország

Svájc

Németország

3.2 | KÖZÉP-EURÓPA FELSZÍNE

Közép-Európát síkságok, középhegységek és magashegységek alkotják. Északon az Északi-tenger és a Balti-tenger mellett fekszik a nagy Germán–Lengyel-alföld. Dél felől tekintve a síkságok fokozatosan középhegységekké alakulnak át. A középhegységek keleten a Kárpátokban, délnyugaton pedig az Alpokban gyűrűznek tovább. Közép-Európa délkeleti részén a Pannon-medence található.

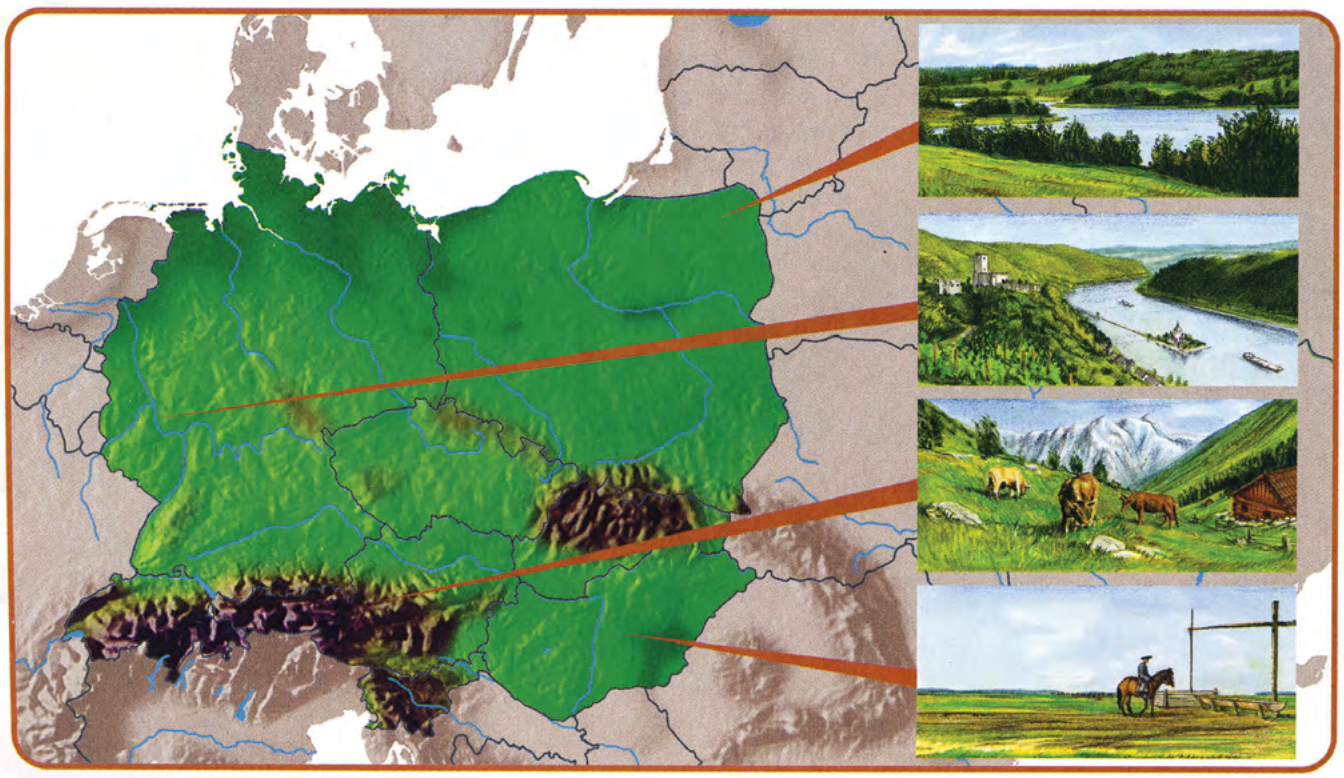

Reliefna slika Srednje Evrope

S svojimi besedami razloži izraza visokogorje in sredogorje. Odgovor zapiši v zvezek in ga primerjaj s sošolčevim. Pomagaš si lahko tako, da poiščeš nekaj vrhov visokogorja (Alpe ali Karpati) in sredogorja ter njihovo nadmorsko višino primerjaš med seboj.

Reke v Srednji Evropi so primerne za plovbo (Donava, Ren …). Med seboj so povezane s kanali ali prekopi, ki vodne poti povežejo. Tako so pokrajine med seboj bolj povezane. Ob rekah so se razvila tudi večja mesta in rečna pristanišča, ki omogočajo živahno trgovanje in večji pretok blaga.

Na zemljevidu poišči največje reke Srednje Evrope in morja, v katera se izlivajo. Ugotovitve zapiši v obliki preglednice.

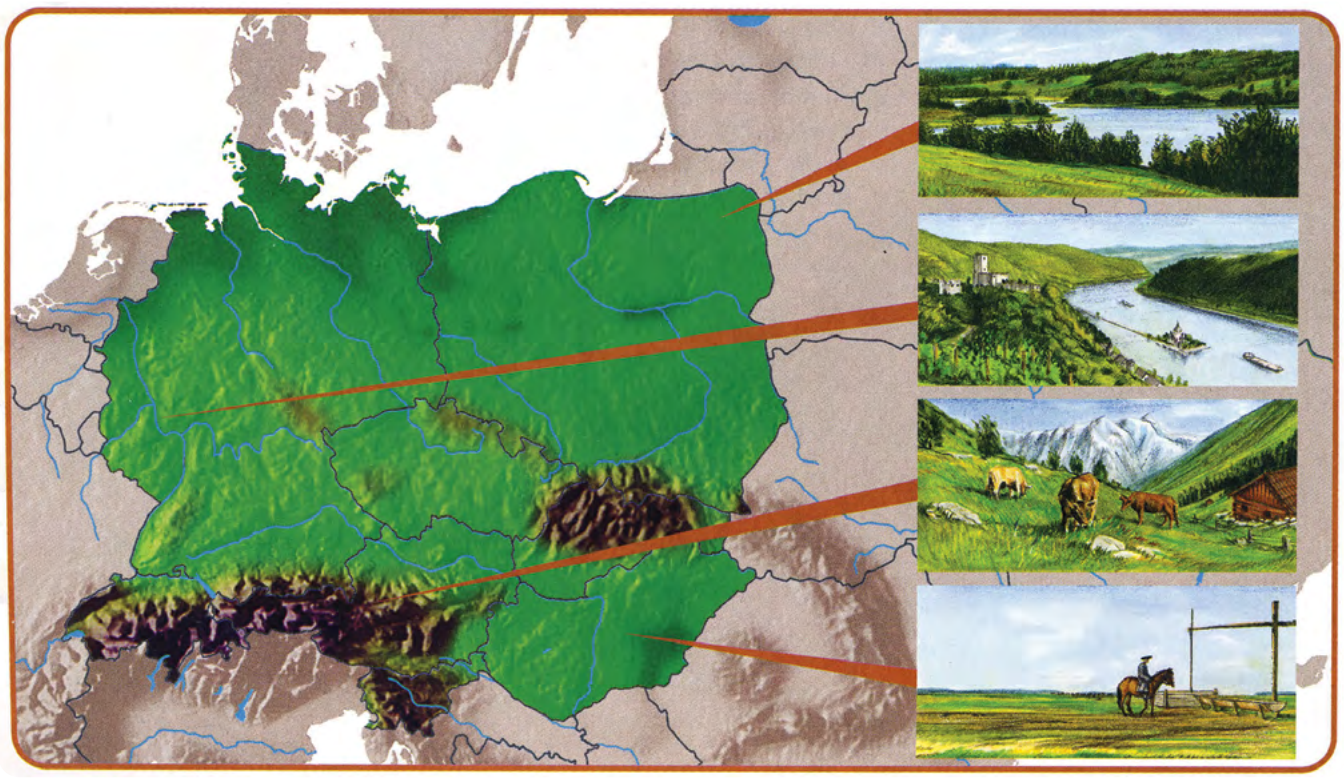

Közép-Európa domborzati képe

Magyarázd el a saját szavaiddal a magas- és középhegység fogalmát! Írd le a választ a füzetbe, majd hasonlítsd össze azt az osztálytársadéval! Segítségedre lehet, ha keresel néhány magas hegycsúcsot (Alpok vagy Kárpátok) és középhegységet, majd összeveted a tengerszint feletti magasságukat!

Közép-Európa folyói (Duna, Rajna...) alkalmasak a hajózásra. A rajtuk átmenő vízi utakat csatornákkal és medrekkel kötötték össze. Ebből következően az egyes vidékek könnyebben össze tudnak kapcsolódni. A folyók mentén jöttek létre a nagyobb városok és a folyami kikötők, ahol élénk kereskedelem és árucsere folyt.

Keresd meg a térképen Közép-Európa legnagyobb folyóit, valamint azokat a tengereket, amelyekbe azok ömlenek! Megállapításaidat foglald táblázatba!

V legendi zemljevida poišči simbol za kanal oziroma prekop in ga preriši v zvezek.
Ugotovi, katere reke so med seboj povezane s kanali in jih izpiši.

Donava na Madžarskem

3.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

V Srednji Evropi se prepletajo vplivi oceanskega podnebja iz Zahodne Evrope in vplivi celinskega podnebja iz Vzhodne Evrope. Podnebju v Srednji Evropi tako rečemo kar **prehodno celinsko** podnebje: zime so hladne, poletja pa vroča in soparna. Izrazito celinsko podnebje ima Panonska kotlina. V visokogorju je gorsko podnebje.

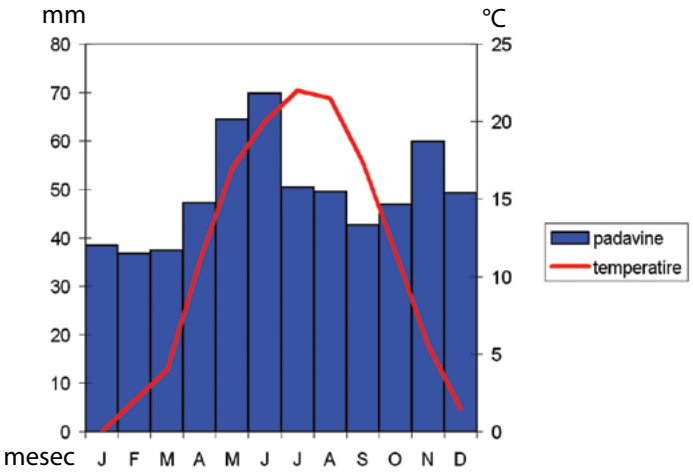

Klimogram za Budimpešto

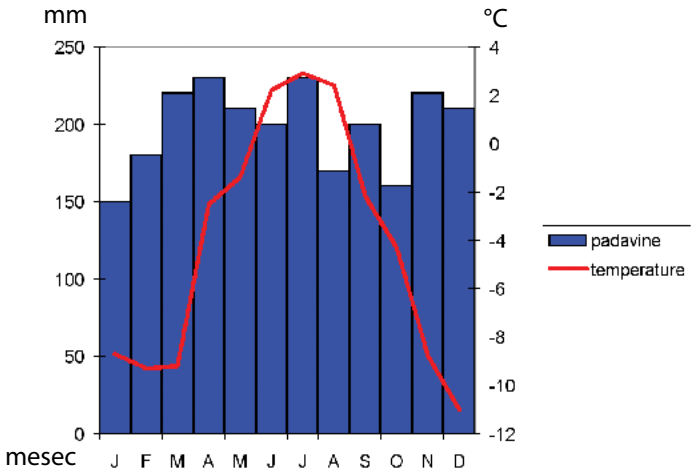

Klimogram za Sonnblick v Avstriji

Iz klimograma za Budimpešto in Sonnblick razberi in izpiši temperaturo najtoplejšega in najhladnejšega meseca. Primerjaj podatke. Izpiši tudi podatke o količini padavin najmanj in najbolj deževnega meseca.
Kaj lahko sklepaš iz primerjave podatkov za temperature in padavine obeh krajev? Kakšno podnebje je značilno za omenjena kraja?

Keresd meg a térkép jelmagyarázatában a csatorna szimbólumát, majd rajzold be a füzetbe! Állapítsd meg, melyik folyókat kötik össze csatornák, majd írd ki azoknak a nevét!

A Duna Magyarországon

3.3 | AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET

Közép-Európában a nyugat-európai óceáni éghajlat és a kelet-európai kontinentális éghajlat jellegzetességei keverednek. Ezért a közép-európai éghajlatot **átmeneti szárazföldi éghajlatnak** nevezzük: a telek hidegek, a nyarak melegek és fülledtek. Jellegzetesen kontinentális éghajlata van a Pannon-medencének.
A magashegységben a hegyvidéki éghajlat dominál.

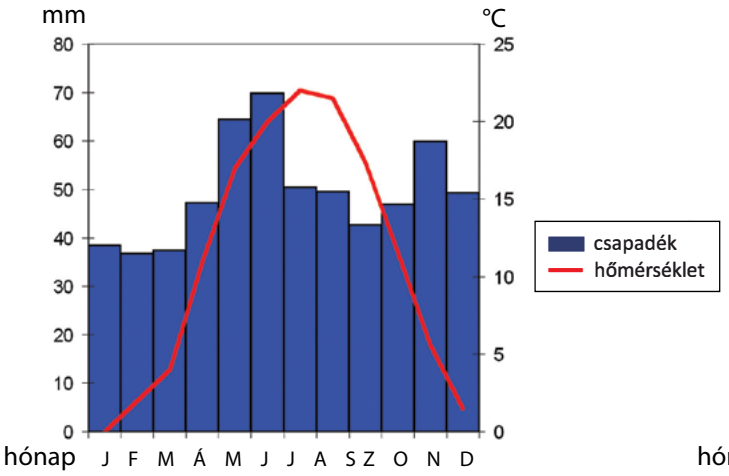

Budapest klímadiagramja

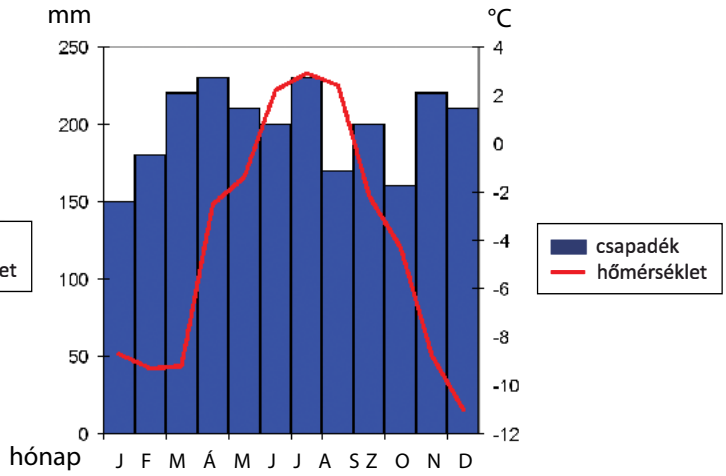

Az ausztriai Sonnblick klímadiagramja

Olvasd le Budapest és Sonnblick klímadiagramját, majd írd ki a legmelegebb és a leghidegebb hónap hőmérsékletét! Hasonlítsd össze az adatokat! Jegyezd fel a csapadékmennyiség adatait is a legkevésbé és a leginkább esős hónapokra vonatkozóan!
Mire lehet következtetni a két helyen összehasonlított hőmérséklet- és a csapadékadatok alapján? Milyen éghajlat jellemző az említett helyeken?

Rastlinstvo je prilagojeno podnebju Srednje Evrope. V nižinskem svetu, kjer je celinsko podnebje in rodovitna prst, je dobro razvito poljedelstvo (predvsem žita, sladkorna pesa, sončnice), na gričevjih pa sadjarstvo in vinogradništvo.

Neskončno žitno polje (Madžarska)

Sredogorje je bilo nekoč poraščeno z listnatimi in mešanimi gozdovi, ki so danes večinoma izsekani in spremenjeni v njive in travnike.

Na severu Nemško-Poljskega nižavja prevladuje močvirsko travniško rastlinstvo, na jugu pa poljščine (krompir, sladkorna pesa).

V visokogorju uspeva gorsko rastlinstvo, ki je prilagojeno mrazu in vetru.

Ponovi rastlinske višinske pasove. Zapiši, katero rastlinstvo uspeva v posameznem pasu.

Rastlinstvo v visokogorju (Alpe)

Oceansko podnebje ob izlivu reke Labe v Severno morje (sever Nemčije)

A növényzet alkalmazkodott Közép-Európa éghajlatához. A síkvidéken, ahol az éghajlat kontinentális és a föld termékeny, jól fejlett a mezőgazdaság (főleg gabonafélék, cukorrépa és napraforgó nő), a dombokon pedig a gyümölcs- és a szőlőtermesztés a jellemző.

Végtelen gabonatábla (Magyarország)

A középhegységeket valamikor lombos és vegyes erdők nőtték be, amelyeket később kivágtak, napjainkban pedig mezők és rétek terülnek el ott.
A Germán–Lengyel-alföld északi részén a mocsaras réti növényzet dominál, délen pedig a szántóföldi növények (krumpli, cékla) teremnek meg.
A magashegységben a hideghez és a szélhez alkalmazkodó hegyi növényzet nő.

Ismételd át a magassági növényzeti övezeteket! Írd le, melyik növény terem meg az egyes övezetekben!

Növényzet a magashegyben (Alpok)

Az óceáni éghajlat az Elba folyó északi-tengeri torkolatánál (Észak-Németország)

3.4 | PANONSKA KOTLINA

Panonska kotlina je največja kotlina v Evropi. Na njenem mestu je bilo nekoč Panonsko morje.

Obdajajo jo:

- Alpe,
- Karpati in
- Dinarsko gorstvo.

KOTLINA – nižji, zaprt svet med hribi ali gorami
OSAMELEC – osamljena gora ali hrib, ki se dviga nad ravnino

Panonska kotlina z Blatnim jezerom

Na zemljevidu pokaži Panonsko kotlino in gorovja, ki jo obdajajo.

Sredi ravnega sveta se dvigajo osameli hribi in griči, ki jih imenujemo **osamelci**.

3.4.1 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO V PANONSKI KOTLINI

V Panonski kotlini je podnebje celinsko. Zanj so značilna vroča, suha poletja in mrzle zime ter vse leto malo padavin. Zaradi tega uspeva le travniško rastje. Gozdovi so na osamelcih in na poplavnih območjih rek.
Človek je večino travnatih pokrajin preoblikoval v njive, saj sta rodovitna črna prst in celinsko podnebje ugodna za rast kulturnih rastlin.

Del Panonske nižine je tudi Prekmurje. Če ugotoviš, katere rastline uspevajo tam, boš vedel, katere rastline uspevajo v Panonski kotlini. Svoje ugotovitve zapiši. Izdelaš lahko tudi plakat.

3.4 | A PANNON-MEDENCE (KÁRPÁT-MEDENCE)

A Pannon-medence a legnagyobb medence Európában. Helyén egykor a Pannon-tenger terült el.

Az alábbi hegységek veszik körül:

- Alpok,
- Kárpátok és a
- Dinári-hegység.

MEDENCE – alacsony, zárt terület a dombok és hegyek között
TANÚHEGY – magányos hegy vagy domb, amely a síkság fölé emelkedik

A Pannon-medence a Balatonnál

Mutasd meg a térképen a Pannon-medencét, továbbá azokat a hegyeket, amelyek körülveszik!

A síkság közepén magányos hegyek és dombságok emelkednek, amelyeket **tanúhegynek** nevezünk.

3.4.1 | AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET A PANNON-MEDENCÉBEN

A Pannon-medencében az éghajlat kontinentális. Forró, száraz nyarak és hideg telek jellemzik, egész évben kevés a csapadék. Emiatt a réti növényzet a jellemző. Erdők a tanúhegyeken és az áradó folyók mentén találhatók.
Az ember a legtöbb rétet termőföldekké változtatta, hiszen a fekete termőföld és a kontinentális éghajlat rendkívül kedvező a kultúrnövények termesztésére.

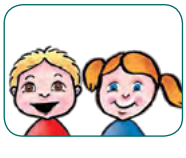

A Pannon-medence része a Muravidék is. Ha megvizsgálod, milyen növények nőnek arrafelé, akkor tudni fogod egyben azt is, melyikek honosok a Pannon-medencében. Megállapításaidat írd le! Egy plakátot is készíthetsz.

3.4.2 | VODOVJE

Po Panonski kotlini teče več rek:

- Donava,
- Tisa,
- Drava in
- Sava.

Največja reka je Donava, po kateri poteka pomembna prometna pot. Prek Črnega morja s plovnimi pritoki in kanali povezuje Podonavje s svetom. Pravimo, da je Donava okno v svet za tiste države, ki nimajo morja. Z reko Ren, ki je gospodarsko najpomembnejša evropska reka, je povezana s prekopom in zato je prek Atlantika povezana s svetom.

Donava na Slovaškem

PODONAVJE – porečje Donave, ozemlje, s katerega tečejo vode v Donavo
REGULACIJA – umetno urejanje rečne struge

Panonske reke so zaradi velike gostote prebivalstva, kmetijstva in industrije zelo onesnažene.

V atlasu poišči reke, ki tečejo po Panonski kotlini. Ugotovi, kako so te reke povezane med seboj.
S pomočjo zemljevida izpiši tudi, pri katerem kraju in v katero reko ali morje se izlivajo posamezne reke Panonske kotline.

Reke v Panonski kotlini so široke, imajo pa nizke bregove, zato pogosto poplavljajo. Da bi se ljudje ubranili poplav, gradijo nasipe, včasih pa tudi poglobijo strugo. Temu pravimo **regulacija**.

3.4.2 | VÍZRAJZA

A Pannon-medencében több folyó is folyik:

- Duna,
- Tisza,
- Dráva és a
- Száva.

A legnagyobb folyó a Duna, amely egy fontos kereskedelmi út is egyben. A Fekete-tengertől indulva, a hajózható mellékfolyókon és csatornákon át, a Duna mentén élők egymással és a világgal összeköttetésbe kerülnek. Azt mondhatjuk, hogy a Duna azoknak az országoknak, amelyeknek nincsen tengerük, ablakot nyit a világra. Gazdasági szempontból a Rajna folyó a legfontosabb Európában. Csatornák halózzák be, amelyek egyben vízi kijárót jelentenek az Atlanti-óceán felé.

A Duna Szlovákiában

DUNA MENTE – a Duna vízgyűjtő területe, ahonnan a vizek a Dunába folynak
FOLYÓSZABÁLYOZÁS – a folyó medrének mesterséges szabályozása

A Pannon-medencében található folyók a népsűrűség, a mezőgazdaság és az ipar miatt erősen szennyezettek.

Keresd ki az atlaszból a Pannon-medence folyóit! Állapítsd meg, hol és hogyan folynak össze ezek a folyók!
Írd ki azt is a térkép segítségével, hogy a Pannon-medence folyói hol, és melyik folyóba, illetve tengerbe ömlenek!

A Pannon-medence folyói szélesek, partszakaszai alacsonyak, emiatt gyakori az áradás. Az árvíz elleni védekezéshez az emberek védőgátakat építenek, néha pedig mélyítik a folyó medreit. Mindezt **folyószabályozásnak** nevezzük.

3.4.3 | GOSPODARSKI POMEN

Zaradi ravnega sveta, rodovitne prsti in celinskega podnebja je poljedelstvo v Panonski kotlini zelo dobro razvito. Pridelajo največ žit, predvsem pšenice in koruze, med industrijskimi rastlinami pa uspevajo sladkorna pesa in sončnice. Na gričih prevladujeta sadjarstvo in vinogradništvo.

Sladkorna pesa

Koruzno polje

Oglej si gospodarsko karto Srednje Evrope v atlasu in ugotovi, kje v Panonski kotlini pridelajo največ žit. Ugotovitve primerjaj s sošolčevimi.

V Panonski kotlini so dobre možnosti za živinorejo: govedorejo, prašičerejo in perutninarstvo. Na Madžarskem uspeva tudi konjereja. Konji so bili nekoč delovna živina, danes pa jih vzrejajo za potrebe turizma.

Oglej si gospodarsko karto Srednje Evrope in s pomočjo legende določi, katere surovine se tam nahajajo. Podatke zapiši v obliki miselnega vzorca.

Med industrijskimi panogami se je najbolj uveljavila prehrambena industrija. V novejšem času se uveljavlja zdraviliški turizem, ker je v Panonski kotlini veliko izvirov termalne vode.

3.4.3 | GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE

A sík terület, a termékeny talaj és a kontinentális éghajlat miatt a mezőgazdaság a Pannon-medencében nagyon fejlett. Leginkább gabonafélét, elsősorban búzát és kukoricát termesztenek, az ipari növények közül pedig a cukorrépa és a napraforgó honos. A dombos területen túlnyomóan gyümölcsöt és szőlőt termesztenek.

Cukorrépa

Kukoricamező

Tekintsd meg Közép-Európa gazdasági térképét az atlaszban, majd állapítsd meg, hol termesztik a legtöbb gabonafélét a Pannon-medencében! Hasonlítsd össze a megállapításaidat az osztálytársadéval!

A Pannon-medencében jók a körülmények az állattenyésztésre: a szarvasmarha-, a sertés- és a baromfitenyésztés a jellemző. Magyarországon a lótenyésztés is virágzik. A lovak valamikor munkaeszközök voltak, ma leginkább turisztikai célból tenyésztik őket.

Tekintsd meg Közép-Európa gazdasági térképét, majd határozd meg a jelmagyarázat felhasználásával, milyen alapanyagok találhatók ott! Mutasd be az adatokat gondolattérkép segítségével!

Az iparágak közül az élelmiszeripar a legkiemelkedőbb. Az utóbbi időben egyre nagyobb teret nyer a gyógyturizmus, ugyanis a Pannon-medencében sok a termálvízforrás.

Tudi v Sloveniji imamo mnogo zdravilišč. S pomočjo medmrežja jih poišči in izpiši. Podčrtaj tista, ki so v panonskem svetu.

Naftna vrtina v Panonski kotlini, kjer so v preteklosti načrpali veliko nafte

3.5 | ALPE

Alpe so najvišje evropsko gorovje. Ležijo med Panonsko kotlino in Sredozemskim morjem. So mlado gorovje, za katero so značilni visoki vrhovi in strme skalnate stene. Alpe so dokončno oblikovale reke in ledeniki. Med gorami so alpske doline, po katerih tečejo prometne povezave.

LEDENIK - iz snega nastala velika gmota ledu, ki počasi drsi navzdol in brusi ter nosi skale

Na zemljevidu poišči Alpe in izpiši, v katere države segajo.

Poišči najvišje vrhove Alp ter njihovo nadmorsko višino. Prepiši jih v zvezek in jih primerjaj z najvišjim slovenskim vrhom.

V različnih virih (medmrežje, časopis, revije, knjiga) poišči besedila, ki opisujejo vzpone na najvišje alpske vrhove, ali povabite alpinista, ki vam bo pripovedoval o svojih izkušnjah.

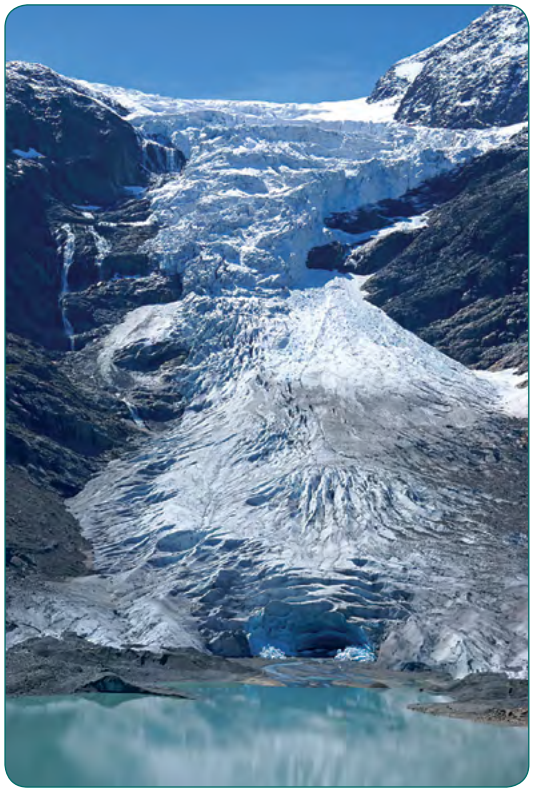

Ledenik

Szlovéniában is sok gyógyfürdő található. Keresd meg ezeket az internet segítségével, majd írd ki őket! Húzd alá azokat, amelyek a Pannon-medencében lelhetők fel!

Kőolajkút a Pannon-medencében, ahol a régmúltban nagy mennyiségű kőolajat termeltek ki

3.5 | AZ ALPOK

Az Alpok Európa legmagasabb hegysége. A Pannon-medence és a Földközi-tenger között húzódik. Fiatal hegység, magas csúcsok és meredek sziklás falak jellemzik. Az Alpok végleges formáját a folyók és a gleccserek alakították ki. A hegyek között alpesi völgyek terülnek el, amelyeken át közlekedési utak haladnak át.

GLECCSER – hóból képzett nagyméretű jégtömeg, amely lassan lefelé csuszamlik, a szomszédos lejtők omló szikláiból sok kőtörmeléket hordoz

Keresd meg a térképen az Alpokat, majd írd ki, melyik országokban húzódik!

Keresd meg az Alpok legmagasabb csúcsait, valamint a tengerszint feletti magasságukat! Írd ki őket a füzetbe, és hasonlítsd össze azt a legmagasabb szlovén csúccsal!

Keressetek különböző forrásokban (az interneten, újságban, folyóiratokban, könyvben) olyan cikkeket, amelyek az alpesi hegymászásokról szólnak, vagy hívjatok meg egy alpinistát, aki a saját tapasztalatairól tud mesélni!

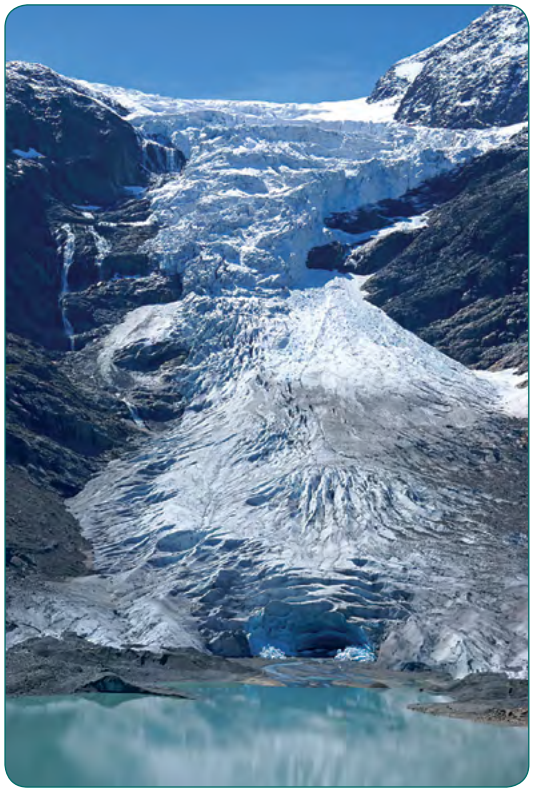

Gleccser

ALI VEŠ,

… da so Alpe znane po številnih ledenikih? Najdaljši je dolg kar 22 km in se nahaja na jugu švicarskih Alp. Izmerili so, da se v povprečju premakne navzdol 100 do 150 metrov na leto. Ocenjujejo, da je v Alpah več kakor 1550 ledenikov. Zaradi podnebnih sprememb se ledeniki zadnja leta pospešeno topijo.

3.5.1 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO V ALPAH

Za Alpe je značilno gorsko podnebje z mrzlimi, dolgimi zimami, z obilnimi snežnimi padavinami in krajšim, hladnejšim poletjem.

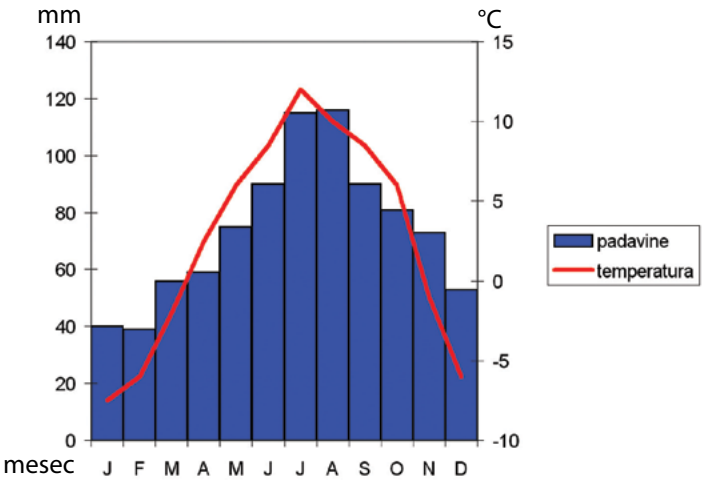

Klimogram švicarskega smučarskega središča St.Moritz

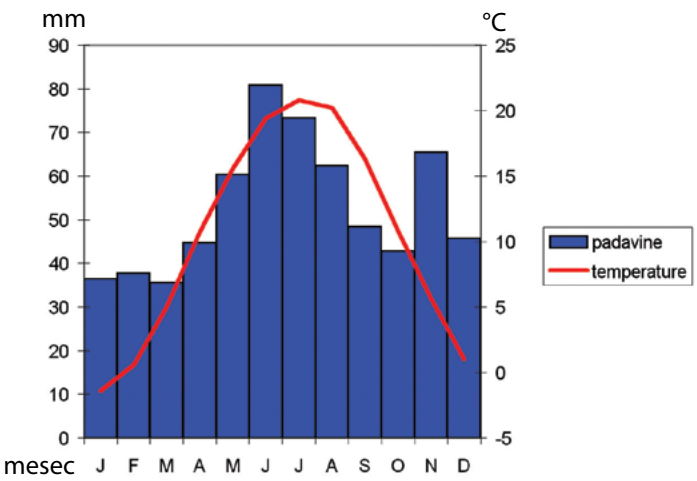

Klimogram mesta Siofok ob Blatnem jezeru na Madžarskem

Oglej si zgornja klimograma. Eden je značilen za gorsko podnebje, drugi pa za celinsko. Primerjaj ju (najvišja in najnižja temperatura, količina padavin) in zapiši ugotovitve. Določi, katero podnebje pripada posameznemu kraju.

TUDOD-E, HOGY

... az Alpok a számos gleccseréről nevezetes? A leghosszabb 22 km, a svájci Alpok déli részén található. Megmérték, hogy évente átlagosan 100–150 métert mozdul el lefelé. Becslések szerint az Alpokban több mint 1550 gleccser leledzik. A klímaváltozás miatt a gleccserek olvadása az utóbbi években felgyorsult.

3.5.1 | AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET AZ ALPOKBAN

Az Alpokra a hegyvidéki éghajlat jellemző: hideg, hosszú telekkel, bőséges hóval, valamint rövid, hűvös nyarakkal.

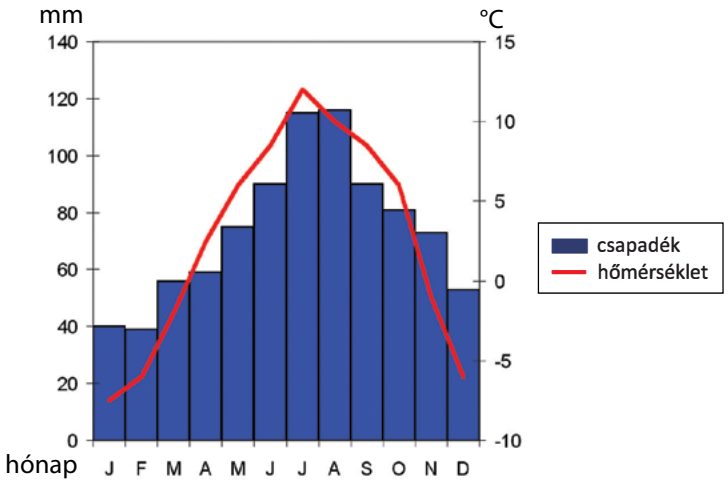

A svájci sítelep, St. Moritz klímadiagramja

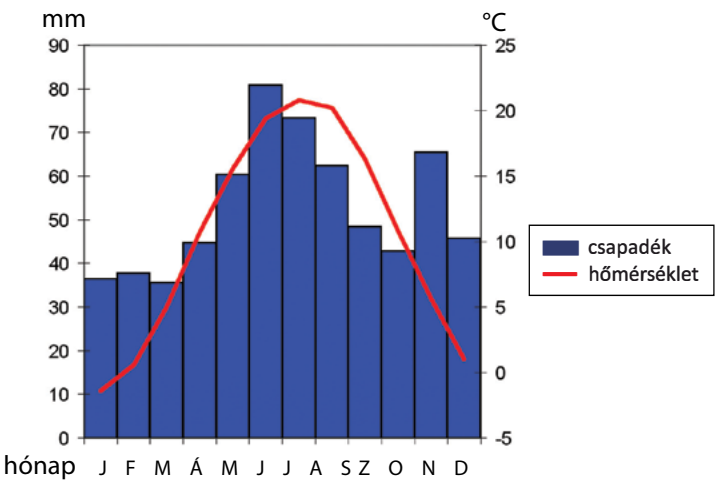

A magyarországi Balaton partján fekvő Siófok klímadiagramja

Tekintsd meg a fenti klímadiagramokat! Az egyik a hegyvidéki éghajlatra, a másik pedig a kontinentálisra jellemző. Hasonlítsd őket össze (a legmagasabb és a legalacsonyabb hőmérséklet, valamint a csapadék mennyisége alapján), majd írd le a megállapításaidat! Határozd meg, milyen éghajlat a jellemző az egyes helyeken!

Tudi rastlinstvo se je prilagodilo posebnim podnebnim razmeram v gorah. Na različnih nadmorskih višinah so se oblikovali rastlinski pasovi.

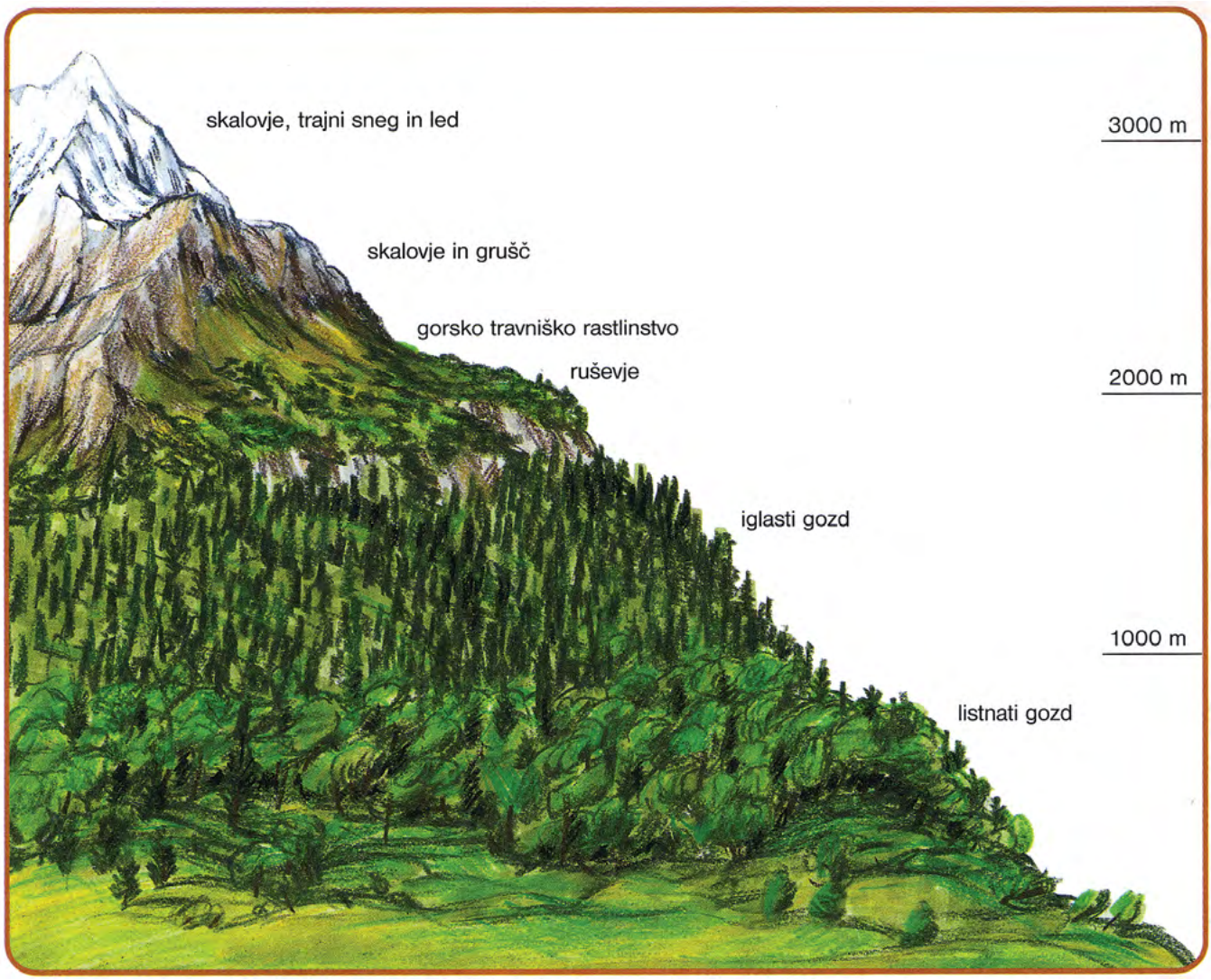

Rastlinski višinski pasovi v Alpah

Na zemljevidu poišči Pilatus v Švici in Salzburg v Avstriji. Izpiši, na kateri nadmorski višini sta, in s pomočjo zgornje slike določi, katero rastje tam uspeva.

A növényzet is alkalmazkodott a hegyvidék különleges éghajlati viszonyaihoz.
A különböző tengerszint feletti magasságokban növényzeti övezetek alakultak ki.

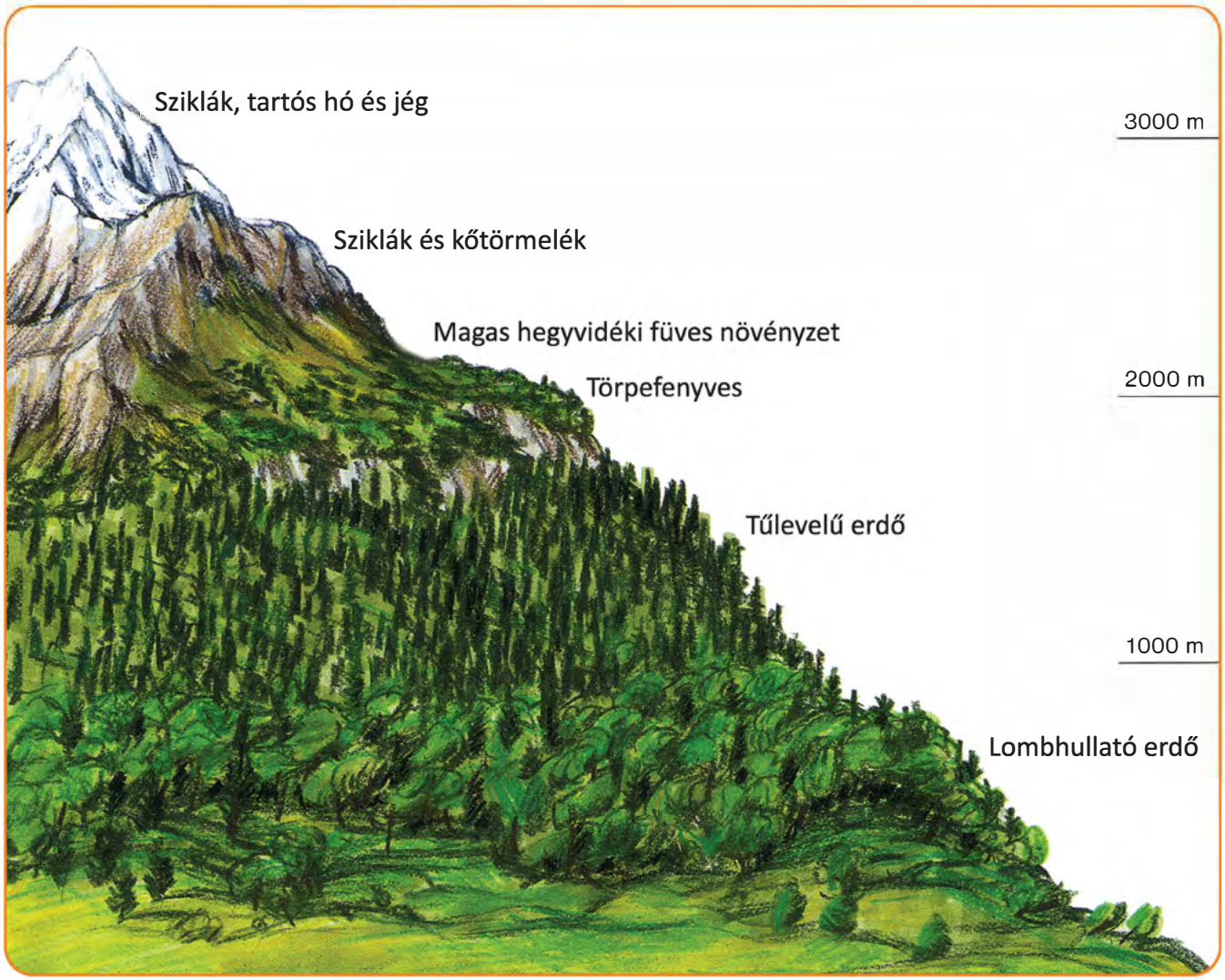

A növényzet magassági övezetei az Alpokban

Keresd meg a térképen Svájcban Pilatust és Ausztriában Salzburgot! Írd ki, melyik tengerszint feletti magasságokon fekszenek, majd a fenti kép segítségével határozd meg, milyen növényzet a jellemző ott!

3.5.2 | GOSPODARSKI POMEN

Za Alpe je najbolj značilno planinsko pašništvo, predvsem govedoreja in s tem povezana pridelava in predelava mleka.

Govedoreja

Sirarna v Švici

Zaradi zanimive in privlačne gorske pokrajine ter dobre prometne povezanosti je v alpskem svetu zelo razvit zimski in poletni turizem. Pozimi ljudje smučajo, poleti pa hodijo v gore, obiskujejo turistične kmetije in uživajo v čistem okolju.

Smučanje

Smučarska vas v Avstriji

V gospodarstvu imajo pomembno vlogo alpske reke. Zaradi velike količine vode in strmega padca gradijo na njih hidroelektrarne. Čeprav je poleti malo padavin, reke dobivajo vodo iz talečih se ledenikov.
Ker so Alpe mlado gorstvo, nimajo večjih rudnih nahajališč, nekaj surovin je le v železovih in svinčevih rudnikih.

3.5.2 | GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE

Az Alpokra leginkább a havasi pásztorkodás jellemző, különösen a szarvasmarhatenyésztés, valamint az ezzel szorosan összekapcsolódó tejtermelés és -feldolgozás.

Szarvasmarhatenyésztés

Sajtgyár Svájcban

A téli és a nyári turizmus, az érdekes és vonzó hegyi táj, valamint a jól fejlett közlekedés miatt az alpesi vidékek nagyon fejlettek. Télen az emberek síelnek, nyáron pedig a hegyekbe járnak, a falusi turizmusban pihennek, valamint élvezik a tiszta környezetet.

Síelés

Sífalu Ausztriában

Az alpesi folyók fontos szerepet játszanak a gazdaságban. A nagy mennyiségű víz és a meredek vízesések miatt vízerőműveket építenek rájuk. Bár nyáron kevés a csapadék, a folyók az olvadó gleccserekből elegendő vizet nyernek.
Mivel az Alpok fiatal hegyvonulat, nem rendelkezik nagyobb ásványi lelőhelyekkel, nyersanyagok csak az egyes vas- és ólombányákban találhatók.

Izberi si kraj v Alpah. O njem pridobi čim več informacij. Pomagaš si lahko z medmrežjem, obiskom knjižnice ali turistične agencije.
V pomoč naj ti bo tudi gospodarska karta Srednje Evrope.
Oblikuj zloženko, ki bo čim bolj predstavila izbrani kraj in privabila mnoge turiste, da ga obiščejo.

ALI VEŠ,
… da je Švica znana po svojih bankah, urah in čokoladi?
… da Švica ni v Evropski uniji in tudi ni prevzela denarne valute evro?

3.6 | SREDOGORJA S KOTLINAMI, NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE IN KARPATI

Večji del Srednje Evrope zavzemajo Sredogorja, Karpati in Nemško-Poljsko nižavje.

Naravno geografske enote Srednje Evrope

Válassz ki egy helyet az Alpokban! Szerezzél róla minél több információt! Segítségedre lehet az internet, egy látogatás a könyvtárban vagy egy utazási iroda felkeresése. Használd a feladathoz Közép-Európa gazdasági térképét is! Tervezzél egy szórólapot, amelyen egyrészt alaposan bemutatod a választott helyet, másrészt figyelj arra, hogy vonzó legyen az a turisták számára, hogy szívesen ellátogassanak oda!

TUDOD-E, HOGY

... Svájc a bankjairól, az órákról és a csokoládéról híres?

... Svájc nem tagja az Európai Uniónak, és az eurót sem vezették be?

3.6 | A KÖZÉPHEGYSÉGEK MEDENCÉKKEL, A GERMÁN–LENGYEL-ALFÖLD ÉS A KÁRPÁTOK

Közép-Európa nagy részét középhegységek, a Kárpátok és a Germán–Lengyel-alföld foglalja el.

Közép-Európa természeti egységei

3.6.1 | KARPATI

S pomočjo zemljevida Srednje Evrope ugotovi, v katere države segajo Karpati.

Karpati so nižje gorovje kakor Alpe, saj ne dosežejo niti višine našega Triglava. Na severovzhodu obdajajo Panonsko nižino v obliki loka. Gozdovi so njihovo največje bogastvo, veliko površin pa je namenjenih tudi pašnikom za vzrejo živine. Poleti so Karpati brez snega, tako imajo reke manj vode in zato niso toliko pomembne za pridobivanje električne energije.

Karpati

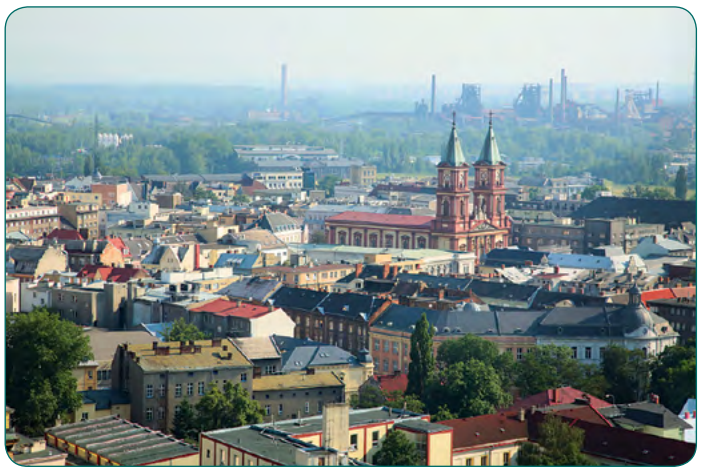

Ostrava na Češkem; v ozadju stari premogovnik

Oglej si Karpate na zemljevidu in poimenuj njihove posamezne predele. Poišči najvišji vrh in njegovo višino primerjaj z najvišjim vrhom Alp.

Obrobje Karpatov je bogato s premogom, železovo rudo ter tudi nafto. Ob nahajališčih so se razvila večja industrijska središča.

V Karpatih se zadnje čase naglo razvija zimski in poletni turizem.

S pomočjo gospodarske karte Srednje Evrope ugotovi, katere industrijske panoge so se razvile v predelu Karpatov. Izpiši jih v zvezek po posameznih državah.

3.6.1 | KÁRPÁTOK

Állapítsd meg a Közép-Európát ábrázoló térkép segítségével, melyik országokig húzódnak a Kárpátok!

A Kárpátok alacsonyabb hegység, mint az Alpok, továbbá a Triglav magasságát sem éri el. Északkeleten a Pannon-síkságot ív alakban öleli körül. A gazdasági élet szempontjából az erdők a legjelentősebbek, számos területet pedig legeltető állattenyésztésre használnak. Nyáron a Kárpátokban nincsen hó, így a folyók vízszintje alacsonyabb, éppen ezért áramtermelésre nem alkalmasak.

Kárpátok

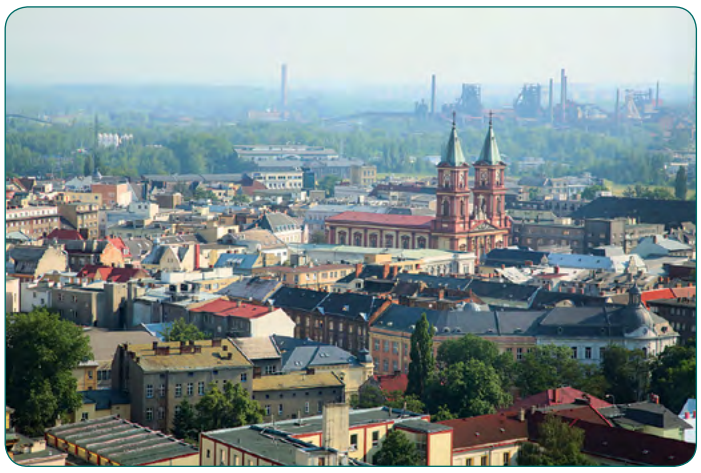

Ostrava városa Csehországban, a háttérben egy régi szénbánya

Nézd meg a Kárpátokat a térképen, valamint nevezd meg az egyes részeit! Keresd meg a legmagasabb csúcsot, majd hasonlítsd össze azt az Alpok legmagasabb csúcspontjával!

A Kárpátok határvonulata gazdag szénben, vasércben és kőolajban is. A lelőhelyek mentén alakultak ki a legnagyobb ipari központok.

A Kárpátokban az utóbbi időben a téli és a nyári turizmus rohamos fejlődésnek indult.

Tekintsd meg Közép-Európa gazdasági térképét, és állapítsd meg, melyik iparágak alakultak ki a Kárpátok területén! Írd őket ki országonként a füzetbe!

3.6.2 | SREDOGORJA S KOTLINAMI

Sredogorje je obsežen svet med Alpami in Karpati ter Nemško-Poljskim nižavjem. Ker so to stara gorstva, so jih vode že znižale in uravnale, zato imajo bolj položna pobočja in kopaste vrhove. Zaradi mnogih kotlin in dolin je Sredogorje lahko prehodno in prometno dobro povezano. Poraslo je z mešanimi in iglastimi gozdovi.

Sredogorje

Kemična tovarna

Sredogorje je bogato z rudami (najpomembnejša je železova) ter s črnim in rjavim premogom. To je omogočilo hiter industrijski razvoj: težke industrije, elektrotehnične, strojne, kemične in avtomobilske.

Na gospodarski karti poišči industrijska območja in ugotovi, katera industrija je najbolj zastopana. Simbole petih najpogostejših panog preriši v zvezek in jih pojasni.

3.6.2 | A KÖZÉPHEGYVIDÉK MEDENCÉI

A középhegyhegységek az Alpok, a Kárpátok és a Germán–Lengyel-alföld között terülnek el. Mivel az ott átfolyó víz mennyiségét csökkentették és szabályozták, ezért lekoptak, és ennek következtében lejtős hegyoldalaik és kúp alakú csúcsaik alakultak ki. A számos medence és völgy miatt a középhegyvidék alkalmas az átmenő forgalomra és a közlekedésre. Vegyes és tűlevelű erdők borítják.

Középhegységek

Vegyi üzem

A középhegységek gazdagok ércekben (a legfontosabb a vas), valamint fekete és barna szénben. Ez lehetővé tette a következő iparágak gyors fejlődését: nehézipar, elektrotechnika, gép- és vegyipar, valamint gépkocsigyártás.

Keresd meg a gazdasági térkép segítségével az ipari területeket, és állapítsd meg, melyik a legjelentősebb! Rajzold át a füzetbe az öt leggyakoribb iparág szimbólumát, majd magyarázd el a jeleket!

Z razvojem težke industrije so se pokazale slabe strani industrializacije in negativni vplivi na okolje:

- strupeni plini so onesnažili zrak,
- industrijske odplake so zastrupile reke in prst,
- zaradi strupenega žveplovega dioksida je v ozračju začel nastajati kisli dež, ki je povzročil uničevanje gozdov.

INDUSTRIALIZACIJA – uvajanje, širjenje industrijske dejavnosti na nekem področju
EKOLOGIJA – veda o vplivih človeških dejanj na okolje

Posledice kislega dežja

Onesnaženost rek

Izpušni plini iz termoelektrarne

V šoli si oglejte video »Umiranje gozdov«, nato pa še sam poišči slike posledic onesnaženosti okolja. Razmisli, kaj lahko tudi ti storiš za zmanjšanje onesnaženosti. Naštej in zapiši predloge.

Z razvojem ekologije v razvitejših državah so začeli onesnaženost zaradi gospodarstva zmanjševati s pomočjo čistilnih naprav in uporabo okolju bolj prijaznih energijskih virov.

A nehézipar fejlődésével annak hátrányai és környezetkárosító hatásai is megmutatkoztak:

- a mérgező gázok szennyezik a levegőt,
- az ipari szennyvizek mérgezik a folyókat és a talajt,
- a mérgező kén-dioxid miatt a légkörben kialakuló ónos eső pusztítja az erdőket.

IPAROSÍTÁS – az ipari tevékenységek bevezetése és terjedése egy bizonyos területen
ÖKOLÓGIA – az emberi cselekvés környezetkárosító hatásaival foglalkozó tudományterület

Az ónos eső következményei

A folyók szennyezettsége

A hőerőmű gázkibocsátása

Nézzétek meg az iskolában az „Erdők pusztulása” című videófelvételt, majd keressetek magatok is képeket a környezetszennyezés következményeiről! Gondold át, mit tehetsz te a szennyezés csökkentése érdekében! Sorolj fel és írj le javaslatokat!

Az ökológia fejlődésével a fejlettebb országokban a gazdaság miatt okozott szennyeződéseket tisztítóberendezések segítségével és a környezetbarátabb energiaforrások használatával csökkenteni kezdték.

3.6.3 | NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE

Na severu Srednje Evrope je obsežno Nemško-Poljsko nižavje. Kakor pove ime, sega v dve državi – v Nemčijo in na Poljsko.
Območje je pomembno predvsem za kmetijstvo, v severnem delu pa zaradi močvirij prevladuje živinoreja. Pridelujejo predvsem krompir, sladkorno peso in odpornejša žita. Veliko vlogo imata rečno kanalski in pomorski promet. Ob izlivih rek in njihovih kanalih so se razvila večja pristanišča, največje pa je nemško pristanišče Hamburg.

Pristanišče Hamburg

Na zemljevidu poišči Odro, Labo in Visla. Izpiši, katera pristaniška mesta so nastala ob njih, na gospodarski karti pa določi, katere gospodarske panoge so se tam razvile.

ALI VEŠ,
… da je Nemčija tretja gospodarsko najbolj razvita država na svetu? Pred njo so samo Združene države Amerike in Japonska. Hitro se jim približuje Kitajska.

3.6.3 | A GERMÁN–LENGYEL-ALFÖLD

Közép-Európa északi részén terül el a Germán–Lengyel-alföld. Miként az elnevezése is mutatja, két országban – Németországban és Lengyelországban – fekszik.
Ez a terület elsősorban a mezőgazdaság szempontjából fontos, északon a vizes mocsarak miatt az állattenyésztés van túlsúlyban. Főleg burgonyát, cukorrépát és ellenállóbb gabonaféléket termesztenek. Fontos szerepet játszik a folyami és a tengeri szállítás.
A folyók és a csatornák torkolatánál nagyobb kikötők jöttek létre, a legjelentősebb a németországi Hamburg kikötője.

Kikötő Hamburgban

Keresd meg a térképen az Oderát, az Elbát és a Visztulát! Írd ki, melyik kikötővárosok fekszenek a közelükben, majd a gazdasági térkép segítségével határozd meg, milyen gazdasági iparágak alakultak ki ott!

TUDOD-E, HOGY
... Németország gazdasági szempontból a harmadik legfejlettebb ország a világon? Előtte csak az Amerikai Egyesült Államok és Japán áll. Kína gyors ütemben zárkózik fel melléjük.

3.7 | PONOVIMO

Oglej si spodnji miselni vzorec. Na list zapiši tri vprašanja o Srednji Evropi in jih zamenjaj s sošolcem. Vprašanja prepiši v zvezek in nanje pisno odgovori. Skupaj preglejta ustreznost odgovorov.

LEGA
Srednja Evropa je območje med Južno, Severno, Vzhodno in Zahodno Evropo.
Naravne enote:
- Panonska kotlina,
- Alpe,
- Karpati,
- Sredogorje,
- Nemško-Poljsko nižavje.

DRŽAVE
Madžarska, Avstrija, Švica, Nemčija, Lichtenstein, Poljska, Češka, Slovaška in Slovenija.

POVRŠJE
Raznoliko: obsega ravnine, kotline, gričevja, hribovja, sredogorje in visokogorje.
Plovne reke: Donava, Tisa, Drava in Sava.

PODNEBJE
Prehodno celinsko (prepleten vpliv oceanskega in celinskega podnebja), v Alpah gorsko podnebje.

RASTLINSTVO
Prilagojeno podnebju. V nižinah kulturne in močvirnate travniške rastline. V sredogorju gozd in travniki, v visokogorju na mraz prilagojene rastline.

3.7 | ISMÉTLÉS

Tekintsd meg az alsó gondolattérképet! Írj fel a papírra három kérdést Közép-Európáról, majd cseréld ki azt az osztálytársaddal! A kérdéseket másold át a füzetbe, azután írásban válaszolj rájuk! Közösen nézzétek át a válaszok helyességét!

FEKVÉS:
Közép-Európa Dél-, Észak-, Kelet- és Nyugat-Európa között fekszik.
Természeti egységei:
- Pannon-medence,
- Alpok,
- Kárpátok,
- a középhegységek,
- Germán–Lengyel-alföld.

ORSZÁGOK:
Magyarország, Ausztria, Svájc, Németország, Liechtenstein, Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Szlovénia.

FELSZÍN:
Változatos: síkságokat, medencéket, dombokat, dombságokat, hegységeket és magashegyeket ölel fel.
Hajózható folyók: a Duna, a Tisza, a Dráva és a Száva.

ÉGHAJLAT:
Átmeneti kontinentális (az óceáni és a kontinentális éghajlat együttes hatásai), az Alpokban pedig a hegyvidéki éghajlat jellemző.

NÖVÉNYZET:
Az éghajlathoz igazodik. A síkságon kultúrnövények és mocsaras réti növények fejlődnek. A középhegyvidéken az erdei és réti növények, a magas hegyekben a fagyhoz alkalmazkodó fajok.

Ponovi pridobljeno znanje. Miselni vzorec preriši v zvezek ter ga čim bolj domiselno dopolni s slikami (iz časopisja ali medmrežja).

PANONSKA KOTLINA
Največja kotlina v Evropi.
Lega: obdajajo jo Alpe, Karpati in Dinarsko gorstvo.
Podnebje: celinsko.
Reke: Donava, Tisa, Drava in Sava.
Gospodarstvo: poljedelstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, živinoreja, prehrambena industrija, zdraviliški turizem, nafta.

SREDOGORJE
Nižje od Karpatov.
Lega: med Alpami, Karpati in Nemško-Poljskim nižavjem.
Podnebje: prehodno celinsko.
Gospodarstvo: premogovništvo, rudarstvo, težka industrija, elektrotehnična, strojna in avtomobilska industrija.
Visoka stopnja onesnaženosti.

ALPE
Najvišje evropsko gorstvo.
Lega: med Ligurskim morjem in Panonsko kotlino.
Podnebje: gorsko.
Gospodarstvo: pašništvo, govedoreja, predelava mleka, zimski in poletni turizem, hidroelektrarne.

NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE
Lega: na severu Evrope, vzdolž Baltskega morja.
Podnebje: vplivi oceana.
Gospodarstvo: sodobna in zelo razvita industrija (Nemčija), poljedelstvo, živinoreja, rečni in pomorski promet, težka industrija (Poljska).

KARPATI
Nižje gorovje od Alp.
Lega: na vzhodu obdajajo Panonsko kotlino.
Podnebje: celinsko.
Gospodarstvo: gozdarstvo, pašništvo, rudarstvo, nafta, turizem.

Ismételd át a megszerzett tudást! Rajzold át a gondolattérképet a füzetbe, azután minél ötletesebben egészítsd ki képekkel (az újságokból vagy az internetről)!

PANNON-MEDENCE
A legnagyobb medence Európában.
Fekvése: az Alpok, a Kárpátok és a Dinári-hegység veszi körül.
Éghajlata: kontinentális.
Folyói: a Duna, a Tisza, a Dráva és a Száva.
Gazdasága: mezőgazdaság, gyümölcs- és szőlőtermesztés, állattenyésztés, élelmiszeripar, fürdőturizmus, kőolajtermelés.

KÖZÉPHEGYVIDÉK
Alacsonyabb a Kárpátoknál.
Fekvése: az Alpok, a Kárpátok és a Germán–Lengyel-alföld között terül el.
Éghajlata: átmeneti kontinentális.
Gazdasága: szénbányászat, bányászat, nehézipar, elektrotechnika, gépipar és autóipar. Magas szintű környezetszennyezés.

ALPOK
A legmagasabb európai hegylánc.
Fekvése: a Ligur-tenger és a Pannon-medence között.
Éghajlata: hegyvidéki.
Gazdasága: havasi pásztorkodás, szarvasmarhatenyésztés, tejfeldolgozás, téli és nyári turizmus, vízerőművek.

GERMÁN–LENGYEL-ALFÖLD
Fekvése: Európa északi részén, a Balti-tenger mentén fekszik.
Éghajlata: óceáni hatások.
Gazdasága: korszerű és nagyon jól fejlett ipar (Németország), mezőgazdaság, állattenyésztés, folyami és tengeri szállítás, nehézipar (Lengyelország).

KÁRPÁTOK
Az Alpoknál alacsonyabb hegy.
Fekvése: keletről a Pannon-medencét veszi körül.
Éghajlata: kontinentális.
Gazdasága: erdészet, havasi pásztorkodás, bányászat, kőolajkitermelés, turizmus.

S KVIZOM preveri svoje znanje. Najbolje bo, če učitelj glasno prebere vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček.
Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

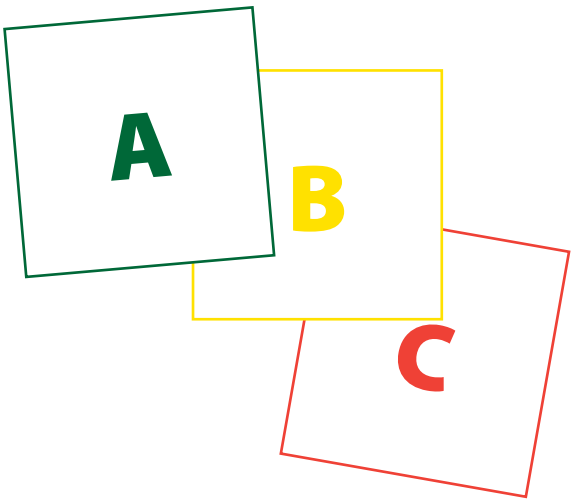

1. Naravne enote Srednje Evrope so: Panonska kotlina, Alpe, Karpati, Sredogorje in …
A) Padska nižina,
B) Nemško-Poljsko nižavje,
C) Normandija.

2. Katere države Srednje Evrope so obmorske?
A) Madžarska, Češka, Slovaška;
B) Lichtenstein, Švica, Avstrija;
C) Slovenija, Poljska, Nemčija.

3. Katero je najvišje gorstvo Srednje Evrope?
A) Karpati,
B) Alpe,
C) Sredogorje.

4. Katera ja največja ravnina Srednje Evrope?
A) Panonska,
B) Padska,
C) Nemško-Poljska.

5. Kakšne so značilnosti celinskega podnebja?
A) Kratka deževna poletja, dolge mrzle zime s snegom;
B) blaga poletja in mile zime, veliko padavin;
C) hladne zime, vroča poletja, malo padavin.

6. Katera gospodarska panoga je v Panonski kotlini dobro razvita?
A) Težka industrija,
B) poljedelstvo,
C) avtomobilska industrija.

7. Zaradi velike količine vode in strmega padca gradijo na alpskih rekah …
A) hidroelektrarne,
B) jedrske elektrarne,
C) termoelektrarne.

8. Katero vrsto prometa ima Nemško-Poljsko nižavje, ki je Alpe praktično nimajo?
A) Železniški,
B) rečni in pomorski,
C) letalski.

9. Največje reke Srednje Evrope, po katerih je zelo razširjen rečno-kanalski promet, so:
A) Odra, Laba, Visla;
B) Sava, Drava, Temza;
C) Ren, Pad, Tajo.

10. Katera gospodarska panoga najbolj onesnažuje in uničuje naravno okolje Srednje Evrope?
A) Sadjarstvo,
B) ribolov,
C) težka industrija.

Ellenőrizd KVÍZZEL a tudásodat! Legjobb, ha a tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, azután felemeled a megfelelő kártyát. A válaszaidhoz használd az ATLASZT!

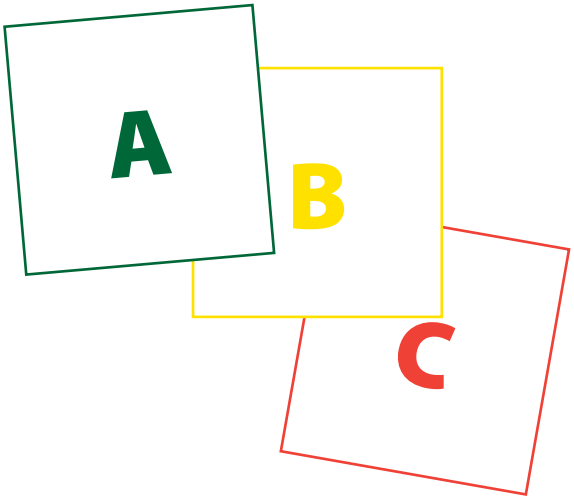

1. Közép-Európa természeti egységei a Pannon-medence, az Alpok, a Kárpátok, a középhegységek és

A) a Pó-síkság.
B) a Germán–Lengyel-alföld.
C) Normandia.

2. Melyik közép-európai országoknak van tengeri kijárata?

A) Magyarország, Csehország, Szlovákia.
B) Liechtenstein, Svájc, Ausztria.
C) Szlovénia, Lengyelország, Németország.

3. Melyik Közép-Európa legmagasabb hegysége?

A) A Kárpátok.
B) Az Alpok.
C) A középhegységek.

4. Melyik Közép-Európa legnagyobb síksága?

A) A Pannon-medence
B) A Pó-síkság.
C) A Germán–Lengyel-alföld.

5. Melyek a kontinentális éghajlat jellemzői?

A) Rövid esős nyarak és hosszú havas, hideg telek.
B) Enyhe nyarak és telek, sok csapadék.
C) Hideg telek, forró nyarak és kevés csapadék.

6. Melyik iparág magasan fejlett a Kárpát-medencében?

A) A nehézipar.
B) A mezőgazdaság.
C) Az autóipar.

7. A nagy mennyiségű víz és a víz meredek esése miatt az alpesi folyókon ... építenek.

A) vízerőműveket
B) atomerőműveket
C) hőerőműveket

8. Milyen típusú közlekedése van a Germán–Lengyel-alföldnek, és milyen nincsen – praktikus okokból – az Alpokban?

A) Vasúti közlekedés.
B) Folyami és tengeri közlekedés.
C) Légi közlekedés.

9. Közép-Európa azon legnagyobb folyói, amelyeken fejlett a folyami csatorna forgalma: a/az

A) Odera, Elba, Visztula.
B) Száva, Dráva, Temze.
C) Ren, Pó, Tajo.

10. Melyek a kontinentális éghajlat jellemzői?

A) A gyümölcstermesztés.
B) A halászat.
C) A nehézipar.

4 ZAHODNA EVROPA

Zahodno Evropo imenujemo z drugim imenom tudi Atlantska Evropa, ker jo obliva in nanjo zelo vpliva Atlantski ocean. Ta vpliv se kaže tako, da je podnebje bolj vlažno, poleti ni prevroče in pozimi ni tako mrzlo.
Ob Atlantskem oceanu so velika pristanišča, ki omogočajo gospodarski razvoj.
Med Zahodno Evropo in drugimi deli Evrope ni ostrih naravnih meja.

Vse države Zahodne Evrope razen Luksemburga so **obmorske** države.
K Zahodni Evropi spada tudi Britansko otočje, na katerem sta otoški državi Irska in Velika Britanija.

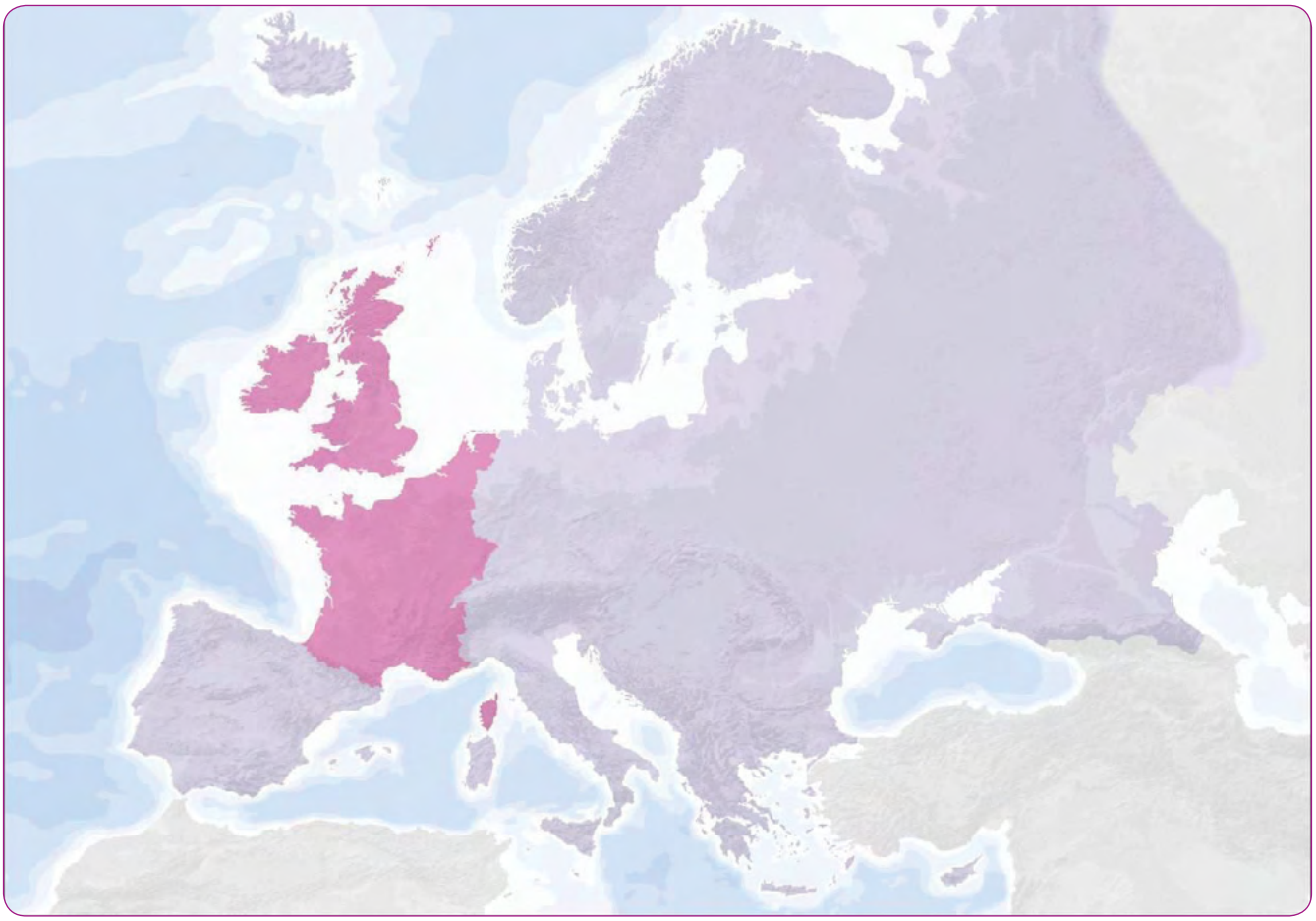

Nema karta Zahodne Evrope

Poišči na zemljevidu Britansko otočje. Razloži, kaj pomeni pojem otoška država.

S sošolcem s pomočjo zemljevida poiščita morja, ki oblivajo Zahodno Evropo. Prvi išče, drugi naj preveri pravilnost, nato vlogi zamenjajta.

4. NYUGAT-EURÓPA

Nyugat-Európát más néven Atlanti-Európának is hívjuk, mert a kontinenst körülvevő Atlanti-óceán hatással van rá. Mindez úgy nyilvánul meg, hogy az éghajlat nedvesebb: nyáron nincsen túl meleg, a tél pedig nem annyira hideg.
Az Atlanti-óceán mentén nagy kikötők fekszenek, amelyek erősen hatnak a gazdaság fejlődésére.
Nyugat-Európa és a kontinens más területei között nincsen éles természeti határ.

Nyugat-Európa összes országa – Luxemburg kivételével – **tengerparti** ország.
Nyugat-Európához tartoznak a Brit-szigetek is, amelyen Írország és Nagy-Britannia szigetországai találhatók.

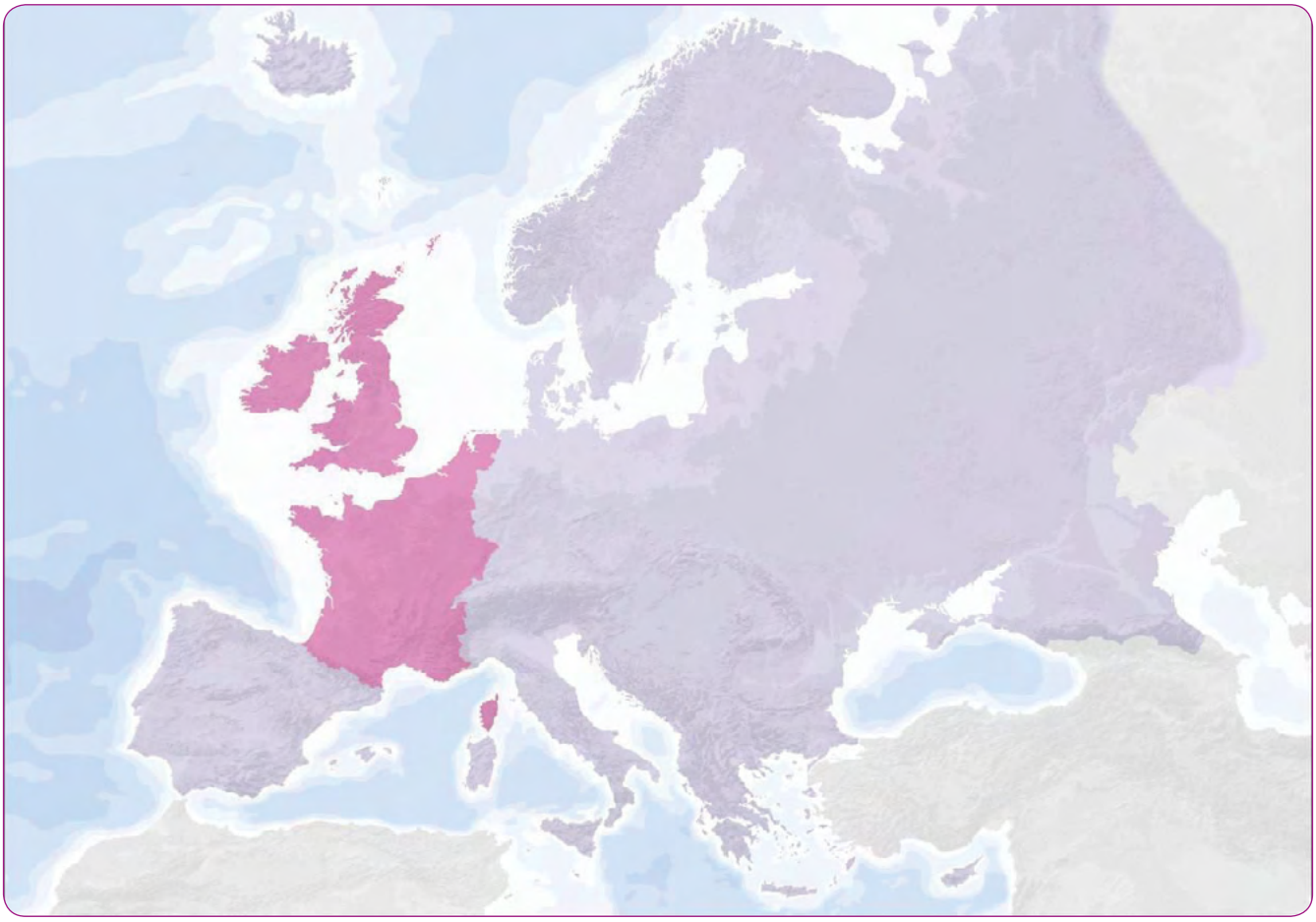

Nyugat-Európa vaktérképe

Keresd meg térképen a Brit-szigeteket! Magyarázd el, mit jelent a szigetország fogalma!

Keressétek meg az osztálytársaddal a térkép segítségével azokat a tengereket, amelyek körüveszik Nyugat-Európát! Az egyik tanuló végezze el a keresést, a másik pedig ellenőrizze annak a helyességét, majd cseréljetek szerepet!

4.1 | DRŽAVE ZAHODNE EVROPE

Države Zahodne Evrope so: Belgija, Francija, Irska, Luksemburg, Nizozemska in Velika Britanija.

Zahodna Evropa

ALI VEŠ,
*… da je **Beneluks** skupnost treh držav: Belgije, Nizozemske, Luksemburga.*

Iz zemljevida prepiši v zvezek imena držav Zahodne Evrope in jim dopiši imena glavnih mest. Državam določi, ali gre za otoško, obmorsko ali celinsko državo.

Države Zahodne Evrope so gosto poseljene. V njih živi veliko priseljencev, predvsem iz nekdanjih kolonij teh držav.

Ugotovi, katere so razlike med Veliko Britanijo in Anglijo. S pomočjo učitelja preveri pravilnost svoje ugotovitve.

4.1 | NYUGAT-EURÓPA ORSZÁGAI

Nyugat-Európa országai: Belgium, Franciaország, Írország, Luxemburg, Hollandia és Nagy-Britannia.

Nyugat-Európa

TUDOD-E, HOGY
*... a **Benelux** államokhoz három ország: Belgium, Hollandia és Luxemburg tartozik?*

Másold ki a térképről a füzetbe Nyugat-Európa országait, majd írd melléjük a fővárosaik nevét! Határozd meg, hogy az egyes országok szigetországok, tengermenti vagy kontinentális országok-e!

Nyugat-Európa országai sűrűn lakottak. Sok bevándorló telepedett meg ott, főleg az egykori gyarmatok országaiból.

Állapítsd meg, mik a különbözőségek Nagy-Britannia és Anglia között! A tanárod segítségével ellenőrizd a megállapításaidat!

Bruselj

Pariz

Dublin

Luksenburg

Amsterdam

London

Brüsszel

Párizs

Dublin

Luxemburg

Amszterdam

London

4.2 | POVRŠJE ZAHODNE EVROPE

V Zahodni Evropi prevladujejo trije tipi površja:

- nižine,
- stara uravnana gorovja,
- mladonagubana gorovja.

V Zahodni Evropi prevladujejo nižine, predvsem na Nizozemskem in v Franciji. V nižinah živi največ ljudi, ker so se tam razvila največja mesta in pomembnejša gospodarska središča.

Nižavje na Nizozemskem

Stara uravnana gorovja so podobna hribovjem v Srednji Evropi in ne presegajo tisoč metrov nadmorske višine. To so: Peninsko gorovje, Ardeni in Centralni masiv.

Ardeni

Poišči omenjena gorovja Zahodne Evrope na zemljevidu in ugotovi, v katerih državah so.

4.2 | NYUGAT-EURÓPA FELSZÍNE

Nyugat-Európára három felszínforma jellemző:

- az alföldek,
- a régi röghegységek,
- a fiatal lánchegységek.

Nyugat-Európában, főleg Hollandiában és Franciaországban az alföldek vannak a túlsúlyban. Az emberek többsége a síkságokon él, mert ott alakultak ki a nagyobb városok és a fontosabb gazdasági központok.

Alföld (síkság) Hollandiában

A régi röghegységek – hasonlóak Közép-Európa dombvidékeihez – nem haladják meg a tengerszint feletti ezer méter magasságot sem. Ilyen a Pennine-hegység, az Ardennek és a Francia-középhegység.

Ardennek

Keresd meg az említett hegyeket Nyugat-Európa térképén, majd állapítsd meg, melyik országokban találhatók!

Zadnji tip površja so mladonagubana gorovja, kamor sodi francoski del Alp in Pirenejev.

Mont Blanc je za 2000 metrov višji od Triglava

Spodnjo preglednico preriši v zvezek. S pomočjo zemljevida ugotovi, kateri tipi površja so v posameznih državah, in jih z znakom X označi v prerisano preglednico. Ugotovitve primerjaj s sošolcem.

	NIŽINE	STARA URAVNANA GOROVJA	MLADONAGUBANA GORSTVA
BELGIJA			
FRANCIJA			
VELIKA BRITANIJA			
LUKSEMBURG			
NIZOZEMSKA			
IRSKA			

Poišči in izpiši ime najvišjega vrha Alp.
Izpiši njegovo nadmorsko višino.

Az utolsónak kialakult domborzati forma a fiatal lánchegység, amelyhez az Alpok francia része és a Pireneusok tartoznak.

A Mont Blanc 2000 méterrel magasabb a Triglavnál

Rajzold át a lenti táblázatot a füzetbe! Állapítsd meg a térkép segítségével, melyik domborzati formák vannak jelen az egyes országokban! Jelöld X-szel a megfelelőt az átrajzolt táblázatban! Hasonlítsd össze a megállapításaidat az osztálytársadéval!

	ALFÖLDEK (SÍKSÁGOK)	RÉGI RÖGHEGYSÉGEK	FIATAL LÁNCHEGYSÉGEK
Belgium			
Franciaország			
Nagy-Britannia			
Luxemburg			
Hollandia			
Írország			

Keresd meg és írd ki az Alpok legmagasabb csúcsának a nevét!
Jegyezd fel a tengerszint feletti magasságát!

4.3 | PONEBJE IN RASTLINSTVO

Na podnebje v Zahodni Evropi vpliva Atlantski ocean s toplim morskim tokom. Njegov vpliv lahko primerjamo s »centralno kurjavo«, saj zaradi njegove toplote obale Zahodne Evrope pozimi ne zamrznejo.

ZALIVSKI TOK – topel morski tok, ki priteka iz Mehiškega zaliva, obliva in pozimi ogreva ter poleti ohlaja obale Zahodne in Severne Evrope. V Evropi ga imenujemo Severnoatlantski tok.

To podnebje imenujemo oceansko ali atlantsko podnebje.
Značilnosti:

- mile zime (temperatura ne pade pod 0 °C),
- topla poletja (redko preko 15 °C),
- majhne temperaturne razlike med dnevom in nočjo,
- večinoma oblačno in megleno vreme z dežjem (rahel dež ali pršenje).

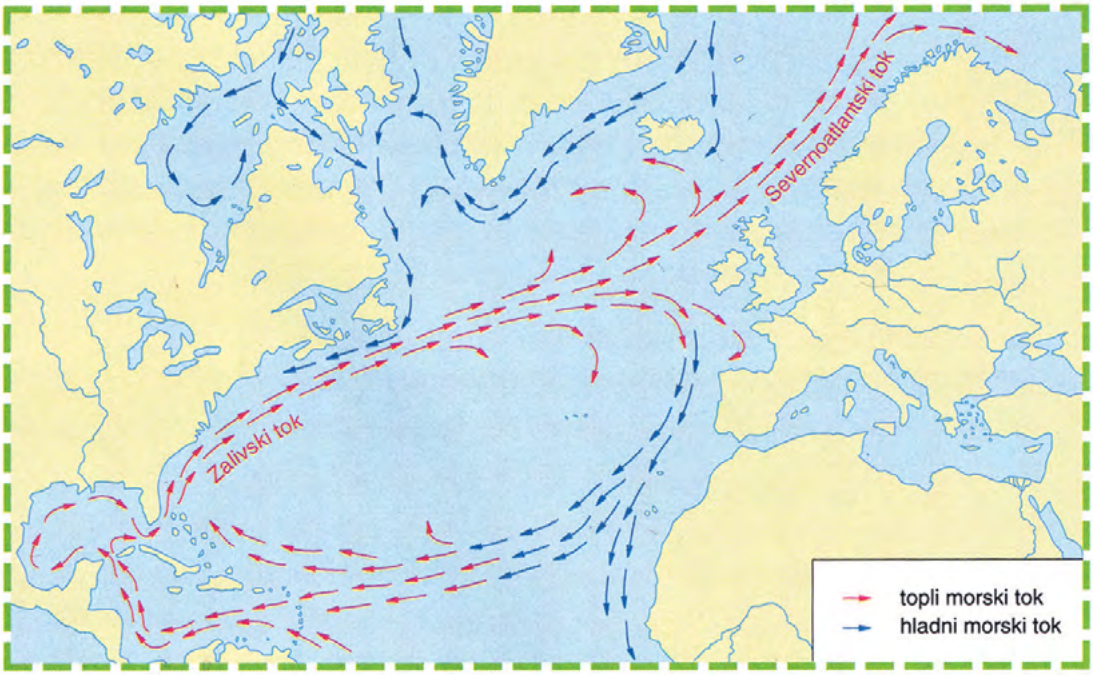

Zalivski tok ob obalah Zahodne Evrope

Na zemljevidu sveta si oglej pot Zalivskega toka. Z učiteljevo pomočjo ugotovite, zakaj je Zalivski tok topel in kako vpliva na obale Z Evrope.
Na podlagi informacij o Zalivskem toku sklepaj o višini temperature Atlantskega oceana.
Razmisli, kakšno bi bilo podnebje Z Evrope brez Severnoatlantskega toka.

4.3 | AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET

Nyugat-Európa éghajlatára az Atlanti-óceán meleg tengeri áramlata van hatással. Ez a jelenség hasonló a „központi fűtéshez”, ugyanis a meleg hatására Nyugat-Európa partjai télen nem fagynak be.
Ezt az éghajlati típust óceáni vagy atlanti éghajlatnak nevezzük.

GOLF-ÁRAMLAT – meleg tengeri áramlat, amely a Mexikói-öbölből ered, télen melegíti, nyáron pedig hűti Nyugat-Európa és Észak-Európa partjait. Európában Észak-atlanti-áramlatnak is nevezzük.

Jellegzetességei:

- enyhe telek (a hőmérséklet nem süllyed 0 °C fok alá),
- meleg nyarak (ritkán van 15 °C felett),
- kis hőmérséklet-különbségek a nappalok és az éjszakák között,
- többnyire felhős és ködös idő esővel (gyenge eső vagy szitálás).

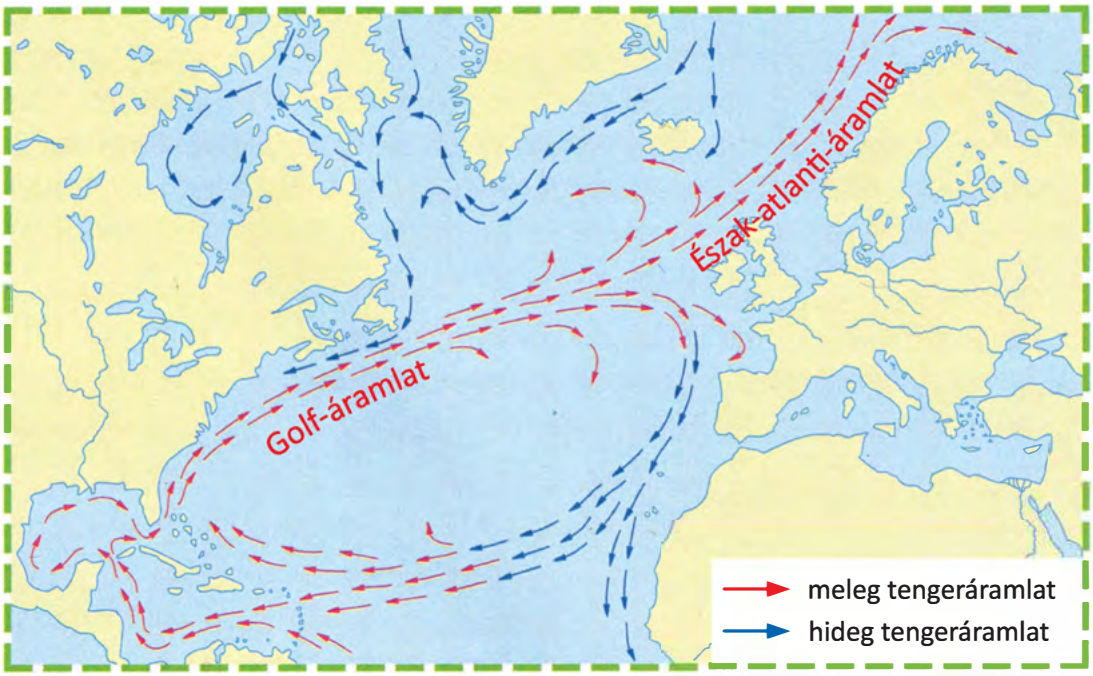

A Golf-áramlat Nyugat-Európa szigetei mentén

Nézd meg a világtérképen a Golf-áramlat útját! Állapítsátok meg tanári segítséggel, miért meleg a Golf-áramlat, valamint azt is, milyen hatással van az Nyugat-Európa partjaira!
Következtessél a Golf-áramlattal kapcsolatos információk alapján az Atlanti-óceán hőmérsékletére!
Gondold át, milyen lenne Nyugat-Európa éghajlata az Észak-atlanti-áramlat nélkül!

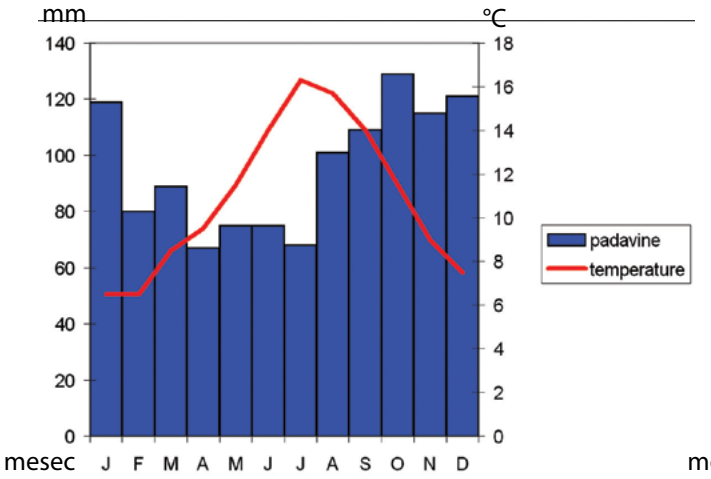

Klimogram za Galway

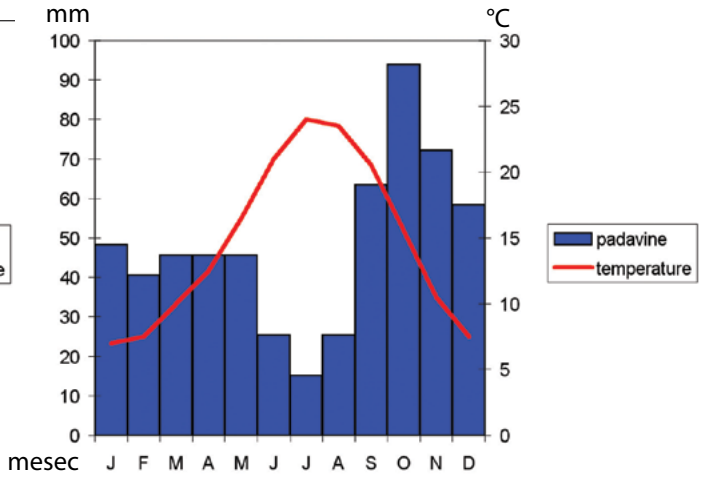

Klimogram za Marseille

Ugotovi, v katerih državah ležita kraja, za katera sta izdelana klimograma. Primerjaj temperaturo za meseca januar in avgust v obeh krajih. Kaj sklepaš glede na podatke? O ugotovitvah se pogovorite z učiteljem.

Naravne razmere so za življenje ljudi zelo ugodne in zaradi ugodnega podnebja je pokrajina zelo zelena. Večinoma uspeva travniško rastlinstvo, listnati gozdovi pa so zaradi goste naseljenosti precej izkrčeni.

ALI VEŠ,
… da ima Irska najbolj tipično oceansko podnebje? Travniško rastlinstvo je tam najbolj bujno. Zato Irski pogosto rečemo tudi »zeleni otok«.

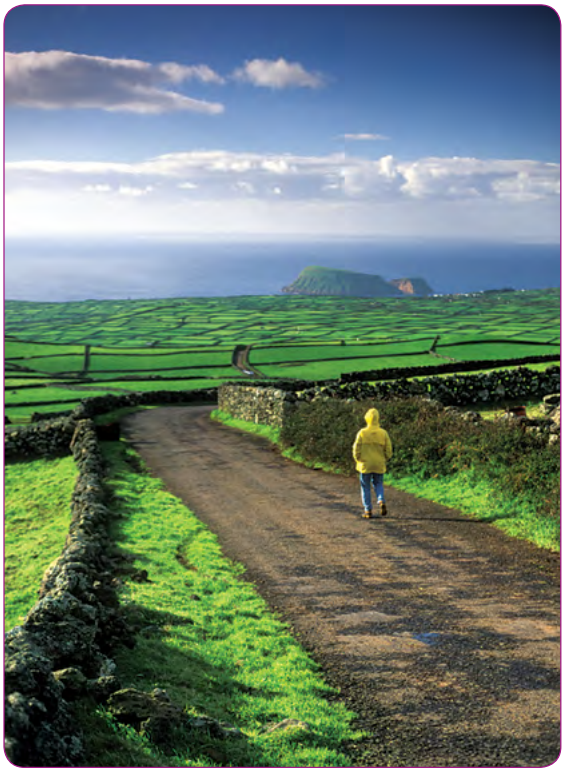

Zelena pokrajina Irske

Na medmrežju poišči slike pojma »angleški« in »francoski« park. Na podlagi slik in informacij ga opiši.

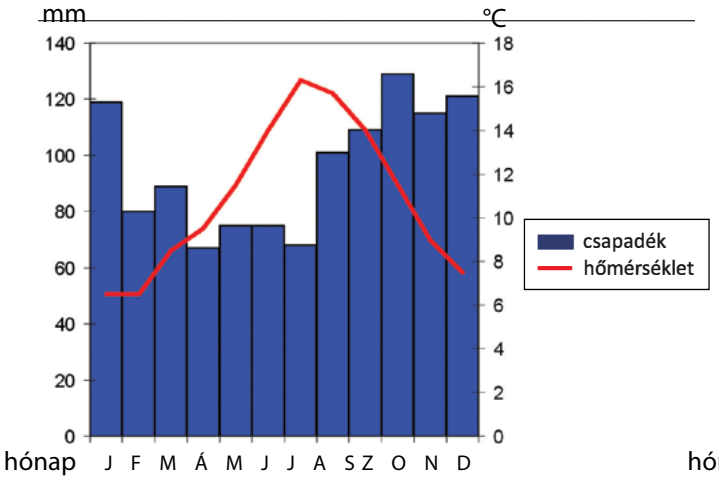

Galway klímadiagramja

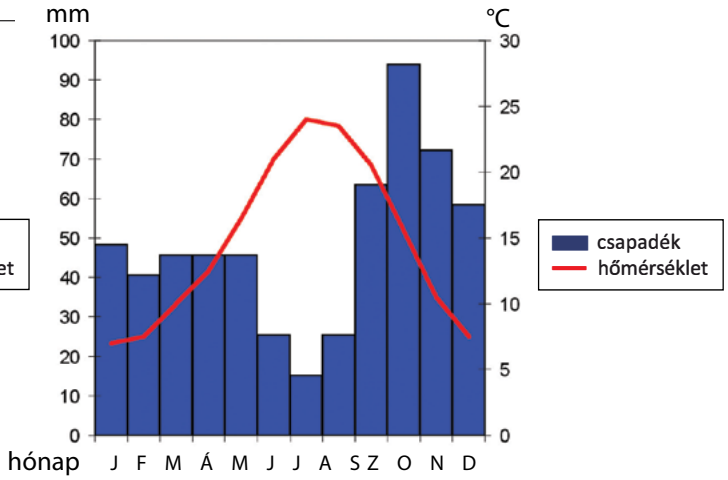

Marseille klímadiagramja

Állapítsd meg, hol fekszenek azok az országok, amelyekről a klímadiagramok készültek! Hasonlítsd össze mindkét helyen a januári és az augusztusi hőmérsékleteket! Mire lehet következtetni az adatok alapján? Beszéld meg a megállapításaidat a tanároddal!

A természeti körülmények nagyon ideálisak az emberi élet számára, a kedvező éghajlat miatt a táj zöldell. Többnyire réti növényzet sarjad, a lombhullató erdőket a nagy népsűrűség miatt eléggé megritkították.

TUDOD-E, HOGY

... Írországnak van a legtipikusabb óceáni éghajlata? A réti növényzet ott a legdúsabb. Emiatt Írországot gyakran nevezik „zöld szigetnek”.

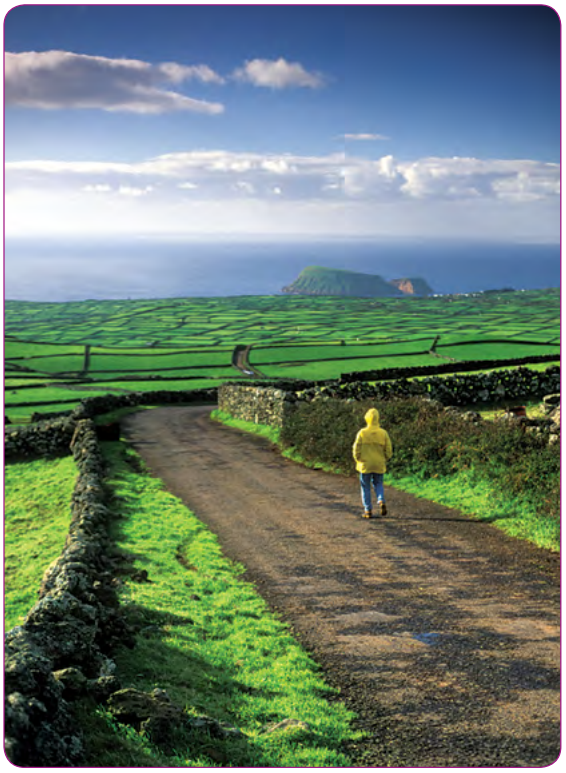

Zöldellő táj Írországban

Keressél az interneten képet az alábbi két fogalomhoz: „angol” és „francia” park! Készítsél leírást a fotók és az információk alapján!

4.4 | GOSPODARSTVO

Zahodnoevropske države so zaradi podnebja, rudnih bogastev, ravnega reliefa, izobrazbe in samoiniciativnosti prebivalstva postale prve industrijske države. Še danes sodijo med gospodarsko najbolj razvite države sveta.
Reke Zahodne Evrope imajo zaradi stalnega deževja vse leto zadosti vode in so zaradi ravnega površja primerne za rečni promet. Te reke se izlivajo v Atlantski ocean v obliki širokih lijakov, kar omogoča ladjam, da v času visoke plime plujejo globlje v notranjost. Ob izlivih teh rek (Sena, Loara, Ren, Temza) so se razvila večja pristanišča. Povezavo rek med seboj omogočajo umetno narejeni kanali.

ALI VEŠ,
… da lahko ponekod ob Atlantiku na zahodni obali Francije in JZ delu Velike Britanije plima doseže 12 metrov višine?
… da plimo izrabljajo za pridobivanje električne energije? Ob plimi morje teče v bazene in poganja turbine, ob oseki pa teče iz bazenov v morje in ob tem poganja turbine,
… da je Rotterdam na Nizozemskem največje evropsko pristanišče?

Reka Sena, ki teče skozi glavno mesto Francije

Reka Temza, ki teče skozi glavno mesto Velike Britanije

Morje je gospodarsko pomembno, saj jim predstavlja gospodarsko »okno v svet« in velike možnosti ribolova.

Na zemljevidu poišči zahodnoevropske reke in izpiši njihova imena. Dopiši tudi, katera pristanišča so se razvila ob njih.

4.4 | GAZDASÁGA

A nyugat-európai országok a kedvező éghajlati viszonyaik, a gazdag ásványanyagkészleteik, a sík terepviszonyaik, az oktatás és a lakosság önálló kezdeményezései miatt az első iparosodott országok lettek. Gazdasági szempontból ma is a világ legfejlettebb országai közé tartoznak.
Nyugat-Európa folyóinak a medrében az állandó esőzés miatt egész évben elegendő víz van, a sík vízfelszín miatt pedig nagyon alkalmasak a vízi közlekedésre. Ezek a folyók széles torkolattal rendelkeznek, ami lehetővé teszi a hajóknak, hogy a magas dagály idején mélyen a szárazföld területére beérjenek, majd az Atlanti-óceánba áramoljanak. E folyók torkolatainál (Szajna, Loire, Rajna, Temze) nagyobb kikötők jöttek létre. A folyók közötti összeköttetést a mesterséges csatornák teszik lehetővé.

TUDOD-E, HOGY

... az árapály miatt az Atlanti-óceán Franciaország nyugati partjánál és Nagy-Britannia délnyugati részén néhol eléri a 12 méteres magasságot?
... az árapály jelenséget áram termelésére is felhasználják? Árapály idején a tengervíz a medencékbe árad, így hajtja a turbinákat, dagálykor pedig a víz a medencékből a tengerbe folyik ki, és ugyanúgy működteti azokat.
... Rotterdamban, Hollandiában található a legnagyobb európai kikötő?

A Szajna folyó, amely Franciaország fővárosán át folyik

A Temze folyó, amely Nagy-Britannia fővárosán át folyik

A tenger nagy gazdasági jelentőséggel bír, hiszen „gazdasági ablakot” nyit a világra, továbbá lehetővé teszi a halászatot is.

Keresd meg a térképen a nyugat-európai folyókat, majd írd ki a nevüket! Jegyezd fel a mellettük létrejött kikötőket is!

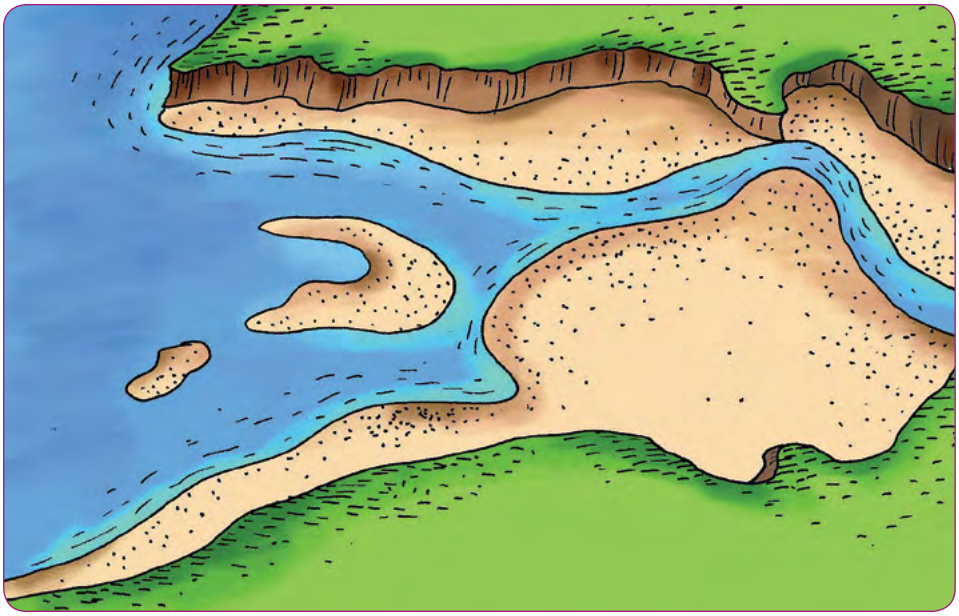

Lijakasti izliv

RESNIČNO ALI IZMIŠLJENO?

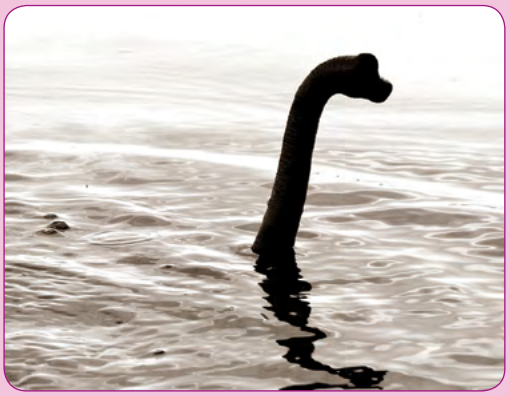

Pošast Nessie

Na britanskih otokih so stara izročila zelo trdoživa. Na Škotskem se izročila prepletajo s čudnimi zgodbami in verovanji v nadnaravne pojave. Pravijo, da prebiva v vsakem starem gradu rodbinski duh. Na jezeru Loch Ness, ki je dolgo 40 kilometrov in široko 2 do 3 kilometre, pa se je prikazovalo nekaj drugega. Poleti, ko je voda nizka in čista, so baje prebivalci tistih krajev večkrat videli veliko, dinozavru podobno in neznansko dolgo vodno pošast – imenovano Nessie, ki je tiho ležala ali plavala pod površjem jezera.

Preberi zgornje besedilo in presodi, ali je resnično. Več informacij skušaj dobiti na medmrežju. Izpiši različne razlage in tisto, ki se ti zdi najbolj verjetna, utemelji. Sklepaj, na katero gospodarsko panogo prikazovanje Nessie najbolj vpliva.

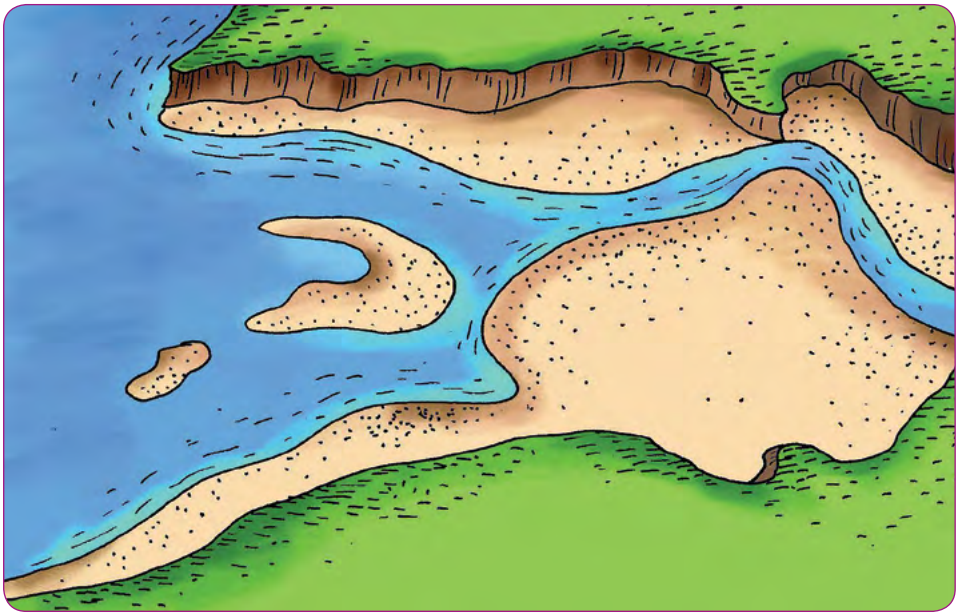

Tölcsértorkolat

VALÓSÁG VAGY FIKCIÓ?

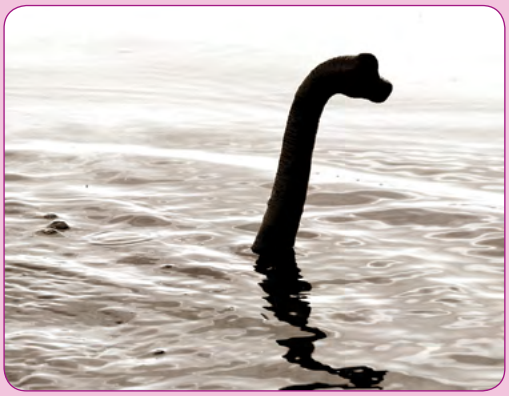

A Loch Ness-i szörny

A Brit-szigeteken a régi tradíciók nagyon élénken fennmaradtak. Skóciában a hagyományok furcsa történetekkel és természetfeletti hiedelmekkel fonódnak össze. Azt mondják, minden régi várban egy szellem lakozik. A Loch Ness-i tó 40 kilométer hosszú és 2–3 kilométer szélességű. Nyaranta az ottani lakosok a sekély, tiszta vízű tóban többször egy dinoszauruszhoz hasonló, hosszú víziszörnyet láttak felbukkanni, aki csendben feküdt vagy úszott a tó felszíne alatt – Nessie-nek nevezték el.

Olvasd el a fenti szöveget, majd ítéld meg, hogy igaz-e! Gyűjtsél információkat az interneten! Írd ki a különböző magyarázatokat, azután próbáld meg igazolni a számodra legvalószínűbbet! Következtessél, melyik iparágra hatnak a legjobban Nessie megjelenései!

V obsežnem nižinskem svetu Zahodne Evrope sta razvita poljedelstvo (žita, sladkorna pesa, krompir, krmne rastline) in živinoreja, v hribovitem pa pretežno reja govedi in drobnice. Nizozemska je znana po gojenju tulipanov in ostalega cvetja, ki ga izvažajo po vsej Evropi. Cvetje vzgojijo v rastlinjakih, v katerih ustvarijo za rast boljše pogoje, kakor so zunaj rastlinjakov.
Francijo v svetu poznajo po izvrstnih sirih, vinih in odlični kuhinji.

Nasadi tulipanov na Nizozemskem, tipičen mlin na veter v ozadju

Delo v vinogradu (Francija)

Francoski siri

Ovčereja v Veliki Britaniji

Za razvoj gospodarstva Zahodne Evrope je zelo pomembno morje in številne rečne poti, ki jih dopolnjujejo gosto razvejana železnica in ceste. Gospodarske panoge so:

premogovništvo in rudarstvo, ladjedelništvo, tekstilna industrija, turizem, črpanje nafte , zemeljskega plina in sodobnejše gospodarske panoge (avtomobilska, letalska in elektrotehnična industrija, robotika).

Nyugat-Európa nagy kiterjedésű síkvidékein a mezőgazdaság (gabonafélék, cukorrépa, krumpli, takarmánynövények) és az állattenyésztés, a hegyvidéken pedig többnyire a szarvasmarha- és a juhtenyésztés fejlődött ki.
Hollandia a tulipánok és más virágok termesztéséről ismert, amelyeket Európa-szerte szállítanak el. A virágokat melegházakban nevelgetik, ahol jobbak a növekedéshez a feltételek, mint kint, a szabadban. Franciaországot világszerte a kiváló sajtjaikról, a boraikról és a kitűnő konyhájukról ismerik.

Tulipánültetvény Hollandiában, egy jellegzetes szélmalom a háttérben

Munka a szőlőben (Franciaország)

Francia sajtok

Juhtenyésztés Nagy-Britanniában

Nyugat-Európa gazdasági fejlődésének a szempontjából nagyon fontos a tenger és a számos vízi útvonal, amelyet a sűrűn elágazó vasutak és utak egészítenek ki. A jellemző iparágak a következők: szénbányászat, hajógyártás, textilipar, turizmus, a kőolaj és a földgáz kitermelése, valamint a korszerű gazdasági iparágak (autó- és repülőipar, elektrotechnika, robottechnológia).

V atlasu poišči gospodarski zemljevid Zahodne Evrope.
S pomočjo legende poišči, katere kulturne rastline pridelujejo. Izpiši jih in dopolni s simboli iz legende.
Poišči še najbolj pogoste industrijske panoge. Izberi tri ter naštej izdelke, ki jih te panoge izdelujejo.
Podatke poišči še za Slovenijo in ugotovi, katere panoge imamo pri nas ter katerih ne. Razmisli, zakaj.
Svoje ugotovitve predstavi s plakatom.

Zaradi intenzivnega izkopavanja rud so nastajala obsežna gosto poseljena industrijska območja. Posledice tega so močno onesnažen zrak, tla in voda. Z razvojem ekologije so ljudje poiskali nove, manj škodljive načine izrabe energijskih virov (veter, plima, sonce).

Promet je danes eden od največjih onesnaževalcev zraka (Anglija)

Keresd meg az atlaszban Nyugat-Európa gazdasági térképét! Gyűjtsd ki a jelmagyarázat segítségével, melyik kultúrnövényeket termesztik arrafelé! Írd ki őket, majd egészítsd ki azokat a jelmagyarázatokban szereplő szimbólumokkal!
Keresd meg a legjellemzőbb iparágakat is! Válassz ki közülük hármat, majd sorold fel azokat a termékeket, amelyeket ebben az iparágban állítanak elő! Keressél Szlovéniára vonatkozóan is adatokat, majd állapítsd meg, hazánkban melyik iparágak a jellemzőek, és melyek nem! Gondold át, mi lehet ennek az oka! Mutasd be a megállapításaidat egy plakáttal!

Az intenzív bányászat miatt sűrűn lakott, kiterjedt ipari területek alakultak ki. Mindennek a következménye az erősen szennyezett levegő, talaj és víz. Az ökológia fejlődésével az emberek új, kevésbé káros energiaforrásokat használnak fel (szél, árapály, nap).

Napjainkban a forgalom az egyik legnagyobb légszennyező (Anglia)

4.5 | PONOVIMO

Ob miselnem vzorcu ponovi pridobljeno znanje. Preriši ga v zvezek in ga dopolni s slikami zanimivosti in značilnosti držav Zahodne Evrope (npr. Francija – Eifflov stolp, Velika Britanija – Big Ben …).

LEGA
Na zahodu jo obliva Atlantski ocean.
Vse države razen Luksemburga, so **obmorske**.
V Zahodni Evropi je tudi Britansko otočje – Irska in Velika Britanija.

DRŽAVE
Belgija, Francija, Irska, Luksemburg, Nizozemska in Velika Britanija.

POVRŠJE
Prevladujejo trije tipi površja: nižine, stara uravnana gorovja, mladonagubana gorovja.
Velike plovne reke: Sena, Loara, Ren, Temza.

PODNEBJE IN RASTLINSTVO
Podnebje je oceansko, nanj vpliva Zalivski tok: mile zime, topla poletja, oblačno in megleno vreme z dežjem.
Rastlinstvo: travniško rastlinstvo, listnati gozdovi (precej izkrčeni).

GOSPODARSTVO
Gospodarske panoge: morski in rečni promet, poljedelstvo, živinoreja, premogovništvo in rudarstvo, ladjedelništvo, tekstilna industrija, sodobne industrijske panoge, turizem, črpanje nafte in zemeljskega plina.

4.5 | ISMÉTLÉS

Ismételd át egy gondolattérkép segítségével a megszerzett tudásodat! Rajzold át azt a füzetbe, és egészítsd ki a Nyugat-Európa országaira jellemző, érdekes képekkel (pl. Franciaország – Eiffel-torony, Nagy-Britannia – Big Ben…)!

FEKVÉS:
Nyugaton az Atlanti-óceán veszi körül. Luxemburg kivételével mindegyik országnak van **tengerpartja**. Nyugat-Európában találhatók a Brit-szigetek – Írország és Nagy-Britannia.

ORSZÁGOK:
Belgium, Franciaország, Írország, Luxemburg, Hollandia és Nagy-Britannia.

FELSZÍN:
Három felszínforma dominál: a síkság, a régi röghegységek és a fiatal láncheggységek.
A nagyobb hajózható folyók: a Szajna, a Loire, a Rajna és a Temze.

ÉGHAJLAT ÉS NÖVÉNYZET:
Az éghajlat óceáni, hatással van rá a Golf-áramlat: enyhe telek, meleg nyarak, felhős és ködös, esős idő.
Növényzet: réti növényzet, lombhullató erdők (meglehetősen kiritkított).

GAZDASÁG:
Iparágak: tengeri és folyami közlekedés, állattenyésztés, szénbányászat, hajóépítés, textilipar, korszerű iparágak, turizmus, kőolaj- és földgázkitermelés.

S pomočjo KVIZA preveri svoje znanje.
S sošolcem delata v paru. Najprej prvi na glas prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri je pravilen in dvigne ustrezen kartonček.
Nato vlogi zamenjata.
Zapisujte si izbrane odgovore in jih z učiteljem preverite.
Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek.
Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

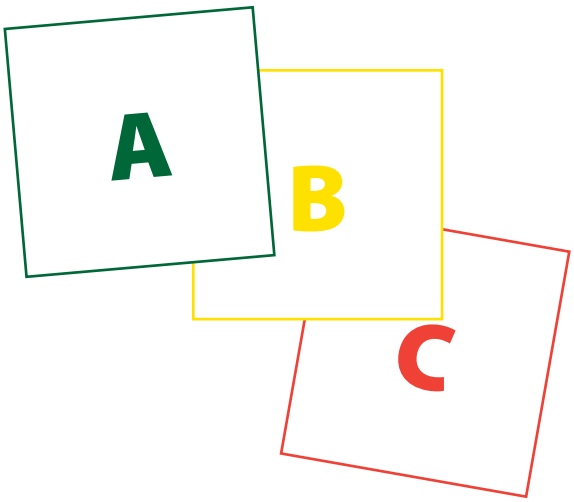

1. Kateri ocean obliva Zahodno Evropo?
A) Tihi,
B) Atlantski,
C) Indijski.

2. K Zahodni Evropi spadajo:
A) Grčija, Srbija, Španija;
B) Madžarska, Romunija, Češka;
C) Francija, Velika Britanija, Nizozemska.

3. Kaj pomembno vpliva na podnebje Zahodne Evrope?
A) Topli morski tok,
B) Severno morje,
C) Škotsko višavje.

4. Otoški državi Zahodne Evrope sta:
A) Francija in Nizozemska,
B) Velika Britanija in Irska,
C) Belgija in Luksemburg.

5. Katere so značilnosti oceanskega podnebja?
A) Kratka deževna poletja, dolge mrzle zime s snegom,
B) topla poletja in mile zime, oblačno in megleno vreme z dežjem,
C) suha in vroča poletja, mile zime z dežjem.

6. Kdo ali kaj je »Nessie«?
A) Jezero na Škotskem,
B) za Škotsko značilna pasma psov,
C) skrivnostna pošast, ki živi v jezeru Loch Ness.

7. Velike, plovne reke Zahodne Evrope so:
A) Sena, Loara, Temza;
B) Sava, Drava, Morava;
C) Donava, Vltava, Volga.

8. Nizozemska je znana po:
A) morskih sadežih,
B) oljkah,
C) gojenju tulipanov.

9. Sodobnejše industrijske panoge Zahodne Evrope so:
A) premogovništvo, tekstilna industrija, železarstvo;
B) avtomobilska, letalska, elektrotehnična;
C) ribolov, govedoreja, poljedelstvo.

10. Katere vire energije uporabimo, če želimo čim manj obremeniti okolje?
A) Plima, veter;
B) uranova ruda, premog;
C) nafta, zemeljski plin.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a tudásodat! Az osztálytársaddal párban dolgoztok. Először az egyik tanuló hangosan felolvassa a kérdést és a lehetséges válaszokat, a másik pedig eldönti, melyik válasz a helyes, majd felemeli a megfelelő kártyát. Ezután cseréljétek meg a szerepeket! Írjátok le a válaszaitokat, majd a tanároddal ellenőrizzétek azokat! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat egész mondatokban másold át a füzetbe! Mindegyik kérdésnél használd az ATLASZT!

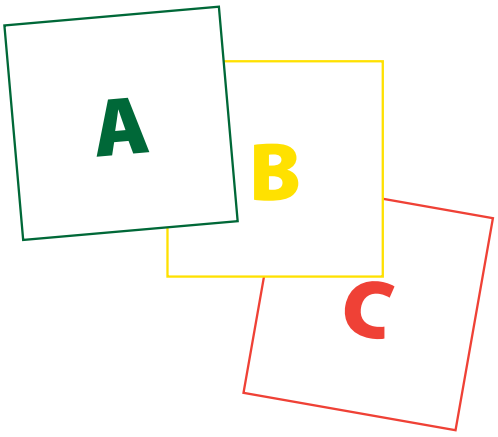

1. Melyik óceán veszi körül Nyugat-Európát?
A) A Csendes-óceán.
B) Az Atlanti-óceán.
C) Az Indiai-óceán.

2. Nyugat-Európához tartoznak:
A) Görögország, Szerbia, Spanyolország.
B) Magyarország, Románia, Csehország.
C) Franciaország, Nagy-Britannia, Hollandia.

3. Mi hat ki leginkább Nyugat-Európa éghajlatára?
A) A meleg tengeri áramlat.
B) Az Északi- tenger.
C) A Skót-felföld.

4. Nyugat-Európa szigetországai:
A) Franciaország és Hollandia.
B) Nagy-Britannia és Írország.
C) Belgium és Luxemburg.

5. Melyek az óceáni éghajlat jellemzői?
A) Rövid esős nyarak, hosszú hideg telek hóval.
B) Meleg nyarak és enyhe telek, felhős és ködös idő esővel.
C) Száraz és forró nyarak, enyhe telek esővel.

6. Ki és mi „Nessie”?
A) Egy tó Skóciában.
B) Egy Skóciára jellemző kutyafajta.
C) Egy titokzatos szörny, aki a Loch Ness-i tóban él.

7. Nyugat-Európa nagy, hajózható folyói a:
A) Szajna, Loire, Temze.
B) Száva, Dráva, Morva.
C) Duna, Moldva, Volga.

8. Hollandia ismert a/az:
A) tenger gyümölcseiről,
B) olíváról,
C) tulipánok termesztéséről.

9. Nyugat-Európa korszerű iparágai a/az:
A) szénipar, textilipar, vasipar.
B) autóipar, repülőgépgyártás, elektrotechnikai ipar.
C) halászat, szarvasmarha-tenyésztés, földművelés.

10. Milyen energiaforrások felhasználása terheli meg a lehető legkevésbé a környezetet?
A) Az árapály és a szél.
B) Az uránérc és a szén.
C) A kőolaj és a földgáz.

5 SEVERNA EVROPA

Severna Evropa je svet ob Baltskem, Barentsovem, Severnem in Norveškem morju ter ob Finskem in Botnijskem zalivu. K Severni Evropi prištevamo tudi Islandijo.

Države Severne Evrope so zaradi zgodovinskih in kulturnih značilnosti tesno povezane med seboj. Zanje uporabljamo več oznak:

- nordijske države,
- skandinavske države,
- pribaltske države.

Danes se najpogosteje uporablja oznaka **»države Severne Evrope«.**

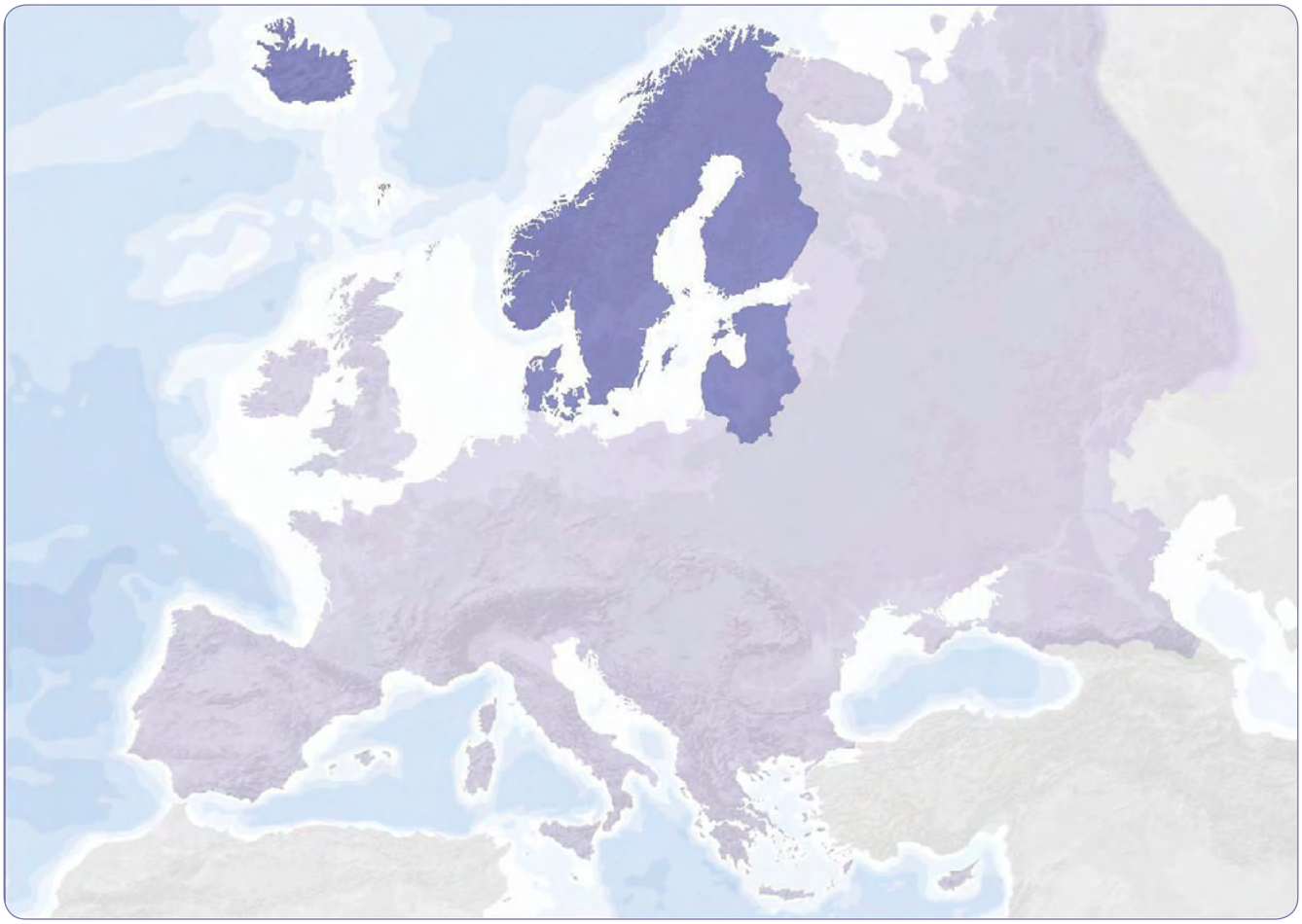

Nema karta Severne Evrope

Poišči omenjena morja in zalive. Katere države najdeš ob teh morjih? Poišči tudi Islandijo.

Če se zanimaš za šport, si zagotovo že slišal za nordijske športne discipline. Kateri športi so to?

5. ÉSZAK-EURÓPA

Észak-Európa a Balti-, a Barents-, az Északi- és a Norvég-tenger, valamint a Finn- és a Botteni-öböl mentén fekszik. Észak-Európához tartozik Izland is.

Észak-Európa országai történelmi és kulturális jellegzetességeik miatt szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Többféleképpen nevezzük őket:

- északi államok,
- skandináv államok,
- balti államok.

Ma leggyakrabban az „észak-európai" országok megnevezést használjuk.

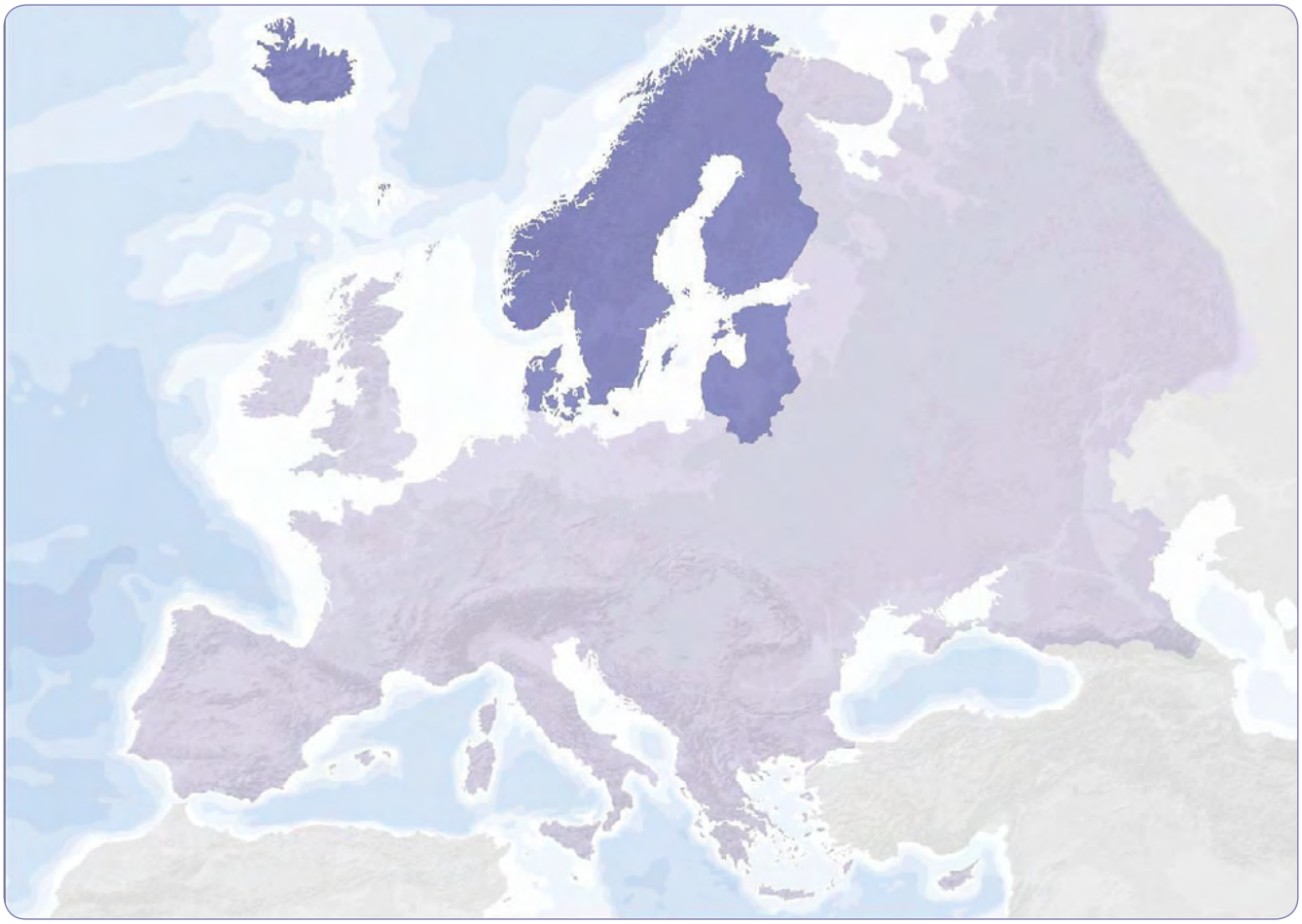

Észak-Európa vaktérképe

Keresd meg az említett tengereket és öblöket! Melyik országokat találod a tenger mentén? Keresd meg Izlandot is!

Amennyiben érdeklődsz a sport iránt, úgy biztosan hallottál már az északi sísportokról. Melyik sportágak ezek?

5.1 | DRŽAVE SEVERNE EVROPE

Severno Evropo sestavlja osem držav: Norveška, Švedska, Danska, Finska, Litva, Latvija, Estonija in Islandija.

Severna Evropa

Z zemljevida prepiši v zvezek imena držav Severne Evrope in jim dopiši glavna mesta.

Na Skandinavskem polotoku ležita le Norveška in Švedska, druge države – Finsko, Dansko in celo precej oddaljeno Islandijo – pa prištevamo k Skandinaviji zaradi skupne preteklosti; Litvo, Latvijo in Estonijo pa zaradi lege ob Baltiku in gospodarskih in kulturnih vezi.

5.1 | ÉSZAK-EURÓPA ORSZÁGAI

Észak-Európát nyolc ország alkotja: Norvégia, Svédország, Dánia, Finnország, Litvánia, Lettország, Észtország és Izland.

Észak-Európa

A térképről másold át Észak-Európa országait a füzetbe, majd írd melléjük a fővárosaik nevét!

A Skandináv-félszigeten csak Norvégia és Svédország fekszik, a többi országot – Finnországot, Dániát és a meglehetősen távol fekvő Izlandot – közös múltjuk miatt soroljuk Skandináviához. Litvániát, Lettországot és Észtországot pedig a Balti-tenger menti elhelyezkedésük, illetve gazdasági és kulturális kapcsolataik miatt.

Pojasni, zakaj za države Severne Evrope uporabljamo tudi oznake skandinavske, pribaltske, nordijske države.

Norveška – Fjord Geiranger je uvrščen na Unescov seznam naravnih lepot sveta

Finska – dežela tisočerih jezer

Islandija – dežela gejzirjev

Kopenhagen je glavno mesto Danske

NORDIJSKE DRŽAVE – skupno ime za Dansko, Finsko, Norveško, Švedsko in Islandijo. Ime izvira iz besede norden, kar pomeni sever

PRIBALTSKE DRŽAVE – skupno ime za države ob vzhodnih obalah Baltskega morja: Litvo, Latvijo in Estonijo

Magyarázd el, miért használjuk a skandináv, a balti és az északi megjelölést Észak-Európa országaira!

Norvégia – Geiranger-fjord, amely a természeti szépsége miatt az UNESCO-világörökség része

Finnország – az ezer tavak országa

Koppenhága, Dánia fővárosa

Izland – a gejzírek országa

ÉSZAKI ÁLLAMOK – Dánia, Finnország, Norvégia, Svédország és Izland közös neve. Az elnevezés a norden szóból származik, amely északot jelent

BALTI ÁLLAMOK – a Balti-tenger keleti partján fekvő országok közös neve: Litvánia, Lettország és Észtország alkotják

5.2 | POVRŠJE IN VODOVJE

S pomočjo reliefne karte opiši površje Severne Evrope.
Bodi pozoren na barve.

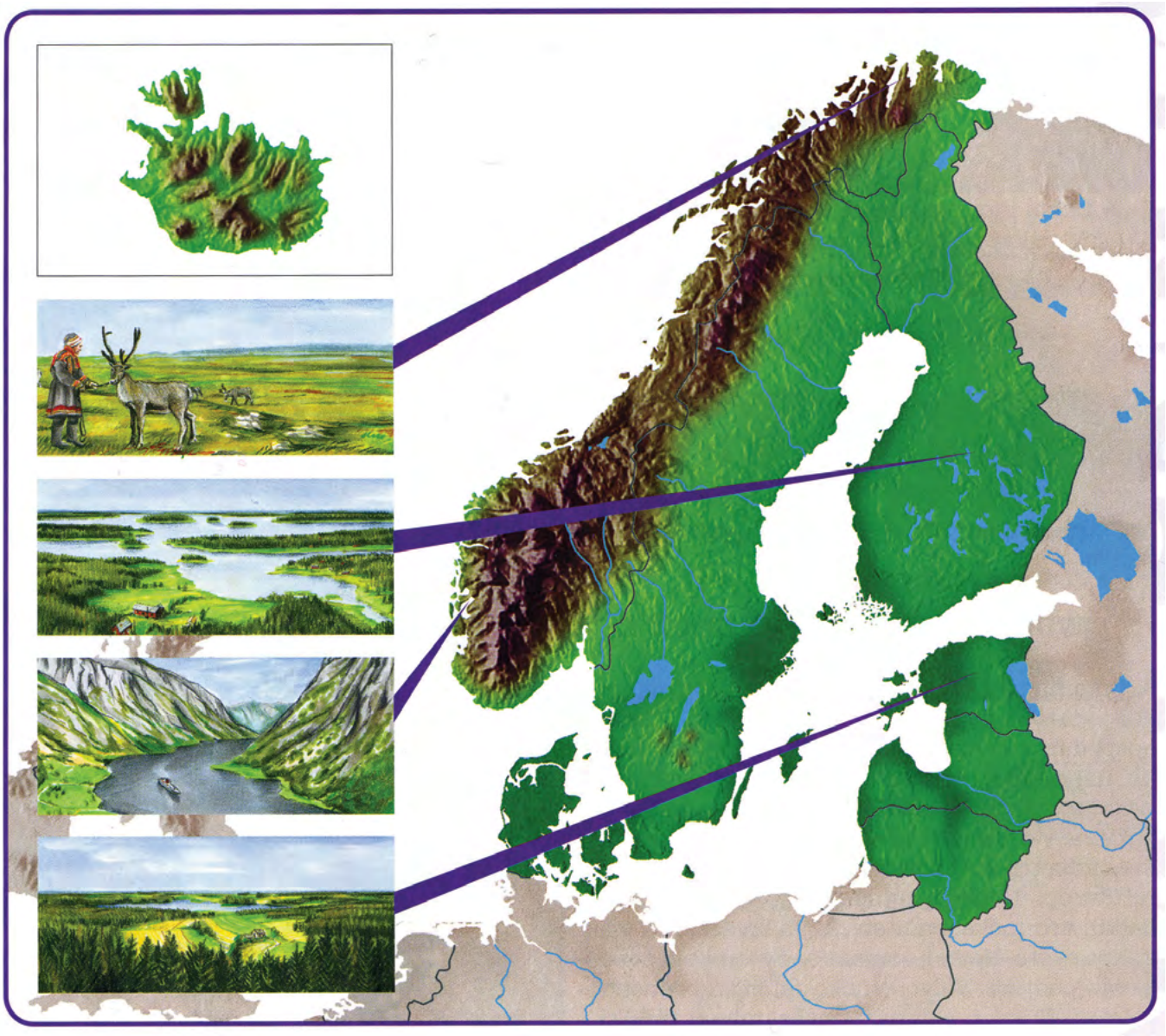

Reliefna slika Severne Evrope

Na sedanje površje Severne Evrope je vplivala poledenitev v času ledenih dob. Ledeni pokrov je bil debel tudi do 3 km in je več milijonov let s svojo težo in drsenjem močno oblikoval površje pod sabo.

Polotok Jylland je najbolj severni del Nemško-Poljskega nižavja, ki smo ga spoznali že pri Srednji Evropi. Skupaj z danskimi otoki predstavlja valovito nižavje, ki povezuje Srednjo in Severno Evropo. »Najvišji vrh« pa je 172 m nad morjem.

5.2 | A FELSZÍNE ÉS A VÍZRAJZA

Jellemezd a domborzati térkép segítségével Észak-Európa felszínét! Figyelj a színekre!

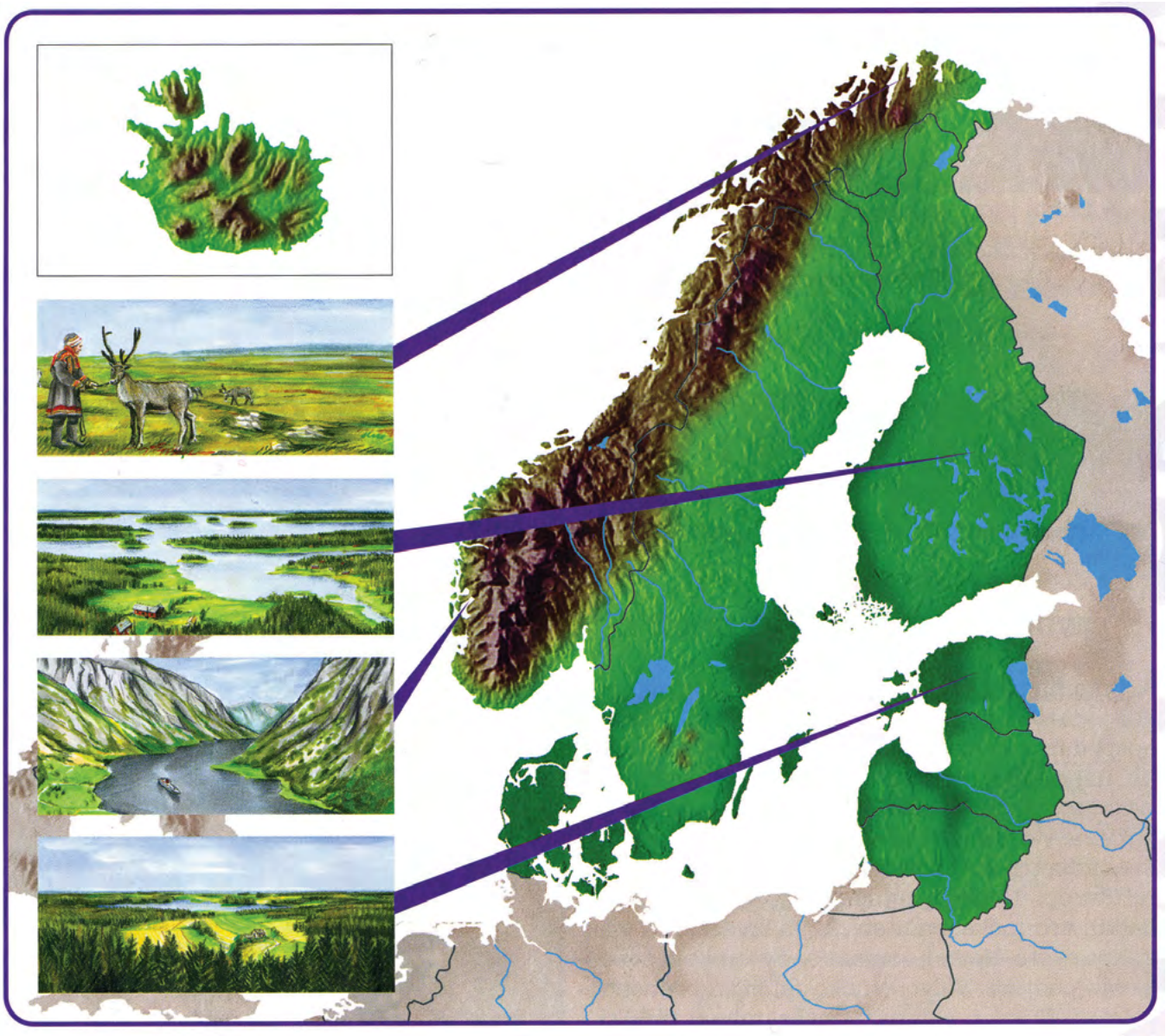

Észak-Európa domborzati térképe

A jelenlegi Észak-Európa felszínét a jégkorszak időszakában bekövetkezett eljegesedés alakította ki. A jégtakaró legfeljebb 3 km vastag volt, súlyával és elcsuszamlásaival több millió éven keresztül erősen formálta a felszínt maga alatt.
Jylland-félsziget, amelyet már Közép-Európánál tanultunk, a Germán–Lengyel-alföld legészakibb része. A dán szigetekkel együtt valójában egy hullámzó síkság, amely összeköti Közép- és Észak-Európát. A „legmagasabb csúcsa” a tengerszint feletti 172 m magasságon található.

Pokrajina Jutlandija (Danska) z značilno hišo

Ledenik na Norveškem

Na Norveškem se ob obali dviga staro Skandinavsko gorovje, ki se spušča proti Švedski. Na mnogih predelih je gorovje planotasto. Tem planotam pravimo **fjeli**, ki se proti obali Atlantika spuščajo v ozke in dolge zalive – **fjorde**.

PLANOTA – višji, raven ali rahlo razgiban svet v hribovju, gorovju
FJORD – daleč v kopno segajoč ozek zaliv

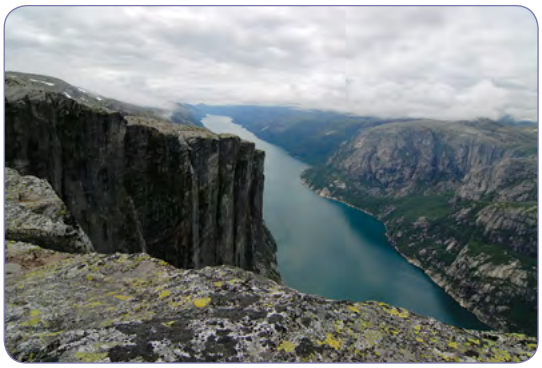

Fjord

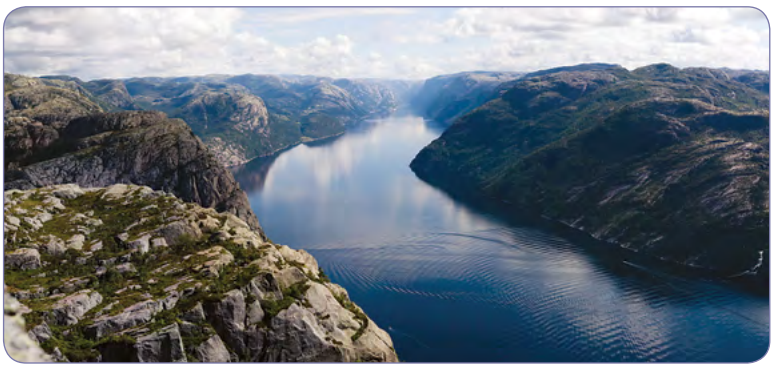

Fjord Lyse na Norveškem

Poišči na zemljevidu najvišji vrh Skandinavskega gorovja in prepiši njegovo nadmorsko višino.

Dobro si oglej slike fjordov. Tik ob vodi je pogosto tudi cesta. Predvidevaj, na kakšen način bi lahko skrajšali dolgo pot z ene strani fjorda na drugega.

A Jylland-vidék (Dánia) egy jellegzetes házzal

Gleccser Norvégiában

A part mentén emelkedik ki Norvégiában a régi Skandináv-hegység, amely Svédország felé ereszkedik. Sok helyen a hegyek között fennsíkok húzódnak. Ezeket a fennsíkokat **fjelleknek** nevezzük, az onnan az Atlanti-óceán partjai felé ereszkedő keskeny, hosszúkás öblök pedig a **fjordok**.

FENNSÍK – magasan fekvő, egyenletes vagy hullámos felszínű vidék a domb- vagy hegyvidéken
FJORD – a szárazföld belsejébe benyúló keskeny öböl

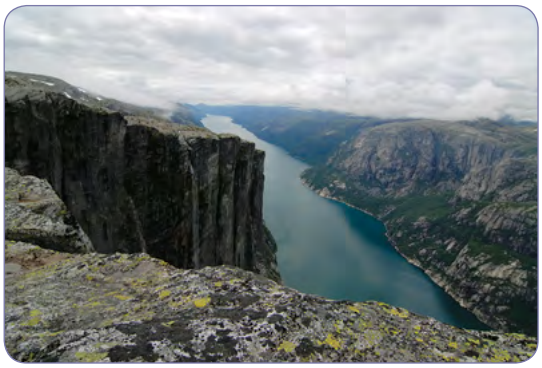

Fjord

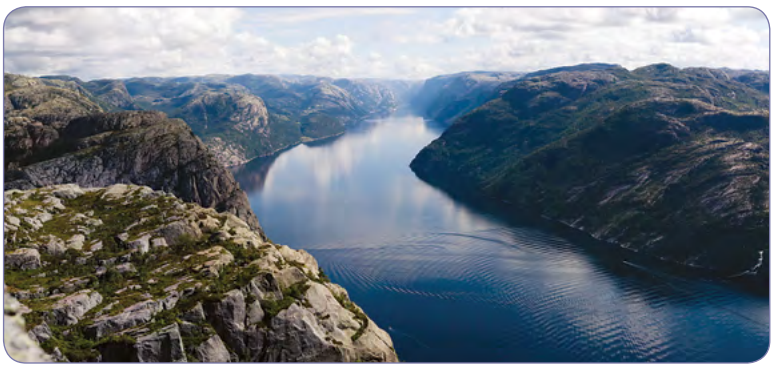

Lyse-fjord Norvégiában

Keresd meg a térképen a Skandináv-hegység legmagasabb csúcsát, majd írd ki a tengerszint feletti magasságát!

Nézd meg jól a fjordok képeit! Közvetlenül a víz mellett gyakran út is vezet. Következtessél, milyen módon rövidíthetnénk le a hosszú utat a fjord egyik oldaláról a másikra haladva!

Na medmrežju ali v drugi literaturi poišči slike o tem, kako so nastali fjordi. Slike preriši in jih predstavi sošolcem s svojimi besedami.

Za Litvo, Latvijo in Estonijo je značilna pretežno ravna in rahlo valovita pokrajina.

Glavno mesto Latvije je Riga

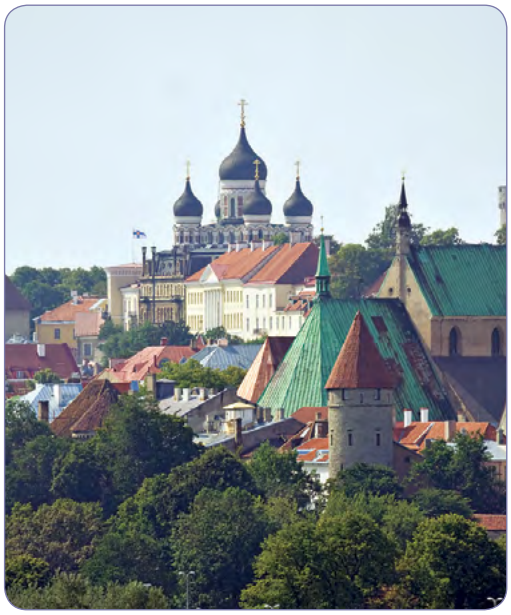

Glavno mesto Estonije je Talin

Islandija – drugi največji evropski otok je vulkanskega izvora. Zanj so značilni mnogi delujoči vulkani, številni potresi ter **gejzirji**, ki jih domačini izkoriščajo za ogrevanje stanovanj in rastlinjakov, v katerih gojijo zelenjavo in cvetje. Notranjost Islandije je pusta in pokrita z ledom.

Elektrarna na Islandiji, ki jo poganjata vroča podzemna voda in para

Modra laguna je znamenito kopališče na prostem, kjer se v vroči vodi kopajo tudi pozimi

Keressél képeket az interneten vagy más szakirodalomban a fjordok kialakulásáról! Rajzold át a képeket, majd mutasd be őket a saját szavaiddal az osztálytársaidnak!

Litvániát, Lettországot és Észtországot a túlnyomóan sík és kissé hullámos felszínű domborzat jellemzi.

Lettország fővárosa: Riga

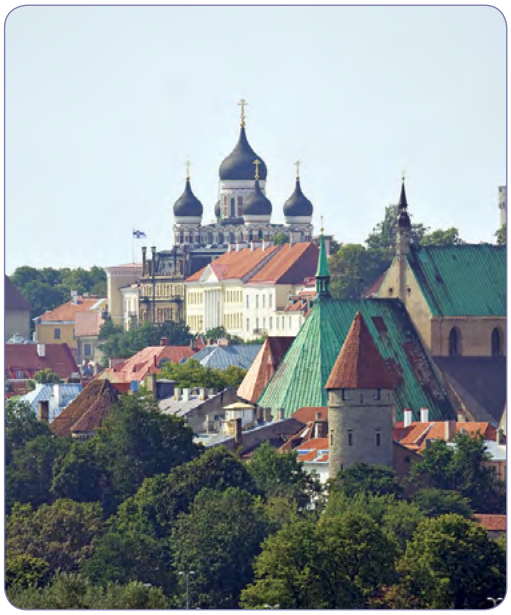

Észtország fővárosa: Tallinn

Izland – a második legnagyobb vulkanikus eredetű európai sziget. Jellemzője a sok működő tűzhányó, a számos földrengés és a **gejzírek**, utóbbiakat a helyiek a lakások és üvegházak fűtésére használják, abban zöldséget és virágot termesztenek. Izland belterülete elhagyatott és jéggel borított.

Egy forró talajvízzel és párával üzemelő erőmű Izlandon

A Kék Lagúna nevezetes szabadtéri fürdőhely, ahol télen is megmártóznak a forró vízben

Reke, ki tečejo s Skandinavskega gorovja proti Atlantiku, so kratke, a imajo dovolj vode in velik padec. Zato so primerne za elektrarne. To sta Švedska in Norveška izkoristili in sta pomembni proizvajalki električne energije. Na Finskem je poledenitev izoblikovala med skalnatimi vzpetinami vmesne podolgovate globeli, v katerih je na tisoče jezer.

GEJZIR – ponavljajoč izbruh pare in vroče vode. Voda in para se ob izbruhu dvigneta tudi 70 m visoko.

Na zemljevidu poišči in izpiši nekaj rek Skandinavskega gorovja, na katerih pridobivajo električno energijo.

5.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

Pričakovali bi, da je v vseh državah Severne Evrope zelo hladno podnebje, ker so tako oddaljene od ekvatorja. Vendar ni tako. Celotna obala Danske, obalni deli Norveške, južne Švedske in obale Barentsovega morja imajo **oceansko podnebje** z obilico megle in veliko količino padavin. Podobno podnebje je na jugu Islandije. Na podnebje v teh predelih ima velik vpliv **topli Severnoatlantski tok**, tako da obale ne zamrznejo.
Prav nasprotno je v notranjosti celine, na Švedskem in Finskem. Tam je podnebje celinsko in zimske temperature se spustijo globoko pod ničlo. Finski in Botnijski zaliv pa celo zamrzneta za več mesecev.
Podnebje Pribaltskih dežel je prehodno, med celinskim in oceanskim.

V prejšnjih poglavjih si oglej značilnosti celinskega (Srednja Evropa) in oceanskega podnebja (Zahodna Evropa) in ju primerjaj med seboj.

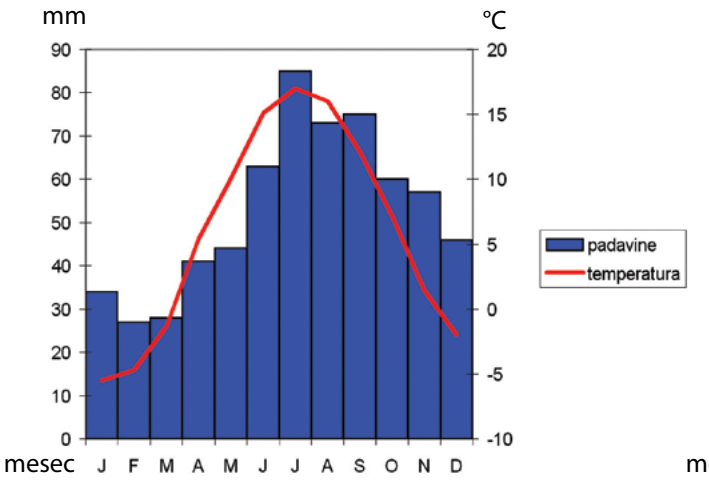

Slika 126: Klimogram za Rigo

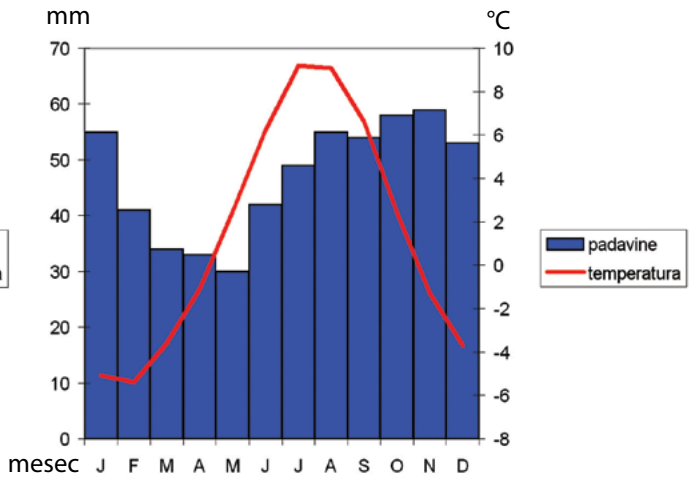

Slika 127: Klimogram za Vardo

Azok a folyók, amelyek a Skandináv hegységből erednek és az Atlanti-óceán felé folynak, rövidek, de kellő mennyiségű vizük és nagy esésük miatt alkalmasak arra, hogy erőműveket telepítsenek rájuk. Ez utóbbi jelenséget Svédország és Norvégia is kihasználta, így fontos villamosenergia-termelőkké váltak. Finnországban a gleccserek a sziklás hegyoldalak között hosszúkás mélyedéseket alakítottak ki, amelyekben ezernyi tó található.

GEJZIR – az ismétlődő pára és a forró víz kitörése. Kitörésnél a víz és a pára akár 70 m magasra is felemelkedik

Keresd meg a térképen és írd ki a Skandináv-hegység néhány áramot termelő folyóját!

5.3 | ÉGHAJLAT ÉS NÖVÉNYZET

Azt várnánk, hogy az Egyenlítőtől való távolságuk miatt Észak-Európa valamennyi országában nagyon hideg az idő. Ez azonban nem így van. Dánia teljes partvidékén, Norvégia partmenti vidékén, Svédország déli részén és a Barents-tenger partjainál az **óceáni éghajlat** dominál sok ködde l és csapadékkal. Hasonló az éghajlat Izland déli részén is. Ezeken a területeken a meleg **Észak-atlanti-áramlat** hat a klímára, ami miatt a partmenti vidékek nem fagynak be.
Ennek éppen az ellenkezője figyelhető meg a kontinens belső részében, Svédországban és Finnországban. Ott az éghajlat kontinentális, télen a hőmérséklet pedig mélyen a nulla alá csökken. A Finn- és a Botteni-öböl több hónapra is befagy.
A balti államok klímája átmeneti a kontinentális és az óceáni éghajlat között.

Keresd meg az előző fejezetekben a kontinentális éghajlat (Közép-Európa) és az óceáni éghajlat (Nyugat-Európa) jellemzőit, majd hasonlítsd össze őket!

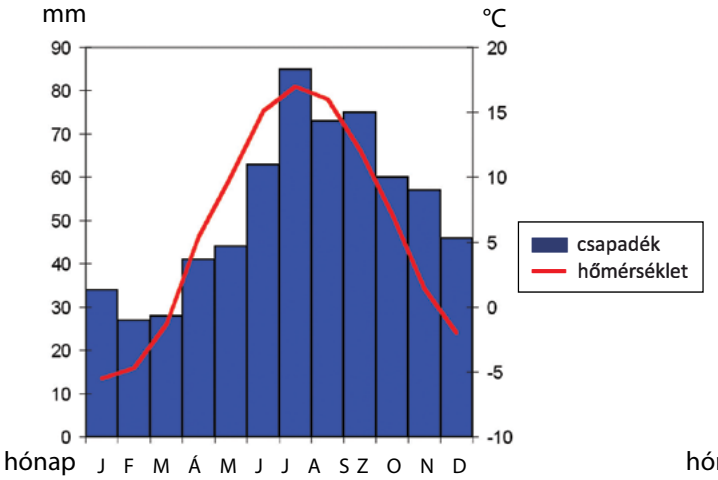

126. kép: Riga klímadiagramja

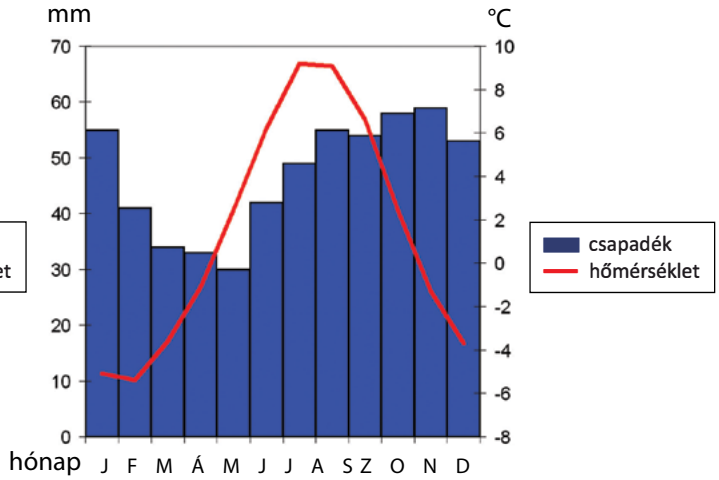

127. kép: Vardo klímadiagramja

Primerjaj klimograma med seboj. V katerem kraju so tudi poletne temperature nižje od 10°C?

Primerjaj klimograme Severne Evrope še z ostalimi predeli Evrope. Kaj ugotoviš?

TUNDRA – obširen svet brez drevja nad polarno gozdno mejo
polarna gozdna meja – meja, do katere na polarnem območju še raste gozd

Od podnebja je odvisno tudi rastlinstvo v posameznih območjih. Čisto na severu Skandinavije in v goratih predelih notranjosti je tako mrzlo, da ne uspeva niti gozd. Takemu območju pravimo **tundra**.
V njej rastejo zeliščne rastlinske vrste, mahovi, lišaji in pritlikave breze.

Tundra na Finskem

Južneje prehaja tundra v obsežne iglaste gozdove, ki prekrivajo večji del Švedske in Finske. Gozdovi so v glavnem borovi in smrekovi. Vmes rastejo tudi breze. Takemu območju pravimo **tajga**.

Iglasti gozd v snegu

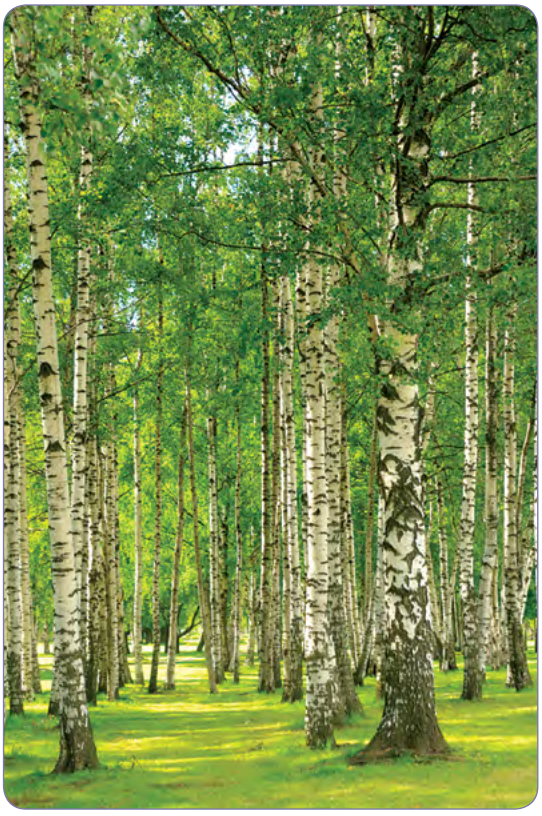

Breze v tajgi

Hasonlítsd össze a klímadiagramokat! Melyik helyen van nyáron is 10 °C alatt a hőmérséklet?

Hasonlítsd össze a továbbiakban Észak-Európa és a kontinens más részeinek a klímadiagramjait! Mit állapítasz meg?

TUNDRA – fák nélküli hatalmas terület a sarkvidéki erdőhatár felett
SARKVIDÉKI ERDŐHATÁR – az a határ, ahol még nő az erdő a sarkvidéki területen

Az éghajlat és a növényzet összefügg egymással. Skandinávia legészakibb részén és a belső hegyes területeken olyan hideg van, hogy ott még erdő sem nő. Az ilyen terület elnevezése a **tundra**. Arrafelé bizonyos gyógynövények, mohák, zuzmók és törpe nyírek nőnek.

A tundra Finnországban

Délebbre, Svédország és Finnország nagyobb részén a tundra a terjedelmesebb fenyőerdőkbe vált át. Az erdőkben főleg tűnyalábos fenyők és lucfenyők, köztük pedig nyírfák nőnek. Az ilyen területnek az elnevezése a **tajga**.

Hóval borított fenyőerdő

Nyírfák a tajgában

Za kmetijstvo so najprimernejša zemljišča na Danskem

Še južneje iglasti gozdovi prehajajo v mešane in listnate gozdove. Vedno več je tudi travnikov in obdelovalnih površin. Podobno je v Pribaltskih deželah. Za kmetijstvo je še najbolj primerna Danska.

TAJGA – z iglavci porasel svet pod polarno gozdno mejo

ALI VEŠ,

… da se domovina Božička imenuje Laponska in je razdeljena med Finsko (največji del), Norveško, Švedsko in Rusijo (polotok Kola)?
… da Laponci redijo severne jelene?
… da so na Laponskem namerili pozimi kar –51°C – to je najnižja izmerjena vrednost na naši celini?
… da na Laponskem snežna odeja obleži več kot 240 dni v letu?

Laponska

Laponca v tradicionalni noši

A mezőgazdasági művelésre Dánia földje a legalkalmasabb

Még délebbre a fenyőerdők helyett vegyes és lombhullató erdők dominálnak. Arrafelé egyre több a rét és a megművelhető szántóföld. Hasonló a helyzet a Balti államokban is. Az országok közül Dánia a legalkalmasabb a mezőgazdasági termelésre.

TAJGA – fenyőerdőkkel benőtt vidék a sarkvidéki erdőhatár alatt

TUDOD-E, HOGY

... a Mikulás hazája Lappföld, és ezen a területen Finnország (a legnagyobb részben), Norvégia, Svédország és Oroszország (Kola-félsziget) osztozik?
... a lappok rénszarvast tenyésztenek?
... Lappföldön télen -51 °C-ot mértek? Ez a valaha mért legalacsonyabb hőmérséklet a kontinensünkön.
... Lappföldet az évben akár több mint 240 napon át hó borítja?

Lappföld

Lappok népviseletben

ALI VEŠ,
*…da se severno od 66. vzporednika začenja območje, kjer nastopita **polarni dan** in **polarna noč**? Poletja so tam res nenavadna, saj sonce kroži na nebu in nekaj časa sploh ne zaide. Šele pogled na uro nam pove, da moramo spati. Nasprotno pa je pozimi, saj se sonce sploh ne prikaže več tednov. Ko ponovno posije, se za tamkajšnje prebivalce začne pravo praznovanje.*

Poletno sonce ob polnoči na Norveškem. Sonce sploh ne zaide

Polarna noč – sonce takrat ne vzide

Na globusu ali v atlasu skupaj z učiteljem poiščite 66. vzporednik in pokažite območje severno od njega. To je področje polarnih dni in noči. Kaj bi počel, če bi bila pri nas vso zimo noč? Kako bi zapolnil čas, če poleti sonce sploh ne bi zašlo?

ALI VEŠ,
… da s Severne Evrope prihajata dva najbolj priljubljena pisatelja otroške literature. To sta danski pravljičar Christian Andersen, s Švedske pa prihaja avtorica Pike Nogavičke, pisateljica Astrid Lindgren.

TUDOD-E, HOGY

*… a 66. szélességi körnél, északon kezdődik az a terület, ahol a **sarki nappal** és a **sarki éjszaka** jelensége látható? A nyarak ott igazán szokatlanok, hiszen a Nap 24 órán át is kering, azaz a horizonton marad és nem megy le. Onnan lehet csak tudni, mikor jött el a lefekvés ideje, hogy az órára tekintenek. Ezzel szemben télen a Nap több héten át nem jelenik meg. Amikor újra kisüt, az ott élők valódi ünneplésbe kezdenek.*

A nyári Nap éjfélkor Norvégiában. A legnyugvó Nap

Sarki éjszaka – a Nap ilyenkor nem nyugszik le

Keresd meg tanárod segítségével a földgömbön vagy az atlaszban a 66. szélességi kört, azután mutasd meg az attól északra fekvő területet! Ez a sarki nappalok és éjszakák vidéke. Mit tennél, ha nálunk egész télen éjszaka lenne? Hogyan töltenéd el az időt, ha nyáron a Nap egyáltalán nem nyugodna le?

TUDOD-E, HOGY

... Észak-Európából származik a gyermekirodalom két legnépszerűbb írója? Egyikük Christian Andersen dán meseíró, a másikuk pedig a Harisnyás Pippi svéd írónője, Astrid Lindgren.

5.4 | GOSPODARSTVO

Prebivalci Severne Evrope premišljeno ravnajo z okoljem in so že več stoletij med najbolj iznajdljivimi in delovnimi, saj so naravni pogoji neugodni za življenje. Te države so med gospodarsko najbolj razvitimi na svetu. To se kaže na vseh področjih. Preden se je razvila industrija, so se ukvarjali predvsem z gozdarstvom, ribištvom in kmetijstvom. Še najboljše pogoje za kmetijstvo ima Danska, ki hrano celo izvaža. Ostale države za kmetijstvo nimajo takih pogojev. Južni predeli Norveške, Švedske in Finske so primerni za živinorejo, s katero se ukvarjajo tudi v pribaltskih državah in na Islandiji.

S pomočjo gospodarske karte Severne Evrope izpiši, kateri so najpomembnejši kmetijski pridelki v posamezni severnoevropski državi.

Najboljše pogoje za kmetijstvo ima Danska

Finsko gozdno bogastvo

Norveška ima od vseh dežel Severne Evrope najboljše naravne pogoje za razvoj gospodarstva: gozdove, vodno silo, rude, ribolovna območja, travnike, pašnike, polja, možnosti za razvoj pomorstva. K njenemu hitremu razvoju pa je največ prispevalo **odkritje nafte** v Severnem morju.

5.4 | GAZDASÁGA

Észak-Európa lakói már több évszázad óta megfontoltan bánnak a környezettel, találékonyak és szorgalmasak, ugyanis a természeti viszonyok kedvezőtlenek az élet számára. Ezek az országok gazdasági szempontból a világon a legfejlettebbek közé tartoznak. Ez minden területen megmutatkozik. Az ipar kialakulása előtt főleg erdészettel, halászattal és mezőgazdasággal foglalkoztak. Még kedvezőbbek a mezőgazdaság feltételei Dániában, amely jelentős az élelmiszer-kivitelben. A többi országban a mezőgazdasághoz nincsenek meg ezek a feltételek. Norvégia, Svédország és Finnország déli részei alkalmasak az állattenyésztésre, a balti országokban és Izlandon is foglalkoznak azzal.

Írd ki Észak-Európa gazdasági térképének a felhasználásával, hogy melyek az egyes észak-európai országok legfontosabb mezőgazdasági termékei!

A legjobb mezőgazdasági feltételek Dániában vannak

Finn erdőgazdaság

Az összes észak-európai ország közül Norvégia rendelkezik a legjobb természeti adottságokkal a gazdaság fejlődése szempontjából: erdők, vízerőművek, ércek, halászati területek, rétek, legelők, mezők és kedvező tengerészeti lehetőségek jellemzik. A gyors növekedéshez leginkább az Északi-tengerben **felfedezett kőolaj** járult hozzá.

Mesto Stavanger se je naglo razvilo v središče naftne industrije na Norveškem

Les je pomembna surovina na Švedskem in Finskem

Sušenje rib, Norveška

Za Švedsko in Finsko je najpomembnejše naravno bogastvo **gozd**, zato se je tu razvila moderna lesna industrija, industrija celuloze, papirja in pohištva. Na Norveškem in Islandiji se ukvarjajo tudi z ribolovom, gojenjem rib na ribjih farmah in predelavo rib.

Švedska in druge severnoevropske države slovijo po kakovostnih **industrijskih proizvodih**: jeklu, orodju, avtomobilih, televizorjih, telefonih …

S pomočjo zemljevida gospodarstvo Severne Evrope izpiši po tri najpomembnejše gospodarske dejavnosti v posamezni severnoevropski državi. Pomagaj si z legendo ob zemljevidu.

H gospodarskemu razvoju veliko pripomorejo prometne zveze (kopenske, pomorske in zračne). Danes k prometu štejemo tudi medmrežje in plinovode.

S pomočjo zemljevida ugotovi, katera severnoevropska država nima železnice.

ALI VEŠ,

…da so leta 1998 odprli most, ki povezuje dva največja danska otoka: Sjælland in Fyn? To je najdaljši viseči most v Evropi. Dolg je 6,8 km. Do takrat so otoka povezovali le trajekti.

Stavanger városa gyorsan olajipari központtá fejlődött Norvégiában

Svédországban és Finnországban fontos nyersanyag a fa

Halszárítás, Norvégia

Svédország és Finnország számára a legfontosabb természeti és egyben gazdasági forrás az **erdő**, emiatt ott modern faipar, cellulózgyártás, papír- és bútoripar fejlődött ki. Norvégiában és Izlandon is foglalkoznak halászattal, a halfarmakon pedig haltenyésztéssel és halfeldolgozással.

Svédország és más észak-európai országok is híresek a minőségi **ipari termékeikről**: az acélról, a szerszámokról, az autókról, a televíziókról és a telefonokról…

Írd ki Észak-Európa gazdasági térképének a segítségével a három-három legfontosabb gazdasági tevékenységet az egyes észak-európai országokban! Segítségedre lesz a térképen található jelmagyarázat.

A gazdasági fejlődéshez nagyban hozzájárulnak a közlekedési összeköttetések (szárazföldi, tengeri, légi). Ma az internet és a gázvezetékek is a forgalom részét képezik.

Állapítsd meg a térkép segítségével, melyik észak-európai országoknak nincsen vasútja!

TUDOD-E, HOGY

... 1998-ban felavattak egy olyan hidat, amely összeköti a két legnagyobb dán szigetet: Sjællandot és Fynt? Ez a leghosszabb függőhíd Európában: 6,8 km hosszú. Addig a két szigetet csak kompok kapcsolták össze.

5.5 | PONOVIMO

Oglej si spodnji miselni vzorec. Na list zapiši tri vprašanja o Severni Evropi in list zamenjaj s sošolcem. Vprašanja prepiši v zvezek in nanje pisno odgovori. Skupaj preglejta, če so odgovori pravilni.

LEGA
Ob Baltiškem, Barentsovem, Severnem in Norveškem morju, Finskem in Botnijskem zalivu ter Islandija – otok v severnem Atlantiku.

POVRŠJE
Skandinavsko gorovje s fjelli in fjordi, ostala pokrajina je ravninska in valovita; Islandija – vulkanskega izvora, veliko gejzirjev.
Vodovje: reke v Skandinavskem gorovju so kratke, na njih so hidroelektrarne.

DRŽAVE
Norveška, Švedska, Danska, Finska, Litva, Latvija, Estonija in Islandija.

PODNEBJE IN RASTLINSTVO
Podnebje je ob obalah oceansko, v notranjosti celinsko.
Rastlinstvo:
- Tundra: zeliščne rastline, mahovi, lišaji in pritlikave breze.
- tajga: iglasti gozdovi.
- mešani in listnati gozd.

GOSPODARSTVO
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo, lesna industrija, industrija celuloze, papirja in pohištva, nafta, kakovostni industrijski proizvodi: jeklo, orodje, avtomobili, televizijski aparati, telefoni.

5.5 | ISMÉTLÉS

Tekintsd meg az alábbi gondolattérképet! Írj fel a papírra három kérdést Észak-Európáról, majd cseréljétek ki azt az osztálytársaddal! A kérdéseket másold át a füzetbe, majd írásban válaszolj rájuk! Közösen nézzétek át, hogy a válaszok helyesek-e!

FEKVÉS:
A Balti-, a Barents-, az Északi- és a Norvég-tenger mentén, a Finn- és a Botteni-öbölnél, valamint Izland is idetartozik – egy sziget az Atlanti-óceánban.

FELSZÍN:
A Skandináv-hegység fjellekkel és fjordokkal, a táj többi része sík és hullámos; Izland – vulkáni eredetű, sok gejzírrel.
Vízrajza: a Skandináv-hegységben a folyók rövidek, azokra vízerőműveket építettek.

ORSZÁGOK:
Norvégia, Svédország, Dánia, Finnország, Litvánia, Lettország, Észtország és Izland.

ÉGHAJLAT ÉS NÖVÉNYZET:
A partoknál az éghajlat óceáni, a belterületeken kontinentális.
Növényzet:
- tundra: gyógynövények, mohák, zúzmók és törpe nyír.
- tajga: fenyőerdők.
- vegyes és lombhullató erdő.

GAZDASÁG:
Mezőgazdaság, halászat, erdészet, faipar, cellulózgyártás, papír- és bútoripar, kőolaj, minőségi ipari termékek: acél, szerszámok, autók, televíziók, telefonok.

S KVIZOM preveri svoje znanje.
Najbolje bo, če učitelj glasno prebere vprašanje in možne odgovore.
Odloči se, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezni kartonček.
Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

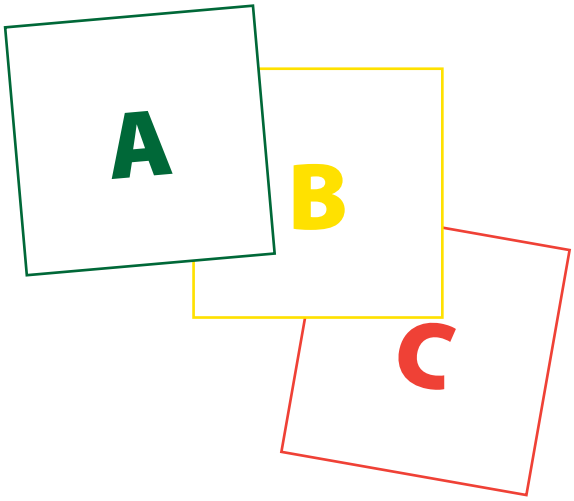

1. Katere države spadajo k državam Severne Evrope?
A) Poljska, Nemčija, Nizozemska;
B) Islandija, Estonija, Danska;
C) Švica, Belgija, Luksemburg.

2. Katera država Severne Evrope je otoška?
A) Islandija,
B) Norveška,
C) Švedska.

3. Finska je:
A) dežela gejzirjev in vulkanov,
B) dežela fjellov in fjordov,
C) dežela tisočerih jezer.

4. Za Litvo, Latvijo in Estonijo je značilna pretežno:
A) ravna in valovita pokrajina,
B) puščavska pokrajina,
C) visokogorska pokrajina.

5. Notranjost Islandije je:
A) primerna za kmetijstvo,
B) pusta in pokrita z ledom,
C) gosto poseljena.

6. Kateri severnoevropski državi sta pomembni proizvajalki električne energije?
A) Švedska in Norveška;
B) Islandija in Latvija;
C) Estonija in Danska.

7. Območja, kjer zaradi mraza rastejo samo zeliščne rastlinske vrste, mahovi, lišaji ter pritlikave breze, so:
A) tajga,
B) stepa,
C) tundra.

8. Dežela Božička in severnih jelenov je:
A) Japonska,
B) Laponska,
C) Sibirija.

9. Med državami Severne Evrope ima najboljše pogoje za kmetijstvo:
A) Danska,
B) Norveška,
C) Finska.

10. Odkritje nafte v Severnem morju je pomembno vplivalo na:
A) estonsko gospodarstvo,
B) finsko gospodarstvo,
C) norveško gospodarstvo.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a tudásodat! Legjobb, ha a tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, azután felemeled a megfelelő kártyát. A válaszaidhoz használd minél többet az ATLASZT!

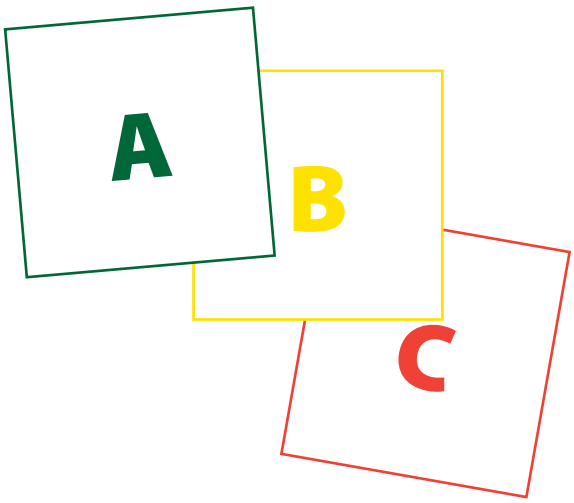

1. Melyik országok tartoznak Észak-Európához?
A) Lengyelország, Németország, Hollandia.
B) Izland, Észtország, Dánia.
C) Svédország, Belgium, Luxemburg.

2. Észak-Európa melyik országa szigetország?
A) Izland.
B) Norvégia.
C) Svédország.

3. Finnország a/az:
A) gejzírek és vulkánok országa.
B) fjellek és fjordok országa.
C) ezer tó országa.

4. Litvániára, Lettországra és Észtországra többnyire jellemző a:
A) sík és hullámos domborzat.
B) sivatagos vidék.
C) magas hegyvidék.

5. Izland belső része:
A) megfelelő a mezőgazdaságra.
B) kihalt és jéggel borított.
C) sűrűn lakott.

6. Melyik észak-európai országok fontos villamosenergia-termelők?
A) Svédország és Norvégia.
B) Izland és Lettország.
C) Észtország és Dánia.

7. Az a terület, ahol a hideg miatt csak gyógynövények, mohák, zuzmók és törpe nyír nő, az a:
A) tajga.
B) sztyeppe.
C) tundra.

8. A Mikulás és a rénszarvasok hazája:
A) Japán.
B) Lappföld.
C) Szibéria.

9. Észak-Európa országai közül itt vannak a legjobb feltételei a mezőgazdaságnak:
A) Dánia.
B) Norvégia.
C) Finnország.

10. Az Északi-tengerben felfedezett kőolaj jelentős hatással volt a/az:
A) észt gazdaságra.
B) finn gazdaságra.
C) norvég gazdaságra.

6 VZHODNA EVROPA

Vzhodna Evropa sega od Kaspijskega jezera in Črnega morja na jugu do Finskega zaliva in Barentsovega morja na severu.

Poišči omenjene geografske pojme na zemljevidu v Atlasu in tako določi meje Vzhodne Evrope.

Nema karta Vzhodne Evrope

Vzhodna Evropa obsega po površini največji del Evrope in se razlikuje od drugih delov celine. V primerjavi z njimi je na pogled enolična, saj je večinoma ravninska. Meja med Evropo in Azijo poteka po gorovju Ural. Ljudje meje niti ne opazijo, ker je na obeh straneh gorovja država Rusija in tudi samo gorovje Ural je nizko in uravnano. Rusija je največja država na svetu. Največji del njenega ozemlja sega v Azijo. Kljub temu Rusijo prištevamo k evropskim državam.

6. KELET-EURÓPA

Kelet-Európa a délen fekvő Kaszpi-tótól és a Fekete-tengertől az északon található Finn-öbölig és a Barents-tengerig fekszik.

Keresd meg az említett földrajzi kifejezéseket az Atlaszban a térképen, majd határozd meg Kelet-Európa határait!

Kelet-Európa vaktérképe

Kelet-Európa a területét tekintve Európa legnagyobb része, továbbá eltér a kontinens többi egységétől is. Összehasonlítva a kontinens egyéb területeivel: meglehetősen egyhangú, hiszen többnyire síkság. Európa és Ázsia határa az Urál-hegység mentén található. Az ember a mezsgyét észre sem veszi, mert a hegy mindkét oldalán Oroszország fekszik, valamint maga az Ural-hegység is alacsony és lankás. Oroszország a legnagyobb ország a világon. Noha a területének a legnagyobb része Ázsiában fekszik, mégis az európai országokhoz soroljuk.

6.1 | DRŽAVE VZHODNE EVROPE

Države Vzhodne Evrope so štiri države nekdanje Sovjetske zveze: Rusija, Belorusija, Ukrajina, Moldavija.

Vzhodna Evropa

S pomočjo zemljevida ugotovi, na katero celino poleg Evrope še sega Rusija.

Pomagaj si z zemljevidom in poišči, v katerem delu Rusije je njeno glavno mesto – v evropskem ali azijskem delu.

Z zemljevida prepiši v zvezek imena držav Vzhodne Evrope in jim dopiši imena njihovih glavnih mest.

6.1 | KELET-EURÓPA ORSZÁGAI

Kelet-Európában található az egykori Szovjetunió négy országa: Oroszország, Fehéroroszország, Ukrajna és Moldova.

Kelet-Európa

Állapítsd meg a térkép segítségével, hogy Oroszország Európán kívül melyik kontinensre terjed még ki!

Keresd meg a térkép segítségével, Oroszország melyik részén található a főváros! – Az európai vagy az ázsiai részen?

Írd ki a térképről a füzetbe Kelet-Európa országait, majd jegyezd fel melléjük a fővárosuk nevét!

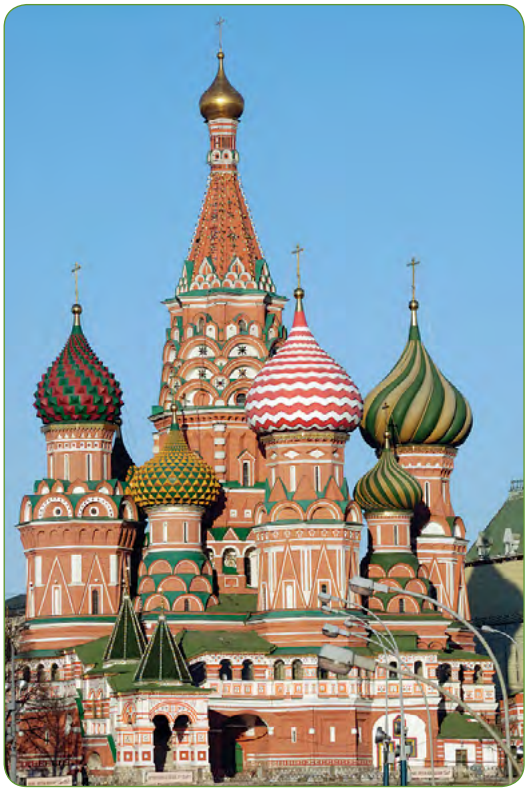

Katedrala v Moskvi, glavnem mestu Rusije

Kijev, glavno mesto Ukrajine

6.2 | POVRŠJE IN VODOVJE

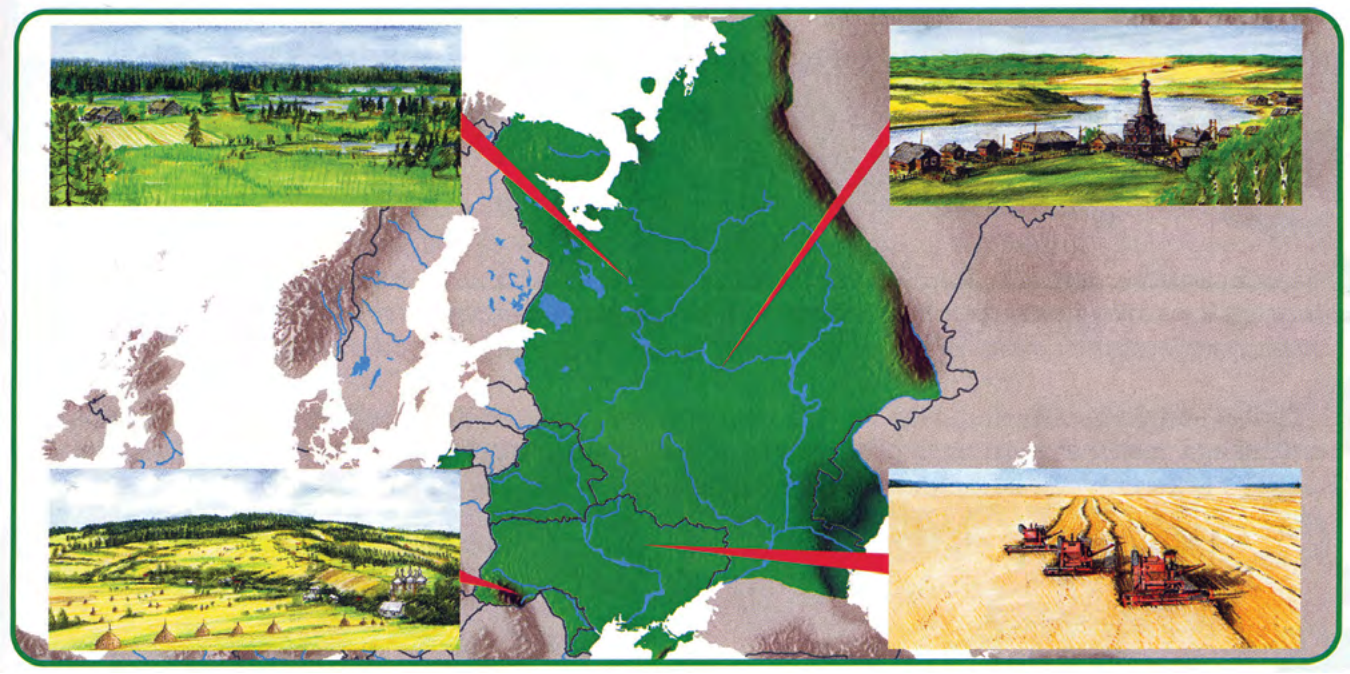

Reliefna karta Vzhodne Evrope

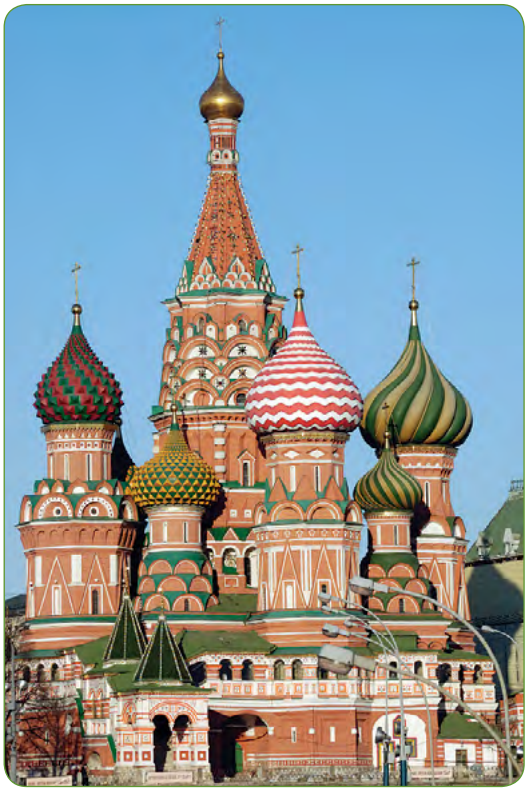

Székesegyház Moszkvában, Oroszország fővárosában

Kijev, Ukrajna fővárosa

6.2 | A FELSZÍNE ÉS A VÍZRAJZA

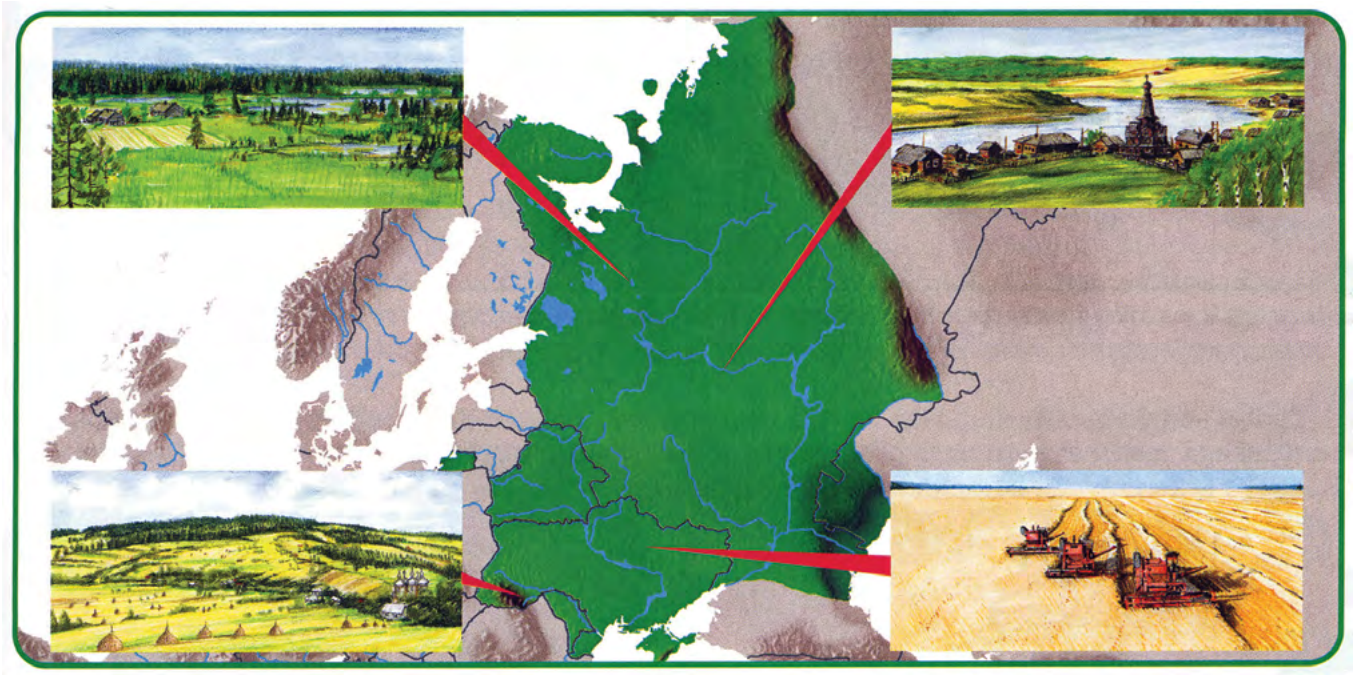

Kelet-Európa domborzati térképe

Na zemljevidu Vzhodne Evrope poišči najvišji vrh Urala (Narodnaja gora) in izpiši njegovo nadmorsko višino.

Ural

Večina Vzhodne Evrope je uravnano nižavje, ki le tu in tam prehaja v nekoliko višji svet. Na robu nižavja so gorovja Kavkaz, Karpati in Ural. Največ površja zavzema Vzhodnoevropsko nižavje.
Staro gorovje Ural je nizko, saj ne dosega niti 1000 m nadmorske višine. Ne predstavlja posebne prometne ovire (kot na primer Alpe), saj se njegova pobočja dvigajo polagoma.

S pomočjo Atlasa poišči vzpetine med Moskvo in Sankt Petersburgom in zapiši njihova imena ter določi njihovo nadmorsko višino.

Tipična vas na severu evropskega dela Rusije

Keresd meg Kelet-Európa térképén az Urál legmagasabb csúcsát (Narodnaja), azután írd ki a tengerszint feletti magasságát!

Az Urál

Kelet-Európa nagy részét síkság teszi ki, amelyet csak itt-ott szakít meg néhány magasabb domborzati egység. A síkság peremén a Kaukázus, a Kárpátok és az Urál-hegység fekszik. A legnagyobb területet a Kelet-európai-síkság foglalja el. A régi Urál-hegység alacsony, nem éri el az 1000 m tengerszint feletti magasságot sem. Különösebb forgalmi akadályt sem képez (mint például az Alpok), hiszen a lejtői fokozatosan emelkednek.

Keresd meg az Atlasz segítségével a Moszkva és a Szentpétervár között található magaslatokat, majd írd ki a nevüket, végül határozd meg a tengerszint feletti magasságukat!

Tipikus falu Oroszország európai részén

Na zemljevidu poišči še ostala večja nižavja Vzhodne Evrope (Rusko nižavje, Prikaspijsko nižavje …) in jim določi lego.

Po nižavju se v Črno morje stekajo velike reke Dnjester, Dnjeper in Don, v Kaspijsko jezero pa teče največja evropska reka Volga, ki teče samo po ruskem ozemlju. Reke so večinoma zelo dolge, na njih pa so zgrajene ogromne hidroelektrarne.

Dnjeper v Kijevu

Reka Volga

Kaspijsko jezero je največje slano jezero na svetu. Slika prikazuje pogled na jezero iz vesolja.

S pomočjo zemljevida ugotovi, v katere države sega Kaspijsko jezero.

Seveda pa Kaspijsko jezero ni edino jezero v Vzhodni Evropi. Med večja jezera spadata tudi Ladoško in Oneško jezero.

Poišči omenjeni jezeri na zemljevidu in zapiši imena rek, ki se zlivajo vanju.

Satelitski posnetek Kaspijskega jezera

Keresd meg a térképen Kelet-Európa egyéb főbb síkságait (Orosz-síkság, Kaszpi-mélyföld...), valamint határozd meg a fekvésüket!

A síkság menti nagy folyók: a Dnyeper, a Dnyeszter és a Don folyó a Fekete-tengerbe torkollanak, a legnagyobb európai folyó, a Volga, amely csak az orosz területeken folyik, a Kaszpi-tóba ömlik. A folyók többnyire nagyon hosszúak, rajtuk hatalmas vízerőművek épültek.

A Dnyeper Kijevben

Volga folyó

A Kaszpi-tó a legnagyobb sós tó a világon. A képe még a világűrből is látszik.

Állapítsd meg a térkép segítségével, melyik országokba nyúlik be a Kaszpi-tó!

Természetesen a Kaszpi-tó nem az egyetlen tó Kelet-Európában. A nagyobb tavak közé tartozik a Ladoga- és az Onyega-tó is.

Keresd meg az említett tavakat a térképen, és írd le azoknak a folyóknak a neveit, amelyek beléjük folynak!

Műholdkép a Kaszpi-tóról

6.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

Podnebje Vzhodne Evrope je **celinsko**. Temperaturne razlike med zimo in poletjem so večje. Ob obalah Črnega morja na skrajnem jugu je podnebje **sredozemsko**.

Ponovi značilnosti celinskega in sredozemskega podnebja.

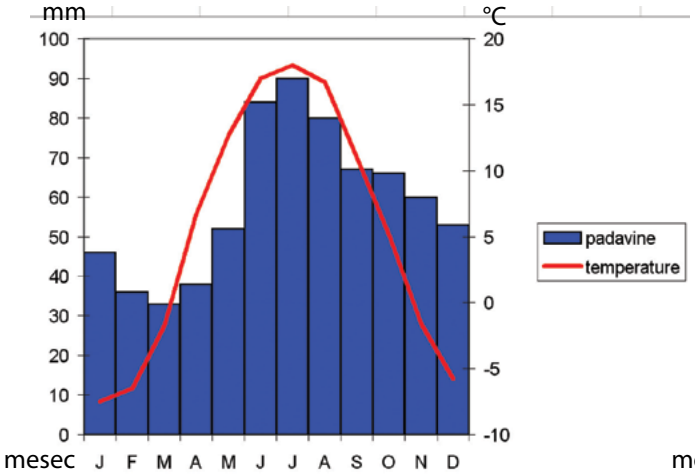

Klimogram za Moskvo

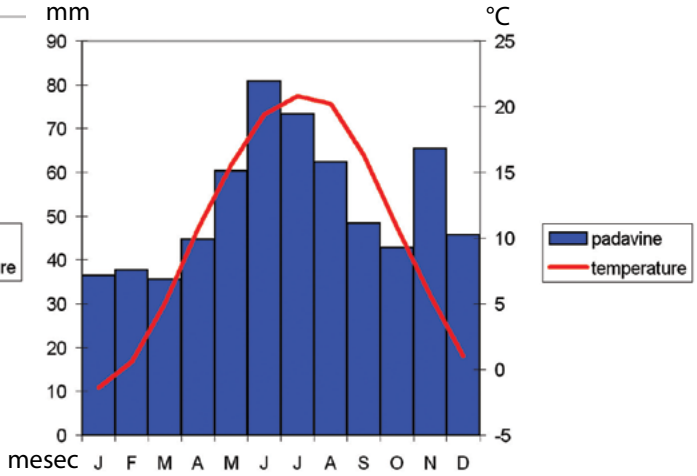

Klimogram za Odeso

Zaradi podnebja so nastali tudi različni rastlinski pasovi, ki so odvisni od temperatur in količine padavin. Največ padavin je na severozahodu Vzhodne Evrope, najmanj pa ob Kaspijskem jezeru.

Na zemljevidu poišči obe mesti, za kateri sta narisana klimograma. Primerjaj temperature v obeh mestih za npr. meseca februar in avgust. Ugotovitve predstavi sošolcem.

Skrajno severno je **polarni – mrzli pas**. Tam so poletja zelo kratka zaradi Severnega ledenega morja, ki je pokrito z ledom. Za to pokrajino je značilno **tundrsko** rastlinstvo, ki je bilo omenjeno že pri Severni Evropi: v tundri rastejo lišaji, mahovi, cvetnice in pritlikavo grmičevje.

6.3 | AZ ÉGHAJLAT ÉS A NÖVÉNYZET

Kelet-Európa éghajlata **kontinentális**. A hőmérséklet-különbségek a tél és a nyár között a legnagyobbak. Távol délen, a Fekete-tenger partja mentén az éghajlat **mediterrán**.

Ismételd át a kontinentális és mediterrán éghajlat jellemzőit!

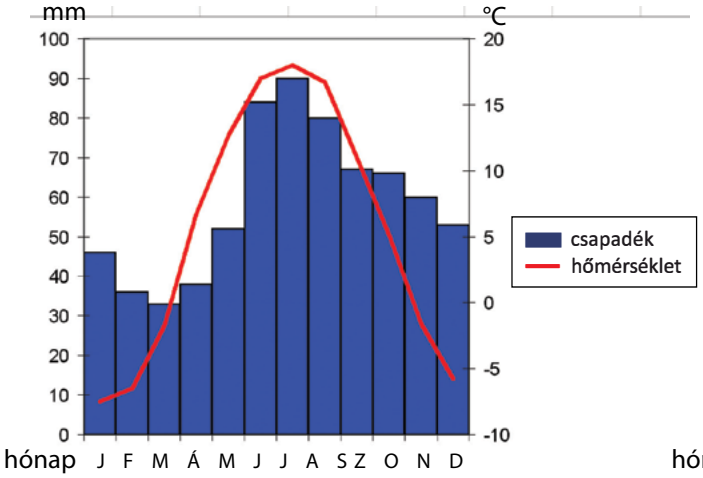

Moszkva klímadiagramja

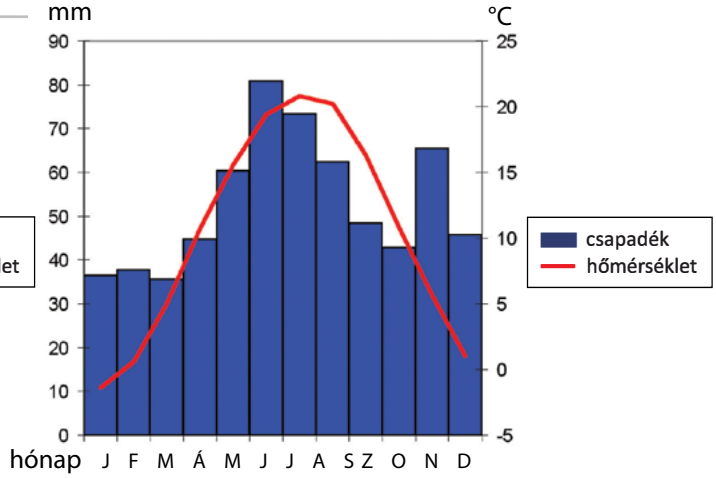

Odessza klímadiagramja

Az éghajlat miatt, a hőmérséklettől és a csapadék mennyiségétől függően, különböző növényzeti övezetek alakultak ki. A legtöbb csapadék Kelet-Európa északnyugati részén, a legkevesebb pedig a Kaszpi-tónál hull.

Keresd meg a térképen mindkét helyet, amelyről a két klímadiagram készült! Hasonlítsd össze a két hely hőmérsékleti adatait, pl. a februári és augusztusi hónapra vonatkozóan! Mutasd be a megállapításaidat az osztálytársaidnak!

Távol északon található a **sarkvidéki hideg övezet**. Arrafelé a jéggel borított Jeges-tenger miatt a nyarak nagyon rövidek. Erre a tájra már az Észak-Európánál is említett **tundrai növényzet** a jellemző: a tundrában zuzmók, mohák, virágos növények és törpe cserjék nőnek.

Ladja ledolomilec

Tundra v kratkem poletju vzcveti

Južno od polarnega pasu je območje severnega iglastega gozda ali **tajge**. To so najobsežnejši gozdovi na svetu. Poleg bora, jelke in smreke raste tam tudi veliko vrst brez. Zaradi kratkih poletij se tla le malo odtalijo, zato niso primerna za poljedelstvo.

Južno od tajge je pas listnatih gozdov, ki prehaja v obsežen pas **stepe**. Temu prehodnemu območju pravimo **gozdna stepa**. V gozdni stepi in stepi so najboljše naravne možnosti za kmetijstvo. V gozdni stepi je zelo rodovitna **črna prst**.

Tajga, najobsežnejši gozdovi na svetu

Gozdna stepa s pašniki

V toplih in sušnih južnih pokrajinah pa prevladuje **travnata stepa**, ki je v glavnem spremenjena v polja in pašnike.

Travnata stepa

Jégtörő hajó

A tundra a rövid nyári időszakban virágzik

A sarki övtől délre az északi fenyőerdő, vagy más néven a **tajga**, terül el. Ezek a világ legkiterjedtebb erdői. A tűnyalábos fenyő és a lucfenyő mellett több nyírféle is nő ott. A rövid nyarak miatt a talaj csak kicsit olvad meg, emiatt az nem alkalmas a mezőgazdasági művelésre.

A tajga, a világ legnagyobb kiterjedésű erdeje

A tajgától délre a lombhullató erdők széles sávja húzódik, amely aztán a széles **sztyeppe** sávjába megy át. Ezt az átmeneti területet **erdős sztyeppének** nevezzük. Az erdős sztyeppében és a sztyeppében vannak a mezőgazdasághoz a legjobb természeti feltételek. Az erdős sztyeppében nagyon termékeny **fekete föld** található.

A meleg és száraz déli tájakon pedig a **füves sztyeppe** van túlsúlyban, amely főleg termőföldekként és legelőkként szolgál.

Erdős sztyeppe legelőkkel

Füves sztyeppe

TAJGA – iglasti gozd v Rusiji
STEPA – obširni travnati svet
GOZDNA STEPA – prehodni rastlinski pas med listnatim gozdom in stepo. Gozdne površine se menjavajo s travniškim rastlinstvom

Najmanj padavin je v okolici Kaspijskega jezera, kjer sredozemsko podnebje prehaja v puščavsko.
Tu uspeva **polpuščavsko rastlinstvo**.

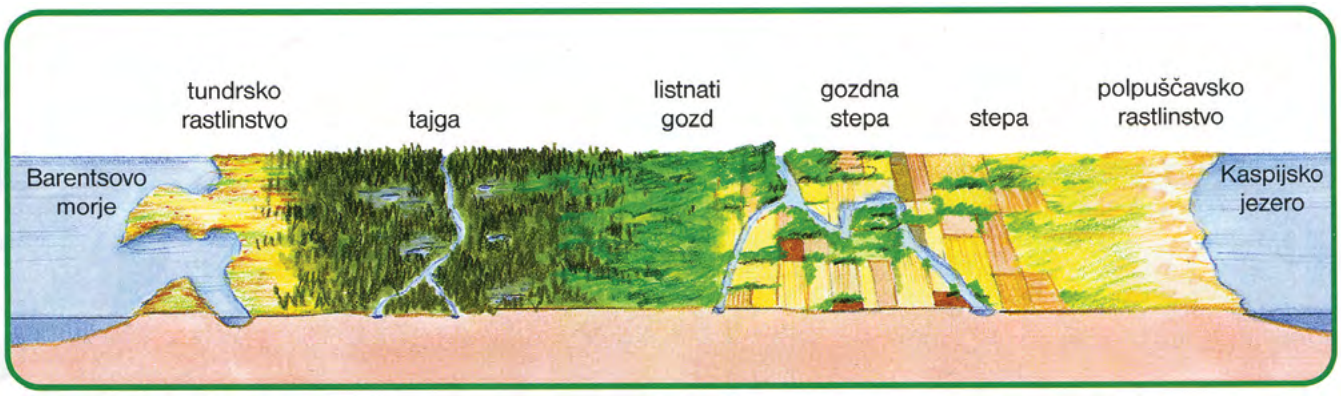

Rastlinski pasovi in raba tal v Vzhodni Evropi od Barentsovega morja do Kaspijskega jezera

S pomočjo gospodarske karte Vzhodne Evrope ugotovi, s katerimi kmetijskimi dejavnostmi se ukvarjajo na teh območjih. Pomagaj si z legendo ob robu zemljevida.

6.4 | GOSPODARSTVO

Rusija in Ukrajina imata v stepi ugodne pogoje za kmetijstvo in največje obdelovalne površine v Evropi. Žal imata zaostali način pridelave, zato morata hrano uvažati. Najpomembnejša kulturna rastlina je **pšenica**, pomembna pa je tudi pridelava **sladkorne pese** in **sončnic**.

Pridelava pšenice je najpomembnejša

TAJGA – fenyőerdő Oroszországban
SZTYEPPE – kiterjedt füves világ
ERDŐS SZTYEPPE – átmeneti növényzeti övezet a lombhullató erdő és a sztyeppe között. Az erdős területek és a réti növényzet váltják egymást

Legkevesebb csapadék a Kaszpi-tó környékén esik, ahol a mediterrán éghajlat a sivatagiba megy át. Itt **félsivatagi növényzet** növekszik.

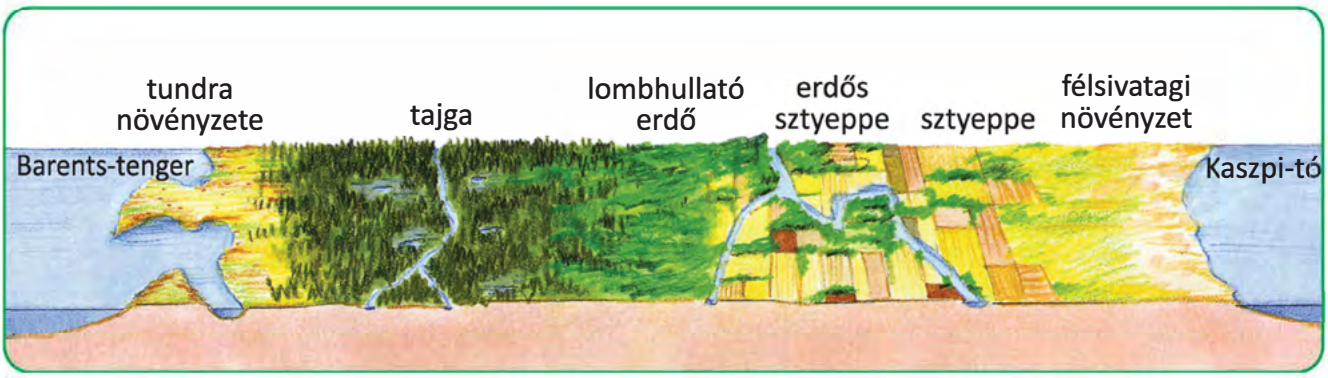

Kelet-Európa növényzete és talajzata a Barents-tengertől a Kaszpi-tóig

Állapítsd meg Kelet-Európa gazdasági térképének a segítségével, hogy ezeken a területeken melyik mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkoznak! Segítségedre lehet a térkép szélén található jelmagyarázat.

6.4 | GAZDASÁGA

Oroszország és Ukrajna sztyeppéin a legkedvezőbbek a feltételek a mezőgazdaságra, itt találhatók Európa legnagyobb szántóföldjei. Sajnos a termelési módjuk fejletlen, emiatt importálniuk kell az élelmiszereket. A legfontosabb kultúrnövény a **búza**, de jelentős még a **cukorrépa** és a **napraforgó** termesztése is.

A búzatermesztés a legfontosabb

Proti severu, kjer je nekoliko hladneje, pridelujejo **krompir, riž, oves** in **ječmen**. Krompir in žita so pomembni v prehrani Vzhodne Evrope. Od živinoreje sta najpomembnejši **govedoreja** in **prašičereja**.
Območje tundre in tajge ne nudi dobrih naravnih življenjskih pogojev. V tajgi se ukvarjajo z gozdarstvom, tundra pa je primernejša za gojenje severnih jelenov.

Nasad sončnic

Severni jeleni

Kmetijski panogi sadjarstvo in vinarstvo sta se razvili v bližini Črnega morja.
V okolici velikih mest, v porečju Volge, Dona in Dnjepra ter na Uralu so nastala velika industrijska območja.
Ural in Sibirija, ki leži vzhodno od Urala, spadata med pokrajine, ki so najbolj bogate z naravnimi viri na svetu. Vendar tega bogastva zaradi oddaljenosti in slabih povezav ne izkoriščajo v tolikšni meri, kot bi jih lahko. Poleg rudnih bogastev so pomembni tudi premog, nafta, zemeljski plin, obsežni gozdovi in vodna sila. Zemeljski plin je po plinovodih speljan tudi v Srednjo in Zahodno Evropo.

Plinovod je speljan iz Vzhodne Evrope v Srednjo Evropo

Izdelaj plakat o gospodarstvu Vzhodne Evrope in ga predstavi sošolcem.

Északon, ahol kissé hidegebb van, **burgonyát, rizst, zabot** és **árpát** termesztenek.
A kelet-európaiak étrendjében fontosak a burgonya- és a gabonafélék. Az állattenyésztés területén a legjelentősebb a **szarvasmarha**- és a **sertéstenyésztés**.
A tajga és a tundra vidéke nem nyújt jó természetes életkörülményeket. A tajgában erdőgazdálkodással foglalkoznak, a tundra alkalmasabb a rénszarvastenyésztésre.

Napraforgó ültetvény

Rénszarvas

A mezőgazdaságra épülő ipari tevékenységek közül a gyümölcsfeldolgozás és a borászat a Fekete-tenger vidékén fejlődött ki. A jelentős ipari területek a nagyvárosok közelében, a Volga, a Don és a Dnyepper vízgyűjtő területein, valamint az Urálban alakultak ki.
Az Urál és az Uráltól keletre fekvő Szibéria a világ leggazdagabb természeti erőforrásokkal rendelkező vidékeihez tartoznak. Azonban ezt a gazdagságot a távolság és a gyenge összeköttetések miatt nem használják ki olyan mértékben, mint ahogyan az lehetséges lenne. Az ásványi anyagok mellett még a szén, a kőolaj, a földgáz, a nagy kiterjedésű erdők és a vízerőművek fontosak. A földgázvezeték Kelet-Európából Közép- és Nyugat-Európa felé halad.

A gázvezeték Kelet-Európától Közép-Európáig vezet

Készíts egy plakátot Kelet-Európa gazdaságáról, majd mutasd be azt az osztálytársaidnak!

6.5 | PONOVIMO

Ponovi pridobljeno znanje. Spodnji miselni vzorec preriši v zvezek in ga čim bolj domiselno dopolni s slikami (iz časopisja ali medmrežja).

LEGA
Meja: Kaspijsko jezero, Maniško podolje, Črno morje, Finski zaliv, Belo in Barentsovo morje, Ural.

POVRŠJE
Pretežno ravnina (Vzhodnoevropsko nižavje).
Gorovje Ural je razmeroma nizko.
VODOVJE
Velike reke: Dnjeper, Dnjester, Don, Volga.

DRŽAVE
Rusija, Belorusija, Ukrajina, Moldavija.

GOSPODARSTVO
Kmetijstvo: pšenica, sladkorna pesa, sončnice, krompir, govedoreja, prašičereja.
Rude: premog, nafta, zemeljski plin.
Industrija.

PODNEBJE IN RASTLINSTVO
Najbolj **celinsko** v Evropi.
Ob obalah Črnega morja je podobno **sredozemskemu**.
RASTLINSTVO
Tundra: lišaji, mahovi, cvetlice, pritlikavo grmičevje.
Tajga: iglasti gozd (bor, jelka, smreka).
Stepa: najboljši pogoji za kmetijstvo.
Blizu Kaspijskega jezera: polpuščavsko rastlinstvo.

6.5 | ISMÉTLÉS

Ismételd át a megszerzett tudást! Rajzold át a lenti gondolatábrát a füzetbe, azután egészítsd ki minél ötletesebben képekkel (az újságokból vagy az internetről)!

FEKVÉS:
Határai: a Kaszpi-tó, a Manicsi-hátság, a Fekete-tenger, a Finn-öböl, a Fehér- és a Barents-tenger, valamint az Urál.

FELSZÍN:
Többnyire síkság (Kelet-európai-síkság).
Az Urál-hegység viszonylag alacsony.
VÍZRAJZA:
Nagyobb folyók: a Dnyeper, a Dnyeszter, a Don és a Volga.

ORSZÁGOK:
Oroszország, Fehéroroszország, Ukrajna, Moldova.

GAZDASÁG:
Mezőgazdaság: búza, cukorrépa, napraforgó, burgonya, szarvasmarha- és sertéstenyésztés.
Ásványkincsek: szén, kőolaj, földgáz.
Ipar.

ÉGHAJLAT ÉS NÖVÉNYZET:
Az európai részén leginkább **kontinentális**. A Fekete-tenger partjain a klíma a **mediterrán éghajlathoz** hasonlatos.
NÖVÉNYZET:
Tundra: zuzmók, mohák, virágok, törpe cserje.
Tajga: fenyőerdő (tűnyalábos fenyő, jegenyefenyő, lucfenyő).
Sztyeppe: a legjobb körülmények a mezőgazdaságra.
A **Kaszpi-tó közelében:** félsivatagi növényzet.

S KVIZOM preveri svoje znanje.
Najbolje bo, če učitelj glasno prebere vprašanje in možne odgovore.
Ti se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček.
Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

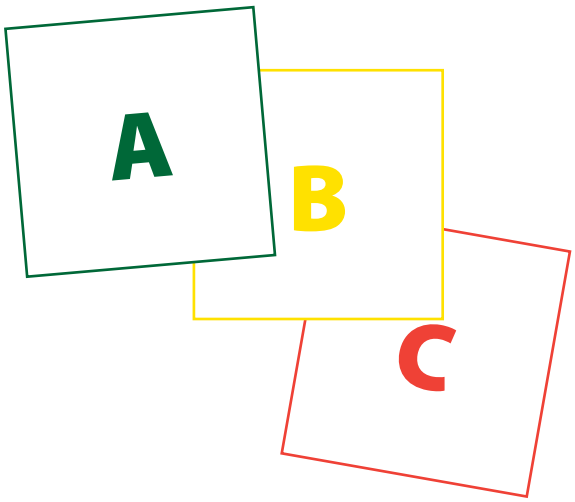

1. Glede na skupno površino Evrope predstavlja ozemlje Vzhodne Evrope:
A) najmanjši del,
B) srednje velik del,
C) največji del.

2. Države Vzhodne Evrope so:
A) Estonija, Litva, Latvija;
B) Ukrajina, Belorusija, Moldavija;
C) Poljska, Češka, Slovaška.

3. Ozemlje Vzhodne Evrope je večinoma:
A) ravninsko,
B) visokogorsko,
C) gričevnato.

4. Podnebje Vzhodne Evrope je večinoma:
A) oceansko,
B) sredozemsko,
C) celinsko.

5. Lišaji, mahovi, cvetnice, pritlikavo grmičevje rastejo na:
A) območju stepe,
B) območju tajge,
C) območju tundre.

6. Področje najobširnejših gozdov na svetu imenujemo:
A) tajga,
B) tundra,
C) stepa.

7. Največje jezero na svetu je:
A) Blatno,
B) Blejsko,
C) Kaspijsko.

8. Katera je najdaljša evropska reka?
A) Nil,
B) Volga,
C) Donava.

9. Najpomembnejša kulturna rastlina Vzhodne Evrope je:
A) krompir,
B) koruza,
C) pšenica.

10. Ural in Sibirija sta najbogatejši območji z:
A) rudami,
B) ribami,
C) vodno silo.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a tudásodat! A legjobb, ha a tanárod hangosan felolvassa a kérdést és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik válasz a helyes, majd felemeled a megfelelő kártyát. Mindegyik kérdésnél használd az ATLASZT!

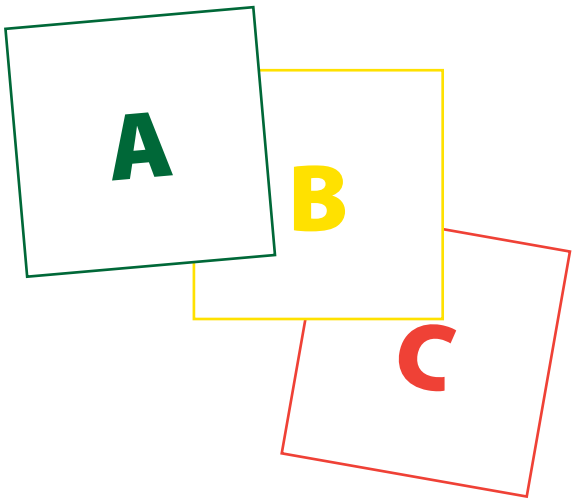

1. Európa teljes területét tekintve Kelet-Európa a/egy:
A) legkisebb rész.
B) közepes méretű rész.
C) legnagyobb rész.

2. Kelet-Európa országai a következők:
A) Észtország, Litvánia, Lettország.
B) Ukrajna, Fehéroroszország, Moldova.
C) Lengyelország, Csehország, Szlovákia.

3. Kelet-Európa területe többnyire:
A) síkság,
B) magashegység,
C) dombság.

4. Kelet-Európa éghajlata többnyire:
A) óceáni,
B) mediterrán,
C) kontinentális.

5. A zuzmók, a mohák, a virágok és a törpe cserje itt nőnek:
A) a sztyeppe vidékén,
B) a tajga vidékén,
C) a tundra vidékén.

6. A világon a legnagyobb kiterjedésű erdős terület elnevezése a:
A) tajga,
B) tundra,
C) sztyeppe.

7. A legnagyobb tó a világon a:
A) Balaton.
B) Bledi-tó.
C) Kaszpi-tó.

8. Melyik a leghosszabb európai folyó?
A) A Nílus.
B) A Volga.
C) A Duna.

9. Kelet-Európa legfontosabb kultúrnövénye a:
A) burgonya,
B) kukorica,
C) búza.

10. Az Urál és Szibéria a leggazdagabb terület:
A) ércekben,
B) halakban,
C) vízerőben.

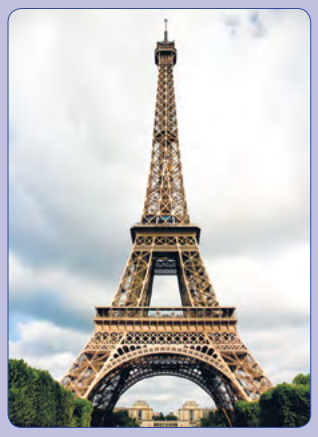

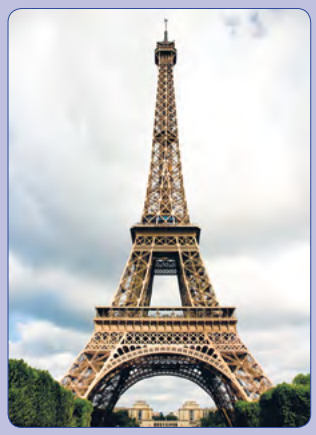

7.1 EVROPSKA UNIJA

Že od nekdaj so Evropejci sanjali, da bi v Evropi vladala mir in blaginja za vse prebivalce. Zato so razmišljali o tesnejšem povezovanju držav. To se je začelo uresničevati že leta 1950 z gospodarskim povezovanjem Francije, Nemčije, Belgije, Luksemburga, Italije in Nizozemske. Sčasoma so se jim priključile tudia druge evropske države. Povezale se niso samo **gospodarsko**, ampak tudi **politično**.

Razloži, kaj pomenita besedi gospodarsko in politično.
Pomagaj si s slovarjem.

Danes je Evropska unija **skupnost 27** evropskih držav (Avstrija, Belgija, Bolgarija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Velika Britanija).

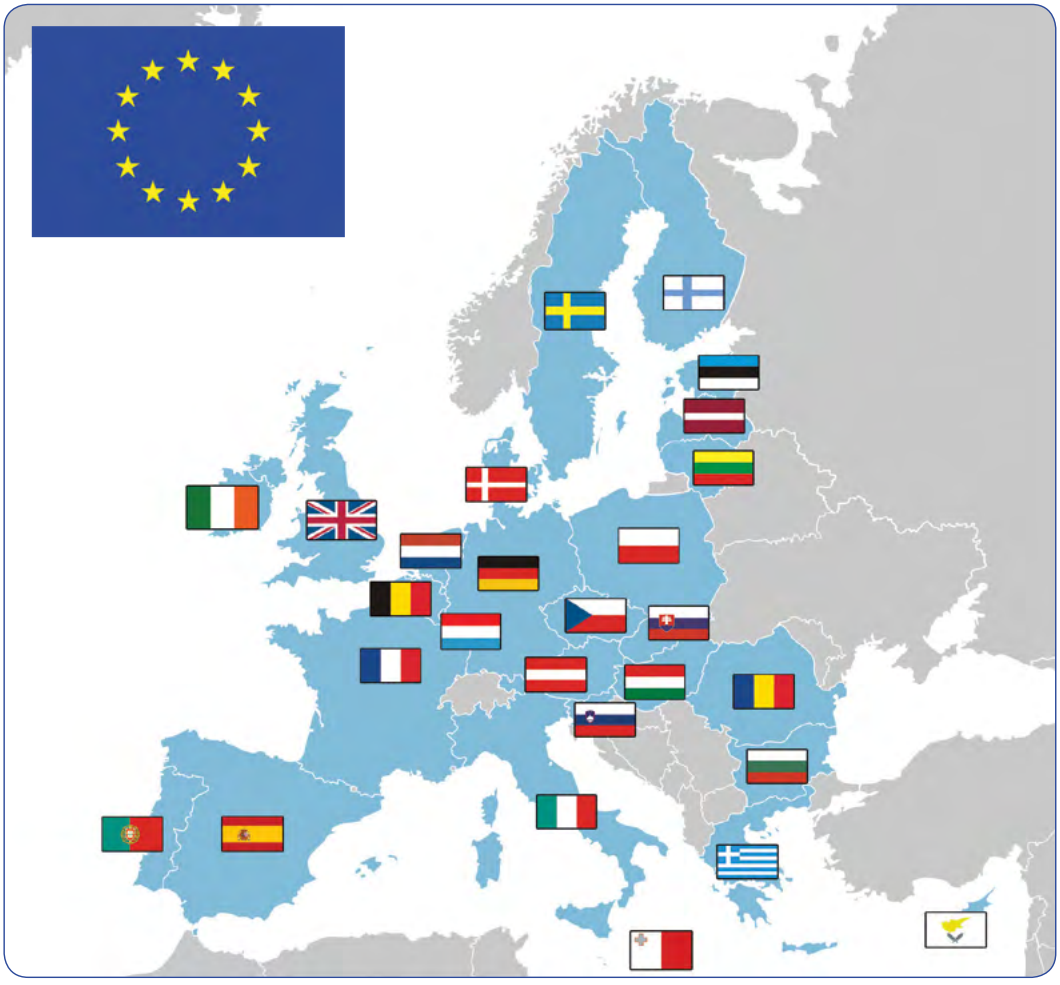

Evropska Unija

S pomočjo zemljevida Evropska unija in zemljevida Evrope ugotovi, katere evropske države še niso v EU. Pomagaš si lahko tudi z medmrežjem.

7.1 AZ EURÓPAI UNIÓ

Az európaiak már régóta arról álmodtak, hogy a kontinensen minden ott élő ember békében és jólétben éljen. Ebből következően vették fontolóra az országok szorosabb integrációját. Már 1950-ben elkezdődött ennek a megvalósítása Franciaország, Németország, Belgium, Luxemburg, Olaszország és Hollandia gazdasági egységesülésével. Idővel más európai országok is csatlakoztak hozzájuk. Nem csupán **gazdasági**, de **politikai** szempontból is egybeolvadtak.

Magyarázd el, mit jelentenek a gazdasági és a politikai kifejezések! Vegyed segítségül a szótárt!

Ma az Európai Unió 27 európai ország **együttese** (Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Nagy-Britannia).

Az Európai Unió

Állapítsd meg az Európa Unió és Európa térképeinek a segítségével, hogy melyik európai országok nincsenek még az EU-ban! Segítségedre lehet az internet is.

V Evropski uniji živi 495 milijonov ljudi. Cilj Evropske unije so mir, blaginja in svoboda v pravičnejšem in varnejšem svetu za vse njene državljane.
Za delovanje Evropske unije so države članice ustanovile **organe**, ki vodijo EU in sprejemajo zakonodajo. Glavni med njimi so:

- Evropski parlament, (ki zastopa ljudi Evrope),
- Svet Evropske unije, (ki zastopa državne vlade),
- Evropska komisija, (ki zastopa skupni interes EU).

Na medmrežju poišči glavno spletno stran o Evropski uniji. Ugotovi, kdaj se je Slovenija pridružila EU in ali se je od takrat EU pridružila še kakšna država.

Na nemi zemljevid Evrope, ki ti ga bo pripravil učitelj, vpiši, katere države so članice EU, katere postajajo in katere še nekaj časa ne bodo članice. Zemljevid prilepi v zvezek. Za vsako skupino uporabi različne barve.

Evropsko unijo prepoznamo po zastavi, himni, skupni valuti, sloganu "Združeni v različnosti" in dnevu Evrope, ki ga praznujemo 9. maja.

EU – Evropska unija
SLOGAN – kratko izražena programska misel, geslo, moto

ALI VEŠ,
… kaj je EU že dosegla?

– Potovanja in trgovino brez meja,

– evro (enotna evropska valuta),

– varnejšo hrano in čistejše okolje,

– boljše življenjske razmere v revnejših pokrajinah,

– skupne ukrepe proti kriminalu in terorizmu,

– cenejše telefonske pogovore in letalska potovanja,

– možnosti študija v tujini … in še več.

ALI VEŠ,
…da je Oda radosti himna EU in jo je napisal veliki skladatelj Ludwig van Beethoven?

Ludwig van Beethoven

Az Európai Unióban 495 millió ember él. Az Európai Unió célja a béke, a jólét és a szabadság megteremtése egy tisztességes és biztonságos világban, az Unió minden polgára számára. Az Európai Unió működése érdekében a tagállamok olyan **testületeket** hoztak létre, amelyek egyrész vezetik az EU-t, másrészt jogszabályokat fogadnak el. A legfontosabbak ezek közül:

- az Európai Parlament (az európaiakat képviseli),
- az Európai Unió Tanácsa (amely a nemzeti kormányokat képviseli),
- az Európai Bizottság (amely a közös érdekeket képviseli).

Keresd meg az interneten az Európai Unió első számú internetes oldalát! Állapítsd meg, mikor csatlakozott Szlovénia az EU-hoz, valamint azt, hogy ugyanekkor másik országok is beléptek-e!

Jelöld meg a tanárod készítette Európa-vaktérképen a már csatlakozott európai országokat, majd azokat, amelyek egy ideig még nem lesznek tagállamok! Ragaszd be a térképet a füzetbe! Mindegyik csoport jelölésére különböző színeket használj!

Az Európai Uniót zászlajáról, himnuszáról, közös pénzneméről és jelmondatáról – „Egység a sokféleségben” –, továbbá a május 9-én ünneplésre kerülő Európa-napról ismerhetjük fel.

EU – Európai Unió
SZLOGÉN (jelmondat) – röviden kifejezett programgondolat, jelszó, mottó

TUDOD-E, HOGY

… mit ért el már az eddigiekben az EU?

– A határok nélküli utazásokat és kereskedelmet.
– Az eurót (egységes európai pénznem).
– Az élelmiszerek biztonságosabb előállítását és a tisztább környezetet.
– Jobb életkörülményeket a szegényebb régiókban.
– Közös fellépést a bűnözés és a terrorizmus ellen.
– Olcsóbb telefonálási lehetőségeket és repülőutakat.
– Tanulási lehetőségeket külföldön…, és még sok más mindent.

TUDOD-E, HOGY

… Ludwig van Beethoven zeneszerző Örömóda című műve az EU himnusza?

Ludwig van Beethoven

7.2 | PREBIVALSTVO, VERE IN JEZIKI

Evropa je poleg Azije najgosteje poseljena celina. Najredkeje sta poseljeni Severna in Vzhodna Evropa. Na gostoto poseljenosti vplivajo podnebne in vodne razmere, oblika površja in nadmorska višina.

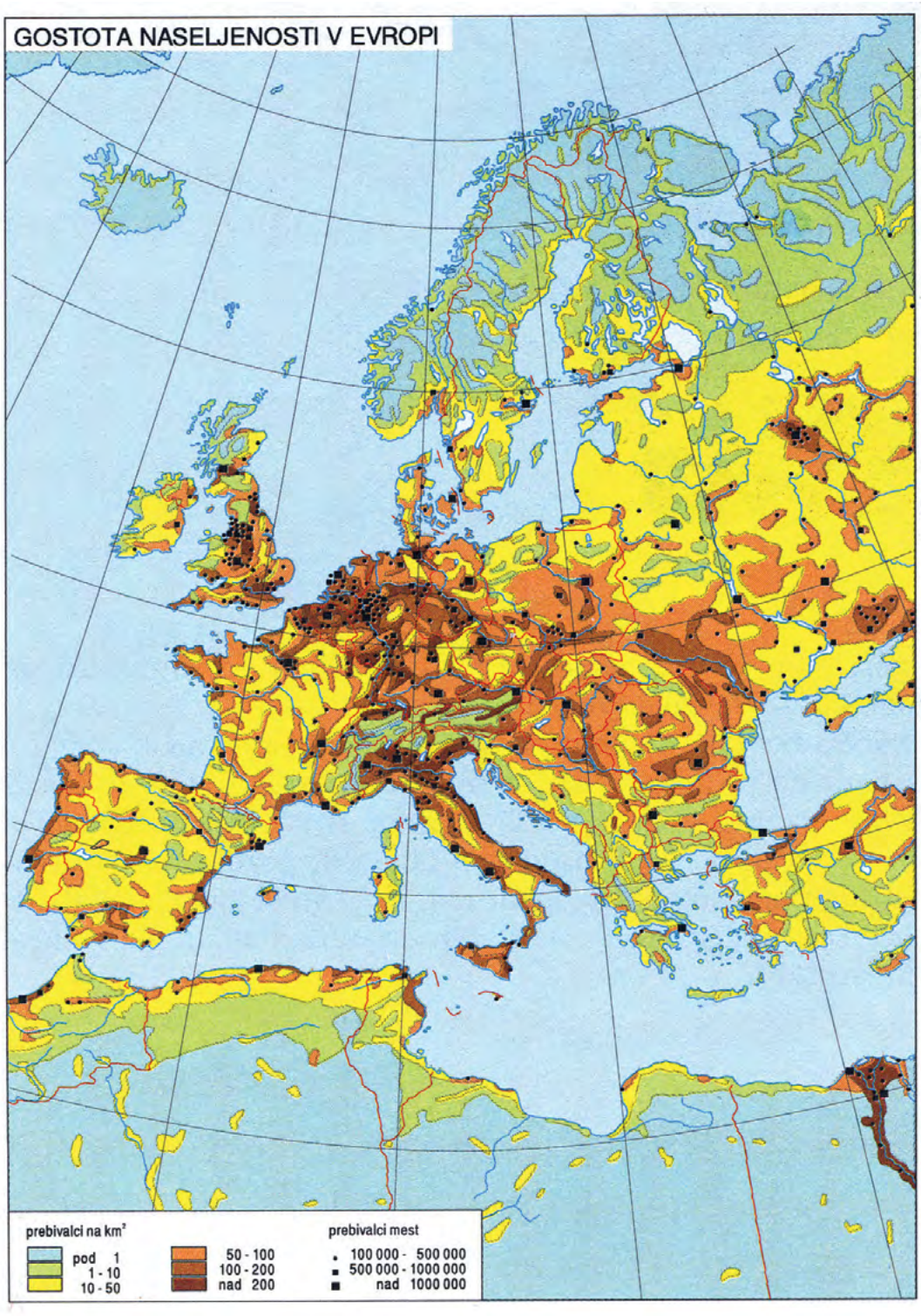

Poselitev Evrope

7.2 | A NÉPESSÉG, A VALLÁSOK ÉS A NYELVEK

Európa Ázsia mellett a legsűrűbben lakott kontinens. A legritkábban lakott részei Észak- és Kelet-Európa. Az éghajlat, a hidrológiai jellemzők, a felszínformák és a tengerszint feletti magasság hatással van a népsűrűségre.

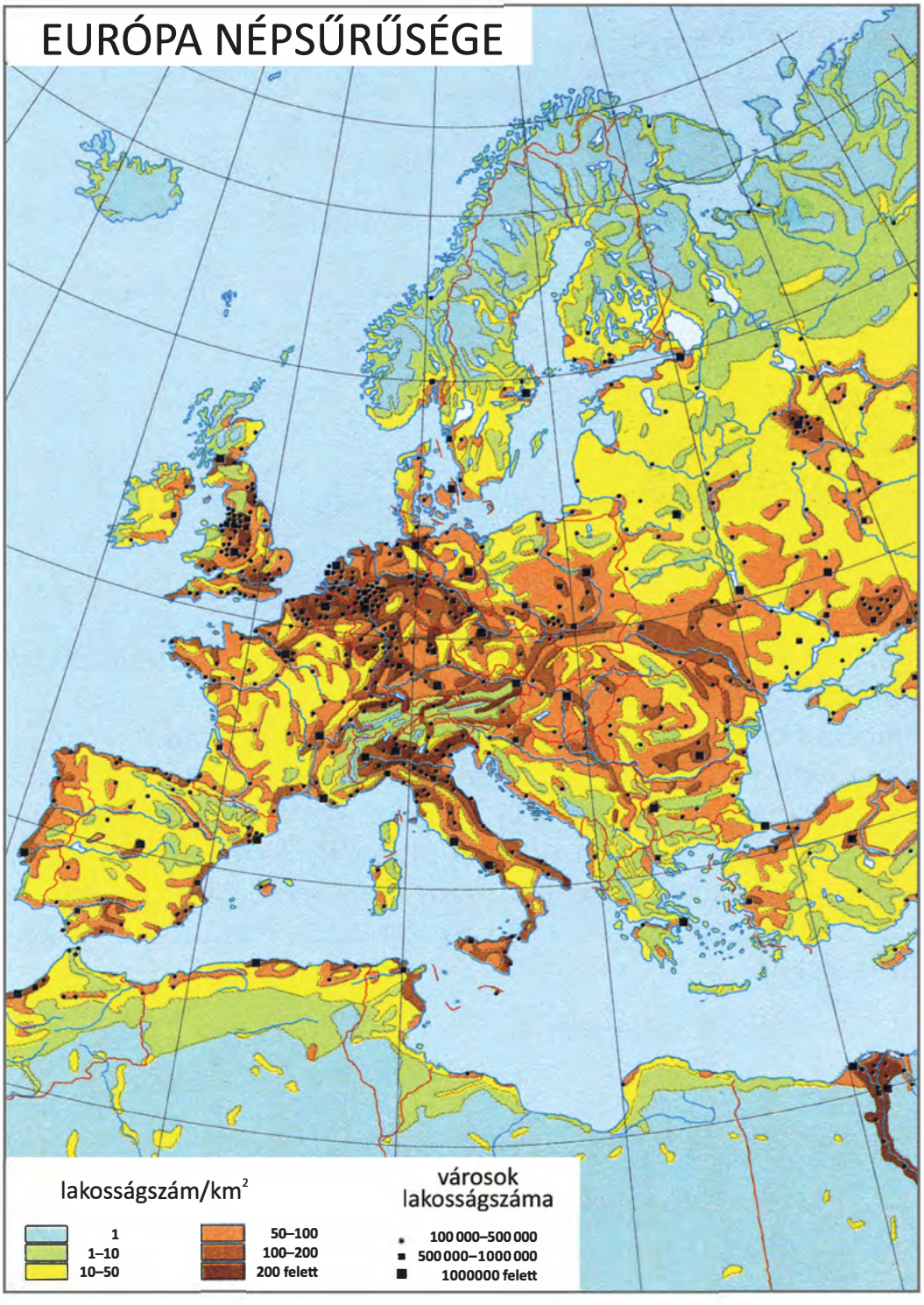

Európa lakossága

Spodnjo preglednico preriši v zvezek. Nato na zemljevidu poseljenosti Evrope pokaži tri najgosteje in tri najredkeje naseljene države. Vpiši jih v preglednico.
Ugotovi, katera naravnogeografska enota Evrope je najbolj poseljena in sklepaj, zakaj.

Najgosteje poseljene države	**Najredkeje poseljene države**

Prebivalstvo Evrope je narodnostno zelo raznoliko. Narodi govorijo **svoje jezike in imajo svoje narodne običaje in navade**.

Rusinji

Prebivalec Škotske v tradicionalnem oblačilu igra na dude

V Evropi govorimo različne jezike. Večina jih spada v eno izmed treh velikih jezikovnih skupin: slovansko, germansko ali romansko.

Slovanske jezike govorijo v Vzhodni in Srednji Evropi. Germanske jezike govorijo v Srednji, Zahodni in Severni Evropi, romanske jezike pa v Južni Evropi in Zahodni Evropi.

Rajzold át az alsó táblázatot a füzetbe! Mutasd meg ezek után Európa lakossági térképén a három legsűrűbben és a három legritkábban lakott országot! Írd be őket a táblázatba! Állapítsd meg, Európa melyik természeti egysége a leglakottabb, továbbá következtessél, mi lehet ennek az oka!

A legsűrűbben lakott országok	**A legritkábban lakott országok**

Európa népessége etnikai szempontból nagyon sokféle. Az egyes nemzetek a **saját nyelvüket beszélik**, valamint **önálló nemzeti szokásaik** és **hagyományaik** vannak.

Ruszin nők

Egy skót férfi népviseletben egy dudán játszik

Európában különböző nyelveket beszélünk. Ezek többsége a három fő – a szláv, a germán és a román – nyelvcsaládba tartozik.
A szláv nyelveket Kelet- és Közép-Európában beszélik. A germán nyelvcsaládba tartozókat Közép-, Nyugat- és Észak-Európában, a román nyelvcsaládba sorolható nyelveket pedig Dél- és Nyugat-Európában.

Jezikovna karta Evrope

K vsaki jezikovni skupini pripiši imena treh držav in povej, kateri jezik govorijo njihovi prebivalci.

V razredu se razdelite v tri skupine. Vsaka naj si izbere po eno glavno jezikovno skupino in s pomočjo medmrežja poišče, kateri jeziki spadajo v to skupino.

Ali govorimo v Evropi tudi jezike, ki ne spadajo v nobeno od treh glavnih jezikovnih skupin? Kateri jeziki so to?

Ugotovi tudi, kateri so uradni jeziki EU.

Európa nyelvi térképe

Írd oda mindegyik nyelvcsoporthoz három országnak a nevét, azután mondd el, melyik nyelvet beszélik az ott élők!

Alkossatok az osztályban három csoportot! Mindegyik csapat válasszon ki egy-egy fő nyelvcsaládot, majd az internet segítségével keresse meg, melyik nyelvek tartoznak abba!

Vajon Európában beszélnek-e olyan nyelveket, amelyek egyik fő nyelvcsoporthoz sem tartoznak? Melyik nyelvek ezek?

Állapítsd meg, melyek az EU hivatalos nyelvei!

Velike razlike so tudi v verski pripadnosti prebivalstva. V Evropi je večina ljudi krščanske vere. Kristjani se delijo na katoličane, protestante in pravoslavce. Protestanti živijo predvsem v Severni Evropi, pravoslavna vera pa je razširjena na vzhodu. Tam je močno prisoten tudi islam, ki je prišel iz arabskih dežel.

Oglej si cerkev v svojem kraju. Ugotovi, kateri veri pripada in komu je posvečena.

V razredu izdelajte plakat, na katerem primerjajte tri glavne vere v Evropi. Razstavite ga.

Protestanska cerkev v Ljubljani

Džamija v Sarajevu (Bosna in Hercegovina)

Katoliška cerkev – Bazilika Sv. Petra v Rimu

A lakosok vallási hovatartozásában is nagy különbségek mutatkoznak. Európában a legtöbb ember keresztény, amelyen belül vallásukat tekintve katolikusok, protestánsok és ortodox keresztények. A protestánsok főleg Észak-Európában élnek, az ortodox vallásúak keleten telepedtek meg. Arrafelé erőteljesen jelen van az iszlám vallás is, amely az arab országokból érkezett.

Tekintsd meg a lakóhelyeden lévő templomot! Állapítsd meg, melyik felekezethez tartozik a templom, valamint azt is, ki a védőszentje!

Készítsetek egy olyan plakátot az osztályban, amelyen összehasonlítjátok Európa három fő vallását! Állítsátok ki!

Protestáns templom Ljubljanában

Mecset Szarajevóban (Bosznia-Hercegovina)

Katolikus templom – a Szent Péter-bazilika Rómában

7.3 | ZANIMIVOSTI EVROPE

Evropa ima različne spomenike iz preteklih časov. Eden izmed najstarejših je STONEHENGE, ki je najpomembnejša prazgodovinska zgradba v Evropi. Videti je, kot bi velikani poskušali postaviti svetišče iz težkih skal, a jim ga ni uspelo dokončati. S tal je videti kot zmešnjava pokončnih in prekucnjenih kamnov, iz zraka pa postane njegova oblika bolj jasna. Gre za niz krogov iz nasute zemlje in iz manjših in večjih kamnov. Najbrž so v krogu častili sonce, saj so številne zgodnje kulture imele sonce za boga stvarnika. Stonehenge je v južni Angliji.

Za gradnjo Stonehengea so uporabili do 26 ton težke kamnite klade

Klade so postavili navpično in povezali s prečnimi kladami, da so tvorile obliko vrat

AKROPOLA je sveta gora, ki se dviguje nad Atenami, glavnim mestom Grčije. Stoji na apnenčasti planoti na nadmorski višini 156 metrov. Bila je naravna utrdba z lastnimi studenci. V začetku 13. stoletja pred našim štetjem se je tam naselil mikenski kralj in na hribu zgradil prvo palačo. Akropola je v mirnem času služila kot sedež uprave, v vojnem času pa kot trdnjava in zadnja črta obrambe mesta.

Partenon je največje svetišče na Akropoli

Nad grško prestolnico Atene se dviga mogočna Akropola s Partenonom

7.3 | ÉRDEKESSÉGEK EURÓPÁRÓL

Európának az elmúlt időkből számos műemléke van. Az egyik legrégebbi a STONEHENGE, amely a kontinens legfontosabb őskori építménye. Látszólag olyan, mintha óriások próbáltak volna nehéz kövekből egy szentélyt állítani, de nem sikerült befejezniük. A földről nézve a függőleges és felborult kövek rendezetlennek tűnnek, azonban a levegőből megtekintve világosan kirajzolódik az alakja. Körkörösen elrendezett kőtömbökből áll a kisebb-nagyobb kövek sora. Valószínűleg a köralakzattal a Nap iránti tiszteletüket fejezték ki, hiszen sok korai kultúra a Napot tekintette teremtő Istennek. A Stonehenge Dél-Angliában található.

A Stonehenge megépítéséhez 26 tonna nehéz kőtömböt használtak fel

A kőtömböket függőlegesen állították fel, majd keresztirányú tömbökkel kötötték össze őket úgy, hogy egy ajtóformájú képződményt alakítsanak ki

Az **AKROPOLISZ** egy szent hegy, amely Athénban, Görögország fővárosa felett emelkedik. Egy 156 méter magas mészköves fennsíkon áll. Eredetileg egy erőd volt, amelyet laktak. A Kr. e. 13. században a mükénéi király telepedett meg ott, azután a dombon megépítette az első palotát. Az Akropolisz békeidőben a város székhelyeként szolgált, háborúk idején pedig erődként és utolsó védvonalként funkcionált.

A Pantheon a legnagyobb szentély az Akropoliszon

Görögország fővárosa, Athén felett emelkedik a tekintélyes Akropolisz a Pantheonnal együtt

KÖLNSKA KATEDRALA je ena najpomembnejših verskih zgradb v Nemčiji. Je simbol Kölna in svetovno znana kot najslavnejši nemški arhitekturni spomenik. Že v srednjem veku je bila znana kot »mati vseh cerkva«. Od sredine 19. stoletja velja za »nemško državno svetišče«. Ko so leta 1880 na južni zvonik pritrdili križ, je od položitve temeljnega kamna preteklo 632 let. Gradnja katedrale poteka še danes in prebivalci mesta so se že zdavnaj pomirili z nenehno obnovo svoje stolnice, saj legenda menda pravi, da bo konec sveta napočil takrat, ko bo kölnska katedrala dokončana.

Kölnska katedrala

Katedrala stoji v neposredni bližini reke Ren

BENETKE so bile glavno mesto beneške države. Po vsem svetu slovijo kot mesto kanalov in mostov. Ležijo med 118 majhnimi otoki v močvirni morski plitvini (laguni) na zahodni obali severnega dela Jadranskega morja. Postavljene so na drevesnih deblih, ki so jih sekali tudi na slovenskem Krasu. Danes živi v Benetkah okoli 318.000 prebivalcev, kar je približno toliko kakor v Ljubljani. Zaradi kanalov, mostov, cerkva in trgov so največja kulturna, arhitekturna in umetnostnozgodovinska znamenitost severnega Jadrana.

Benetke, Trg Sv. Marka

Benetke so mesto kanalov in mostov

A **KÖLNI KATEDRÁLIS** az egyik legfontosabb vallási épület Németországban. Köln szimbóluma, és a német építészet nevezetes műemlékeként vált világhírűvé. Már a középkorban „minden templomok anyjaként" emlegették. A 19. század közepe óta a „németek állami kegyhelyeként" tartják számon. Az alapkő lerakása után csak 632 évvel, 1880-ban állítottak keresztet a harang déli részéhez. A katedrális építése még ma is tart, a városlakók pedig már régen belenyugodtak a székesegyház folytonos újításaiba, hiszen a legenda szerint a Kölni dóm renoválása csak a világvégekor fog befejeződni.

A Kölni katedrális

A katedrális a Rajna folyó közvetlen közelében áll

VELENCE a velencei országok fővárosa volt. Az egész világon a csatornáiról és a hídjairól híres település. 118 kicsi szigeten, a mocsaras, sekély tenger (laguna) mentén, az Adriai-tenger északi részének nyugati partján fekszik. Olyan fatörzsekre építették, amelyeket többek között a szlovén Karsztvidéken vágtak ki. Ma Velencében körülbelül 318 000, azaz Ljubljana lélekszámával megegyező lakos él. A csatornák, a hidak, a templomok és a terek miatt az észak-adriai térség legjelentősebb kulturális, építészeti és művészettörténeti nevezetessége.

Velence, Szent Márk tér

Velence, a csatornák és a hidak városa

VEZUV je 1.279 m visok vulkan ob obali Neapeljskega zaliva. Leži približno 10 km vzhodno od Neaplja v južni Italiji. Vezuv je eden od štirih dejavnih ognjenikov v Italiji. Nadvse zanimiv je zaradi zgodovine in zaradi pogostih izbruhov. Ob zadnjem izbruhu leta 1944 je umrlo 49 ljudi. Vezuv je najbolj silovito izbruhnil 12. avgusta leta 79. Takrat sta bili uničeni dve mesti, Pompeji in Herkulanum. Pompeje je takrat zasulo 30 metrov lavinega prahu, Herkulanum pa je prekrilo 5 metrov lavinega prahu.

Pogled na Vezuv iz Pompejev

Vezuv

EIFFLOV STOLP je železni stolp, ki stoji na trgu ob reki Seni v Parizu. Danes je ena od največjih mestnih znamenitosti in simbol Francije.
Leta 1889 je bila v Parizu Svetovna razstava. Za to priložnost je Gustave Eiffel naredil načrte za kovinski stolp, ki so ga gradili 2 leti. Stolp je zgrajen iz 120.000 kovinskih delov in tehta 10.000 ton. Prva etaža stolpa je na višini 57 metrov, druga na 155 metrih in vrh na 300 metrih. Leta 1954 so za potrebe televizije na stolp namestili še dodatne antene, tako da je stolp zrasel na 320,75 metra. Do leta 2005 so ga že šestkrat prebarvali (v drugo barvo).

Eifflov stolp v Parizu

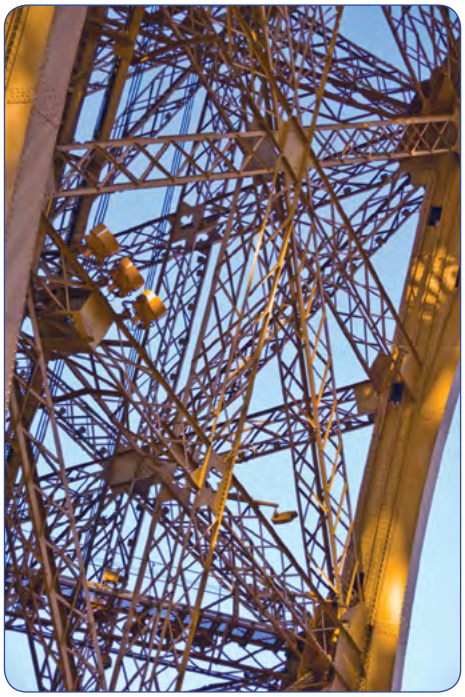

Eifflov stolp od blizu

A **VEZÚV** egy 1279 méter magas tűzhányó a Nápolyi-öböl partjánál. Körülbelül 10 km-re Nápolytól keletre, Olaszország déli részén fekszik. A Vezúv Olaszország négy tűzhányójának az egyike.
A történetének a legfontosabb mozzanatai a gyakori kitörések voltak. Az utolsó kitörése miatt 1944-ben 49 ember halt meg. A Vezúv legerőteljesebben Kr. u. 79. augusztus 12-én tört ki. Ekkor két város, Pompeii és Herculaneum semmisült meg. Pompeii városát 30 méteres hamuréteg fedte be, Herculaneumot pedig 5 méteres pernye temette be.

Kilátás Pompeii városából a Vezúvra

Vezúv

Az **EIFFEL-TORONY** egy vastorony, amely egy párizsi téren, a Szajna folyó mellett áll. Ma a város egyik legfontosabb nevezetessége, valamint Franciaország szimbóluma. 1899-ben Párizsban volt a Világkiállítás. Erre az alkalomra készítette el Gustave Eiffel a tervét egy vastoronyról, amelyet aztán két éven át építettek. A torony 120 000 vasrészből épült fel, a súlya 10 000 tonna.
A torony első emelete 57 méteres, a második szintje 155 méteres, a csúcsa pedig 300 méter magasra került. 1954-ben a televízió igényei miatt további antennákat helyeztek el a tornyon, így annak a magassága 320,75 méterre növekedett. 2005-ig a tornyot már hatszor festették át (más-más színűre).

Az Eiffel-torony Párizsban

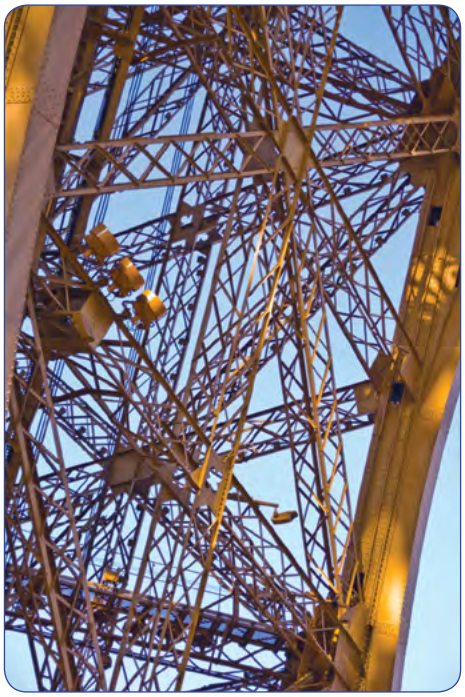

Az Eiffel-torony közelről

ANTIČNI RIM (tudi **stari Rim**) je oznaka za staroveško, zdaj že propadlo državo in civilizacijo. Na kratko jo imenujemo tudi Rimljani. Stara rimska država je bila razširjena po velikem delu Evrope, središče pa je bilo v Rimu. Rimljani so bili za tisti čas zelo napredni, čeprav so imeli sužnjelastniški red – sužnje. Imeli so senat, ki mu je poveljeval cesar, in močno ter sodobno organizirano vojsko. Znali so graditi razkošne palače, tlakovane ceste, vodovod, gledališča – amfiteater, kolosej …

Kolosej v Rimu

Forum Romanum – ostanki ekonomskega in družbenega središča v Rimu

Predor pod Mont Blancom

PREDOR POD MONT BLANCOM je alpski cestni predor, ki povezuje Francijo in Italijo. Predor je dolg 11,7 km, speljan pa je pod najvišjo goro Evrope Mont Blancom.

Poišči še katero evropsko znamenitost in jo predstavi.

Izberi si eno izmed znamenitosti Evrope. Kako in s čim bi prišel do nje? Poišči pot na zemljevidu.

Izdelaj zloženko o znamenitostih Slovenije.

Az **ÓKORI RÓMA** az ősi, már régen megbukott állam és civilizáció maradványa. Röviden rómaiaknak nevezzük őket. Az ókori római állam Európa nagy részén terjeszkedett, a központja Rómában volt. A rómaiak abban az időben annak ellenére is nagyon fejlettek voltak, hogy rabszolgatartó társadalmuk volt. Szenátusuk működött, amelyet a császár irányított, valamint erős, korszerű és szervezett katonasággal rendelkeztek. Luxuspalotákat, kövezett utakat, vízvezetéket, színházakat – amfiteátrumot, Colosseumot stb. – tudtak építeni.

A Colosseum Rómában

A Forum Romanum – a római gazdasági és társadalmi élet központjának maradványai

Alagút a Mont Blanc alatt

Az **ALAGÚT A MONT BLANC ALATT** egy alpesi közúti alagút, amely Franciaországot és Olaszországot köti össze. Az alagút 11,7 km hosszú, Európa legmagasabb hegye, a Mont Blanc alatt vezették el.

Keressél további európai nevezetességet, majd mutasd be azokat!

Válasszál ki egy nevezetességet Európában! Hogyan, és mivel tudnál eljutni oda? Keresd meg az útvonalat a térképen!

Készítsél egy szórólapot Szlovénia nevezetességeiről!

7.4 | PONOVIMO

Ponovi pridobljeno znanje. V časopisih poišči članke o Evropi in jih preberi ter prilepi v zvezek.

POSELITEV
- Zahodna Evropa je najgosteje naseljena.
- Na Evropo vplivajo podnebne, vodne in reliefne razmere.

JEZIKI
Tri glavne jezikovne skupine:
- slovanska,
- romanska,
- germanska.

EVROPA KOT CELOTA

VERSTVA
- Večina ljudi je krščanske vere,
- islam,
- ostala verstva.

ZNAMENITOSTI
Stonehenge, Kölnska katedrala, Benetke, Vezuv, Akropola, antični Rim, predor pod Mont Blancom, Postojnska jama, reka Volga …

7.4 | ISMÉTLÉS

Ismételd át a megszerzett tudást! Keressél írásokat Európáról az újságokban, olvasd el őket, majd ragaszd be azokat a füzetbe!

NÉPSŰRŰSÉG:
- Nyugat-Európa a legsűrűbben lakott.
- Európára az éghajlati, vízi és felszíni jellemzők hatnak.

NYELVEK:
A három fő nyelvcsoport:
- szláv,
- román,
- germán.

VALLÁS:
- A legtöbb ember keresztény vallású,
- iszlám,
- egyéb vallás.

NEVEZETESSÉGEK:
A Stonehenge, a Kölni katedrális, Velence, a Vezúv, az Akropolisz, az antik Róma, a Mont Blanc alatti alagút, a Postojnai cseppkőbarlang, a Volga folyó...

S pomočjo KVIZA preveri svoje znanje.
S sošolcem delata v paru. Najprej prvi prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigne ustrezen kartonček. Nato vlogi zamenjata. Zapisujte si izbrane odgovore in jih z učiteljem preverite.
Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek.

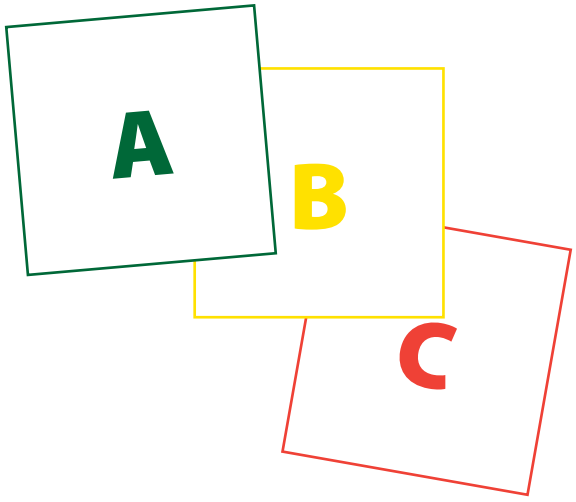

1. Koliko držav današnje EU se je leta 1950 gospodarsko povezalo?
A) 12,
B) 6,
C) 27.

2. Kaj je cilj Evropske unije?
A) Mir, blaginja, svoboda;
B) vojaška oborožitev;
C) znanje angleščine.

3. Ljudi Evropske unije zastopa:
A) Svet evropske unije,
B) Evropska komisija,
C) Evropski parlament.

4. Oda radosti je:
A) himna Slovenije,
B) himna EU,
C) himna ZDA.

5. Kateri del Evrope je najgosteje poseljen?
A) Severna Evropa,
B) Vzhodna Evropa,
C) Zahodna Evropa.

6. H germanskih jezikom spadajo:
A) angleščina, nemščina, nizozemščina;
B) francoščina, španščina, italijanščina;
C) slovenščina, češčina, ruščina;

7. Katere vere je večina Evropejcev?
A) Islamske,
B) krščanske,
C) budistične.

8. Kaj se je leta 2004 pomembnega zgodilo za Slovenijo?
A) Postala je najbogatejša država,
B) osamosvojila se je,
C) postala je polnopravna članica EU.

9. Kako se imenuje delujoči vulkan v Italiji blizu Neaplja?
A) Vezuv,
B) Etna,
C) Villarico.

10. Katera je najpomembnejša prazgodovinska zgradba v Evropi?
A) Akropola,
B) Kölnska katedrala,
C) Stonehenge.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a tudásodat! Az osztálytársaddal párban dolgoztok. Először az egyik tanuló hangosan felolvassa a kérdést és a lehetséges válaszokat, a másik pedig eldönti, melyik válasz a helyes, majd felemeli a megfelelő kártyát. Ezután cseréljétek meg a szerepeket! Írjátok le a válaszaitokat, majd a tanároddal ellenőrizzétek azokat! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat egész mondatokban másold át a füzetbe!

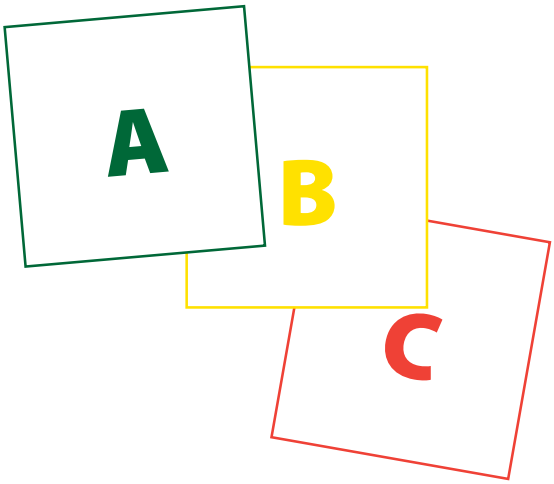

1. Hány ma is EU-s állam kapcsolódott össze gazdasági szempontból 1950-ben?

A) 12,
B) 6,
C) 27.

2. Mi az Európai Unió célja?

A) A béke, a jólét és a szabadság.
B) A katonai fegyverkezés.
C) Az angol nyelv ismerete.

3. Az embereket az Európai Unióban ... képviseli.

A) az Európai Unió Tanácsa
B) az Európai Bizottság
C) az Európai Parlament

4. Az Örömóda:

A) Szlovénia himnusza.
B) az EU himnusza.
C) az Egyesült Államok himnusza.

5. Európa melyik része a legsűrűbben lakott?

A) Észak-Európa.
B) Kelet-Európa.
C) Nyugat-Európa.

6. A germán nyelvek közé tartoznak a következő nyelvek:

A) angol, német, holland.
B) francia, spanyol, olasz.
C) szlovén, cseh, orosz.

7. Milyen vallású a legtöbb európai?

A) Iszlám.
B) Keresztény.
C) Buddhista.

8. Milyen fontos dolog történt Szlovéniában 2004-ben?

A) A leggazdagabb ország lett.
B) Önállósult.
C) Teljes jogú tagja lett az EU-nak.

9. Mi a neve az Olaszországban, Nápoly közelében működő tűzhányónak?

A) Vezúv.
B) Etna.
C) Villarrica.

10. Melyik a legfontosabb őskorból származó épület Európában?

A) Az Akropolisz.
B) A Kölni katedrális.
C) A Stonehenge.

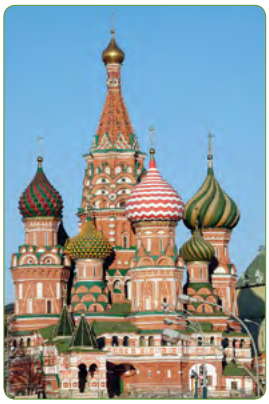

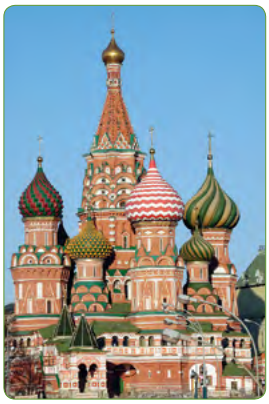

TAPERVI DEIL TE SLOVENSKE DOLGE PREDGVORI TIGA NOVIGA TESTAMENTA, VTIM SE PRAui, Od ſazhetka inu Staroſti tiga Euangelia inu te kerszhanske Vere, inu od drugih rizhi, kir htimu slishio.

TAI. CAP.

Kakouiga Jeſika ie ta beſſeda Euangelium/ inu kai vſebi dershi.

A beſſeda Euangelium, ie ena Gershka beſſeda, ta ſe more vto Slouenſzhino tolmazhiti, Enu dobru Selſtuu, oli, En dober Glas, oli, Eni dobri veſſeli Marini, od katerih ty ludie bodo veſſeli, od nih ſueſſeliem gouore, radi poslushaio inu drugim prauio. Koker de bi sdai en letak dober riſnizhin Glas inu Marin knom priſshal, Ty Turki ſo od nashiga Goſpudi Krala inu od nega Synou, is vſeh Slouenskih, Crouashkih inu Vogerskih Deshel, Is Boſne inu is Conſtantinopola, cilu pregnani. Satu mi inu vſi nashi Otroci, ſe ne bomo vſhe vezh bali Turkou, bomo shiher inu Myr imeli pred vſemi nashimi ſouurashniki, Ne bomo vezh shtyur daiali, ne teshkih tlak delali, inu bodo naprei vshe vſelei dobra rodoui ta Leita. Oli kadar ſe enimu lazhnimu oli sheinimu prau, on bode imel eno dobro Vezherio, Ieiſti inu Pyti ſadoſti. Oli enimu kir Viezhi ſa shiuot ſidi, on bode na iutrishni dã pres vſe martre inu ſtraiſinge pruſt ispuſzhen. Oli enimu bolniku, kir velik betesh ima inu na ſmerti leshi, on bode zhes dua dni ſpet cilu ſdrau &c. Takim dobrim veſſelim inu troshtliuim Marinem vſem, bi mi mogli tu direzhi inu dati tu Ime, Euangelium.

TA

TAPERVI DEIL TE SLOVENSKE DOLGE PREDGVORI TIGA NOVIGA TESTAMENTA, VTIM SE PRAui, Od ſazhetka inu Staroſti tiga Euangelia inu te kerszhanske Vere, inu od drugih rizhi, kir htimu slishio.

TAI. CAP.

Kakouiga Jeſika ie ta beſſeda Euangelium/ inu kai vſebi dershi.

A beſſeda Euangelium, ie ena Gershka beſſeda, ta ſe more vto Slouenſzhino tolmazhiti, Enu dobru Selſtuu, oli, En dober Glas, oli, Eni dobri veſſeli Marini, od katerih ty ludie bodo veſſeli, od nih ſueſſeliem gouore, radi poslushaio inu drugim prauio. Koker de bi sdai en letak dober riſnizhin Glas inu Marin knom priſshal, Ty Turki ſo od nashiga Goſpudi Krala inu od nega Synou, is vſeh Slouenskih, Crouashkih inu Vogerskih Deshel, Is Boſne inu is Conſtantinopola, cilu pregnani. Satu mi inu vſi nashi Otroci, ſe ne bomo vſhe vezh bali Turkou, bomo shiher inu Myr imeli pred vſemi nashimi ſouurashniki, Ne bomo vezh shtyur daiali, ne teshkih tlak delali, inu bodo naprei vshe vſelei dobra rodoui ta Leita. Oli kadar ſe enimu lazhnimu oli sheinimu praui, on bode imel eno dobro Vezherio, Ieiſti inu Pyti ſadoſti. Oli enimu kir Viezhi ſa shiuot ſidi, on bode na iutrishni dã pres vſe martre inu ſtraiſinge pruſt ispuſzhen. Oli enimu bolniku, kir velik betesh ima inu na ſmerti leshi, on bode zhes dua dni ſpet cilu ſdrau &c. Takim dobrim veſſelim inu troshtliuim Marinem vſem, bi mi mogli tu direzhi inu dati tu Ime, Euangelium.

TA

1 ZGODOVINA

Z zgodovino si se srečal že v sedmem razredu. S spodnjim časovnim trakom ponovi snov lanskega leta.

Časovni trak prepiši v zvezek in ga opremi s slikami ali risbami.

PRAZGODOVINA	• Življenje prvih človeških skupin • Mostiščarji na Ljubljanskem barju • Iliri in Kelti na Slovenskem
STARI VEK	• Današnje slovensko ozemlje pod Rimljani
SREDNJI VEK	• Razseljevanje Slovanov • Karantanija • Življenje na gradovih

1. TÖRTÉNELEM

A történelemmel már hetedik osztályban is találkoztál. Ismételd át a tavalyi év tananyagát a lenti időszalag segítségével!

Rajzold át az időszalagot a füzetbe, majd egészítsd ki azt képekkel vagy rajzokkal!

ŐSKOR

- Az első embercsoportok megjelenése.
- Hídépítők a ljubljanai mocsárvidéken.
- Az illírek és a kelták Szlovéniában.

ÓKOR

- A mai szlovén terület a rómaiak ideje alatt.

KÖZÉPKOR

- A szlávok vándorlása.
- Karantánia
- Élet a várakban.

S pomočjo spodnje slike opiši življenje na srednjeveškem gradu in pripoveduj o prebivalcih na gradu.

Srednjeveški grad

V knjižnici poišči kako srednjeveško pripovedko.
Preberi jo in predstavi sošolcem.

Mutasd be az alsó kép segítségével a középkori várban folyó életet, valamint mesélj az ott élő lakókról!

Középkori vár

Keressél a könyvtárban egy középkori mondát!
Olvasd el, majd mutasd be az osztálytársaidnak!

2 SAMOSTANI IN CERKVE KOT VERSKA IN KULTURNA SREDIŠČA

V srednjem veku so krščanstvo po Evropi širili Cerkev in samostani. Samostani so bili v tistem času tudi središča kulturnega življenja. Menihi so gojili znanje branja, pisanja, latinščine, astronomije in zeliščarstva. Med preproste ljudi pa so širili novosti o sadjarstvu in vinogradništvu. Takrat še ni bilo tiskarn. Zato so menihi ročno prepisovali in krasili znanstvene in cerkvene knjige. Njihovo delo je bilo zelo pomembno. Prepisane knjige so skrbno shranjevali v knjižnicah. Tako so se ohranili številni stari rokopisi.

Stran iz bogato okrašenega rokopisa iz samostana v Žičah

Prepisovalec knjig ali kopist

Pisar, ki je prepisoval knjige, je bil kopist. Potreboval je črnilnik, gosja peresa, kredo, dva kamna za glajenje pergamenta, majhen nož, dve britvi za praskanje pergamenta, eno navadno in eno boljše pisalo, svinčnik, ravnilo …

Dobro si oglej sliko iz bogato okrašenega rokopisa iz samostana v Žičah. Poskušaj jo čim lepše prepisati in prerisati sliko v zvezek. Koliko časa si porabil? Sklepaj, koliko časa so porabili menihi za prepis cele knjige.

PERGAMENT – v srednjem veku niso poznali papirja. Pisali so na pergament, ki so ga naredili iz živalske kože

2. A KOLOSTOROK ÉS A TEMPLOMOK MINT VALLÁSI ÉS KULTURÁLIS KÖZPONTOK

A középkorban Európa-szerte az egyház és a kolostorok terjesztették a kereszténységet. Abban az időben a kolostorok voltak a kulturális élet központjai. A szerzetesek a következő tevékenységeket végezték: olvasás, írás, latin nyelv ápolása, asztronómia és gyógynövénytermesztés. Terjesztették az egyszerű emberek között a gyümölcstermesztéssel és a borászati tevékenységgel kapcsolatos újdonságokat. Akkoriban még nem voltak nyomdák. Emiatt a szerzetesek kézzel másolták át és díszítették a tudományos és egyházi könyveket. Munkájuk nagyon fontos volt. Gondosan megőrizték a lemásolt könyveket a könyvtárakban. Így maradt fenn számos régi kézirat.

Gazdagon díszített kézirat oldala a žičei kolostorból

A könyvet a másoló írta át. Tintát, lúdtollat, krétát, a pergamen simítására pedig két követ használt; a pergamen kaparására egy kicsi kést és két borotvát alkalmazott, szüksége volt egy egyszerűbb és egy jobb tollra, továbbá ceruzára és vonalzóra…

Könyvmásoló vagy írnok

Nézd meg jól a žičei kolostorból származó, gazdagon díszített kézirat képét! Próbáld meg minél szebben átírni és lerajzolni a képet a füzetbe! Mennyi időt használtál fel? Következtessél, mennyi időbe telhetett a szerzeteseknek egy egész könyv átírása!

PERGAMEN – a középkorban nem ismerték a papírt. Pergamenre írtak, amelyet állatbőrből készítettek

FEVDALEC – zemljiški gospod - plemič, ki je imel v lasti večino zemlje

Po redovnih pravilih je bil samostan obzidan. Ob nevarnosti napada Turkov je za zidovi nudil zatočišče okoliškim prebivalcem. Odločilno vlogo pri ustanavljanju samostanov je imelo plemstvo ali fevdalci, ki so velikokrat ustanavljali in finančno vzdrževali samostane ter gradili cerkve.

Samostan Stična danes

Pročelje samostana Stična

Križni hodnik v samostanu Stična

Cerkev Matere božje v Stični je stara 850 let

FÖLDESÚR – egy nemes, akinek a legtöbb föld a tulajdonában volt

A korabeli szabályok szerint a kolostor köré falat építettek. A török támadások veszélye alatt ez menedéket adott a környékbeli lakóknak. A nemességnek és a földesuraknak döntő szerepe volt a kolostorok alapításban, gyakran pénzügyi eszközeikkel maguk tartották fenn azokat, továbbá templomokat építettek.

A stičnai kolostor ma

A stičnai kolostor homlokzata

Keresztfolyosó a stičnai kolostorban

A stičnai Nagyboldogasszony-templom 850 éves

Cistercijanski samostan Kostanjevica na Krki

Samostan Velika Nedelja

Samostan Žička kartuzija

Srednjeveški samostan Olimje

Dobro si oglej zgornje slike, ki prikazuje štiri srednjeveške samostane na Slovenskem. Omenjene samostane poišči na zemljevidu Slovenije, s pomočjo medmrežja pa ugotovi, ali še vsi samostani delujejo. Svoje ugotovitve predstavi sošolcem.

Menih (rečemo mu tudi redovnik, ker po navadi pripada določenemu cerkvenemu redu) je oseba, ki svoje življenje posveča Bogu. Za ženske se uporablja izraz redovnica ali nuna. Glede na način življenja obstajata dve vrsti menihov: puščavniki, ki živijo v samoti, in cenobiti, ki živijo v skupnosti.

Oblačila treh meniških redov

A ciszterci rend kolostora, Kostanjevica na Krki

A Velika Nedelja-i kolostor

A karthauzi rend kolostora, Žiče

A középkori olimjei kolostor

Nézd meg jól a fenti képeket, amelyeken négy szlovén középkori kolostor látható! Keresd meg az említett kolostorokat Szlovénia térképén, majd állapítsd meg az internet segítségével, hogy működnek-e még! Mutasd be a megállapításaidat az osztálytársaidnak!

A **szerzetes** (a szerzetest rendben élő személyeknek is nevezzük, mert általában bizonyos templomi rendhez tartozik) az a személy, aki az életét Istennek szenteli. A nőkre az apáca kifejezés használatos.
Az életvitelükre nézve két típusú szerzetes létezik: a remeték, akik magányban élnek, valamint a cenobiták, akik közösségben.

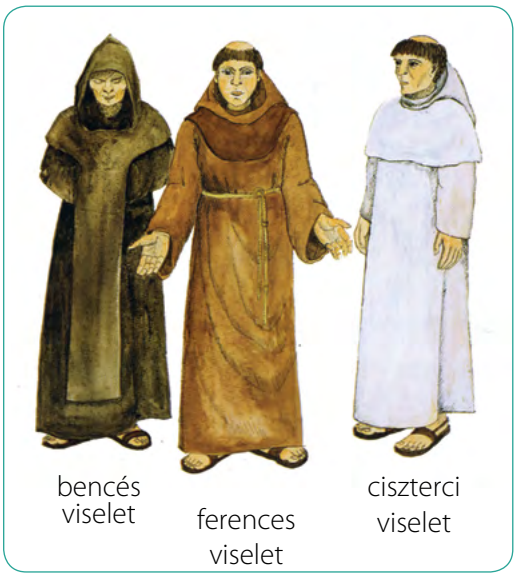

A három szerzetesrend viselete

Primerjaj slike meniških noš. Opiši razlike, ki jih opaziš. O posameznem redu menihov poišči čim več podatkov na medmrežju in jih predstavi s plakatom.
Morda imate tudi v tvojem kraju samostan. Pozanimaj se, kateremu redu pripada.

Menihi so imeli stroga redovna pravila. **Niso smeli** imeti svoje družine, niso smeli veseljačiti, se družiti s prijatelji; **lahko** pa so molili, delali na vrtu (pridelovali hrano) in širili krščanske zapovedi.

Ukvarjali so se z obrtjo (gradbeništvo, lesarstvo, usnjarstvo) in umetniškimi dejavnostmi, vinogradništvom in sadjarstvom. Skrbeli so tudi za revne in bolne.

Ljudje so pogosto obiskovali samostane in cerkve, kjer so molili k Bogu. K menihom so se hodili zdravit ali pa so kupovali njihove izdelke.

Tudi danes se menihi ukvarjajo s podobnimi dejavnostmi. Njihove izdelke najdemo na prodajnih policah v naših trgovinah. Naštej jih nekaj in ugotovi, iz katerega samostana prihajajo.

Samostanska lekarna v Olimju

BENEDIKTINCI – najstarejši meniški red v zahodni Evropi; obstaja tudi ženska veja tega reda
KARTUZIJA – samostan reda kartuzjanov. Imenuje se po dolini Chatrense v Franciji

ALI VEŠ?
V 12. stoletju so na Slovenskem nastali prvi veliki samostani: benediktinski v Gornjem Gradu, cistercijanski v Stični in Kostanjevici. Najstarejši kartuzijanski samostan v Evropi je nastal okoli leta 1160 v Žičah, v 13. stoletju v Bistri in v 15. stoletju v Pleterjah.

Hasonlítsd össze a szerzetesrendek viseletét! Írd le azokat a különbségeket, amelyeket észrevettél! Keressél minél több adatot az interneten az egyes szerzetesrendekről, azután mutasd be azokat egy plakát segítségével! Lehetséges, hogy a te településednek is van kolostora. Érdeklődd meg, melyik rendhez tartozik!

A szerzetesek szigorú rendszabályok közt éltek. **Tilos volt** saját családot alapítaniuk, nem mulatozhattak, rendtársaikkal nem beszélgethettek. **Szabad volt** imádkozniuk, a kertben dolgozniuk (ételt állítottak elő) és a keresztény vallást terjeszteniük.
Kézműveskedtek (építőipar, a fa- és bőr megmunkálása), művészeti tevékenységeket végeztek, valamint borászattal és gyümölcstermesztéssel foglalkoztak. Gondoskodtak a szegényekről és a betegekről.
Az emberek gyakran látogatták a kolostorokat és a templomokat, ahol az Istenhez imádkoztak. A szerzetesekhez jártak gyógyulni, illetve tőlük termékeket vásároltak.

A szerzetesek manapság is hasonló tevékenységekkel foglalkoznak. Termékeiket a boltok különböző polcain találjuk. Sorolj fel néhányat ezek közül, valamint állapítsd meg, melyik kolostorból származnak!

Kolostori gyógyszertár Olimjében

BENCÉSEK – a legrégibb szerzetesrend Nyugat-Európában; női ága is létezik ennek a rendnek.
KARTHAUZIAK – a karthauzi rend kolostora. A nevét a francia Chatrense völgyről kapta.

TUDOD-E, HOGY
... a 12. században jöttek létre Szlovéniában az első nagy kolostorok: a bencéseké Gornji Gradon, a ciszterciéké Stičnán és Kostanjevicán? A legrégebbi karthauzi kolostort Európában körülbelül 1160-ban, Žičében alapították, a 13. században Bistrán, a 15. században pedig Pleterjén.

2.1 | PONOVIMO

Ponovi pridobljeno znanje. Miselni vzorec preriši v zvezek in ga čim bolj domiselno dopolni s slikami (iz časopisja ali medmrežja).

VLOGA
- središče kulturnega življenja,
- širjenje krščanstva,
- poučevanje branja in pisanja,
- širjenje znanja,
- prepisovanje in krasitev knjig,
- zeliščarstvo in zdravilstvo,
- skrb za bolne in revne,
- ukvarjanje z obrtmi.

SAMOSTANSKA PRAVILA

Niso smeli:
- imeti svoje družine,
- niso smeli veseljačiti,
- se družiti s prijatelji.

Lahko so:
- delali na vrtu,
- molili,
- širili krščanske zapovedi …

MENIŠKI REDOVI

Kartuzijanci, benediktinci, cistercijanci, frančiškani, jezuiti, minoriti …

Cerkve so gradili in vzdrževali fevdalci.

2.1 | ISMÉTLÉS

Ismételd át a megszerzett tudást! Rajzold át a gondolatábrát a füzetbe, majd minél ötletesebben pótold ki azt képekkel (az újságokból vagy az internetről)!

SZEREPÜK:

- a kulturális élet központjai,
- a kereszténység terjesztése,
- az olvasás és írás tanítása,
- az ismeretek terjesztése,
- a könyvek másolása és díszítése,
- gyógynövénytermesztés és egészségügy,
- gondoskodás a betegekről és a szegényekről,
- kézműves tevékenység.

SZABÁLYOK A KOLOSTORBAN:

Tilos volt:

- saját családot alapítani,
- mulatozni,
- a rendtársakkal társalogni.

Szabad volt:

- a kertben dolgozni,
- imádkozni,
- a keresztény parancsolatokat terjeszteni...

SZERZETESRENDEK:

Karthauzi, bencés, ciszterci, ferences, jezsuita, minorita…

A templomokat a földesurak építették és tartották karban.

S pomočjo KVIZA preveri svoje znanje. S sošolcem delata v paru. Najprej prvi na glas prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri je pravilen, in dvigne ustrezen kartonček. Vlogi nato zamenjata. Zapisujta si izbrane odgovore, nato pa jih z učiteljem preverite.
Po končanem kvizu prepiši v zvezek pravilne odgovore v celih povedih.

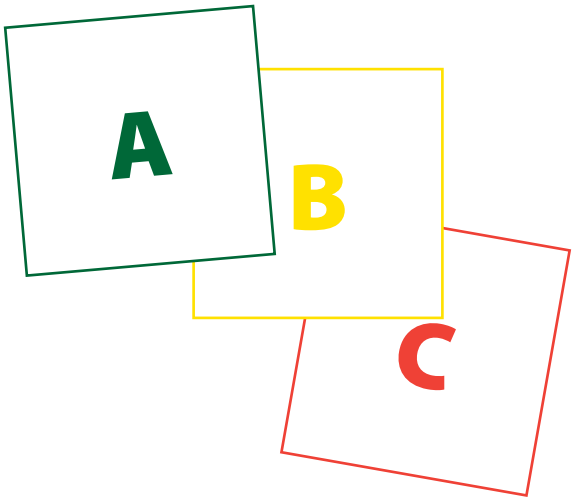

1. Kje so bila verska in kulturna središča v srednjem veku?
A) V knjigarnah,
B) v samostanih,
C) v gradovih.

2. Kdo so menihi?
A) Osebe, ki se ukvarjajo z naravo,
B) osebe, ki svoje življenje posvečajo Bogu,
C) osebe, ki skrbijo za gradove.

3. Delo menihov je bilo:
A) obdelovanje zemlje, dajanje desetine, opravljanje tlake,
B) pobiranje davkov, skrb za fevdalna posestva,
C) molitev, širjenje znanja, prepisovanje knjig.

4. Česa menihi niso smeli?
A) Imeti svoje družine, veseljačiti, se družiti s prijatelji,
B) moliti, pridelovati hrano in širiti krščanske zapovedi,
C) prepisovati in krasiti knjige, skrbeti za bolne in revne.

5. Samostan je imel obzidje zato, ker je:
A) imel dovolj denarja za zidavo,
B) nudil zatočišče sebi in okoliškim prebivalcem pred nevarnostjo,
C) gojil redka zelišča.

6. Kdo je finančno podpiral samostane?
A) Fevdalci,
B) berači,
C) menihi.

7. Kateri red ni meniški red?
A) Asketi,
B) cistercijanci,
C) kartuzijanci.

8. Ljudje so v samostane hodili po:
A) oblačila in obutev,
B) drva za kurjavo,
C) zeliščne pripravke.

9. Kateri meniški red je najstarejši v Zahodni Evropi?
C) Frančiškani,
B) cistercijanci,
C) benediktinci.

10. Kaj so počeli kopisti?
A) Gojili zelišča,
D) prepisovali knjige,
C) ustanavljali samostane.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a tudásodat! Az osztálytársaddal párban dolgoztok. Először az egyik tanuló hangosan felolvassa a kérdést és a lehetséges válaszokat, a másik pedig eldönti, melyik válasz a helyes, azután felemeli a megfelelő kártyát. Ezután cseréljétek meg a szerepeket! Írjátok le a válaszaitokat, majd a tanároddal ellenőrizzétek azokat! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat egész mondatokban másold át a füzetbe!

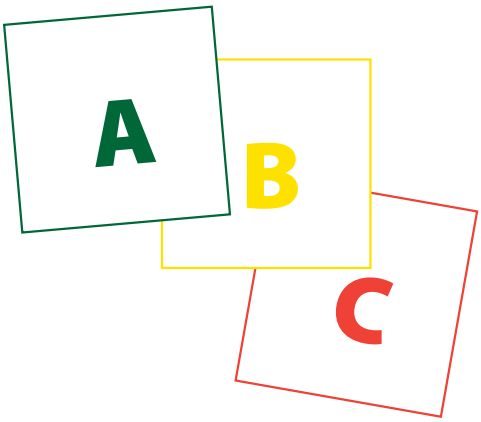

1. Hol voltak a vallási és kulturális központok a középkorban?
A) A könyvesboltokban.
B) A kolostorokban.
C) A várakban.

2. Kik a szerzetesek?
A) Olyan személyek, akik a természettel foglalkoznak.
B) Olyan személyek, akik Istennek szentelik az életüket.
C) Olyan személyek, akik a várakról gondoskodnak.

3. A szerzetesek munkája volt a/az:
A) földművelés, tized adakozása, robot végzése.
B) adóbeszedés, gondoskodás a feudális birtokokról.
C) imádkozás, ismeretek terjesztése, könyvmásolás.

4. Mit nem volt szabad csinálniuk a szerzeteseknek?
A) Családot alapítani, mulatozni és a rendtársakkal társalogni.
B) Imádkozni, ételt előállítani és a keresztény parancsolatokat terjeszteni.
C) Könyveket másolni és díszíteni, gondoskodni a betegekről és a szegényekről.

5. A kolostor körül azért volt védőfal, mert:
A) elég pénzük volt annak a megépítéséhez.
B) a veszélyek elől menedéket nyújtottak önmaguknak és a környékbeli lakóknak.
C) ritka gyógynövényeket termesztettek.

6. Ki támogatta pénzzel a kolostorokat?
A) A földesurak.
B) A koldusok.
C) A szerzetesek.

7. Melyik rend nem szerzetesrend?
A) Az aszkéták.
B) A ciszterciek.
C) A karthauziak.

8. Az emberek a kolostorba emiatt jártak:
A) ruháért és cipőért.
B) tüzelőanyagért.
C) gyógynövénykészítményekért.

9. Melyik szerzetesrend a legrégebbi Nyugat-Európában?
A) A ferences.
B) A ciszterci.
C) A bencés.

10. Mit csináltak a másolók?
A) Gyógynövényeket termesztettek.
B) Könyveket másoltak.
C) Kolostorokat alapítottak.

3 TURŠKI VPADI

Turki so več kot 250 let napadali in ropali po slovenskem ozemlju. Najpogosteje so vdirali v Belo krajino, prišli pa so tudi do Ljubljane in celo na Gorenjsko, Štajersko in Koroško. K nam so prišli z Balkanskega polotoka, ki so ga prav tako podjarmili in priključili k svoji državi. Kmetje so jim morali plačevati različne davke. Najhujši je bil KRVNI DAVEK, ko so Turki po vaseh ugrabljali zdrave dečke in deklice. Dečke so vzgajali za janičarje, deklice pa so dali v harem.

Nasilje Turkov

ALI VEŠ,

… da so Turki bili nomadsko, konjeniško ljudstvo?

… da so na ozemlju današnje Turčije ustvarili močno državo? Njihov vladar je bil SULTAN.

… da so bili po veri muslimani? Verjeli so, da morajo svojo vero razširiti med druge narode.

Požigali so vasi, pobijali ljudi, tiste pa, ki so bili dovolj močni, so odpeljali v suženjstvo. Kradli so živino, pridelke in denar in se s plenom vrnili v svojo deželo.

Za lažjo predstavo si preberi odlomek iz Jurčičeve povesti Jurij Kozjak. Če ti bo všeč in bi rad izvedel še kaj več, si jo izposodi v knjižnici.

»Okoli in okoli po planjavi so dirjali divji Turki. Eni so vlačili zvezane ujetnike s seboj, eni so se zbirali v čete, da bi navalili na kristjane. Pač se je moralo bridko zajedati ubogemu ljudstvu v srce, ko je videlo, kako so hiše in poslopja, v katerih so se rodili otroci, zdaj naglo zgorele, zažgane po vragovi roki. «

(Odlomek iz knjige: Jurčič, J.(1995): JURIJ KOZJAK, Karantanija, Ljubljana, str. 75)

3. A TÖRÖK ERŐSZAK

A törökök több mint 250 évig ostromolták és zsákmányolták Szlovénia területét. Leggyakrabban Bela Krajinába törtek be, de eljutottak Ljubljanáig is, sőt egészen Gorenjskáig, Stájerországig és Karintiáig is. Hozzánk a Balkán-félszigetről érkeztek, amelyet úgyszintén meghódítottak, továbbá hozzácsatolták azt a saját államukhoz. A parasztok különböző adókat fizettek nekik. A legkegyetlenebb a VÉRADÓ volt, amikor a törökök a falvakból ellopták a fiúkat és a lányokat. A fiúkat janicsároknak nevelték, a lányokat a hárembe adták.

A török erőszak

TUDOD-E, HOGY

… a török nomád lovas nép volt?

… a mai Törökország területén erős államot alakítottak ki? A vezetőjük a SZULTÁN volt.

… muzulmán vallásúak voltak? Abban hittek, hogy a saját a hitüket a többi nemzet közt is terjeszteniük kell.

Falvakat égettek fel, embereket öltek meg, valamint azokat, akik elég erősek voltak, elvitték rabszolgáknak. Marhákat loptak, termékeket és pénzt zsákmányoltak, majd azzal tértek vissza a saját hazájukba.

Olvasd el Jurčič: Jurij Kozjak című elbeszélését, hogy könnyebben el tudjad képzelni a történéseket! Amennyiben tetszik a mű, valamint többet szeretnél róla tudni, akkor kölcsönözd ki a könyvtárból!

„Körös körül a pusztában vad törökök gázoltak. Egyesek megkötött rabokat húztak magukkal, mások csapatokban gyűltek össze, hogy megtámadják a kereszténeket. Keserű érzés volt a szegény emberek szívében, amikor meglátták, milyenek a házak és épületek, amelyekben a gyermekeik születtek; most hirtelen ezek kigyulladtak, és az ördög kezétől égtek el." (Részlet a könyvből: J. Jurčič (1995): JURIJ KOZJAK, Karantanija, Ljubljana, 75. o.)

Premisli, ali poznaš še katerega slovenskega literarnega junaka, ki se je boril s Turki. Kdo je bil to? Preberite si odlomek, ki opisuje njegov boj s Turkom na Dunaju.

Najbolj nevarni turški vojaki so bili prav janičarji, ki so vedno prvi napadali.
Turška vojska je oblegala mesta in utrdbe s topovi. Z nasprotnikom so se spopadali tudi na odprtem bojišču.

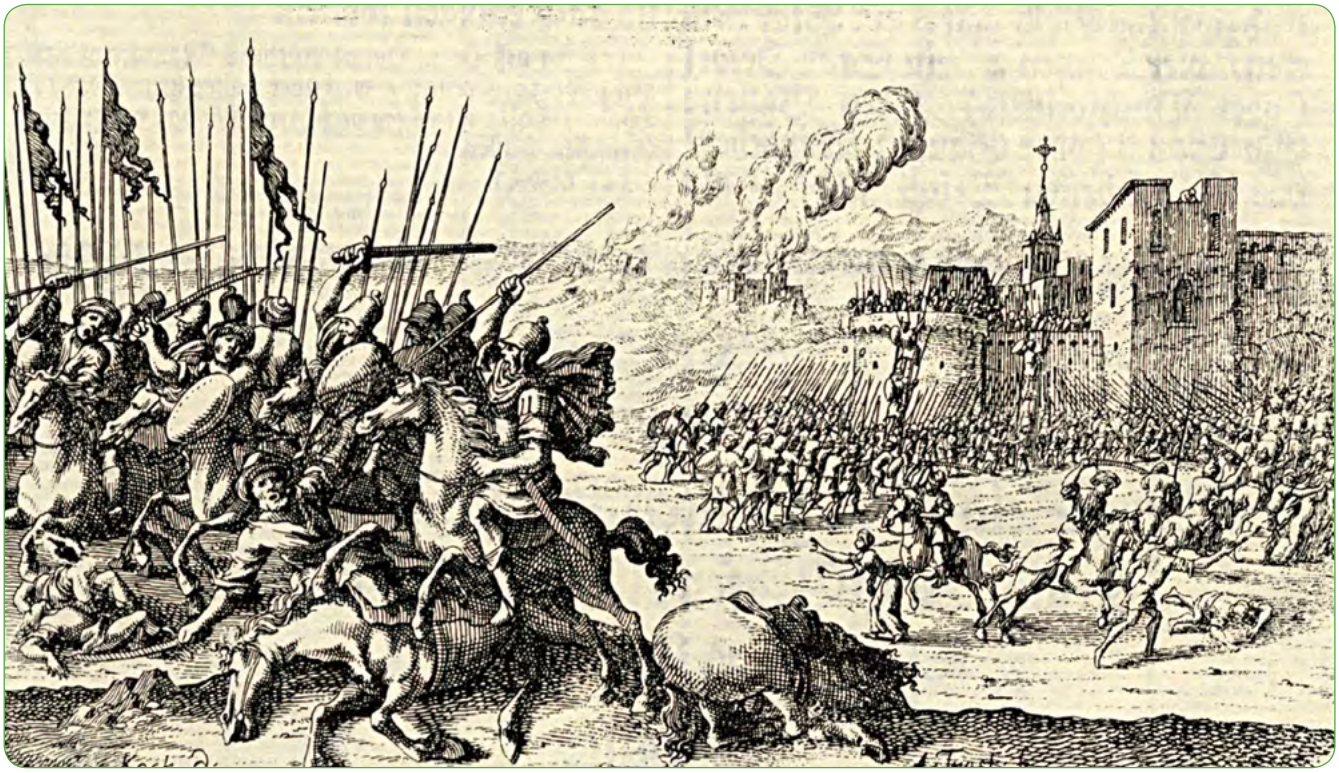

Boj s Turki, narisan v Valvasorjevi knjigi Slava vojvodine Kranjske

Turški vojak

Deželni vojak

UTRDBA – objekt, zgrajen za obrambo pred sovražnikom

Gondold át, ismersz-e olyan szlovén irodalmi hőst, aki a törökökkel harcolt! Ki volt az? Olvassátok el a fejezetet, amely leírja a harcát Bécsben a törökökkel szemben!

A legveszélyesebb török katonák a janicsárok voltak, akik mindig az első sorban támadtak. A török hadsereg ágyúkkal ostromolta a várost és az erődöket. Az ellenféllel a nyílt harcmezőn is összecsaptak.

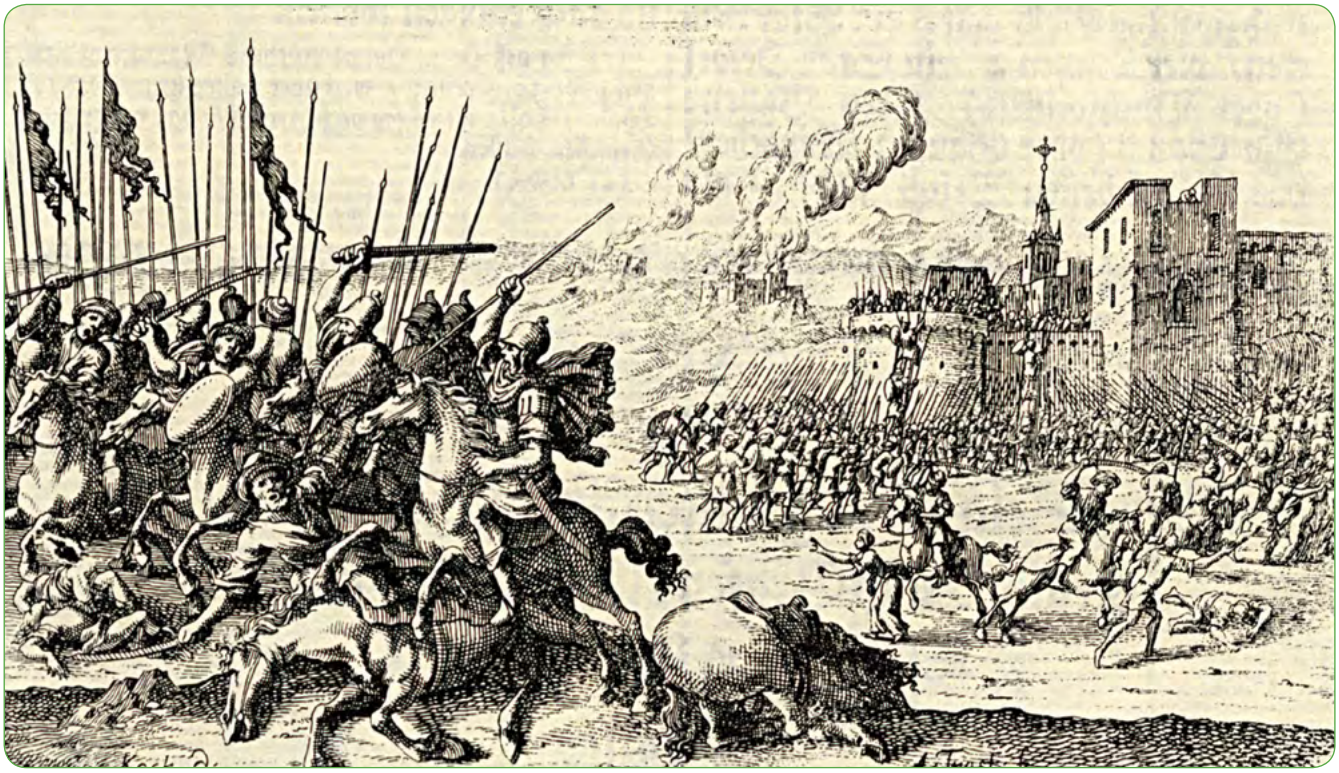

Harc a törökökkel, rajz Valvasor: Slava vojvodine Kranjske című könyvéből

török katona

mezei katona

ERŐD – egy épület, amelyet az ellenség elleni védelemre emeltek

Turški vojak je jezdil konja in je bil oborožen z lokom (pozneje tudi s strelnim orožjem). Lok je bil glavno orožje turške vojske, saj je lahko z velike razdalje natančno zadel nasprotnika. Za bojevanje so poleg loka uporabljali še sabljo in metalna kopja, varovali pa so se s ščiti.

Dobro si oglej sliki obeh vojakov. Opiši ju in poišči razlike med njima.

Plemiči so bili na svojih gradovih in utrdbah bolje zaščiteni pred napadi Turkov kakor kmetje, ki so se morali znajti sami. Skrivali so se v jamah ali okoli cerkva. Pozneje so zaradi vse pogostejših turških vpadov začeli graditi **tabore**. Tabori so bili večinoma na težje dostopnih vzpetinah, na katerih so stale cerkve, okoli njih pa so kmetje zgradili obzidje.

»Menihi, ženske, otroci in starci so šli v cerkev, možje pak so se zbrali za zidom in sklenili, braniti se do zadnjega diha. Tu je pograbil vsak, kar mu je bilo pri rokah, za orožje, bodisi da je iz železa ali iz lesa delano orodje ali surovi kolec. Drugi so nabirali kupe kamenja, odkrhovali ga od cerkvenega zidu in metali na sovražnika, ki se je bil približal in podil počasnejše begunce.«

(Odlomek iz knjige: Jurčič, J.(1995) JURIJ KOZJAK: Karantanija, Ljubljana, str. 74–75)

KOLEC – količek
ODKRHOVATI – odlomiti

Taborska cerkev v Hrastovljah

Taborska cerkev na Cerovem pri Grosupljem

Na najvišjih gričih in gorah so kmetje organizirali stražo, ki je budno pazila na prihod Turkov. Na vseh vrhovih so bile pripravljene grmade (kresovi), ki so jih prižgali takoj, ko so opazili, da prihajajo Turki. Tako so v kratkem času opozorili vse prebivalce na bližajočo se nevarnost in jim omogočili, da so se umaknili na varno. Takemu načinu obveščanja danes rečemo ognjeni telefon.

A török katona lovon ült, és fel volt szerelve íjjal (a későbbiekben lőfegyverzettel). Az íj volt a török katonaság fő eszköze, hiszen azzal nagy távolságból pontosan tudtak célozni az ellenfélre. A harcokban az íj mellett szablyát és dárdákat is használtak, a pajzsokkal pedig védték magukat.

Jól nézd meg a két katona képét! Vizsgáld meg őket, azután keresd meg a különbségeket köztük!

A nemesek a váraikban és erődjeikben jobban védve voltak a török támadásoktól, mint a parasztok, akiknek maguknak kellett védelmet találniuk. A barlangokban vagy a templomok körül bujdostak. Később az egyre gyakoribb török támadások miatt táborokat kezdtek építeni. A táborhelyek többnyire nehezen megközelíthető dombokra épültek, amelyeken a templomok álltak, valamint köréjük a parasztok falat építettek.

„A szerzetesek, az asszonyok, a gyerekek és az idősek a templomokba mentek, a férfiak pedig, akik a falak mögött gyülekeztek, elhatározták, hogy az utolsó leheletükig harcolni fognak. Itt mindenki megragadta azt, ami kéznél volt: a fegyvert, ami lehetett vasból vagy fából készült eszköz, esetleg a nyers karót. Mások kőkupacokat gyűjtöttek, azokkal bontották le a templomok körüli falakat, majd azt az ellenségre dobálták, akik lassan közeledtek, végül pedig megadták magukat."

(Részlet a könyvből: J. Jurčič, J. (1995): JURIJ KOZJAK, Karantanija, Ljubljana, 74–75. o.)

KARÓ – KARÓCSKA
LETÖREDEZNI - LETÖRNI

Tábori templom Hrastovljén

Tábori templom Cerovon Grosupljén

A legmagasabb dombokon és hegyeken a parasztok őrséget szerveztek, hogy szemmel tudják tartani a törökök érkezését. Minden csúcson máglyákat (tábortüzeket) raktak, amelyeket rögtön meggyújtottak, amikor észrevették a közeledő törököket. Így rövid időn belül minden lakót figyelmeztetni tudtak az érkező veszélyre, és ezzel lehetővé tették, hogy az emberek biztonságos helyre menjenek. Ma ezt a tájékoztatási módot forró drótnak nevezzük.

Razmisli, kako se v današnjem času obveščamo o nevarnosti – sirena, obveščanje o nevarnosti po radiu, televiziji …

Ker so se napadi Turkov ponavljali, je vladar ukazal, da so utrdili nekatere kraje, jim zgradili obzidja in jim podelili mestne pravice. Taka mesta so Metlika, Črnomelj, Krško, Višnja Gora in Kočevje.

Na zemljevidu Slovenije poišči zgoraj omenjene kraje. Razmisli in sklepaj, zakaj so bili ti kraji večkrat napadeni kakor pa npr. Kranj, Maribor …

V tistem času je bilo slovensko ozemlje razdeljeno na tri dežele (Kranjska, Štajerska in Koroška). Vsaka dežela je imela svojo vojsko. To ni bila stalna vojska. Zbrala se je, ko je bilo treba. Ker pa so se vojaki zbirali prepočasi, so se dežele odločile, da bodo najele stalno vojsko, ki so jo prebivalci morali plačevati. To je bil tudi eden izmed vzrokov za poznejše kmečke upore.

Turški trg s sužnji

Turške vpade na slovensko ozemlje je najbolj občutilo prebivalstvo. Turki so ubili ali odpeljali v suženjstvo okoli 1/3 prebivalstva. Ljudje so se izseljevali, saj so bežali pred Turki. Večina naselij je bila uničenih ali zapuščenih. Materialna škoda je bila velika, zato so zemljiški gospodje še bolj pritiskali na kmete. Povečali so jim tlako in povišali obrambni davek. S temi davki so obnovili porušeno, zgradili cerkve na vidnih območjih ali pa so jih samo visoko obzidali (taborske cerkve).

Gondold át, manapság hogyan figyelmeztetünk a veszélyre! – sziréna, rádión vagy televízión keresztül történő vészjelzés…

Mivel a török támadások ismétlődtek, az uralkodó elrendelte bizonyos helyek megszilárdítását, ezért védőfalakat építettek ki, továbbá a főúr városi jogokat adott ki. Ilyen városok voltak Metlika, Črnomelj, Krško, Višnja Gora és Kočevje.

Keresd meg Szlovénia térképén a fent említett helyeket! Gondold át és következtess, miért pont ezeket a helyeket (pl. Maribort és Kranjt...) támadták meg a legtöbbször!

Abban az időben Szlovénia területe három tartományra oszlott (Krajna, Stájerország, Karintia). Minden tartomány saját hadsereggel rendelkezett, de nem volt állandó haderő. Ez utóbbi csak akkor gyűlt össze, amikor szükséges volt. Mivel a katonák túl lassan gyülekeztek, a földesurak elhatározták, hogy felállítanak egy állandó zsoldos hadsereget, amelynek a költségét a lakosoknak kellett fizetniük. Ez volt a későbbi parasztfelkelés egyik oka.

Török piac rabszolgákkal

A török támadásokat a szlovén tartományban leginkább a lakosság érezte. A törökök az emberek ⅓-át vagy megölték, vagy elvitték rabszolgának, ezért a törökök elől menekülve elvándoroltak. A legtöbb település elpusztult vagy kiürült. A hatalmas anyagi kár miatt a földesúr még inkább nyomást gyakorolt a parasztokra. Megnövelték a robot mértékét és a védelmi adót. Ezeknek az adóknak a segítségével építették újra a lerombolt településeket, továbbá a jól belátható területeken templomokat építettek, amiket magas falakkal vettek körül (tábori templomok).

3.1 | PONOVIMO

Ob miselnem vzorcu utrdi znanje. Preriši ga v zvezek, in če želiš, ga dopolni s svojimi podatki. Bodi čim bolj izviren (poiščeš lahko še ustrezne slike in jih prilepiš).

Obdobje 250 let;
prišli z Balkanskega polotoka.

Najpogosteje so vdirali v Belo krajino, prišli so tudi do Ljubljane, na Gorenjsko in Koroško.

Turki so po slovenskem ozemlju:
- napadali in ropali,
- požigali vasi,
- pobijali ljudi,
- dovolj močne odpeljali v suženjstvo (janičarji, harem),
- kradli živino, pridelke in denar.

Kmetje so jim morali plačevati različne davke, najhujši je bil **KRVNI DAVEK**, ko so po vaseh pobirali zdrave dečke in deklice.

Kmetje so se pred Turki skrivali v jamah ali okoli cerkva. Pozneje so zaradi vse pogostejših turških vpadov začeli graditi tabore.

Posledice turških vpadov:
- okoli 200 000 ljudi ubitih ali odpeljanih v suženjstvo,
- preseljevanje ljudi s svojih domov,
- uničena ali zapuščena naselja,
- velika materialna škoda,
- povečani davki in tlaka zaradi obnove porušenega …

3.1 | ISMÉTLÉS

Gondolattérkép segítségével ismételd át a tudásanyagot! Rajzold át azt a füzetbe, majd amennyiben szeretnéd, úgy egészítsd ki a saját adataiddal! Legyél minél eredetibb! Kereshetsz megfelelő képeket, és beragaszthatod mellé azokat is!

250 év időszaka;
a Balkán-félszigetről jöttek.

Leggyakrabban Bela Krajinába törtek be, de Ljubljanáig, Gorenjskáig és Karintiáig is eljutottak.

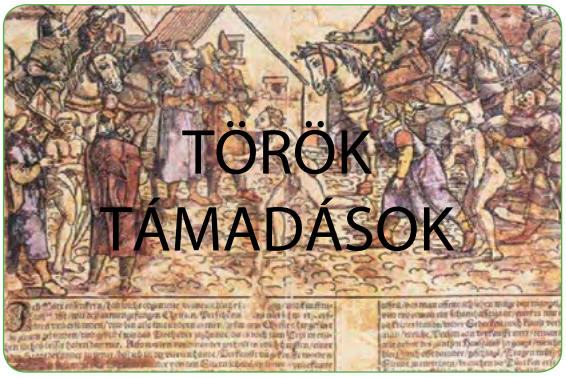

A törökök a szlovén területen:

- ostromoltak és raboltak,
- falvakat égettek fel,
- embereket öltek meg,
- az elég erőseket elvitték rabszolgának (janicsárok, hárem),
- marhákat, terményeket és pénzt zsákmányoltak.

A parasztoknak különböző adókat kellett fizetniük, a legrosszabb a **VÉRADÓ** volt, amikor a faluban összeszedték az egészséges fiúkat és lányokat.

A parasztok a törökök elől barlangokban vagy a templomok körül bújtak el. Később az egyre gyakoribb török támadások miatt táborhelyeket kezdtek kiépíteni.

A török támadások következményei:

- körülbelül 200 000 ember kivégzése vagy rabszolgaságba való hajtása,
- az emberek elvándorlása a saját otthonaikból,
- tönkretett vagy elhagyott települések,
- nagy anyagi károk,
- az adó vagy robot összegének felemelése az újjáépítések miatt...

S pomočjo KVIZA preveri, kaj si si v tem poglavju zapomnil.
Z izdelanim kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.
Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri je pravilen, in dvigni ustrezen kartonček.
Z učiteljem nato preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo.
Po končanem kvizu pravilne odgovore prepiši v zvezek.

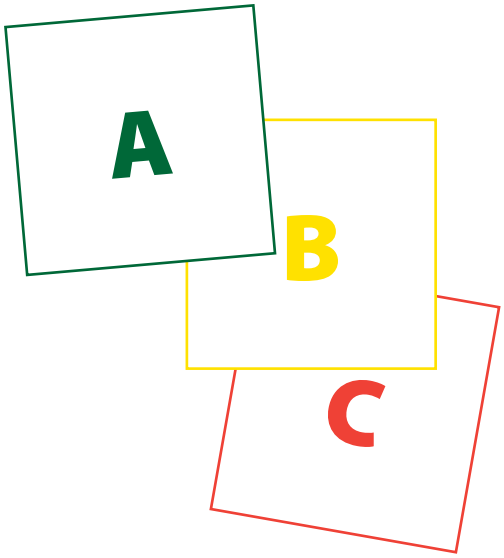

1. Kdo je več kot 250 let ogrožal slovensko ozemlje?
A) Slovani,
B) Germani,
C) Turki.

2. Krvni davek je v času Turkov pri nas pomenil:
A) darovanje krvi,
B) pobiranje otrok za sužnje in vojake,
C) število umrlih v prometnih nesrečah.

3. Ugrabljen krščanski deček, vzgojen v turškega vojaka, je bil:
A) janičar,
B) vranec,
C) vitez.

4. Najpomembnejše orožje turške vojske je bil:
A) top,
B) lok,
C) meč.

5. Ognjeni telefon je:
A) telefon, ki gori,
B) družabna igra,
C) obveščanje o nevarnosti s kresovi.

6. Kako imenujemo cerkve na težje dostopnih hribih, okoli katerih so kmetje v času turških vpadov zgradili obzidje?
A) Tabor,
B) razgledna točka,
C) romarska pot.

7. Vladar Turkov je bil:
A) cesar,
B) predsednik,
C) sultan.

8. Kakšno vero so razširjali Turki?
E) Krščansko,
B) muslimansko,
C) budistično.

9. Ker so se napadi Turkov ponavljali, je vladar ukazal, da so utrdili nekatere kraje, jim zgradili obzidja ter jim podelil:
A) mestne pravice,
B) mestna vrata,
F) priznanja.

10. Posledice turških vpadov na slovensko ozemlje so bile za prebivalstvo:
A) mile,
B) neopazne,
C) zelo hude.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével, hogy mit sajátítottál el ebben a fejezetben! A tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, majd megmutatod a megfelelő kártyát. A tanároddal ellenőrizzétek a válaszaid helyességét, azután a helyes választ írjátok fel a táblára! A kvíz befejezése után írd le a füzetbe a helyes válaszokat!

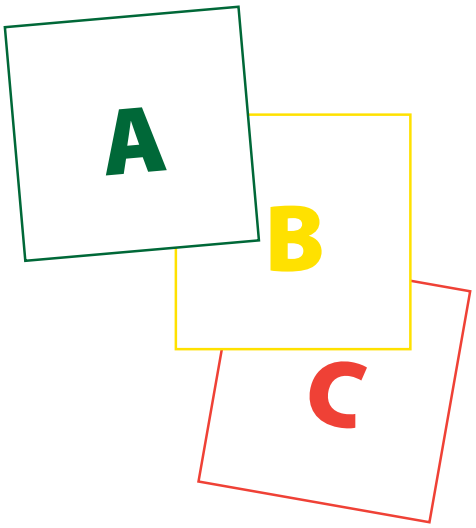

1. Kik veszélyeztették több mint 250 évig a szlovén területet?
A) A szlávok.
B) A germánok.
C) A törökök.

2. A véradó a török időkben nálunk ezt jelentette:
A) a véradást.
B) a gyermekek összeszedését raboknak és katonáknak.
C) a halottak számát a forgalmi balesetekben.

3. Az elrabolt keresztény fiúkat török katonának nevelték:
A) janicsárnak.
B) lovagnak.
C) vitéznek.

4. A török hadsereg legfontosabb fegyvere a/az:
A) ágyú.
B) íj.
C) kard.

5. A forró drót:
A) a telefon, ami ég.
B) egy társasjáték.
C) a tábortűzzel való figyelmeztetés a veszélyre.

6. Hogyan nevezzük azokat a nehezen megközelíthető templomokat a dombon, amelyek köré a parasztok a török támadások ellen védekezve falakat építettek?
A) Táborhely.
B) Kilátótorony.
C) Zarándokút.

7. A törökök uralkodója volt a/az:
A) császár.
B) elnök.
C) szultán.

8. Melyik vallást terjesztették a törökök?
A) A keresztényt.
B) A muszlimot.
C) A buddhistát.

9. Mivel a török támadások ismétlődtek, az uralkodó megparancsolta, hogy az egyes helyeket védőfalak kiépítésével szilárdítsák meg, majd kiosztotta nekik:
A) a városi jogokat.
B) a városkapukat.
C) az elismeréseket.

10. A török támadások következményei a szlovén terület lakossága számára ilyenek voltak:
A) enyhék.
B) észrevehetetlenek.
C) nagyon súlyosak.

4 KMEČKI UPORI

V srednjem veku so tlačani živeli zelo težko. V najemu so imeli fevdalčevo – graščakovo zemljo, zato so mu morali plačevati vedno **višje dajatve** in opravljati vedno **daljšo tlako**. Plačevati so morali še za fevdalno vojsko, ki pa jih ni branila pred Turki.

Težko življenje kmeta v srednjem veku

TLAČAN – podložnik, ki je dolžen opravljati tlako fevdalcu oziroma zemljiškemu gospodu
TLAKA – podložniško obvezno neplačano delo za zemljiškega gospoda

Poleg tega je zaradi hudih **nalezljivih bolezni** (zlasti zaradi kuge) umrlo ogromno ljudi. K težkemu položaju pa so pripomogli še **Turki**, ki so napadali, kradli in pobijali prebivalstvo.
Zaradi vsega tega so se kmetje začeli upirati svojim fevdalcem.

UBOGA GMAJNA – ubogo ljudstvo
DRAJNA – pesem
KEVDRI – kleti

Preberi si pesem uporniških kmetov. Na podlagi pesmi opiši kmečki punt. Ugotovi, po čem so se puntarji med seboj prepoznavali.

LE VKUP UBOGA GMAJNA

Le vkup, le vkup, uboga gmajna!
Heja, hejo!
Za staro pravdo zdaj bo drajna.
Heja, hejo!
Zimzelen, za klobuk!
Punt naj reši nes tlačanskih muk!

Le vkup, v poslednji boj tlačani!
Heja, hejo!
Sedaj se kmečka gmajna brani,
heja, hejo!
Puško, meč, kopje v dlan!
Bije za svobodo se tlačan!

Iz grajskih kevdrov teče vino,
heja, hejo!
Zažgali grofu so graščino
heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče, naj, če teče kri!

4. A PARASZTLÁZADÁSOK

A középkorban a jobbágyok nehéz körülmények között éltek. Hűbérbirtokot béreltek, amiért egyre **magasabb adót** kellett fizetniük, és mind **több robotot** kellett végezniük. Még a feudális hadsereget is nekik kellett finanszírozniuk, ami pedig azután nem védte meg őket a törököktől.

A parasztember nehéz élete a középkorban

JOBBÁGY – alattvaló, aki köteles volt a földesúrnak robotolni vagy a földesúr birtokát művelni
ROBOT – a jobbágy kötelező fizetetlen munkája a földesúrnak

Mindemellett a súlyos **fertőző betegségek** (főleg a pestis) miatt rengeteg ember halt meg. A nehéz helyzeten még a **törökök** is súlyosbítottak, akik ostromolták, meglopták és megölték az embereket. Emiatt a parasztok elkezdtek fellázadni a saját földesuraik ellen.

SZEGÉNY PÓRNÉP – szegény nép
KÖLTEMÉNY – vers
BOROSPINCÉK – pincék

Olvasd el a lázadó parasztok versét! Jellemezd a költemény alapján a parasztszövetséget! Állapítsd meg, miről ismerték fel egymást a lázadók!

EGYÜTT A SZEGÉNY NÉP

Csak együtt, együtt, szegény nép!
Hej, hej, hopp!
A régi perhez most vers legyen.
Hej, hej, hopp!
Örökzöld a kalapért!
A szövetség mentse meg a jobbágykínt!

Csak együtt az utolsó harcra, jobbágyok!
Hej, hej, hopp!
Most a szegény nép védekezik,
hej, hej, hopp!
Puskát, kardot, lándzsát a kézbe!
Szabadságáért harcol a jobbágynép!

A vári pincékből bor folyik,
hej, hej, hopp!
Felgyújtották a gróf kastélyát,
hej, hej, hopp!
A vár ég, a gróf menekül,
a bor folyik, csak folyjon, ha vér ontatik!

Kmetje so se povezali v Kmečko zvezo. Zahtevali so, da se upoštevajo dajatve iz »**stare pravde**« – urbarja, v katerem so bile popisane dajatve. Sami sebe so imenovali puntarji. Imeli so svoje znake: petelinje pero, na zastavah narisan kmečki čevelj in z zimzelenom okrašene klobuke.

Oglej si sliko in opiši orožje kmetov.

Srečanje tolminskih puntarjev z grofom Coroninijem (slika Toneta Kralja)

Kmetje niso imeli orožja, zato so se borili s kmečkim orodjem. Prihajalo je do večjih in manjših uporov. Velikih uporov je bilo pet, manjših pa je bilo več kot 240. Največji upor na Slovenskem je izbruhnil okoli leta 1515 in je zajel večino slovenskega ozemlja. V njem je sodelovalo okoli 80.000 kmetov.

Območja kmečkih uporov v slovenskih deželah

STARA PRAVDA – v urbarjih zapisana višina dajatev in tlake

KUGA – huda nalezljiva bolezen bezgavk, krvi in pljuč

A jobbágyok parasztszövetséget hoztak létre. Követelték, hogy vegyék figyelembe az adók megállapításakor az urbáriumban feljegyzett **„ősi jogot”**. Magukat lázadóknak nevezték. Saját szimbólumaik voltak: tyúktoll, a zászlón a parasztcipő rajza és az örökzölddel díszített kalap.

Tekintsd meg a képet, majd jellemezd a parasztok fegyverzetét!

A tolmini lázadók találkozása Coronini gróffal (Tone Kralj képe)

A jobbágyoknak nem volt fegyverzetük, emiatt paraszti szerszámaikkal harcoltak. Kisebb és nagyobb lázadásaik voltak. Nagy ellenállásból öt, kisebből pedig több mint 240 történt. A legjelentősebb szlovén felkelés, amely Szlovénia legnagyobb részét érintette, körülbelül 1515-ben tört ki. Ebben nagyjából 80 000 jobbágy vett részt.

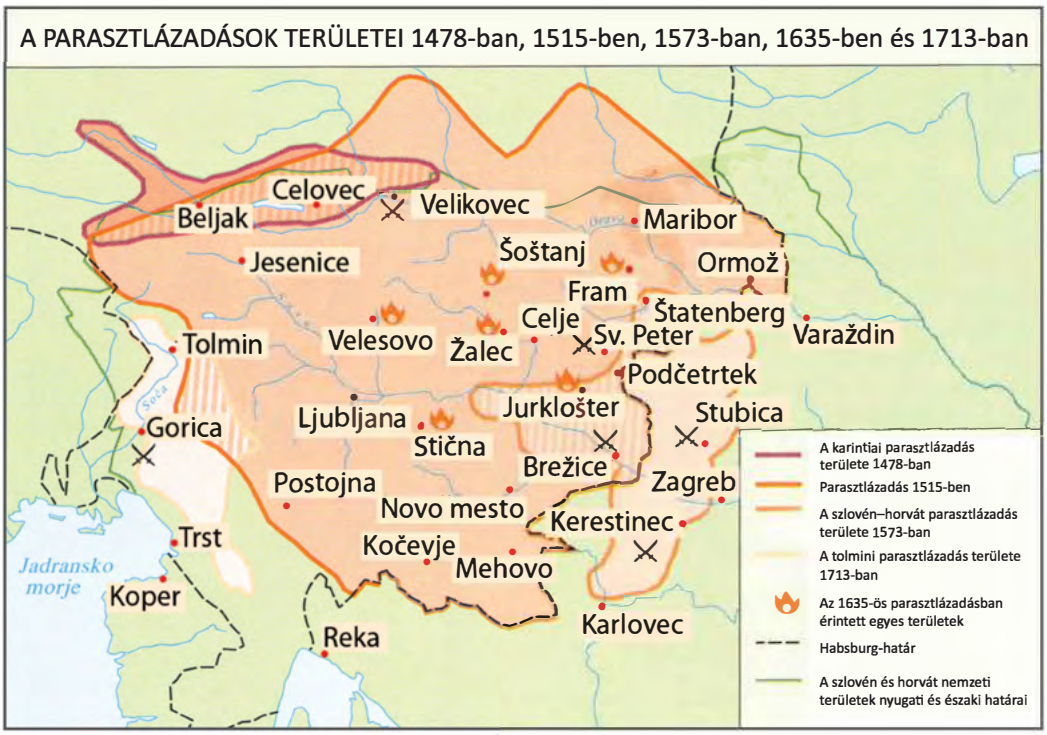

A parasztlázadások területei a szlovén vidékeken

ŐSI JOG – az urbárium tartalmazza az adó összegét és a robotot
PESTIS – a nyirokcsomók, a vér és a tüdő súlyos fertőző betegsége

Toda kmetje so bili slabo organizirani, imeli so neprimerno orožje in bili so vojaško slabo izurjeni. Zato noben kmečki upor ni uspel. Seveda so se fevdalci za vsak punt maščevali. Ujete kmete so mučili in obešali, domove pa so jim požgali. Zato je bilo veliko begunskih družin. Za povrnitev škode so fevdalci kmetom naložili še dodaten davek – puntarski davek.

Maščevanje zmagovalcev nad ujetimi puntarji je bilo okrutno. Veliko kmetov so pohabili, odsekali so jim roke, odrezali nosove in ušesa. Vstajniškega vodjo Bega Gubca – Matijo so po ukazu takratnega zagrebškega škofa in hrvaškega bana kronali z razbeljeno krono in nadeli so mu goveji nagobčnik. Čeprav se je večina kmečkega punta razširila v Posavje, Obsotelje in hrvaško Zagorje, je razburjal prebivalstvo tudi ob cesti Celje–Maribor–Gradec. Po tej cesti se je vil strašni sprevod. V njem so v Gradec vodili na sojenje zajete puntarje s Štajerske. Prikovani so bili na dolgi in težki verigi (imela naj bi kar 900 členov). Večina puntarjev je bila obsojena na smrt, nekateri pa so bili obsojeni na dosmrtno delo na galejah.

(Povzeto po: Novi tednik, 3. 4. 2007)

Preberi zgornje besedilo in opiši, kako so se fevdalci maščevali nad upornimi kmeti.

Maščevanje nad puntarjem

ALI VEŠ,
… da je cesar kmetom prepovedal združevanje v zvezo, in ker ga niso ubogali, je punt krvavo zadušil?
… da so se kmečki upori nadaljevali vse do leta 1848?

Razmisli, ali se tudi v današnjem času dogajajo »punti«. Kdo se upira in zakaj?

Upori niso uspeli. Vendar je slovensko ljudstvo po dolgih stoletjih prvič zahtevalo svobodo. Upori so rušili in načeli moč fevdalcev. To so bili **prvi začetki propadanja fevdalnega reda**.

A parasztok azonban rosszul szerveződtek, a fegyverzetük sem volt megfelelő és a katonai képzettségük is gyenge volt. Emiatt a parasztfelkelés sikertelen volt. Természetesen a földesurak minden lázadásért bosszút álltak. Az elfogott jobbágyokat megkínozták és felkötötték, az otthonaikat pedig felgyújtották. Emiatt sok család elmenekült. A kár megtérítésére a földesurak további adót vetettek ki, a lázadónak különadót.

A győztesek bosszúja az elfogott lázadókon kegyetlen volt. Nagyon sok parasztot megnyomorítottak: levágták a kezüket, az orrukat és a fülüket. A felkelés vezetőjét – Matija Bega Gubecot – az akkori zágrábi püspök és a horvát bán parancsára tüzes koronával koronázták meg, és marhakosarat tettek rá. Bár a legtöbb parasztlázadás Posavjében, Obsoteljében és a horvát Zagorjében történt, feltüzelte a Celje–Maribor–Graz útvonal mentén élő lakosságot is. Ezen a szakaszon szörnyű menet volt. Stájerországból Grazba vezették az elfogott lázadókat az ítélethozatalra. Hosszú és nehéz láncokhoz voltak kötve (amelynek kb. 900 láncszeme volt). A legtöbb lázadót halálra ítélték, néhányukat pedig gályákon végzendő kényszermunkával büntették.

(Forrás: Novi tednik alapján, 2007. 4. 3.)

Olvasd el a felső szöveget, majd foglald össze, hogyan álltak bosszút a földesurak a lázadó parasztokon!

Bosszúállás a lázadón

TUDOD-E, HOGY

… a császár a parasztoknak megtiltotta a szövetkezést, és mivel engedetlenek voltak, a lázadást vérrel verte le?

… a parasztlázadások egészen 1848-ig folytatódtak?

Gondold át, hogy manapság is történnek-e ilyen „lázadások”! Ki és miért emel szót?

A lázadások sikertelenek voltak. Azonban a szlovén nép hosszú századok óta először követelt magának szabadságot. A felkelések megingatták a földesurak hatalmát, aláásták a tekintélyüket. Ez volt **a feudális rend hanyatlásának az első jele.**

4.1 | PONOVIMO

Ob miselnem vzorcu utrdi znanje. Pripravi govorno vajo o kmečkih uporih in jo predstavi sošolcem. Miselni vzorec lahko prerišeš v zvezek in ga dopolniš z ilustracijami. Bodi čim bolj izviren.

VZROKI UPOROV
- vse večje dajatve in tlaka,
- nalezljive bolezni (kuga),
- napadi Turkov.

KMEČKA ZVEZA
- vanjo so se povezali puntarji.

Prepoznali so se po:
- petelinjem peresu,
- zimzelenu za klobukom,
- kmečkem čevlju na zastavi.

VZROKI ZA PORAZ
- slaba organiziranost,
- slaba oborožitev,
- kmetje niso bili vojaško izurjeni.

POSLEDICE KMEČKIH UPOROV
- mučenje in obešanje kmetov,
- požgani domovi, begunci,
- dodatni davek – »puntarski davek«,
- prvi začetki propadanja fevdalizma.

4.1 | ISMÉTLÉS

Gondolattérkép segítségével ismételd át a tudásanyagot! Rajzold át azt a füzetbe, és amennyiben szeretnéd, úgy egészítsd ki a saját adataiddal! Legyél minél eredetibb! Kereshetsz megfelelő képeket, és beragaszthatod mellé azokat is!

A LÁZADÁSOK OKAI:

- Az egyre nagyobb adók és a robot.
- A fertőző betegségek (pestis).
- A törökök támadásai.

PARASZTSZÖVETSÉG:

- A lázadók csatlakoztak ehhez.

Egymást ezekről ismerték fel:

- tyúktoll,
- örökzöld a kalapon,
- parasztcipő a zászlón.

A HANYATLÁS OKAI:

- Az erőtlen szervezettség.
- A gyenge fegyverzet.
- A parasztok alacsony szintű katonai felkészültsége.

A PARASZTLÁZADÁSOK KÖVETKEZMÉNYEI:

- A parasztok megkínzása és felakasztása.
- Felgyújtott otthonok, menekültek.
- További adó kivetése – a „lázadók adója”.
- A feudális rend hanyatlásának kezdetei.

S pomočjo KVIZA ponovi usvojeno snov.
Z izdelanim kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.
Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigni ustrezen kartonček.
Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo.
Po končanem kvizu pravilne odgovore prepiši v zvezek.

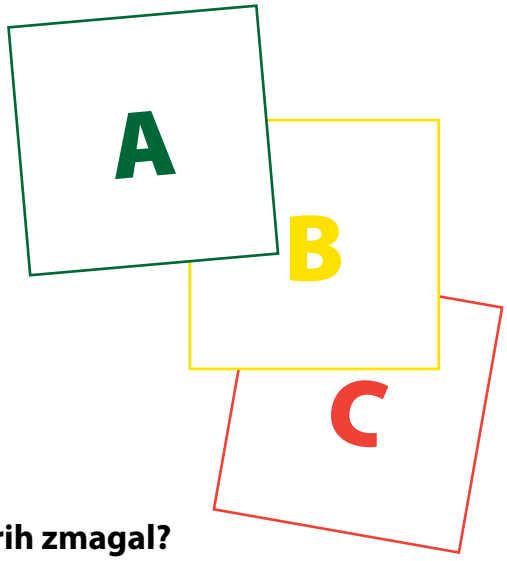

1. Kateri so bili glavni vzroki za pojav kmečkih uporov?
A) Roparski pohodi, želja po fevdalni zemlji;
B) višje dajatve, nalezljive bolezni, turški vpadi;
C) pomanjkanje obdelovalne zemlje, slaba letina.

2. Kaj so puntarji zahtevali?
A) Popravilo koč,
B) svojo zemljo,
C) upoštevanje dajatev iz »stare pravde«.

3. Puntarji so se med seboj prepoznavali po:
A) petelinjih peresih, zimzelenu,
B) pavjih peresih, rožmarinu,
C) narodni noši in pokrivalu.

4. S čim so se uporniki borili?
A) S puškami,
B) s kmečkim orodjem,
C) s sabljami.

5. Večjih puntov je bilo:
A) 8,
B) 10,
C) 5.

6. Kdo je v uporih zmagal?
A) Fevdalci,
B) kmetje,
C) Turki.

7. Kako so se maščevali fevdalci?
A) Z mirnim dogovorom,
B) s pravdanjem na sodišču,
C) z mučenjem in pobijanjem puntarjev.

8. Matija Gubec je bil:
A) vodja punta,
B) janičar,
B) graščak.

9. Družine pobitih puntarjev so postale:
A) lastniki zemlje,
B) begunci,
C) ujetniki.

10. Kakšno daljnosežno posledico so imeli kmečki punti?
A) Začetek propadanja fevdalizma,
B) prvo svetovno vojno,
C) propad krščanstva.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a megszerzett tudásodat! Az előkészített kártya felmutatásával jelezheted, melyik válasz mellett döntöttél. A tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, majd felemeled a megfelelő kártyát. Ellenőrizzétek a tanároddal a válaszok helyességét, azután a jó választ írjátok fel táblára! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat másold át a füzetbe!

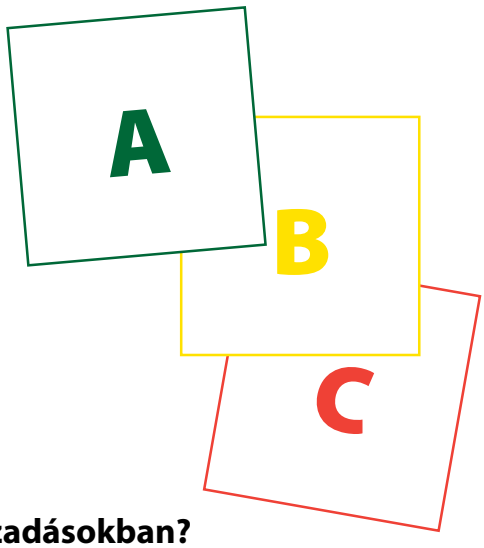

1. Mik voltak a parasztfelkelés fő okai?

A) A rablóhadjáratok és a feudális föld utáni vágy.
B) A magas adók, a fertőző betegségek és a törökök támadásai.
C) A szántóföld hiánya és a gyenge termés.

2. Mit követeltek a lázadók?

A) A kunyhók megjavítását.
B) Saját földet.
C) Az „ősi jog" figyelembevételét az adóknál.

3. A lázadók ezek alapján ismerték fel egymást:

A) Tyúktoll, örökzöld.
B) Pávatoll, rozmaring.
C) Népviselet és fejfedő.

4. Mivel küzdöttek a lázadók?

A) Puskákkal.
B) Paraszti szerszámokkal.
C) Szablyával.

5. A lázadások száma:

A) 8,
B) 10,
C) 5.

6. Ki győzött a lázadásokban?

A) A földesurak.
B) A parasztok.
C) A törökök.

7. Hogyan álltak bosszút a földesurak?

A) Higgadt megbeszélésekkel.
B) Bírósági peres eljárás útján.
C) A lázadók megkínzásával és kivégzésével.

8. Matija Gubec ... volt.

A) a lázadók vezetője
B) janicsár
C) várúr

9. A megölt lázadók családjai ezek lettek:

A) földtulajdonosok.
B) menekültek.
C) rabok.

10. Milyen hosszú távú következményei lettek a parasztlázadásoknak?

A) A feudalizmus hanyatlani kezdett.
B) Az első világháború.
C) A kereszténység hanyatlása.

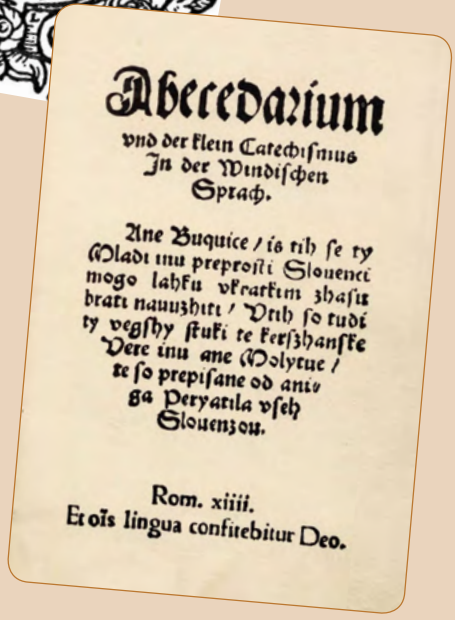

Abecedarium

vnd der klein Catechismus
In der Windischen
Sprach.

Ane Buquice / is tih se ty
Mladi inu preprosti Slouenci
mogo lahku vkratkim zhasu
brati nauuzhiti / Vtih so tudi
ty vegshy stuki te kerszhanske
Vere inu ane Molytue /
te so prepisane od ani-
ga Peryatila vseh
Slouenzou.

Rom. xiiii.
Et oīs lingua confitebitur Deo.

Catechismus

In der Windischenn Sprach/
ambt einer kürtzen Außlegung
gesang weiß. Item die Lita-
nai vnd ein predig vom rech
ten Glauben/gestelt/durch
Philopatridum
Illiricum.

Anukratku Poduuzhene skate-
rim vsaki zhlouik more v-
nebu pryti.

Psalm. 5. 21.
Reminiscentur & conuertentur ad
Dominum uniuersi fines terræ.

FORTITVDO VESTRA
CIO ET SPE ERIT

1573
ÆTATIS LXXI PRIMVS TRVBERVS
ANNO
CARNIOLANVS

Catechismus
in der Windischenn Sprach/
ambt einer kürtzen Außlegung
gesang weiß. Item die Lita
nai vnd ein predig vom rech
ten Glauben/gestelt/durch
Philopatridum
Illiricum.
Anukratku Poduuzhene skate
rim vsaki zhlouik more v
nebu pryti.
Psalm. 5. 21.
Reminiscentur & conuertentur ad
Dominum uniuersi fines terræ.

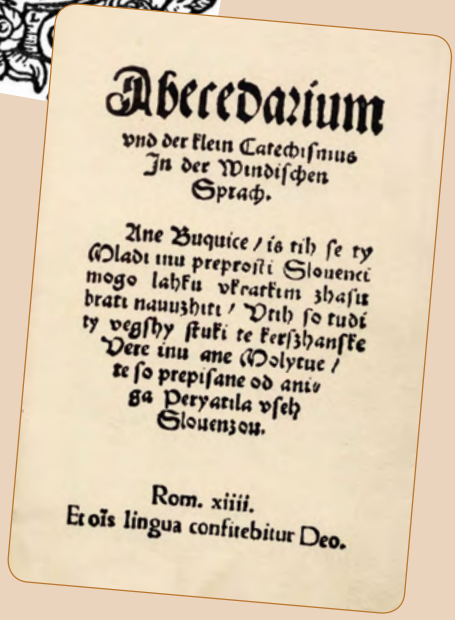
Abecedarium
vnd der klein Catechismus
In der Windischen
Sprach.
Ane Buquice / is tih se ty
Mladi inu preprosti Slouenci
mogo lahku vkratkim zhasu
brati nauuzhiti / Vtih so tudi
ty vegshy stuki te kerszhanske
Vere inu ane Molytue /
te so prepisane od ani
ga Peryatila vseh
Slouenzou.
Rom. xiiii.
Et oīs lingua confitebitur Deo.

SLOVENIJA
STATI INU OBSTATI

1000
BANKA SLOVENIJE
1000
TISOČ TOLARJEV
SPECIMEN
Prijatli
1000
TISOČ TOLARJEV
VZOREC
BANKA SLOVENIJE

Predstavljaj si, da si tlačan, ki posluša molitev v latinščini in ne v svojem jeziku. Si kaj razumel? Kako se ob tem počutiš? Kaj meniš, kako so se počutili tlačani, ko so poslušali mašo v latinskem jeziku?

»In nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti. Amen.
»In nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti. Amen.

Pater noster, qui es in caelis:
sanctificétur nomen tuum;
advéniat regnum tuum;
fiat volúntas tua, sicut in caelo et in terra.
Panem nostrum cotidiánum da nobis hódie;
et dimítte nobis débita nostra,
sicut et nos dimíttimus debitóribus nostris;
et ne nos indúcas in tentatiónem;
sed líbera nos a malo. Amen.«

REFORMA – sprememba

Ob koncu srednjega veka si je duhovščina nakopičila ogromno bogastva – zemljo, stavbe in gozdove. Dobila ga je od vernikov, ki so morali duhovščini plačevati za to, da so jim odpustili grehe. Pomembni duhovniki so živeli v enakem razkošju kakor plemstvo. Veliko so se zabavali. Navadni duhovniki pa so bili enako revni kakor ljudstvo. Maše in verske knjige so bile v latinščini, tako da jih ljudje niso razumeli. Zato se je v Evropi pojavilo novo versko gibanje – **reformacija**. To gibanje je hotelo Cerkev spremeniti in jo »poboljšati«. Začetnik gibanja je bil nemški duhovnik **Martin Luther**.
Enotna katoliška Cerkev se je zato razklala na dva dela: na protestantizem in rimskokatoliško cerkev.

Martin Luther – začetnik reformacije

Na medmrežju poišči še več podatkov o Martinu Luthru. Predstavi jih sošolcem.

5. A REFORMÁCIÓ SZLOVÉNIÁBAN

Képzeld el, hogy egy jobbágy vagy, aki az imádságot nem a saját nyelvén, hanem latinul hallgatja! Értettél valamit? Hogyan éreznéd magadat ebben a helyzetben? Mi a véleményed, hogyan érezhették magukat azok a jobbágyok, akik a misét latin nyelven hallgatták?

»In nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti. Amen.
»In nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti. Amen.

Pater noster, qui es in caelis:
sanctificétur nomen tuum;
advéniat regnum tuum;
fiat volúntas tua, sicut in caelo et in terra.
Panem nostrum cotidiánum da nobis hódie;
et dimítte nobis débita nostra,
sicut et nos dimíttimus debitóribus nostris;
et ne nos indúcas in tentatiónem;
sed líbera nos a malo. Amen.«

REFORM – változás

A középkor végén a papság hatalmas vagyonokat halmozott fel – földeket, épületeket és erdőket. Mindezeket a híveiktől kapták, akik a bűneik alóli feloldozásért fizettek a papságnak. A magasabb beosztású papok ugyanolyan gazdagságban éltek, mint a nemesség. Sokat szórakoztak. Az egyszerű papok ugyanolyan nincstelenek voltak, mint maga a szegény nép. A misék és a vallási könyvek latin nyelven íródtak, így az emberek nem értették meg azokat. Emiatt Európában új vallási mozgalom – a **reformáció** indult el. Ez a mozgalom meg akarta változtatni és „javítani" az egyházat. A mozgalom kezdeményezője egy német pap, **Luther Márton** volt.
Az egységes katolikus egyház mindezek miatt két ágra vált szét: a protestánsra és a római katolikusra.

Luther Márton – a reformáció kezdeményezője

Keressél az interneten minél több adatot Luther Mártonról!
Mutasd be az osztálytársaidnak!

Tudi na Slovenskem se je to gibanje razširilo pod imenom **protestantizem**. Najbolj pomembna osebnost slovenskega protestantskega gibanja je bil duhovnik **Primož Trubar**. Želel je, da bi se lahko vsi ljudje šolali. Tako bi lahko v svojem jeziku brali verske knjige, predvsem Sveto pismo. Zato je začel pisati knjige v narečju, ki so ga govorili v osrednji Sloveniji. Prvi sta bili **Katekizem** in **Abecednik**, ki sta izšli leta 1550. Katekizem je bila knjiga, ki je poučevala osnove krščanskega nauka. Abecednik pa je bil učbenik za učenje abecede.
To sta bili PRVI SLOVENSKI tiskani KNJIGI.
V času protestantizma so v slovenščini pisali še drugi pisci: Jurij Dalmatin in Adam Bohorič.

Primož Trubar

ALI VEŠ,
… da je Primož Trubar že leta 1530 začel širiti reformacijske ideje?
Ker je želel spremembe, ki cerkvenim vodjem niso bile všeč, je moral večkrat v izgnanstvo.

S tem je bil postavljen **temelj** za živahni slovenski **knjižni** in **kulturni razvoj**. Skupni knjižni jezik je povezal slovensko ljudstvo v celoto. Ljudje so se vse bolj začeli zavedati svoje pripadnosti narodu.
Ker je bil Primož Trubar tako pomemben za slovenski narod, se ga spominjamo vsako leto 31. oktobra, ko praznujemo državni praznik - **dan reformacije**.

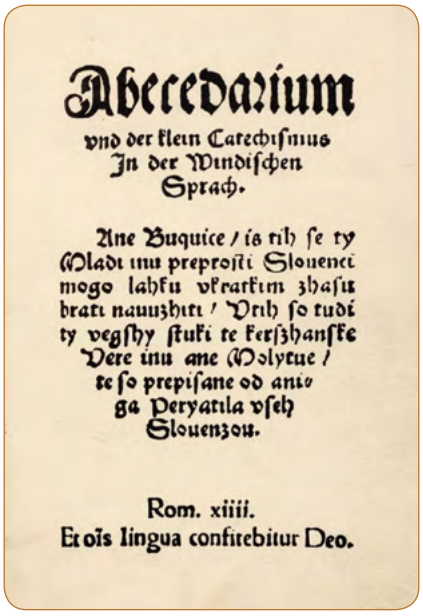
Abecedarium
vnd der klein Catechiſmus
In der Windiſchen
Sprach.

Ane Buquice / ſa tih ſe ty
Mladi inu preproſti Slouenci
mogo lahku vkratkim zhaſu
brati nauzhiti / Drih ſo tudi
ty vegſhy ſtuki te kerſzhanſke
Vere inu ane Molytue /
te ſo prepiſane od anih
ga Peryatila vſeh
Slouenzou.

Rom. xiiii.
Et oīs lingua confitebitur Deo.

Abecednik (leta 1550)

Catechiſmus
In der Windiſchenn Sprach/
ambt einer kürtzen Außlegung
geſang weiß. Item die Litau
nai vnd ein predig vom rech
ten Glauben/geſtelt/durch
Philopatridum
Illiricum.
Anukratku Poduzhene ſkate
rim vſaki zhlouik more vu
nebu pryti.

Prva stran Trubarjevega Katekizma (leta 1550)

Ez a mozgalom Szlovéniában is a **protestantizmus** név alatt terjedt el. **Primož Trubar** volt a szlovén protestantizmus legjelentősebb személyisége és papja. A célkitűzése az volt, hogy minden ember iskolába járhasson, a vallási tanításokat – különösen a Szentírást – mindenki az anyanyelvén olvashassa. Emiatt a Szlovénia középső területein beszélt nyelvjárásban kezdett el könyveket írni. Az elsők a **Katekizmus** és az **Ábécéskönyv** voltak, amelyek az 1550-es években jelentek meg.
A Katekizmus a keresztény tanítás alapjait tartalmazta. Az Ábécéskönyv pedig egy tankönyv volt az ábécé megtanulásához. Ezek voltak az ELSŐ SZLOVÉN nyelvű nyomtatott KÖNYVEK. A protestantizmus idejében más írók – Jurij Dalmatin és Adam Bohorič – is írtak szlovén nyelven.

Primož Trubar

TUDOD-E, HOGY
… Primož Trubar már az 1530-as évben elkezdte terjeszteni a reformáció tanait?
Mivel olyan változtatásokat szeretett volna véghez vinni, amelyek az egyházi vezetőknek nem tetszettek, többször is száműzetésbe kellett mennie.

Ez **alapozta meg** a szlovén **irodalom** és **kultúra fejlődésének** a kezdetét. A közös irodalmi nyelv a szlovén népet egységesítette. Az emberek egyre jobban ráébredtek a saját nemzeti hovatartozásukra.
Mivel Primož Trubar munkássága nagyon fontos volt a szlovén nemzetnek, így minden év október 31-én megemlékezünk róla, amikor egyben állami ünnepet is tartunk – a **reformáció napját.**

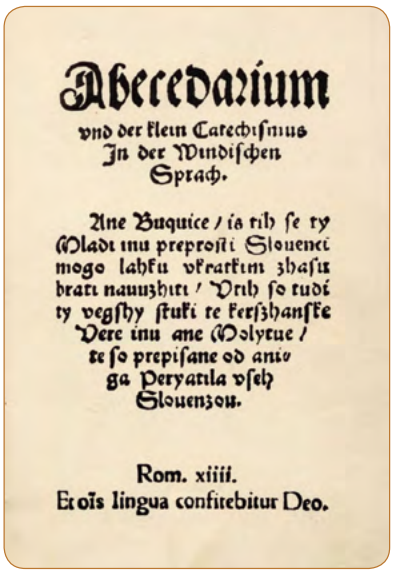
Abecedarium
vnd der klein Catechismus
In der Windischen
Sprach.

Ane Buquice / is tih se ty
Mladi inu preprosti Slouenci
mogo lahku vkratkim zhasu
brati nauuzhiti / Vtih so tudi
ty vegshy stuki te kerszhanske
Vere inu ane Molytue /
te so prepisane od ani-
ga Peryatila vseh
Slouenzou.

Rom. xiiii.
Et oīs lingua confitebitur Deo.

Ábécéskönyv (1550-ben)

Catechismus
in der Windischenn Sprach/
ambt einer kürtzen Außlegung
gesang weiß. Item die Lita-
nai vnd ein predig vom rech
ten Glauben/gestelt/durch
Philopatridum
Illiricum.
Anukratku Poduuzhene skate-
rim vsaki zhlouik more v-
nebu pryti.

Trubar Katekizmus című művének az első oldala (1550-ben)

Dobro si oglej bankovec nekdanjega slovenskega denarja in kovanec. Kdo je upodobljen na njiju? Razmisli, katera denarna enota je na posameznih denarnih sredstvih in katero uporabljamo zdaj.

Razmisli, kako bi vplivalo na slovenski narod, če Trubar ne bi napisal Katekizma in Abecednika. Napiši spis na to temo.

Slovenski bankovec

Kovanec za 1 evro

Nézd meg jól az egykori szlovén bankjegyet és pénzérmét! Kinek a képe került rájuk? Gondold át, milyen pénznem szerepel rajtuk, és melyikek vannak most forgalomban!

Gondold végig, hogyan alakult volna a szlovén nemzet sorsa, ha Trubar nem írta volna meg a Katekizmust és Ábécéskönyvet! Írj a témáról fogalmazást!

Szlovén bankjegy

1 eurós pénzérme

5.1 | PONOVIMO

Ob miselnem vzorcu utrdi naučeno snov. Sošolcu napiši tri vprašanja, sam pa poskušaj odgovoriti na njegova.

VZROKI

- Kopičenje bogastva na račun vernikov (gozdovi, zemlja, stavbe …);
- maše in knjige so bile v latinskem jeziku – ljudje jih niso razumeli;
- želja po spremembi in »poboljšanju« Cerkve.

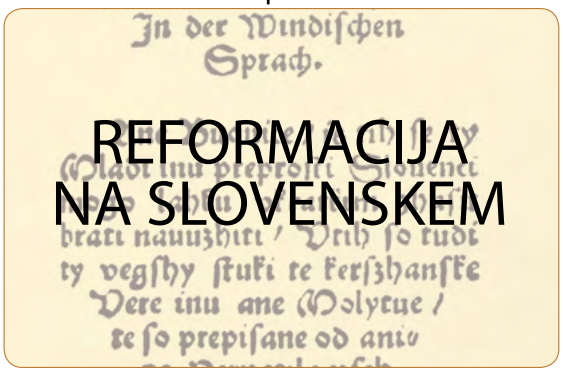

PROTESTANTIZEM NA SLOVENSKEM

Najbolj pomemben pisec je bil Primož Trubar, ker:

- je želel, da bi ljudje brali, molili in se šolali v svojem jeziku;
- je napisal Katekizem in Abecednik – prvi slovenski tiskani knjigi (1550);
- so ga zaradi tega večkrat izgnali.

POSLEDICE

- Postavljen temelj slovenskemu knjižnemu in kulturnemu življenju;
- skupni knjižni jezik je povezal Slovence v celoto;
- ljudje so se začeli zavedati, da pripadajo slovenskemu narodu.

31. oktober – dan reformacije

5.1 | ISMÉTLÉS

Gondolattérkép segítségével ismételd át a megtanult tananyagot! Írj fel az osztálytársadnak három kérdést, te pedig próbáld meg megválaszolni az ő kérdéseit!

OKOK:

- A vagyon felhalmozódása a hívők adományaiból (erdők, föld, építmények…);
- a misék és a könyvek latin nyelvűek voltak – az emberek nem értették meg azokat;
- a változtatás és az egyház „megjavítása” iránti vágy.

A REFORMÁCIÓ SZLOVÉNIÁBAN:

A PROTESTANTIZMUS SZLOVÉNIÁBAN:

A legfontosabb író Primož Trubar volt, mert:

- azt szerette volna elérni, hogy az emberek az anyanyelvükön olvashassanak, imádkozhassanak és iskoláztathassák magukat;
- megírta a Katekizmust és Ábécékönyvet – az első szlovén nyomtatott könyveket (1550);
- mindezek miatt többször száműzték.

KÖVETKEZMÉNYEK:

- A szlovén irodalmi és kulturális élet megalapozása,
- a közös irodalmi nyelv egységesítette a szlovén embereket,
- tudatosult bennük, hogy a szlovén nemzethez tartoznak.

Október 31. – a reformáció napja

S pomočjo KVIZA ponovi usvojeno snov.
S kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.
Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček.
Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo.
Po končanem kvizu pravilne odgovore prepiši v zvezek.

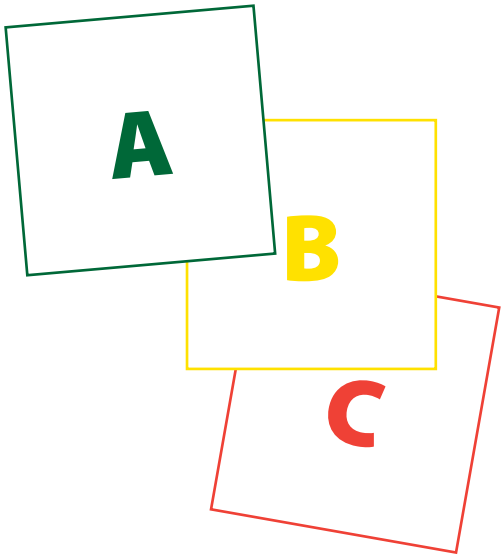

1. Kateri so bili glavni vzroki za pojav reformacije?
A) Neuspeli kmečki upori,
B) pokvarjena in bogata duhovščina,
C) želja po tiskanih knjigah.

2. Kdo je začetnik reformacije pri nas?
A) Martin Luther King,
B) Martin Luther,
C) Primož Trubar.

3. Kako se imenuje reformacija v slovenskem prostoru?
A) Protestantizem,
B) komunizem,
C) prostozidarstvo.

4. Trubar je napisal:
A) Slavo Vojvodine Kranjske,
B) Abecednik in Katekizem,
C) Sveto pismo.

5. Katekizem je:
A) knjiga z osnovami krščanskega nauka,
B) knjiga za učenje abecede,
C) pesmarica.

6. Abecednik je:
A) telefonski imenik,
B) knjiga z osnovami krščanskega nauka,
C) učbenik za učenje abecede.

7. Kako se je na reformacijsko gibanje odzvala Cerkev?
A) S pregonom reformatorjev,
B) z navdušenjem,
C) s pridiganjem v slovenskem jeziku.

8. Katekizem in Abecednik sta za Slovence pomembna zato, ker:
A) sta bili prvi dramski deli,
B) sta temelj slovenskega kulturnega in knjižnega razvoja,
C) sta napisani v latinščini.

9. Katekizem in Abecednik sta bila napisana v:
A) osrednjem slovenskem narečju,
B) gorenjskem narečju,
C) prekmurskem narečju.

10. S katerim praznikom se spomnimo na Trubarja?
A) Marijino vnebovzetje,
B) dan državnosti,
C) dan reformacije.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a megszerzett tudásodat! Az előkészített kártya felmutatásával jelezheted, melyik válasz mellett döntöttél. A tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, majd felemeled a megfelelő kártyát. Ellenőrizzétek a tanároddal a válaszok helyességét, majd a jó választ írjátok fel táblára! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat másold át a füzetbe!

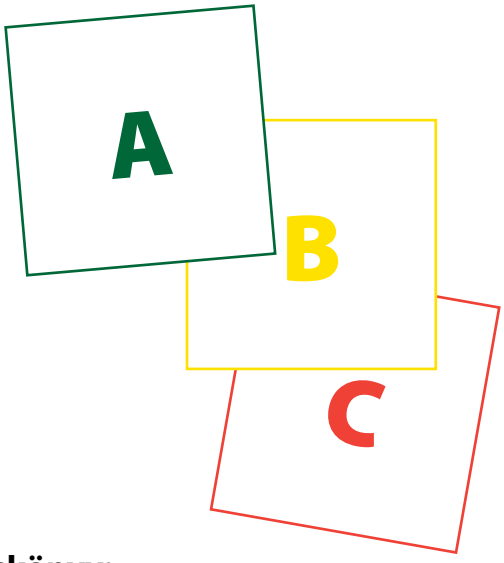

1. Mik voltak a reformáció megjelenésének fő okai?
A) A sikertelen parasztlázadások.
B) A rosszindulatú és meggazdagodott papság.
C) A nyomtatott könyvek iránti vágy.

2. Ki volt hazánkban a reformáció kezdeményezője?
A) Luther Martin King.
B) Luther Márton.
C) Primož Trubar.

3. Hogyan nevezzük a reformációt a szlovén területen?
A) Protestantizmus.
B) Kommunizmus.
C) Szabadkőművesség.

4. Trubar írta az alábbi műveket:
A) Slava Vojvodine Kranjske.
B) Ábécéskönyv és Katekizmus.
C) Szentírás.

5. A Katekizmus:
A) egy könyv a keresztény tanok alapjairól.
B) egy könyv az ábécé elsajátításához.
C) egy verseskötet.

6. Az Ábécéskönyv:
A) egy telefonkönyv.
B) egy könyv a keresztény tanok alapjairól.
C) egy tankönyv az ábécé elsajátításához.

7. Hogyan reagált az egyház a reformmozgalomra?
A) A reformáció képviselőinek a száműzetésével.
B) Lelkesen.
C) Szlovén nyelvű prédikációval.

8. A Katekizmus és az Ábécéskönyv a szlovénoknak azért fontos, mert:
A) az első drámák voltak.
B) a szlovén kultúra és irodalom fejlődésének az alapjai voltak.
C) latin nyelven születtek.

9. A Katekizmus és az Ábécéskönyv ebben a nyelvjárásban íródott.
A) Közép-szlovéniai nyelvjárásban.
B) Gorenjskai nyelvjárásban.
C) Muravidéki nyelvjárásban.

10. Melyik ünneppel emlékezünk meg Trubarról?
A) Mária menybemenetelével.
B) Az államalapítás napjával.
C) A reformáció napjával.

Der Glasmacher.

Der Glasmacher.

6 ZAČETKI OBRTI IN INDUSTRIJE

Konec srednjega veka so na Slovenskem začela nastajati mesta. Do konca 15. stoletja je nastalo 25 mest. V njih so živeli številni obrtniki in trgovci. Med mesti se je začela počasi širiti trgovina z različnimi izdelki. Zaradi večanja števila prebivalstva je naraščalo število prebivalcev tudi v mestih. Zato so se povečale tudi potrebe po različnih izdelkih in storitvah. Tako so se na Slovenskem začele razvijati različne dejavnosti: fužinarstvo in rudarstvo, trgovina in tovorništvo, brodarjenje in splavarjenje ter glažute, kjer so izdelovali steklo. Delavci so delali od jutra do večera, le ob praznikih so imeli dela prost dan.

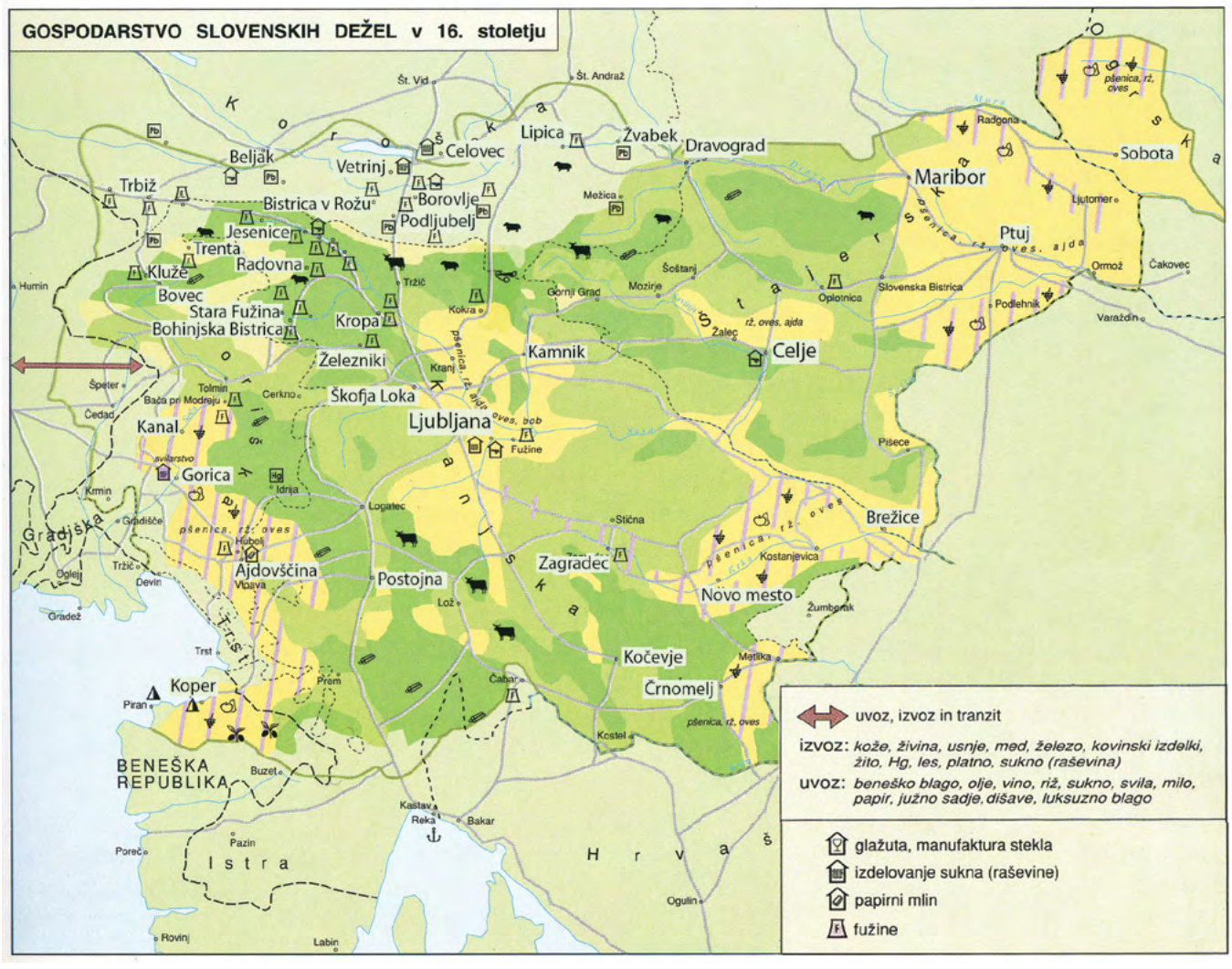

Gospodarstvo slovenskih dežel v 16. stoletju

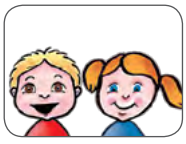

Oglej si zemljevid in izpiši, s katerimi dejavnostmi so se ljudje ukvarjali v tistem času.

6. A KISIPAR ÉS AZ IPAR KEZDETEI

A középkor végén Szlovéniában kezdtek létrejönni a városok. A 15. század végéig 25 várost létesítettek. Ott sok iparos és kereskedő élt. A városok között lassan terjedni kezdett a különböző termékekkel történő kereskedelem. A népesség gyarapodásának a következtében a városlakók létszáma is növekedni kezdett. Emiatt megnőtt az igény a különféle termékek és a szolgáltatások iránt. Így Szlovéniában különféle tevékenységek kezdtek meghonosodni: a vaskohászat és a bányászat, a kereskedelem és a teherszállítás, a révészet és a tutajozás, valamint az üveggyárak, ahol üveget készítettek.
A munkások reggeltől estig dolgoztak, csak az ünnepekkor volt szabadnapjuk.

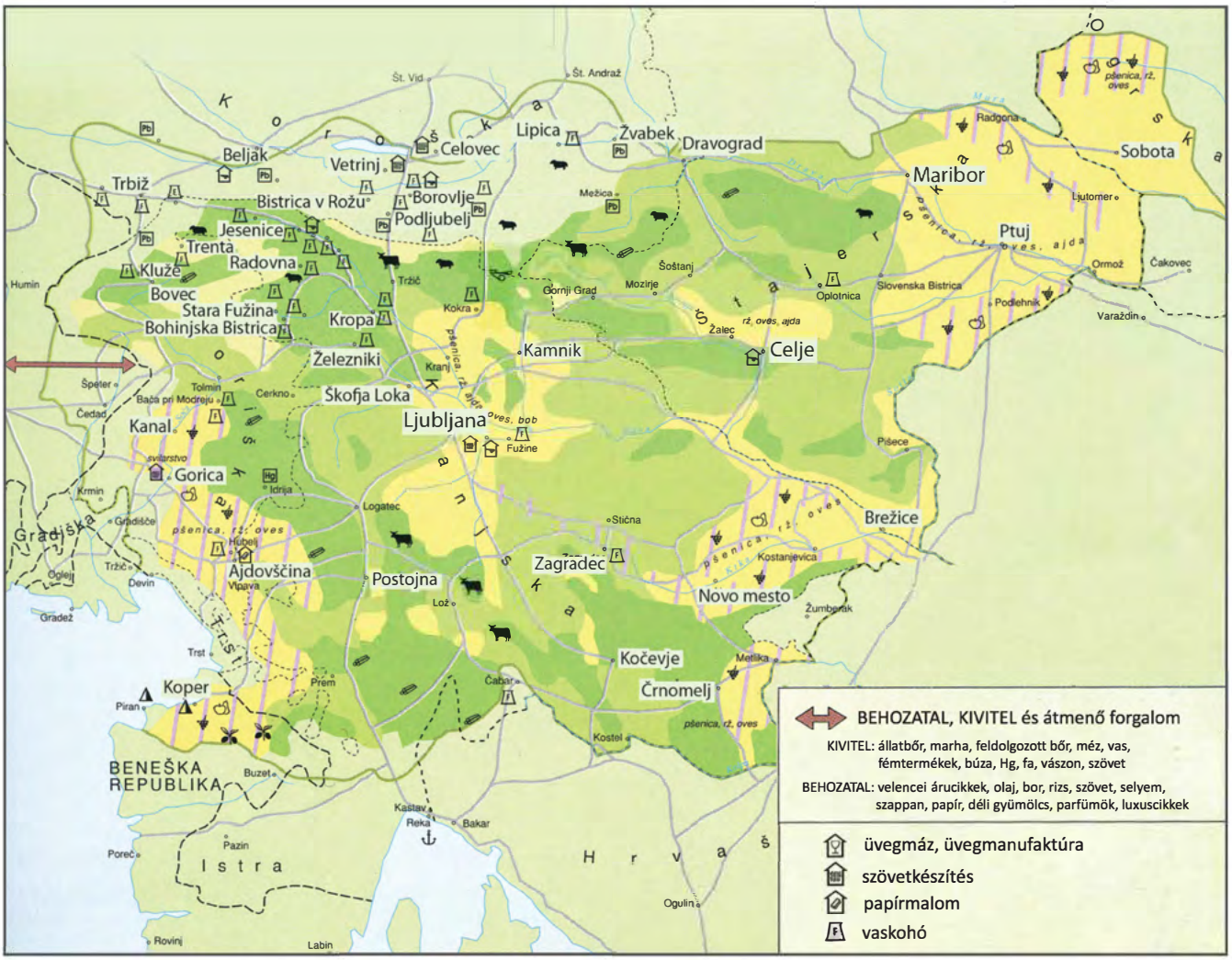

A 16. századi szlovén gazdaság

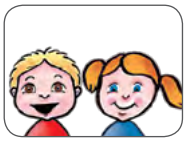

Nézd meg a térképet, majd írd ki, milyen tevékenységgel foglalkoztak az emberek abban az időben!

6.1 | FUŽINARSTVO IN RUDARSTVO

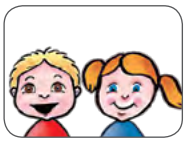

Poskušaj se spomniti, kako so ljudje odkrili kovino. O tem ste govorili že v lanskem šolskem letu. Če ne bo šlo, z učiteljem skupaj obnovite znanje.

Ponekod na Gorenjskem so se kmečki podložniki ukvarjali s pridobivanjem in predelavo železa. Za poganjanje mehov in kladiv so začeli uporabljati vodno silo. Zato so predelavo rude v železo preselili k rekam in potokom. Tako so nastale **fužine**. Na Kranjskem jih je bilo več kot 30. Uvedli so tudi visoke talilne peči – **plavže**.

Stari plavž v Dvoru pri Žužemberku

Vigenjc Vice je edina ohranjena kovačnica za ročno kovanje žebljev v Kropi. V njem so kovali še v prvi polovici 20. stoletja. Zdaj je muzejski objekt

Ob plavžih so postavljali še manjše fužinice, kjer so izdelovali končne izdelke: kopja, žico, pločevino, mreže, vzmeti, sekire, pluge, nože, šila … Najpomembnejše pa je bilo izdelovanje žebljev, ki so jih prodajali v Italijo. Do tja so jih tovorili kmečki tovorniki na konjih.

FUŽINA – topilnica, kovačnica
PLAVŽ – velika pokončna peč za taljenje rude

6.1 | A VASKOHÁSZAT ÉS A BÁNYÁSZAT

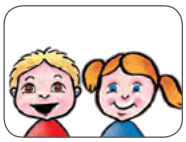

Próbálj meg visszaemlékezni, hogyan találták fel az emberek a vasat! Erről már a tavalyi tanévben is beszélgettetek. Ha nem sikerül, akkor a tanároddal együtt elevenítsétek fel a tudásanyagot!

Gorenjska egyes részein a jobbágyok vaskitermeléssel és -feldolgozással foglalkoztak. A fújtatók és kalapácsok meghajtására a víz erejét kezdték használni. Emiatt a vasércfeldolgozókat a folyókhoz és a patakokhoz költöztették. Így jöttek létre a **vaskohók**. Krajnában több mint 30 volt belőlük. Elkezdték használni az olvasztókemencéket – a **kohókat** is.

Egy régi kohó Dvorban, Žužemberk közelében

Vigenjc Vice az egyetlen olyan fennmaradt kovácsműhely, ahol kézzel kovácsolták a szöget; Kropában található. Ez még a 20. században is működött. Jelenleg múzeumépület

A kohók mellett még olyan kisebb vasgyárakat is alapítottak, ahol késztermékeket hoztak létre: lándzsákat, drótot, fémlemezt, hálókat, rugókat, fejszéket, ekéket, késeket… A legfontosabb pedig a szögek gyártása volt, amelyeket Olaszországban adtak el. A rakományt a parasztok odáig lovas szekéren szállították el.

VASKOHÓ – kohó, kovácsműhely
KOHÓ – nagy függőleges ércolvasztó kemence

Kovači, natisnjeno v Valvasorjevi knjigi Slava vojvodine Kranjske

V rudarstvu in fužinarstvu je delalo veliko ljudi: rudarji, fužinarji, kovači, drvarji, oglarji in tovorniki, ki so bili osebno svobodni. Delale so tudi ženske in otroci. Imeli so dolg in naporen delovnik.

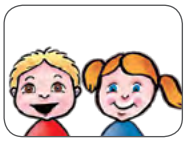

Razmisli, zakaj so bili za pridobivanje železa iz železove rude pomembni tudi drvarji in oglarji.

V tem času so v Idriji odkrili tudi rudnik živega srebra, ki je prinašal velike dobičke. Prvi rudarji so prišli iz Nemčije, pozneje pa so usposobili in zaposlovali tudi domačine. V rudniku so bili zaposleni rudarji, drvarji, oglarji, delavci pri žgalnih pečeh, lončarji (za lonce z rudo) in tovorniki.

Postopek pridobivanja živega srebra iz rude so izpopolnili sredi 16. stoletja. Rudo so naložili na kup in segrevali, dokler se iz nje ni izločilo živo srebro.

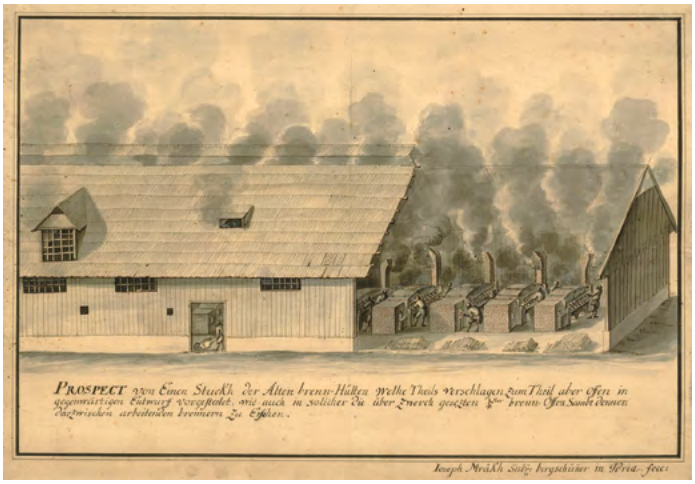

Žgalnica živega srebra v 18. stoletju v Idriji

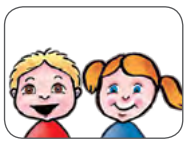

Ugotovi, kaj je z rudnikom živega srebra danes. Ali še obratuje?

Kovácsok, Valvasor Slava vojvodine Kranjske című könyvéből

A bányában és a vaskohászatban sok ember dolgozott: bányászok, kohászok, kovácsok, favágók, szénégetők és szállítók, akik jogállásukat tekintve szabad emberek voltak. Nők és gyerekek is dolgoztak ott. Hosszú munkaidejük és nehéz feladatuk volt.

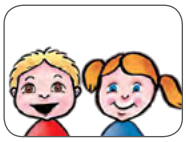

Gondold át, miért volt fontos a favágók és szénégetők szerepe a vasérc előállítása során!

Abban az időben Idrijában felfedeztek egy higanybányát, amely nagy nyereségeket hozott. Az első bányászok Németországból jöttek, később a helyieket is kiképezték és alkalmazták. A tárnákban bányászokat, favágókat, szénégetőket, kohászokat, fazekasokat (az ércedények készítéséhez) és szállítómunkásokat foglalkoztattak.

A higany kinyerésének a folyamatait a 16. század közepén tökéletesítették ki. Az ércet egy halomba gyűjtötték össze, majd addig melegítették, amíg ki nem vált belőle a higany.

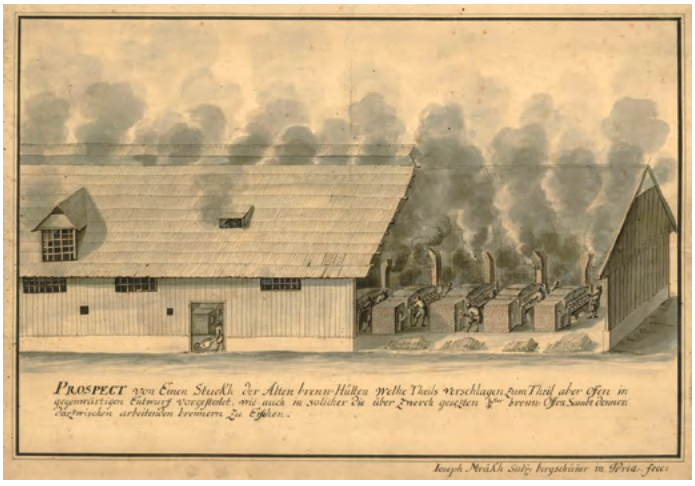

Higanyégető a 18. században Idrijában

Nézzél utána, mi a helyzet ma a higanybányával! Még mindig működik?

Živo srebro je edina tekoča kovina

Cinabaritna ruda, iz katere pridobivajo živo srebro

Napiši krajši spis o pridobivanju živega srebra, vanj pa smiselno vključi vse naštete poklice.

6.2 | TRGOVINA IN TOVORNIŠTVO

Proti koncu srednjega veka se je močno razvila tudi trgovina, saj so obrtniki pridelali vedno več blaga, ki so ga lahko prodali.
Trgovsko blago tistega časa je bilo žito, živina, vino, med, različne surovine in obrtniški izdelki. V mestih in med plemiči se je povečalo število kupcev. Pomembna je postala tudi trgovina na dolge razdalje.
Kmečki tovorniki so gnali iz Panonske nižine čez slovensko ozemlje proti Italiji letno tudi po 20 tisoč glav živine in pretovorili do 200 tisoč govejih kož. V nasprotno smer pa so tovorili najrazličnejše blago. Količina blaga, ki jo je na hrbtu nosil en konj, je bila odvisna od vrste tovora in zmogljivosti konj.

Tovorniki, natisnjeno v Valvasorjevi knjigi Slava vojvodine Kranjske

A higany az egyetlen folyékony fém

Cinnabarit kristály, amelyből a higanyt kinyerik

Írjál rövid fogalmazást a higany kitermeléséről, azután foglald össze okosan valamennyi ezzel kapcsolatos szakmát!

6.2 | A KERESKEDELEM ÉS A SZÁLLÍTÁS

A középkor vége felé erőteljes fejlődésnek indult a kereskedelem, hiszen az iparosok egyre több olyan árut állítottak elő, amelyet el tudtak adni.
Az akkori idők kereskedésének fontos áruja volt a búza, a marha, a bor, a méz, a különféle alapanyagok és a kézműves termékek. A városokban és a nemesek körében is megnőtt a vásárlók száma. A kereskedelem hosszú távon fontossá vált.
A szállítók a Kárpát-medencéből – szlovén földön keresztül – Olaszország felé évente több mint 20 ezer állatot és 200 ezer marhabőrt vittek ki. Ellentétes irányba pedig a legkülönbözőbb árucikkeket szállították. A lovon vitt áru mennyisége a rakomány fajtájától és a ló erőtartalékától függött.

Teherszállítók, Valvasor Slava vojvodine Kranjske című könyvéből

Čez slovenske dežele je potekala pomembna trgovska pot od severovzhoda proti jugozahodu in nazaj.

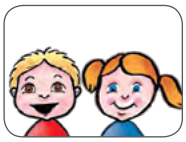

Spodnjo preglednico preriši v zvezek. Nato našteto trgovsko blago razvrsti tako, da določiš, v katero smer so jo tovorili:
živila, vino, južno sadje, surovine, začimbe, olje, dragoceni izdelki, živina.

Utemelji svojo razporeditev. Povej, glede na kaj si se odločal, kam boš razvrstil našteto tovorno blago.

Od severovzhoda proti jugozahodu:	**Od jugozahoda proti severovzhodu:**

Vsi izdelki v naših trgovinah morajo biti označeni, od kod izvirajo (poreklo). Doma poišči pet različnih tujih izdelkov. Na embalaži poišči njihovo poreklo in ga zapiši. Nato poskušaj ugotoviti, kako je prišel izdelek v Slovenijo.

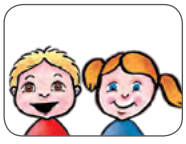

Kaj meniš, koliko časa danes potuje izdelek, na primer s Kitajske. Primerjaj, koliko časa bi za to porabili nekoč, ko so tovorili še s konji. Pomaga ti lahko tudi učitelj.

Északkelettől délnyugat felé, illetve vissza fontos kereskedelmi út vezetett a szlovén tartományon keresztül.

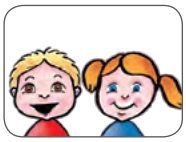

Rajzold át a lenti táblázatot a füzetbe! Ezt követően határozd meg és sorold be az alábbi árucikkeket annak alapján, hogy melyik irányba szállították azokat: élelmiszer, bor, déli gyümölcsök, alapanyagok, fűszerek, olajok, értékes termékek és állatok!

Indokold meg a csoportosításodat! Mondd el, mi alapján döntötted el, hova sorolod be a felsorolt árucikkeket!

Északkeletről délnyugat felé	**Délnyugatról északkelet felé**

Áruházainkban minden terméken fel kell tüntetni, honnan érkezik (a származását). Keressél otthon öt különböző külföldi terméket! Nézd meg a csomagoláson, honnan származnak, azután jegyezd le ezeket az adatokat! Próbáld meg ezután megállapítani, hogyan érkezett a termék Szlovéniába!

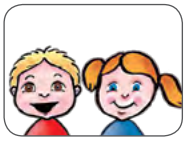

Mit gondolsz, mennyi időn át utazik az áru például Kínából manapság? Hasonlítsd össze azzal, mennyi idő lett volna szükséges a régi időkben, amikor még lovakkal szállítottak! Segíthet ebben a tanárod is.

6.3 | BRODARJENJE IN SPLAVARJENJE

V srednjem veku je bilo zgrajenih malo cest, še manj je bilo mostov. Zato je promet potekal večinoma po rekah z brodovi. Dolga stoletja so bile večje reke (npr. Sava) glavne prometne poti. **Brodarjenje** pa je bilo pomembno tudi za prevažanje ljudi in tovora z enega brega reke na drugega.

Nekoliko pozneje so se ljudje začeli ukvarjati tudi s **splavarstvom**. To je prevažanje lesa po rekah na dolge razdalje. Koliko lesa so lahko prepeljali, je bilo odvisno od hitrosti toka in vodnatosti rek.
Naši glavni splavarski reki sta bili Drava in Sava. Splavarstvo se je razvijalo skupaj z lesno trgovino.
Reki Drava in Sava sta povezovali z gozdovi bogata alpska in predalpska območja in pokrajine na severu Balkanskega polotoka. Ker sta imeli primeren padec in zadostno količino vode, sta omogočali splavarjenje spomladi, poleti in jeseni, le pozimi so splavarji lahko počivali.

Splav na Dravi

6.3 | A RÉVÉSZET ÉS A TUTAJOZÁS

A középkorban nagyon kevés kiépített út, valamint még annál is kevesebb híd volt. Emiatt a szállítás többnyire a folyókon történt. A nagyobb folyókon (pl. a Száva) hosszú századok óta fontos forgalmi utak voltak. A **révészet** az embereknek és a rakománynak az egyik partról a másikra történő szállításában volt nagyon fontos.

Valamivel később az emberek **tutajozással** kezdtek el foglalkozni. Ezt követően a fát a folyókon nagyobb távolságokra is el tudták vinni. A folyó áramlási sebességétől és a víztartalmától függött, mennyi fát tudtak szállítani.
A tutajozásra alkalmas fontosabb folyóink a Dráva és a Száva voltak. A tutajozás a fakereskedelemmel együtt fejlődött.
A Dráva és a Száva folyók kötötték össze az erdőben gazdag alpesi és alpokaljai területeket a Balkán-félsziget északi tartományaival. Mivel a folyóknak megfelelő volt az esése és elegendő a vízmennyiségük, így a tutajozás tavasszal, nyáron és ősszel lehetővé vált, a tutajosok csak télen pihenhettek.

Tutajozás a Dráván

6.4 | GLAŽUTE

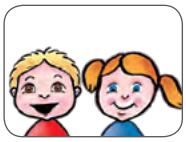

Spomni se snovi iz sedmega razreda pri naravoslovju, ko ste govorili o naravnih in izdelanih snoveh. Še znaš povedati, kako izdelujejo steklo?

Naravni viri gozdov (kremenov pesek, les, vodna energija) so omogočili razvoj steklarstva. Pri nas se je steklarstvo najprej pojavilo na južnem in severnem Pohorju. Bilo je pomembna dejavnost, dokler ga niso ukinili.
S steklarstvom so se ukvarjali že v dveh samostanskih steklarnah kartuzije v Žičah. Za svojo dejavnost so žički steklarji uporabljali les iz pohorskih gozdov. Izdelovali niso samo votlega stekla, to je posod, temveč tudi steklo za šipe.

Steklopihač

GLAŽUTA – nekdanji preprost obrat za izdelovanje stekla

Pohorske steklarne so bile majhne steklarske delavnice ali **glažute**. V 19. stoletju so jih nadomestile srednje velike steklarne in večji industrializirani steklarski obrati. V njih so izdelovali naravno obarvano, razbarvano in barvno steklo različnih vrst. Na Pohorju je bilo nekoč 15 steklarn.

6.4 | AZ ÜVEGGYÁRTÁS

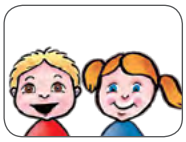

Emlékezzél vissza a hetedik osztályban a Természetismeret tantárgynál a természetes és mesterséges anyagokról tanultakra! El tudod mondani, hogyan készítik az üveget?

A természeti erőforrások (kvarchomok, fa, vízenergia) lehetővé tették az üveggyártás fejlődését. Nálunk az üveggyártás elsőként a Pohorje déli és északi részén jelent meg. A beszüntetéséig fontos tevékenység volt.
Az üveggyártással már a két žičei karthauzi kolostor kapcsán is foglalkoztunk.
A žičei üvegesek a tevékenységükhöz a pohorjei erdőkből származó fát használták fel. Nem csupán a máshol is gyártott üreges üveget készítettek, hanem ablaknak valót is.

Üvegfúvó

ÜVEGGYÁRTÁS – az egykori szokásos mozdulat az üvegkészítés során

A pohorjei üveggyárak kicsi üveges műhelyek vagy **üveggyárak** voltak. A 19. században váltották fel őket a középnagyságú és a nagyobb ipari üvegüzemek. Azokban átlátszó, színezett és különböző típusú színes üvegeket készítettek. A Pohorjén valamikor 15 üveggyár is volt.

6.5 | PONOVIMO

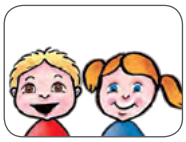

Ob miselnem vzorcu utrdi novo snov.

FUŽINARSTVO
- Pridobivanje in predelava železa.
- Izkoriščanje vodne sile.
- Uvedba novih talilnih peči – plavžev.
- Izdelovali so: žeblje, kopja, žico, pločevino, mreže, vzmeti, sekire, pluge, nože, šila.

RUDARSTVO
- Odkrili so rudnik živega srebra v Idriji.
- Prvi rudarji iz Nemčije.
- Priučitev slovenskih rudarjev.
- Dolg delavnik, zaposlene cele družine.

ZAČETKI OBRTI IN INDUSTRIJE

GLAŽUTE
- Predvsem na območju Pohorja.
- Dobri naravni pogoji in surovine.
- Izdelovali so: votlo steklo – posode in steklo za šipe.
- Delovalo je 15 steklarn.

BRODARSTVO IN SPLAVARSTVO
- Rečne poti so bile nekoč zelo pomembne.
- Glavni reki: Sava in Drava.
- Prevoz ljudi in tovora.
- S splavarjenjem se začne trgovina z lesom.

TRGOVINA IN TOVORNIŠVO
- Obrtniki izdelali vedno več izdelkov.
- Začetek prodaje, vedno več kupcev.
- Trgovino so razširjali tovorniki.
- Čez Slovenijo potekala pomembna trgovska pot.

6.5 | ISMÉTLÉS

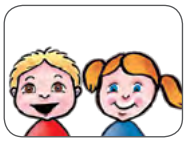

Rögzítsd egy gondolattérképpel az új tananyagot!

VASKOHÁSZAT:
- Vaskitermelés és -feldolgozás.
- A víz energiájának a kiaknázása.
- Új olvasztókemencék bevezetése – kohók.
- Szögeket, dárdákat, drótot, fémlemezt, hálókat, rugókat, fejszéket, ekéket és késeket készítettek.

BÁNYÁSZAT:
- Egy higanybánya felfedezése Idrijában.
- Az első bányászok Németországból.
- A szlovén bányászok kiképzése.
- Hosszú munkaidő, egész családok végezték e tevékenységet.

ÜVEGGYÁRTÁS:
- Különösen a Pohorje területén.
- Jó természeti feltételek és nyersanyagok.
- Üreges üveget – üvegtartályokat és ablaküvegeket készítettek.
- 15 üveggyár működött.

RÉVÉSZET ÉS TUTAJOZÁS:
- A folyami utak régen nagyon fontosak voltak.
- Fontosabb folyók: a Száva és a Dráva.
- Ember- és áruszállítás.
- A tutajozással kezdődött a fakereskedelem.

KERESKEDELEM ÉS SZÁLLÍTÁS:
- Az iparosok egyre több terméket állítottak elő.
- Az árusítás kezdete, egyre több vevő lett.
- A kereskedelem kibővült a teherszállítással.
- Szlovénián keresztül fontos kereskedelmi út vezetett.

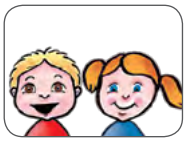

S KVIZOM preveri svoje znanje.
S sošolcem delata v paru. Najprej prvi prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigne ustrezen kartonček. Nato vlogi zamenjata. Zapisujte si izbrane odgovore in jih z učiteljem preverite. Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek.

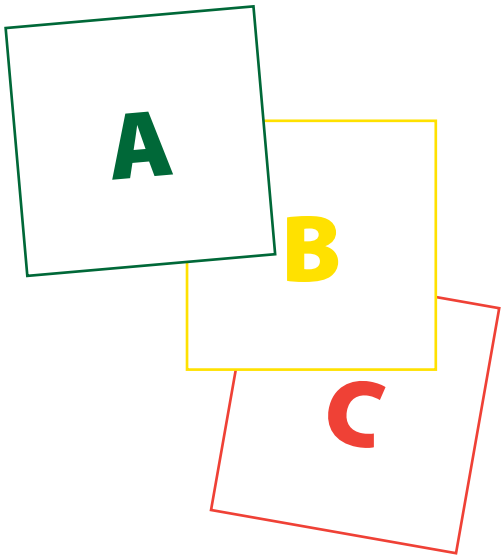

1. Najpomembnejši izdelek fužin so bili:
A) plugi,
B) noži,
C) žeblji.

2. Za poganjanje mehov in kladiv so v fužinah začeli izkoriščati:
A) kmečke podložnike,
B) konje,
C) vodno silo.

3. V Idriji so konec srednjega veka odkrili rudnik:
A) živega srebra,
B) cinka in svinca,
C) zlata.

4. Delavci v fužinah in rudnikih so bili:
A) svobodni,
B) sužnji,
C) plemiči.

5. Čez Slovenijo je včasih potekala pomembna prometna pot. Kaj so tovorili?
A) Puške, pištole, eksploziv,
B) sužnje, čaj, kavo,
C) živila, surovine, živino.

6. Blago so čez Slovenijo tovorili:
A) plemiči s kočijami,
B) tovorniki na konjih,
C) gusarske ladje.

7. Dolga stoletja so bile večje reke glavne prometne poti, ker:
A) ni bilo ustreznih cest in mostov,
B) ker so imeli boljše ladje kot kočije,
C) so že takrat skrbeli za okolje.

8. V katerem letnem času so splavarji počivali?
A) Spomladi,
B) jeseni,
C) pozimi.

9. Naši glavni splavarski reki sta bili:
A) Sora in Krka;
B) Sava in Drava;
C) Dragonja in Rižana.

10. Glažute so bile:
A) majhne steklarske delavnice,
B) preproste kovačnice,
C) brodarske postojanke.

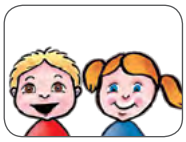

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a tudásodat! Az osztálytársaddal párban dolgoztok. Először az egyik tanuló hangosan felolvassa a kérdést és a lehetséges válaszokat, a másik pedig eldönti, melyik válasz a helyes, azután felemeli a megfelelő kártyát. Ezután cseréljétek meg a szerepeket! Írjátok le a válaszaitokat, majd a tanároddal ellenőrizzétek azokat! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat egész mondatokban másold át a füzetbe!

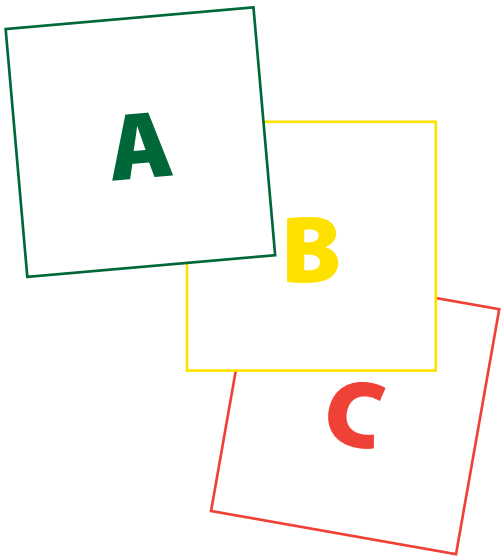

1. A vaskohók legfontosabb termékei voltak a/az:
A) ekék.
B) kések.
C) szögek.

2. A fújtatók és a kalapácsok hajtására a vaskohókban elkezdték kihasználni:
A) a jobbágyokat.
B) a lovakat.
C) a víz erejét.

3. Idrijában a középkor végén ilyen bányát fedeztek fel:
A) higany.
B) cink és ólom.
C) arany.

4. A vaskohók és bányák munkásai voltak a:
A) szabadok.
B) rabszolgák.
C) nemesek.

5. Szlovénián keresztül valamikor fontos kereskedelmi út vezetett. Mit szállítottak ott?
A) Puskákat, pisztolyokat, robbanóanyagokat.
B) Rabszolgákat, teát, kávét.
C) Élelmiszereket, alapanyagokat, állatokat.

6. Az árut Szlovénián keresztül ... szállították.
A) a nemesek lovaskocsikkal
B) az áruszállítók lovakkal
C) a kalózhajók

7. Hosszú századok óta a nagyobb folyók mentén alakultak ki a fontos kereskedelmi utak, mert:
A) nem voltak megfelelő utak és hidak.
B) jobbak voltak hajók, mint a lovaskocsik.
C) már akkor figyeltek a környezetre.

8. Melyik évszakban pihentek a tutajosok?
A) Tavasszal.
B) Ősszel.
C) Télen.

9. A két legfontosabb tutajozásra alkalmas folyónk a:
A) Sora és Krka.
B) Száva és Dráva.
C) Dragonja és Rižana.

10. Az üveggyárak ... voltak.
A) kisebb üveges műhelyek
B) egyszerű kovácsműhelyek
C) réválllomások

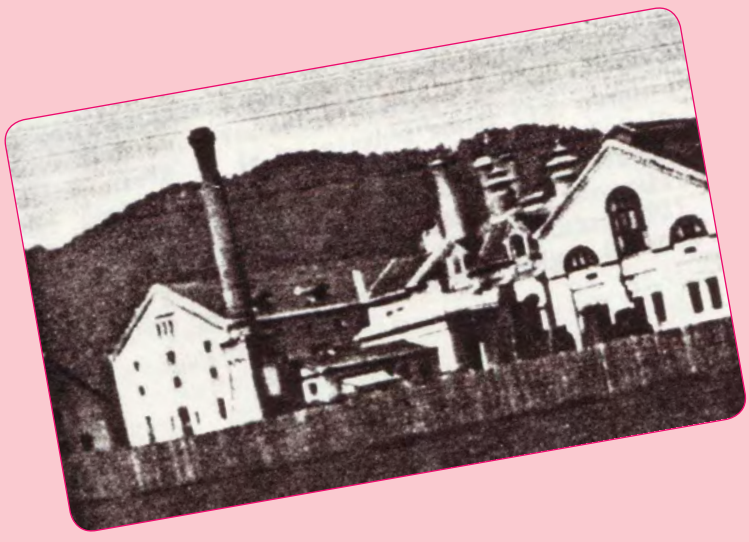

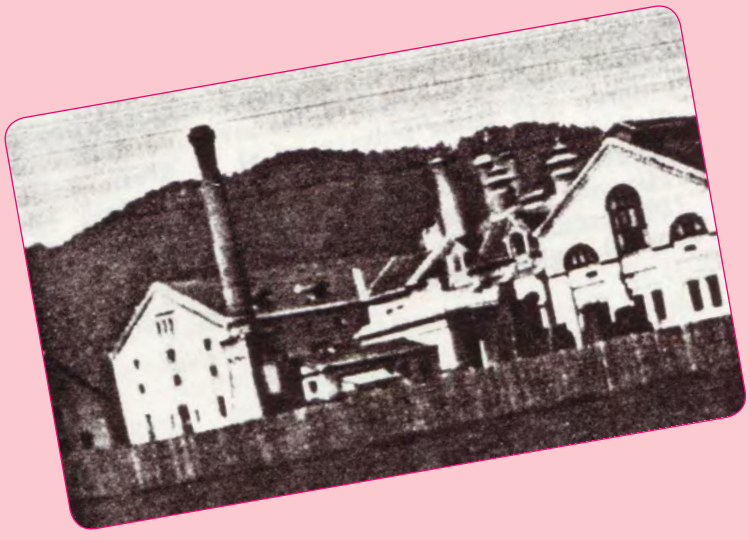

7 ŽIVLJENJE SLOVENCEV V HABSBURŠKI MONARHIJI DO I. SVETOVNE VOJNE

Slovenci so v preteklosti živeli pod različnimi gospodarji in tudi v različnih državah. Na podeželju so Slovenci govorili slovensko. V mestih pa so govorili še jezik države, v kateri so takrat živeli.

Razmisli in naštej, katere jezike so Slovenci govorili v svoji zgodovini.

Največji vpliv na Slovence so imeli nemški vladarji Habsburžani. Ko so Slovenci živeli pod njihovo oblastjo, se je občutno izboljšal položaj prebivalcev, predvsem kmetov. Zmanjšali so tlako, uvedli so sodniške službe, otroci pa so morali obiskovati šolo. Cerkvi so odvzeli oblast. Od takrat naprej je morala služiti državi. Izboljšale so se prometne povezave, razvijati so se začele obrti. Na Slovenskem so začeli saditi krompir in koruzo. Uporabljati so začeli nova orodja in obdelovati zemljo na sodobnejši način.

Cesarica Marija Terezija je uvedla veliko sprememb

Cesar Jožef II., sin Marije Terezije

MONARHIJA – oblika vladavine, kjer pripada najvišja oblast vladarju (na primer cesarju)

Habsburžani so zahtevali, da se v njihovi monarhiji govori le en jezik – nemščina. Vseeno pa se je v slovenskem ljudstvu začela prebujati narodna zavest. Slovenski izobraženci so začeli pisati knjige v slovenskem jeziku.

V knjižnici poišči Linhartovo komedijo »Matiček se ženi«. Preberite in dramatizirajte odlomek. Bodi pozoren na jezik, ki so ga takrat govorili. Izberi si dva stavka in ju prevedi v današnji jezik.

7. A SZLOVÉNOK ÉLETE A HABSBURG MONARCHIÁBAN AZ I. VILÁGHÁBORÚIG

A szlovénok a múltban több uralkodó alatt és különböző országokban éltek. Vidéken a szlovén emberek szlovénul beszéltek. A városokban annak az országnak a nyelvét is beszélték, amelyikben éppen akkoriban éltek.

Gondold át, majd sorold fel, melyik nyelveket beszélték a szlovénok a történelmük során!

A szlovénokra a legnagyobb hatást a német Habsburg uralkodók gyakorolták. Amikor a szlovénok a birodalmukban éltek, a lakosság helyzete, különösen a parasztoké, érzékelhetően javult. Csökkentették a robot mértékét, bevezették a bírósági szolgáltatást, a gyerekeknek kötelező volt iskolába járniuk. Mérsékelték az egyház hatalmát. Innentől kezdve az államnak kellett szolgálatot végezniük. Javultak a közlekedési összeköttetések, elkezdett fejlődni az ipar. Szlovéniában meghonosították a burgonyát és a kukoricát. Új eszközöket kezdtek használni, valamint korszerűbb módszerekkel fogtak hozzá a föld megműveléséhez.

Mária Terézia császárnő sok reformot vezetett be

II. József császár, Mária Terézia fia

MONARCHIA – azon államforma, amelyben a legnagyobb hatalom az uralkodóé (például a császáré)

A Habsburgok megkövetelték, hogy a monarchiában mindenki csak egyetlen nyelvet beszéljen – ez a német volt. Ennek ellenére a szlovén népben elkezdett ébredezni a nemzeti öntudat. A szlovén értelmiségiek könyveket kezdtek írni szlovén nyelven.

Keresd meg a könyvtárban Linhart Matiček se ženi című komédiáját! Olvassátok el, majd dramatizáljatok egy részletet belőle! Ügyeljél az akkor beszélt nyelvre! Válasszál ki két mondatot, azután fordítsd le azokat a ma használatos nyelvre!

V 19. stoletju so se pojavile spet nove iznajdbe – parni stroj, ki je poganjal stroje v industriji. Pojavili so se tudi parniki in **železnica**. Napredek je bilo čutiti na vseh področjih. Število prebivalstva se je hitro večalo. To velja še zlasti za mesta, kjer so bile **obrtne delavnice, manufakture in tovarne**, v katerih so delali delavci. Zaradi zaslužka se je v mesta selilo tudi kmečko prebivalstvo.

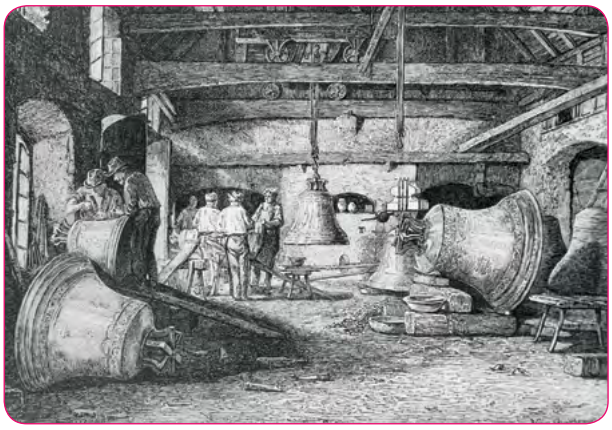

Samassova livarna zvonov v Ljubljani v 19. stoletju

MANUFAKTURA
– organizirana rokodelska proizvodnja z delitvijo dela na posamezne faze

Delavci niso imeli lahkega življenja. Živeli so v slabih stanovanjskih razmerah in za nizko plačilo so delali od jutra do večera. Da so delavske družine lahko preživele, so morale delati tudi ženske in otroci – tudi v nemogočih razmerah. Bilo je veliko bolezni in ljudje so umirali prezgodaj.

Razmisli, kako danes živijo delavci in kmetje. Naredi primerjavo z življenjem v preteklosti in ugotovitve predstavi na plakatu.

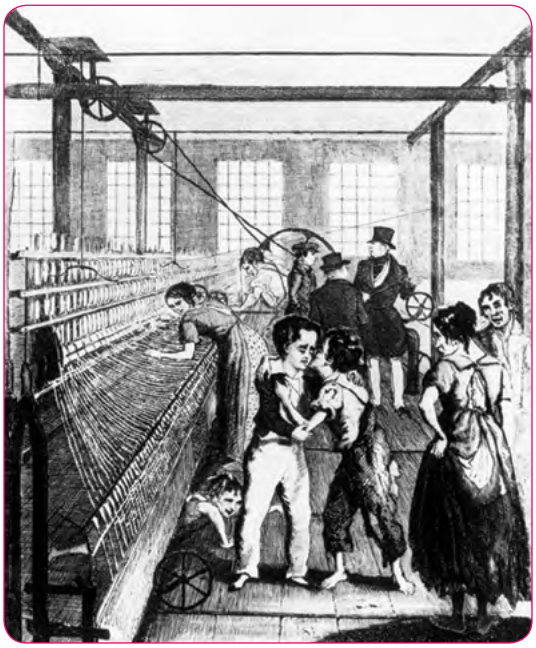

Delo otrok v tovarni

Delavska hiša v Kropi

A 19. században új találmányok jelentek meg – pl. a gőzgép, amellyel az iparban a gépeket hajtották. Megjelentek a gőzhajók és a **vasút** is. Minden területen érezhető volt a fejlődés. A lakosság létszáma gyorsan növekedett. Ez különösképpen jellemző volt a városokra, ahol az **ipari műhelyek**, a **manufaktúrák** és a **gyárak** voltak, amelyekben az emberek dolgoztak. A parasztság a jobb kereset reményében a városokba költözött.

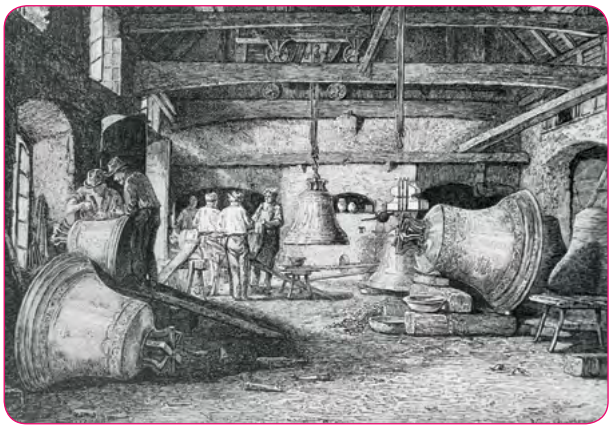

Samassa harangöntödéje Ljubljanában a 19. században

MANUFAKTÚRA
– szervezett kézművesség a termelési folyamaton belüli munkamegosztással

A munkásoknak nem volt könnyű életük. Rosszak voltak a lakhatási körülményeik, továbbá alacsony fizetésért reggeltől estig dolgoztak. Ahhoz, hogy a családok megéljenek, a nőknek és a gyerekeknek is dolgozniuk kellett – nehéz körülmények közt is. Sok volt a betegség, az emberek nagyon korán haltak meg.

Gondold át, hogyan élnek ma a munkások és a parasztok! Hasonlítsd össze azzal, ahogyan egykoron éltek! Mutasd be megállapításaidat egy plakát segítségével!

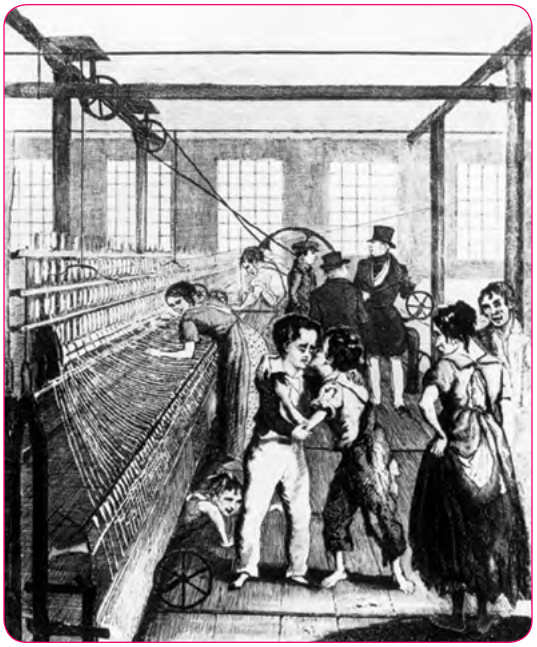

Gyermekmunka a gyárban

Munkások háza Kropában

Leta 1846 so začeli graditi **prvo železnico na slovenskem ozemlju**. Imenovali so jo **južna železnica**. Povezovala je Dunaj in Trst. V naslednjih letih so zgradili železnico od Celja do Ljubljane. Ob tem dogodku je praznovala vsa Ljubljana. Vlake so vlekle parne lokomotive. Železnica je bila zelo pomembna za Slovence, saj jih je povezala z ostalim svetom. Z železnico je postal prevoz ljudi in blaga hitrejši in udobnejši. Ob njej so odprli tudi nove tovarne in premogovnike.

Na medmrežju poišči podatek, kje v Sloveniji še danes vozijo parne lokomotive.

ALI VEŠ,
…da si lahko na ljubljanski železniški postaji ogledaš pravo parno lokomotivo?

Parna lokomotiva

Na medmrežju poišči še več podatkov o železnici na Slovenskem. Poišči slike raznih vrst lokomotiv. Razvrsti jih po časovnih obdobjih in jim pripiši glavne značilnosti.

Ob železnicah so zrasle prve sodobne tovarne in papirnice, kakor na primer papirnica Vevče in pivovarna Union.

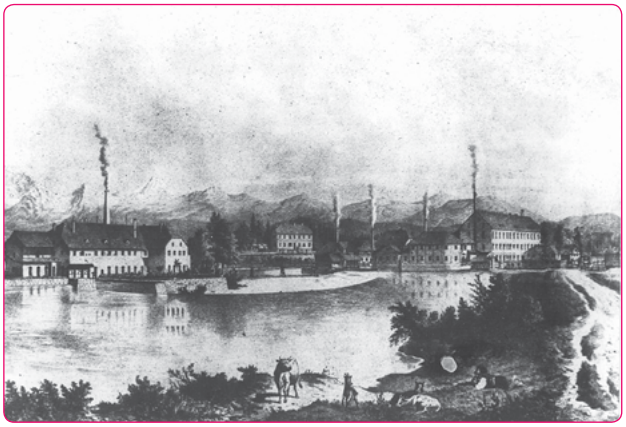

Papirnica Vevče leta 1857

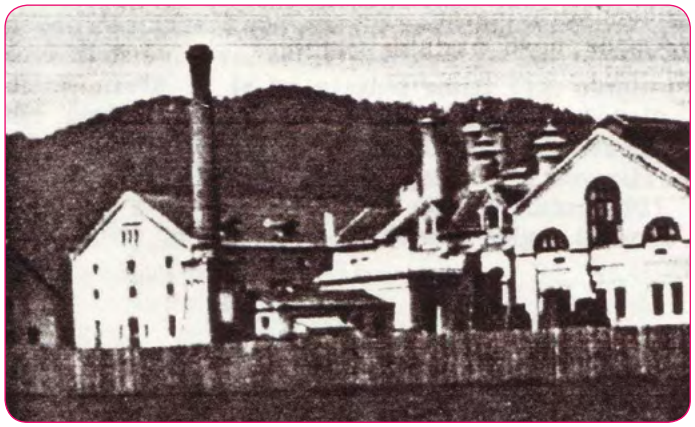

Kozlerjeva pivovarna v Ljubljani leta 1973, danes pivovarna Union

Az **első vasútvonalat szlovén földön** 1846-ban kezdték kiépíteni. **Déli vasút**nak nevezték el, Bécset és Triesztet kötötte össze. A következő években Celjétől Ljubljanáig vezették tovább. Ezt az eseményt egész Ljubljana megünnepelte. A vonatot gőzmozdonyok vontatták. A vasút nagyon fontos volt a szlovénok számára, hiszen összekötötte őket a világ többi részével. A vasúttal az emberek és az áru szállítása is gyorsabb, valamint kényelmesebb lett. Azok mellett új gyárakat és szénbányákat is nyitottak.

Keressél adatot az interneten arról, hol találhatók Szlovéniában ma is működő gőzmozdonyok!

TUDOD-E, HOGY
… a ljubljanai vasútállomáson megtekinthetsz egy valódi gőzmozdonyt?

Gőzmozdony

Keressél az interneten további adatokat a szlovén vasútról! Kutassál fel képeket a különféle mozdonyokról! Rendezd őket időrendbe, majd írd melléjük a fontosabb tulajdonságaikat!

A vasutak mentén alakultak ki az első korszerű üzemek és papírgyárak, mint például a Vevče Papírgyár és az Union Sörgyár.

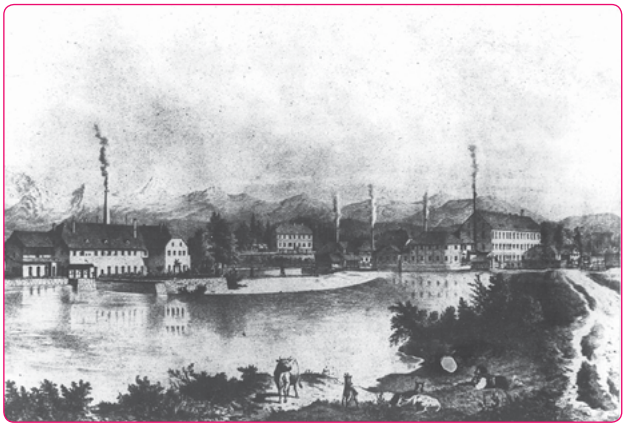

A Vevče Papírgyár 1857-ben

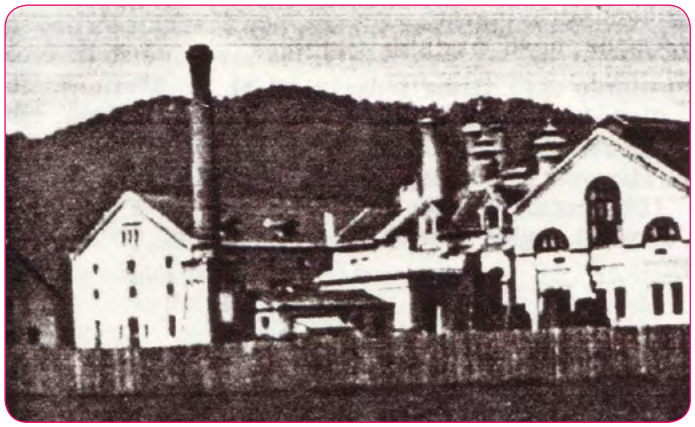

A Kozler Sörgyár Ljubljanában 1973-ban, mai nevén az Union Sörgyár

Razmisli, katere značilnosti ima takratna sodobna tovarna.
Primerjaj jo z manufakturami in svoje ugotovitve zapiši.

Zaradi obveznega šolanja je naraščalo tudi število izobražencev. Ti so začeli širiti znanje in pisati knjige v slovenskem jeziku. To pa takratni oblasti ni bilo všeč.
Najbolj znana osebnost tistega časa je bil pesnik **France Prešeren**. S svojimi somišljeniki je bil mnenja, da morajo Slovenci postati enaki drugim velikim narodom. To naj bi dosegli z ustvarjanjem književnosti – s pisanjem pesmi in knjig. France Prešeren danes velja za *največjega slovenskega pesnika*.
Druga pomembna osebnost tistega časa je bil **Janez Bleiweis**. Prepričan je bil, da je za Slovence bolj pomemben gospodarski razvoj. S Prešernom sta se dopolnjevala in s svojim delom krepila slovensko narodno zavest.

Pesnik France Prešeren

Janez Bleiweis

Razmisli, zakaj je France Prešeren tako pomemben za Slovence.
Na kakšen način smo mu izkazali čast?

V knjižnici poišči Prešernov življenjepis in pesmi ter jih predstavi s plakatom.

Gondold át, milyen jellemzőkkel rendelkezett akkoriban egy korszerű gyár! Hasonlítsd össze azokat a manufaktúrákkal, majd írd le a megállapításaidat!

A tankötelezettség miatt az iskolázottak száma is növekedett. Elkezdődött szlovén nyelven az ismeretek terjesztése és a könyvek írása. Mindezek a fennálló hatalomnak nem tetszettek.
A kor leghíresebb személyisége **France Prešeren** költő volt. A vele hasonló gondolkodásúakkal együtt azon a véleményen volt, hogy a szlovénoknak egyenlővé kell válniuk más nemzetekkel. Mindezt az irodalom művelésével: versek és könyvek írásával látta elérhetőnek. France Prešerent tartjuk máig a legnagyobb szlovén költőnek.
A korszak másik fontos alakja **Janez Bleiweis** volt. Meggyőződéssel vallotta, hogy a szlovénok számára fontosabb a gazdaság fejlődése. Prešerennel kiegészítették egymást, munkásságukkal erősítették a szlovén nemzeti öntudatot.

France Prešeren költő

Janez Bleiweis

Gondold át, miért olyan fontos France Prešeren a szlovénok számára! Hogyan fejezzük ki iránta a tiszteletünket?

Kutasd fel a könyvtárban Prešeren életrajzát és verseit, majd mutasd be azokat egy plakáttal!

7.1 | PONOVIMO

Ob miselnem vzorcu utrdi novo snov.

19. STOLETJE
- Novi parni stroji v industriji, parniki, železnica.
- Hitro večanje prebivalstva (mesta).
- Obrtne delavnice.
- Manufakture, sodobne tovarne.

IZBOLJŠAVE V TEM OBDOBJU
- Predvsem za kmeta, nove sodniške službe, obvezna osnovna šola, odvzeta oblast Cerkvi, boljše prometne povezave, rast in razvoj obrti, uvedejo sajenje krompirja in koruze, uporaba novega orodja in nov način obdelovanja zemlje.

PRVA ŽELEZNICA
- imenovana južna železnica (Dunaj–Trst).
- Parne lokomotive.
- Ob železnici nastanejo nove tovarne, premogovniki.
- Povezava slovenskega ozemlja s svetom.

PRVE SODOBNE TOVARNE
- Papirnica Vevče,
- Kozlerjeva pivovarna.

ŽIVLJENJE DELAVCA IN KMETA
- Preseljevanje ljudi v mesta zaradi zaslužka.
- Slabe stanovanjske razmere.
- Težko in dolgotrajno delo (18 ur).
- Delale so ženske in tudi otroci.
- Veliko nesreč, kratka življenjska doba.

FRANCE PREŠEREN
- Največji slovenski pesnik.
- Želel je, da bi bili Slovenci enakopravni z drugimi narodi.
- 8. februar – kulturni praznik.

7.1 | ISMÉTLÉS

Gondolattérkép segítségével rögzítsd az új tananyagot!

19. SZÁZAD:
- A gőzgép használata az iparban, gőzhajó, vasút.
- A lakosság számának gyors növekedése (városok).
- Ipari műhelyek.
- Manufaktúrák, korszerű gyárak.

FEJLESZTÉSEK EBBEN AZ IDŐSZAKBAN:
- Különösképpen a parasztok részére, új igazságügyi szolgáltatások, kötelező általános iskolai oktatás, az egyház hatalmának csökkentése, jobb közlekedési összeköttetések, az ipar növekedése és fejlődése, burgonya- és kukoricaültetvények kialakítása, új eszközök és földmegművelési módszerek.

AZ ELSŐ VASÚT:
- A déli vasút (Bécs–Trieszt).
- Gőzmozdonyok.
- A vasutak mellett új gyárak és szénbányák jönnek létre.
- A szlovén terület összekapcsolódott a világgal.

AZ ELSŐ KORSZERŰ GYÁRAK:
- a Vevče Papírgyár,
- a Kozler Sörgyár.

A MUNKÁSOK ÉS A PARASZTOK ÉLETE:
- Az emberek a jobb kereset reményében a városokba költöznek.
- Rossz lakáshatási körülmények.
- Kemény és hosszú munka (18 óra).
- A nők és a gyermekek is dolgoztak.
- Sok baleset, rövid életkor.

FRANCE PREŠEREN:
- A legnagyobb szlovén költő.
- Azt szerette volna, hogy a szlovénok a többi nemzettel egyenrangúak legyenek.
- Február 8. – a kultúra napja.

S pomočjo KVIZA ponovi snov.
S kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.
Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore. Ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigni ustrezni kartonček.
Z učiteljem preverite, če je odgovor pravilen.
Odgovor zapišite na tablo.
Po končanem kvizu prepiši pravilne odgovore v zvezek.

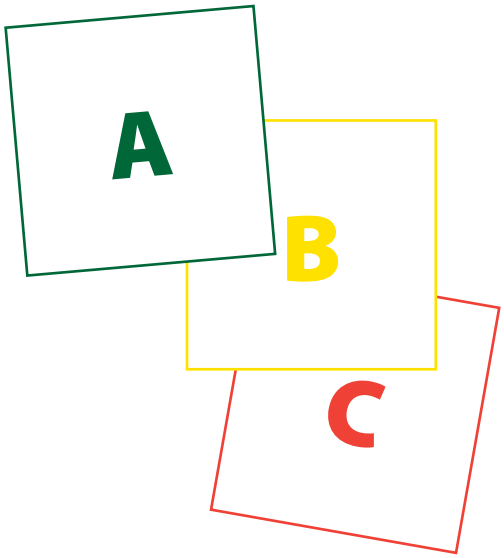

1. Ali so vsi Slovenci zmeraj živeli pod enim gospodarjem?
A) Ne,
B) da,
C) od nekdaj smo samostojni.

2. Kdo je imel največji vpliv na Slovence v tem obdobju?
A) Karantanci,
B) goriški plemiči,
C) Habsburžani.

3. Česa Habsburžani niso uvedli na slovenskih tleh:
A) znižali tlake in uvedli novih postopkov kmetovanja,
B) uvedli slovenščine kot uradni jezik,
C) uvedli obvezno osnovnošolsko izobraževanje.

4. Kakšno življenje so imeli delavci in kmetje?
A) Zanimivo,
B) težko,
C) lahko.

5. Kako se je imenovala prva slovenska železnica?
A) Južna,
B) severna,
C) vzhodna.

6. Prva železnica je bila pomembna, ker:
A) so po njej vozile prve parne lokomotive,
B) je prevažala blago in živino,
C) je povezala slovensko ozemlje s svetom.

7. Kaj se je razvilo iz obrtnih delavnic in manufaktur?
A) Trgovine,
B) skladišča,
C) prve sodobne tovarne.

8. Delo, ki ga ni napisal France Prešeren, je:
A) Sonetni venec,
B) Pastirci,
C) Krst pri Savici.

9. Najbolj pomemben slovenski pesnik je:
A) Anton Aškerc,
B) Ivan Minatti,
C) France Prešeren.

10. Kdaj se spomnimo Franceta Prešerna?
A) Na dan samostojnosti,
B) na kulturni praznik,
C) na božič.

Ellenőrizd KVÍZ segítségével a megszerzett tudásodat! Az előkészített kártya felmutatásával jelezheted, melyik válasz mellett döntöttél. A tanár hangosan felolvassa a kérdéseket és a lehetséges válaszokat, te pedig eldöntöd, melyik a helyes, azután felemeled a megfelelő kártyát. Ellenőrizzétek a tanároddal a válaszok helyességét, majd a jó választ írjátok fel táblára! A kvíz befejezése után a helyes válaszokat másold át a füzetbe!

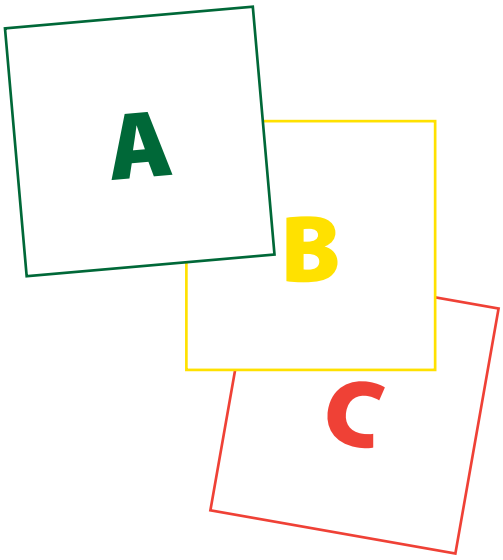

1. Minden időben valamennyi szlovén egy uralkodó alatt élt?
A) Nem.
B) Igen.
C) Már régóta függetlenek vagyunk.

2. Ki volt a legnagyobb hatással a szlovénokra ebben az időszakban?
A) A karanténok.
B) A goriciai nemesek.
C) A Habsburgok.

3. A Habsburgok mit nem vezettek be a szlovén területen:
A) csökkentették a robotot és újfajta mezőgazdasági eljárásokat honosítottak meg.
B) a szlovén nyelvet hivatalos nyelvként ismerték el.
C) bevezették a kötelező általános iskolai oktatást.

4. Milyen élete volt a munkásoknak és a parasztoknak?
A) Érdekes.
B) Nehéz.
C) Könnyű.

5. Hogyan nevezték az első szlovén vasutat?
A) Déli.
B) Északi.
C) Keleti.

6. Az első vasút azért volt fontos, mert:
A) az első gőzmozdonyok közlekedtek rajta.
B) alapanyagokat és állatokat szállítottak rajta.
C) összekötötte a szlovén területeket a világgal.

7. Mi alakult ki a kézműves műhelyekből és a manufaktúrákból?
A) Boltok.
B) Raktárok.
C) Az első modern gyárak.

8. Melyik az a mű, amelyet nem France Prešeren írt?
A) Sonetni venec (Szonettkoszorú).
B) Pastirci (Pásztorok).
C) Krst pri Savici (Keresztelés a Száván).

9. Ő a legfontosabb szlovén költő:
A) Anton Aškerc,
B) Ivan Minatti,
C) France Prešeren.

10. Mikor emlékezünk meg France Prešerenről?
A) A függetlenség napján.
B) A kultúra napján.
C) Karácsonykor.

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo
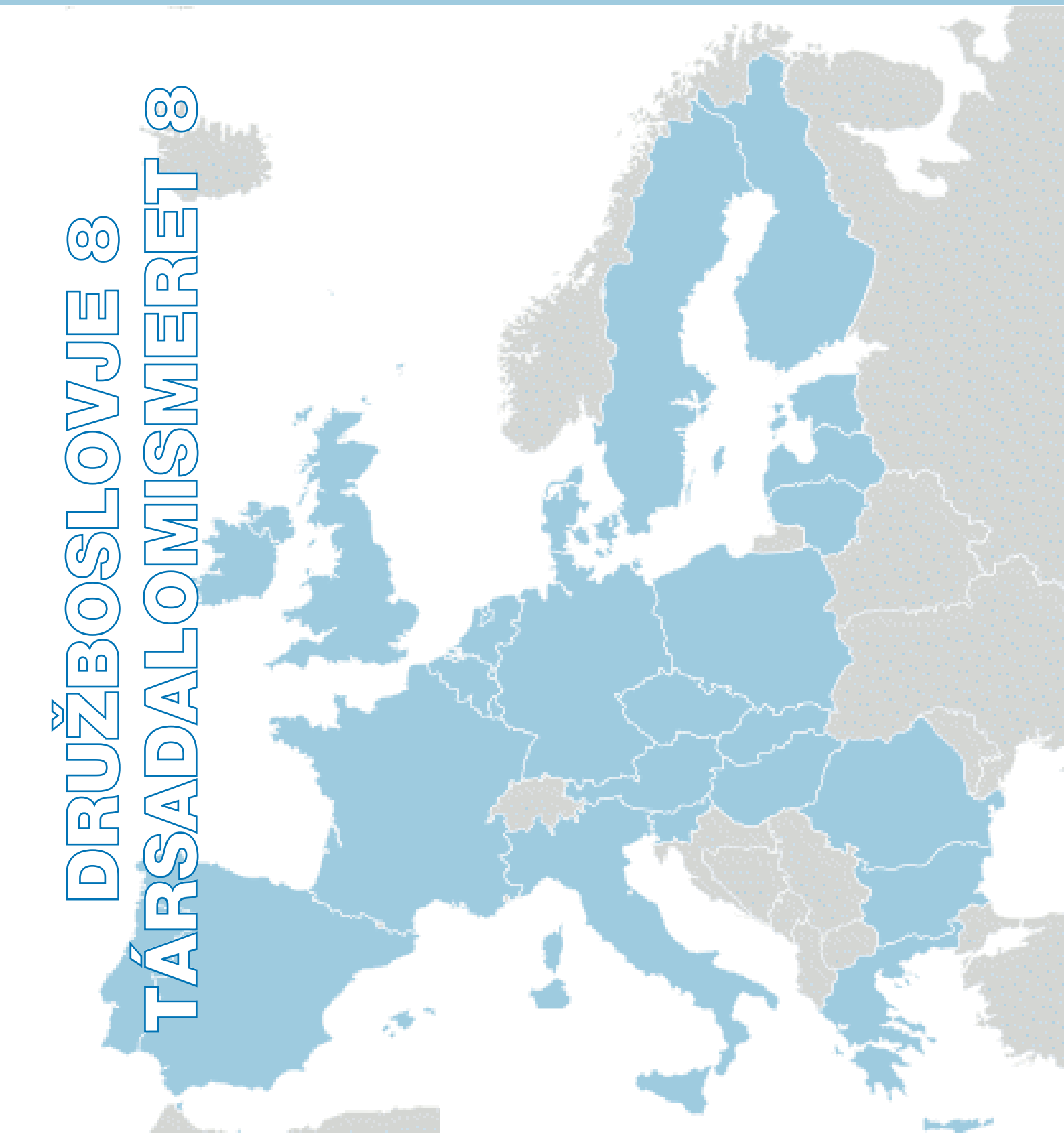
DRUŽBOSLOVJE 8
TÁRSADALOMISMERET 8